

CABREIROS, 15 ANOS DE DINAMIZACIÓN COMUNITARIA

| Olladas e recursos interxeracionais no rural

Xermade - Lugo

CABREIROS, 15 ANOS DE DINAMIZACIÓN COMUNITARIA

| Olladas e recursos interxeracionais no rural

Coordinadores : Jesús Rodríguez Rodríguez
Xosé M. Felpeto Carballeira

Colaborador@s : Laura Cabarcos Camba
Elena Pena Basanta
Manuela Vilaboy Romero
María Pena Carballo
Adolfo Cabarcos Saavedra

Agradecementos : Fernando Fresco Carballeira
Cristina Arias López
Concello de Xermade, Deputación de Lugo, USC, AA. VV. de
Cabreiros
El Progreso (Vilalba)
Asociacións, profesionais, técnic@s e veciñ@s polas súas
aportacións e opinións

Revisión lingüística: Reverso Comunicación Cultura e Lingua
Cuberta: Elena Pena Basanta
Edita: Andavira Editora

ISBN: XXX-XX-XXXXXX-X-X
DL: X XXXX-XX

Impreso en Tórculo Comunicación Gráfica
Vía Édison 33-35 (Polígono do Tambre)
Santiago de Compostela

Este traballo atópase baixo unha licencia Creative Commons
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International

Para citar este traballo:

Rodríguez Rodríguez, J.; Felpeto Carballeira, X. M. (Coords) (2021). *Cabreiros, 15 anos de dinamización comunitaria. Olladas e Recursos Interxeracionais*. Cabreiros: Concello de Xermade/Deputación de Lugo

ÍNDICE

Limiar	9
Prólogos	
Antón Costa Rico	11
Mariano Sánchez	15
Presentación	17
A Interxeracionalidade no rural: Cabreiros a escena	
<i>M^a del Carmen Gutierrez Moar</i>	23
O asociacionismo, unha alternativa para dinamizar a vida nas comunidades rurais	
<i>Germán Vargas Callejas</i>	31
Encontros de Asociacións de Xermade e intercambio de experiencias	41
Políticas para o rural que precisamos	
<i>M^a do Mar Pérez-Fra, Bernardo Valdês Paços e Edelmiro López Iglesias...</i>	45
A Agrogandeiría	53
A festa da roza	56
A emigración e inmigración	59
Divulgación e Patrimonio	62
A igualdade debe chegar ao rural	
<i>Rosa Arcos Caamaño</i>	67
Propostas asistenciais compartidas e actividades alternativas para os maiores e xoves no medio rural	76
A saúde	78
Visitas e saídas realizadas (museos, exposicións, achados arqueolóxicos...)	81
Laboratorio de radio	85
Cabreiros xoga... Cabreiros transmite cultura (AGXPT)	89
O xogo e os xoguetes tradicionais en Cabreiros	101

A educación social nos contextos locais rurais (CEESG)	
<i>Laura Vilaboy Romero</i>	103
A Educación Social no medio rural. As visitas e a experiencia do alumnado de prácticas	108
O teatro	110
Recursos, iniciativas e Patrimonio Cultural Inmaterial (PCI)	
A importancia de Patrimonio Cultural Inmaterial nas Xornadas Interxeracionais rurais	
<i>Antonio Reigosa Carreiras</i>	117
Homenaxe aos Mestres. Lembranzas dunha escola unitaria	122
Homenaxe aos nosos músicos.....	126
O toxo na nosa cultura	129
A trenza do pelado. Historia de vida de Dina Fernández Ladra	132
O liño, arte e cultura	134
VIII Encontro Escolar de Xogos Tradicionais de Xermade	137
Memoria Fotográfica de Cabreiros.....	141
Ruta do río Trimaz.....	144
O rural, espazo libre cargado de soños. Iniciativas emprendedoras	147
Polafías en Cabreiros	151
O premio Xermade na historia	153
A Invernada de Cine.....	156
Xornadas de Sendeirismo. Coñece o teu concello camiñando.....	158
O Empalme. Unha historia rural colectiva.....	161
Recursos Bibliográficos e de información	
Atrancos e desafíos no ensino do medio rural do século XXI. Unha necesaria revisión curricular na sociedade da información	
<i>Francisco Xosé Armas Quintá, Xosé Carlos Macía Arce e Yamilé Pérez Guilarte</i>	165
<i>Cabreiros.es</i> , paxina web	174
Edición I Xornadas Interxeracionais Rurais	175
I Revista Interxeracional. Concello de Xermade. nº 1, Xuño 2008.....	177
Guía das asociacións de Xermade	178
Cabreiros no tempo.....	180
I e II convocatoria do Premio Xermade na Historia.....	183

Construindo en clave local. Da comunidade e da súa intervención local <i>Iván García García</i>	187
--	-----

Homenaxes e recoñecementos	192
----------------------------------	-----

Voces e opinións

Asociacións e colectivos	199
--------------------------------	-----

Asociación Espazo Agrocolóxico A Estruga | Afalu | Amigos da Madeira de As Pontes | Axouxere (Grupo de música Tradicional, Roupar-Xermade) | Asociación Carballo Vivo (Friol) | Brinquedia | Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia | Iescha (Instituto de Estudos Chairegos – Vilalba) | Asociación Memoria Histórica Democrática de Ferrol | Museo do Pobo Galego | Real Academia Galega | Museo Etnográfico “Monte Caxado” | NEG (Nova Escola Galega) | O Progreso (Vilalba – Lugo) |

Colaborador@s.....	207
--------------------	-----

Águeda Fraga Pita e Xesús Neira Diéguez | Alberto Fernández de Sanmamed Santos | Alfonso Blanco Torrado | Alicia L. Pardo | Ana Belén Breixo Gundín | Ana Isabel Castro Rodríguez | Carlos G. Reigosa | Antonio Rial Sánchez | Antonio Riveira Requeijo | Cándido Díaz Mosquera | Cándido Pazó | Cándido Santomé Castro | Celso Fenández Sanmartín | Charo Pita | Eduardo Vidal Baamonde | Esther Oliveira | Francisco Xosé Candia Durán | Francisca Abuín Quiroga | Francisco Rego Blanco | Héctor Pose | José Antonio Caride | J. A. Álvarez Bouza | Juan José Amarelo Ramos | Lois Ferradás | Lucía Abarrategui e Sergio Pascual | Manolo García e Pepe López | Manuel Souto López | Mar Lorenzo Moledo | Mariló Candedo Gunturiz | María Martín-Seijo | Miguel Anxo Santos Rego | Moncho Paz | Montse Castro | Paco Silvosa | Ramón Villares | Secundino García Mera | Sofía Riveiro | Tania Braga García | Trinidad Suárez Rico | Xosé M. Cid | Rafael Quintiá |

A veciñanza	229
-------------------	-----

Adela Paz Balsa | Carmen Pardo Hermida | Carmen Pardo Bañobre | Fernanda Trindade Almeida | Fernando Fresco Carballeira | Jesús Bermúdez Ramos | Lela | Loli Vérez López | Manuel Prieto Pico | Manuel Cabaleiro Ardao | Mar Franco Criado | Mar Hermida Pico | Maruxa López Requeijo | Paulo Cabaleiro Gesto | Rocío Pena Rivera | Ramón Gato Ramos | Tomás Rodríguez Arias | Xiana Rodríguez Castro |

ANEXOS

1 Unidade Didáctica. <i>Lembranzas dunha escola unitaria</i>	241
2 Os trípticos dos 15 anos das Xornadas	269
3 Díptico do Primeiro Premio Xermade na Historia	287

LIMIAR

Estas xornadas naceron no 2005 en Cabreiros debido a una iniciativa do Presidente da Asociación de Veciños, Xosé Manuel Felpeto, e o profesor da universidade e veciño do Empalme, Jesús Rodríguez, os cales presentaron un borrador do proxecto co seu correspondente anagrama, que lle presentaron ao entón alcalde, Tomás Rodríguez Arias, que deu o visto e praxe a dito proxecto coa correspondente colaboración. Ao proxecto sumáronse o Colexio de Educadores e a Nova Escola Galega e no primeiro momento tamén colaborou o Iescha, co profesor Novo Cazón, entre outros.

O desenvolvemento destas xornadas comezou o 4 de Xuño de 2005 no edificio emblemático e con gran espazo da Escola de Cabreiros. Estas *Xornadas Interxeracionais Rurais* levaron o título de “Aprendendo cos nosos Maiores” e o seu obxectivo foi recompilar esas experiencias e coñecementos das xeracións de máis idade, para transmitir ese gran legado ás xeracións vindeiras, pois tiveron que emerxer e saír adiante en tempos moi difíciles e así eran coñecedores de tantos oficios artesáns do eido local (zoqueiros, ferreiros, muiñeiros, carboeiros, canteiros, cavadores...); eles aportaron as súas técnicas e sabedoría que afortunadamente foron recompiladas a tempo, xa que, por desgraza moitos finaron ao longo destes 15 anos de Xornadas.

Nestas 15 Xornadas tocáronse todo tipo de temáticas. A modo de exemplo citaríaa: Os aspectos de saúde onde estivo moi presente en cada programa charlas sobre os principais problemas do noso organismo impartidas por grandes profesionais á vez que se capitalizaba e informaba sobre enfermidades moi presentes nos nosos maiores como o Alzheimer e o Parkinson. Outro dos temas que podemos citar en torno ao cal xiraron as Xornadas foi a emigración, moi presente no noso Concello, onde en varias ocasións se mantiveron conversas cos inmigrantes do noso pobo e se explicaron os recursos asistenciais e xurídicos que teñen a súa disposición; tamén soaron con relevancia ano a ano os xogos tradicionais, vía directa entre maiores e pequenos, involucrando e ensinando aos máis pequenos xogos antigos, e facendo xoguetes nalgúns ocasións. Foron innumerables os temas que podía seguir citando; iniciativas emprendedoras, actividades colectivas, obradoiros, presentacións literarias,... seríame complicado e inxusto resaltar algún dos moitos traballos por enriba doutros que ao longo destes 15 anos foron xurdindo e enriquecendo a transmisión da nosa Historia. Neste eido cabe destacar a creación do *Premio Xermade na Historia*, co obxectivo da recompilación e transmisión do noso Patrimonio cultural e que sigue vixente a día de hoxe na súa VI edición.

Igual que xermola a carón das xornadas o premio *Xermade na Historia* teño que subliñar a creación e nacemento da *Invernada de Cine* pensada na riqueza do noso audiovisual como encontro, debate e aprendizaxe con numerosas proxeccións, continuando ata hoxe coma un proxecto xa consolidado social e culturalmente.

Xurdiu tamén o *I encontro das Asociacións Veciñais e Culturais do Concello de Xermade* así como a creación dunha guía das mesmas que serviu para crear un vínculo e traballar na mesma dirección.

Para min como alcalde e veciño deste Concello, que participei ao longo dos 15 anos, admiro este gran traballo tanto de organizadores como de participantes, porque foi moi enriquecedor culturalmente, xa que se reviviron todos eses oficios e tradicións, así como moita historia, que estaba esquecida e sen recompilar. Por isto, sinto una gran honra de poder colaborar e participar neste proxecto que pon a Cabreiros e a Xermade en valor, cun prestixio recoñecido polos expertos na materia de toda Galicia.

Gustárame darlle as grazas pola súa colaboración á Asociación de Veciños de Cabreiros, á Universidade de Santiago de Compostela, á Nova Escola Galega, ao Colexio de Educadores e Educadoras de Galicia, á anterior corporación municipal, e ao concelleiro Antonio Riveira, polo seu labor de investigación, persoal do Concello de Xermade, cargos da Xunta de Galicia e Deputación e a todos os poñentes e veciños.

Tamén teño que facer un agradecemento especial a tres persoas, xa que sen elas estas Xornadas non serían posibles, e que dedicaron infinidade de tempo para que este proxecto tivera o éxito que ten: Xosé Manuel Felpeto, Presidente da Asociación de Veciños, Xesús Rodríguez, profesor da USC e Manuela Vilaboy Romero, pedagoga do Concello de Xermade.

Quixera mostrar a miña gratitude á Deputación de Lugo, que xunto co Concello financiaron e seguen a financiar estas Xornadas.

Espero que este libro sexa do agrado de todos, que o disfrutedes e que sigades participando como ata agora nestas Xornadas, para que sigan por moito tempo.

Unha aperta,

ROBERTO GARCÍA PERNAS

Alcalde de Xermade

Prólogos

CABREIROS E XERMADE: FACTORÍA DE MEMORIA, SABERES, CULTURA E DIGNIDADE «Hai esperanza, se isto ocorre en Cabreiros»

Desde a Galicia sur, en tempo de confinamento e devalando maio, dispóñome a escribir un dos introitos a este fermoso libro-memoria sobre o valor da comunidade-irmandade-cooperación nunha das numerosas contornas parroquiais rurais da nosa Galicia, e fágoo por invitación, que agradezo, destes dos grandes educadores sociais que son Xosé Manuel Felpeto e, o meu próximo por tantos motivos, Xesús Rodríguez Rodríguez, eles dous en nome da Comisión Organizadora de conmemoración dos 15 anos das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros (Xermade).

A información e algúns dos materiais (libros, recursos videográficos) que desde o inicio fun recibindo sobre a convocatoria e desenvolvemento destas Xornadas como forma de «vitalización» na contorna rural –e uso a palabra vitalización nese sentido de «oír e sentir a vida que se expresa de forma comunal», un termo usado xa hai un século–, permitíume ter unha proximidade intelectual e emocional coas Xornadas de Xermade, intuindo a súa importancia para a vitalidade da parroquia.

Tamén me permitiu valorar o seu interese para axudarnos a pensar sobre as prácticas sociais mobilizadoras de enerxías, así como sobre os programas de intervención ventureiros para a transformación da Galicia rural. Unhas xornadas ás que había que prestarlles atención por mostrar, ademais, «boas prácticas» para tomar en consideración polas persoas implicadas nos ámbitos da animación sociocultural e da educación social.

De certo, a de Cabreiros é unha experiencia moi relevante. Por fortuna, non é experiencia única. País adiante podemos rexistrar distintas e valiosas experiencias parroquiais e municipais nas contornas non urbanas que nos din que, a pesar de tantas manifestacións de parálise e de derribo –como escribira José Antonio Durán hai varias décadas–, temos entre nós diversas manifestacións de vitalidade parroquial e comunitaria; unhas, relacionadas coa economía local; outras, coas formas de socialización cultural e antropolóxica, ou coas obras de servizos comúns; cos traslados de saberes comunitarios de avós a netos pasando polos/as fillos/as, cos das cantigas e romances, co xeito de bailar, co pan que se coce... e sabe «a memoria compartida».

Mobilizáronse moitas parroquias rurais durante o primeiro terzo do século XX polas graves cuestións agrarias –e vale dicir: «a terra para quen a traballa»– e para

dispoñer de escolas en colaboración coa «parroquia de América»; fíxoo a de Barreiros en Sarria nos anos 60, con Avelino Pousa; volvérono facer unha parte delas nos pasados anos 70, co auxilio e liderado de curas párrocos –como o de Campañó en Pontevedra, citado a título de exemplo, ou os que impulsaron «Preescolar na casa»–, imbuídos do espírito que se desprende do concilio Vaticano II e tamén dos ecos europeos da Teoloxía da Liberación.

Direi que non se pode analizar e comprender a xeito a historia das dinámicas agrarias e de cultura popular daqueles anos sen se referir aos Coloquios de Parroquias ou dos Europeos, que por veces tamén contaron co apoio técnico de axentes sensíbles dos Servizos de Extensión Agraria e dalgunhas mestras do rural, absolutamente incorporadas nos procesos de desenvolvemento social rural. Uns e outros/as xa próximos das loitas e dos programas de acción de acento político e sindical, ollando cara ao progresismo e ao nacionalismo galego... E véñennos á memoria, por exemplo, Castrelo de Miño, Baldaio, ou «Xove nuclear, non»..., que se acompañaron de «Fuxan os Ventos», do gaiteiro Mingos de Melide e doutros tan relevantes.

A mobilización comunal aínda foi máis. Avanzandos os 70 tamén se foron organizando as asociacións culturais e as asociacións de pais (agora falamos de asociacións de nais e pais, das ANPA, na vez das APA), ou nalgún caso un teleclub, como puntos desde os que *facen parroquia viva*. Podemos recordar, e só a modo de exemplo, o papel da Escola Familiar Agraria de Negreira, o de Xermolos de Guitiriz que segue dando luz, as parroquias mobilizadas no Ribeiro ou na Mariña de Lugo, como a de San Miguel de Reinante, ou nas beiras de Narón,... ata chegar ao presente, onde podemos falar de Lodoselo nas terras ourensáns, de Manzaneda, da Universidade Popular de Barreiros, de Friol, de San Sadurniño, de Cans no Porriño, de Monfero...e, por suposto, de Cabreiros.

Extraordinaria é en Galicia actualmente esta experiencia de vida comunitaria, de educación de adultos e infancia, de animación sociocultural e de educación social. Polo seu continuo programa de acción variada nestes 15 anos. Polos modos de organización democrática, cun liderado case natural (poderíamos dicir), exercido con prudencia, horizontalidade, e con escoita da fala da parroquia. Pola implicación da veciñanza. Polo intenso fío interxeracional que se foi afirmando co paso dos anos. Pola palabra dada aos distintos saberes, procedentes da memoria e dos oficios. Pola recuperación de tantas informacións, materialidades e coñecementos, nuns casos pertencentes ao patrimonio inmaterial e, noutros, ao rico patrimonio material da contorna, materialidades ás que se lles foi dando significación e sentido, evitando a súa morte, comestas polas silveiras e os toxos, levando canda si memoria, emocións e palabras.

Extraordinaria experiencia dunha parroquia que se recoñece e que practica a apertura de portas, que fai posible que se acheguen novidades que poidan ser de interese e que, ao tempo, se comuniquen a outros os procesos de *vitalización* que en Cabreiros teñen lugar. Experiencia que acolle a quen alí vai levar algo de interese e tamén a aprender. Porque a Cabreiros vaise hoxe a aprender.

Non debo estenderme máis. A elocuencia do que pretendo dicir esta na riqueza e diversidade de asuntos que podemos observar e ler neste libro—memoria dos 15 anos e hai que agradecerllo a toda a parroquia e, particularmente, a quen ao longo destes anos mantiveron os regos limpos para que a auga corra. Cando hai días Suso me fixo a honra de invitarme por medio dun correo electrónico a escribir unhas palabras, ao minuto seguinte de dicir *obrigado*, pensei o título: «Cabreiros e Xermade: Factoría de memoria, saberes, cultura e dignidade», que apuntei nun papelíño. Quince días máis tarde, disposto a escribir este texto, abrín o arquivo do índice do libro, cousa que aínda non fixera, e o que nel lin era aínda máis do agardado. Nese momento acordeime do título que o mestre italiano de escola rural, Mario Lodi (1922-2014) —de quen tiveron a sorte de recibir correo desde 1975 en varios momentos— lle puxera a un dos seus libros, o que se refería, en 1963, á súa acción educadora na parroquia de Who: *C'è speranza se questo accade a Vho*. Que ben lle acae a esta parroquia: «Hai esperanza, se isto ocorre en Cabreiros».

ANTÓN COSTA RICO

Catedrático de Historia da Educación da Universidade de Santiago de Compostela

En Sabarís-Baiona.

15 ANOS TECENDO TEMPOS, CREANDO FUTURO

Sinceramente, non lembro cando foi a primeira vez que oín falar de Cabreiros e de Xermade; o que si sei é que foi con relación ás súas xornadas interxeracionais. E do que me acordo perfectamente é de que incluímos as xornadas nun póster titulado “Programas interxeracionais innovadores en España”, que presentamos en 2009 no 15º Congreso Internacional de Generations Together, en Washington D. C. (Estados Unidos). E teño na miña retina os coloristas debuxos de Bascala utilizados no cartel das xornadas: todas as persoas que aparecían tiñan un sorriso de orella a orella. Eran os tempos da Rede de Relacións Interxeracionais do IMSERSO, cancelada en 2012, e en cuxas comunicacións mensuais falamos varias veces das Xornadas Interxeracionais Rurais do Concello de Xermade, en galego. Máis recentemente, en 2016, fun convidado pola rede escocesa Generations Working Together a presentar, no seu congreso nacional, algúns proxectos interxeracionais levados a cabo en España. Entón volvíñ referirme ás Xornadas de Cabreiros-Xermade.

E agora que me convidastes a escribir este prólogo pregunteme por que; por que lle viñemos prestando atención continuada ás Xornadas —e ao traballo ao redor delas— durante todos estes anos. Creo que teño a resposta: as Xornadas foron —e seguen sendo— un dos exemplos máis claros e sólidos de que o enfoque interxeracional ten moito, moito sentido nas contornas rurais. A cita anual coas Xornadas —a verdade, paréceme algo excepcional que podamos falar dunhas xornadas que se levaron a cabo ininterrompidamente durante 15 anos; a palabra “xornada” queda curta para nomear un evento con tal duración— foi o toque de campá periódico que anualmente nos lembrou que non só era posible, senón desexable potenciar a mirada interxeracional nos espazos rurais. Se a iso súmolle a debilidade persoal que teño cara a Galicia e as súas xentes, e o feito de que nacín nunha pedanía de 700 habitantes —en Murcia— e, por tanto, todo o que arrecende a ruralidade me fascína, creo que podo considerar respondida a miña pregunta.

Repasei con interese, con moito interese, o contido deste libro. A súa variedade de voces e de tempos pareceume un coro marabilloso. As voces tiñan que ser diversas porque así o quixestes sempre quen, desde 2005, estades detrás dunhas Xornadas que para min son un auténtico traballo de creación e fortalecemento comunitario dun concello galego. E os tempos tiñan que ser obrigatoriamente diversos non só polo paso destes últimos 15 anos, non, senón por algo moito máis

importante: non pode haber interxeracionalidade se non se produce un encontro cruzado de temporalidades distintas, de xeracións distintas, de traxectorias vitais distintas, de tempos, ao fin e ao cabo.

E, efectivamente, no libro pódense saborear perfecta e gustosamente eses distintos usos, formatos e interpretacións do tempo aos que me refiro. Nel aparecen referencias aos xogos como creación cultural transmitida ao longo do tempo; fálase de métodos tradicionais de predición do tempo; dise, poéticamente, que as Xornadas son “unha marabillosa nave do tempo”; que as verdadeiras tradicións non son servas do tempo; que xogar non é perder o tempo senón perderse no tempo e habitalo; e, por suposto, fálase dunha e mil formas de Cabreiros no tempo. Vexo o libro como unha gran pista de baile, situada na eira dunha aldea, na que podemos presenciar, a lume lento, unha danza tradicional pero renovada entre a ruralidade galega e o tempo. E podo imaxinar que música de baile está a soar: a dos acordes que acompañan a cancións, xogos e ladaíñas populares.

Vaia espectáculo!

Escoitamos moi a miúdo falar de “a España baleirada” para nomear esa parte da nosa xeografía onde tantos e tantos concellos rurais permanecen abandonados ou están en vías de selo. Dóeme esa expresión: para min, unha España baleirada é unha España sen futuro. Quero crer que o que realmente temos diante non son nin o baleiro nin o abandono, senón unha grande oportunidade para repensar como queremos coidar mellor tanto o noso territorio como a nosa vasta cultura e ás nosas xentes. Moitas voces procedentes do mundo rural están a gritar e pedindo axuda porque ven debilitarse a luz trémula da vela que ilumina o seu futuro. Quero dicirles que o que conta este libro é unha proba de que, aínda que o futuro ninguén o coñece, o que si teñen os nosos pobos e aldeas é horizonte; iso si, a condición de que toda a diversidade que hai neles, en particular a diversidade de idades e xeracións, sexa combinada nunha potente sinerxia cargada de enerxía. Precisamente, as Xornadas das que fala este libro non foron senón 15 anos dedicados a entretecer un almacén de tempos desde os que pensar e construír con optimismo un horizonte de futuro. Aprendamos deste fenomenal exemplo que Cabreiros-Xermade bríndannos

MARIANO SÁNCHEZ MARTÍNEZ

Universidade de Granada

PRESENTACIÓN

O desenvolvemento destes 15 anos de xornadas axudáronnos a demostrar que se as nosas vilas morren ou esmorecen, socialmente primeiro e materialmente despois, é en gran parte porque queremos ou porque o ser humano o xestou ao longo do tempo.

Outro dos motivos podería ser que hai utopías que están demasiado ancoradas no propio concepto de utopías e lévanos a non crer en nós mesmos. Reverter a situación debería ser máis doado, deberíamos intentar mudar eses termos **axustándonos á realidade da nosa contorna rural** para ollala con optimismo, non con temeridade.

Posiblemente ningún imaxinaba entón que en Cabreiros ía ser posible realizar unhas xornadas interxeracionais. A realidade afogou a utopía. Coa participación de moi diferentes colectivos: universidade, concello e outras institucións de gran valía cultural e social agrupamos intencións de sementar, xestar, espertar inquedanzas e pelexar para que este proxecto saíse adiante.

Pero sen dúbida, un dos retos fundamentais das xornadas foi que o contido e o propio sentido destas non quedara só nuns días. Quixemos que ao logo do ano abrollasen outras iniciativas e proxectos derivados do encontro deses días relacionados co xogo popular, participación da xente no IV Ciclo Universitario da USC, emprego das TIC en distintos ámbitos do concello, xeración de iniciativas de emprego, entre outras. Igualmente pretendemos que estas xornadas e as iniciativas que se desenvolveron derivadas destas nos axudaran na nosa vila a:

- Transformarnos sabendo que o proceso de perda de poboación e de desaparición de moitos dos nosos elementos culturais quizais non sexa tan irreversible como parece. Se poñemos en práctica algunhas das medidas apuntadas no encontro, hai probabilidades de recuperación.
- Ser conscientes das potencialidades que ten o Concello. Os vellos e a mocidade en moitas das súas facetas estanse dando conta de que non somos unha vila **cun diagrama plano sen demasiadas posibilidades**, senón que nos estamos decatando de que dispoñemos dunha potencialidade enorme de recursos educativos e culturais que cómpre que sexan recuperados e difundidos.
- Despois da realización da primeira xornada, consideramos oportuno que se continuasen incorporando novas institucións e colectivos que nos puidesen axudar a enriquecer o noso proxecto. Ademais das institucións que axudaron a financiar este proxecto, como é o caso do Concello e da Deputación Provincial de Lugo, cómpre agradecer e destacar as axudas que nos están

prestando o Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia, Nova Escola Galega, o Instituto de Estudos Chairegos, a Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional, Brinquedia, Caixa Nova, Vicepresidencia da Xunta de Galicia, entre outras.

De onde partiamos?

«As xornadas naceron como un proxecto arriscado, sen saber se ían funcionar»

José Manuel Felpeto
Asociación de Cabreiros

José Manuel Felpeto é o presidente da asociación de veciños de Cabreiros (Xemado) e un dos pilares fundamentais para que as Xornadas Interxeracionais Rurais puidesen saír adiante. «O proxecto naceu cheo de incertidume, era unha iniciativa moi arriscada da que non sabíamos se ía funcionar»,

recorda Felpeto, que hoxe, e dez anos despois daquela primeira edición, sinala que o éxito é xa unha realidade «grazas a todas as entidades colaboradoras, aos ponentes que acuden ás charlas, as materias que se imparten e ao cento de actividades que se desenvolveron» e, por suposto, «á xente que acude a elas».

«É unha alegría enorme que a antiga escola se encha de xente durante as xornadas. O balance destes anos é moi positivo, e máis tendo en conta a crise demográfica que lle afecta ao rural», apunta Felpeto, que cre cegamente na continuidade desta iniciativa «sempre e cando se produza o necesario relevo xeracional».

Esta décima edición é un dato «importante» para o presidente da asociación de veciños, que botando a vista atrás garda un especial recordo dalgunhas das iniciativas presentadas a estas xornadas que «pelexan polo desenvolvemento do medio rural no eido social e cultural».

«Gardo na memoria a gravación do documental 'O toxo na nosa cultura' no que participou moita xente da parroquia», asegura, recordando tamén a importancia que tivo para el a homenaxe que se lle fixo a antigos mestres que pasaron por Cabreiros. «Algúns déronme clase a min, e puideron comprobar que na escola aínda se respira cultura», conclúe Felpeto.

Imaxe do documental 'O toxo na nosa cultura'. AEP

Dunha parroquia dun concello moi semellante a outros tantos de Galicia, caracterizado por un descenso importante de poboación, onde se vive un proceso de despoboamento que se non se toman medidas chegará a ser irreversible. Partimos dunha realidade onde un sector da poboación maior necesita da nosa atención, pero que se acostumou a entender que “tal como están, están ben” e que non precisan nada. Trátase dunha etapa onde curiosamente moitas veces temos máis tempo, pero non sabemos moi ben que facer con el.

As xornadas rurais, para que?

As xornadas están pensadas para que mocidade e maiores poidan desenvolver un traballo conxunto, xa que un dos grandes desexos e legados dos nosos maiores é que sexan escoitados e podernos transmitir todo o que aprenderon durante toda a súa vida. Para iso formulamos unhas xornadas abertas cun marcado carácter interxeracional.

Deste xeito, quixemos contar cos máis novos. Así mesmo, pretendemos ofrecerlles actividades aos maiores que lles permitan seguir aprendendo cousas que poidan resultarlles útiles e interesantes.

Para concienciar as diferentes institucións de que esta vila está “viva” e que pode emprender o desenvolvemento de diferentes proxectos e iniciativas ofrecéronse as condicións e a formación necesaria para iso. Unha oportunidade para lles demostrar aos políticos que o diñeiro que se inviste en cultura é fundamental e necesario para contribuír ao desenvolvemento e ao progreso dos nosos concellos.

Alguns principios

A continuación, sinalamos brevemente algúns dos principios que tivemos en conta no momento de concibir este proxecto interxeracional

Aprender cos nosos maiores. Como imos comprender as sensacións, as percepcións dos nosos maiores se non coñecemos eses seus anos dedicados ao traballo como forma de vida, se non coñecemos os avatares deses viaxes migratorios a Castela para segar ou fóra das nosas fronteiras e as implicacións sociolóxicas e económicas que iso supoñía, se non comprendemos que para conseguir aquelas pesetas a maiores a inventiva e a suor ían xuntos da man? Como imos entender a situación actual de Galicia se non coñecemos esta e outras historias que son parte do noso pasado recente?

Entendemos que homenaxear a nosa veciñanza é homenaxear a nosa cultura, as nosas vivencias e a nosa historia. É por iso que quixemos homenaxear os nosos mestres e mestras, superviventes algúns do ensino nas escolas unitarias no rural, as orquestras que existiron no concello (Cabreiros, Burgás, Alegría, Porvovello...), e investigadores/as e persoas de recoñecido prestixio nadas neste concello. Coidamos fundamental homenaxear as nosas actividades e profesións, como é o caso dos/as cavadores/as, dos/as segadores/as a Castela, artesáns, entre outros moitos oficios. Ao longo destas actividades, tamén aproveitamos para reflexionar sobre o sentido da escola rural na actualidade e do mundo rural en xeral.

«Dun ano a outro van xurdindo novas ideas, a continuidade está asegurada»

Manuela Vilaboy
Educatrice de Xermade

Manuela Vilaboy entrou a colaborar na organización das xornadas de Cabreiros na súa segunda edición, tras participar ela mesma como ponente. Os comezos desta iniciativa recórdanos con certo temor. «Era unha responsabilidade moi grande organizar unhas xornadas cunha duración de tres días nas que se integrasen diver-

sas temáticas no medio rural, que ademais non tiñan como destinatarios aos veciños de Cabreiros, senón que se facían para todo o mundo», asegura Manuela.

Porén, esa responsabilidade inicial deu paso a unha clara satisfacción polo traballo ben feito. «As xornadas convertéronse co tempo nun referente na zona e en toda Galicia, xa que cada vez recibimos máis invitacións para participar en iniciativas similares noutros lugares», comenta a educadora familiar do Concello de Xermade.

A continuidade, por tanto, parece estar asegurada. «As xornadas recollen temas moi variados dende saúde, presentacións de libros, xogos tradicionais, vistas culturais... Todas as iniciativas

lévannos a sacar ideas novas para próximas edicións. A temática vai crecendo cada vez máis e espero que estas xornadas teñan saúde para moitos anos», sinala Manuela, que xa traballa en conseguir que o sociólogo Mariano Sánchez, profesor da Universidade de Granada, acuda ás xornadas.

Ao longo destes dez anos son moitas as iniciativas que recorda con cariño Manuela, xa sexan pola súa emotividade—como os documentais nos que participan veciños do concello—ou polo arraigo cultural que teñen. «Os xogos tradicionais gustanme. Creo que é unha das iniciativas nas que debemos seguir traballando para conseguir máis implicación», conclúe a educadora.

Encontro escolar de xogos tradicionais. AEP

Non se trataba só de formular actividades de escoitar e pasalo ben, senón que tentamos buscar actividades xenuínas que nos permitisen diferenciarnos no sentido positivo doutras vilas, que servisen de xermolo para que a xente da vila e, especialmente, investigadores/as de Galicia se preocupasen sobre este asunto. É o caso, por exemplo, da Festa Etnográfica Cultural da Roza —posiblemente a única que se realiza deste estilo en Galicia— e na que tivemos a oportunidade de coñecer e reflexionar sobre o proceso e as distintas actividades que tiñan lugar ao redor do proceso da roza e da cava dos montes.

Extensión do traballo da universidade, participando activamente tanto no deseño das xornadas coma no seu desenvolvemento formando parte da súa organización e contando coa asistencia de varios relatores nas diferentes actividades.

Autoestima. Porque sen autoestima dificilmente unha parroquia, un concello ou unha vila medra. O feito de que fósomos capaces de desenvolver un encontro destas características nunha vila como a nosa, axudou a que nos sentíssemos máis conscientes do noso potencial socioeducativo e nas nosas posibilidades futuras de subsistir como pobo.

Temas abordados. Pretendiamos que os temas resultasen “útiles” e “necesarios” para os diferentes asistentes, como é o caso das diferentes conferencias que foron organizadas relacionadas coa medicina e a fisioterapia. Tamén considerabamos que era necesario abordar temas “culturais” que nos axudasen a coñecer e afondar o significado do noso saber; por esta razón, incluímos diversas conferencias e actividades que nos permitisen achegarnos á nosa historia a través da presentación de libros ou traballos do contorno (*Cruceiros, cristos e cruces de Xermade, Xermade o meu pobo, Itinerarios da arquitectura popular da Terra Chá*, etc.).

Tamén consideramos fundamental abordar temas ou actividades que nos permitían pensar no futuro e coidamos interesante coñecer estratexias, iniciativas ou traballos que poidamos aplicar na nosa vila. Esta actividade estivo dirixida para a mocidade e maiores da vila, pero dun xeito especial para as persoas con responsabilidades políticas dos concellos que tiñan a oportunidade de coñecer de primeira man iniciativas que se puidesen aplicar no noso territorio. Por esta razón, contamos no seu momento co animador sociocultural do Concello de Vedra, con técnicos locais de emprego, con asistentes sociais, co animador cultural de Castro de Rei, coa pedagoga do Concello de Xermade, con encontros con veciños de Couzadoiro, Taramundi e Friol, entre outros. Unha actividade de especial importancia foi a realización de visitas a centros e institucións da contorna, co fin de coñecer mellor o noso patrimonio. Entre elas, cómpre sinalar o Museo Etnográfico da Capela, Museo Fortaleza de San Paio de Narla, Pazo de Tor, Casa do Mel, etc.

«O éxito destas xornadas non é un milagre, débese ao traballo conxunto»

Jesús Rodríguez
Profesor da USC

Jesús Rodríguez, natural de Cabreiros e profesor na Universidade de Santiago de Compostela, é outra das pezas fundamentais deste crebacabezas interxeracional. Foi dos primeiros en apostar por este proxecto, e non dubidou en colaborar dende o principio con esta iniciativa, que naceu para

que os veciños «tivesen un espazo no que poder falar e debater» sobre cultura, patrimonio ou calquera outro aspecto da vida cotiá.

«A idea era crear un punto de encontro, un espazo de debate cuxos destinatarios non fosen académicos, senón xente da parroquia», sinala Rodríguez, que asegura que a evolución non foi positiva, senón moito máis alá.

«O balance quantitativamente falando é moi bo, ás charlas acuden en torno a 70 ou 80 persoas, ás veces máis», precisa o profesor universitario, que asegura que se fosen 15 tamén sería positivo, xa que o importante é o «entusiasmo e o compromiso» co que se fan as cousas. «O éxito destas xornadas

non é un milagre, débese ao traballo conxunto de todos», incide un home que recorda que na primeira edición, cando veu o cartelón que anunciaba a cita colgado á entrada da parroquia, «xa comencei a soñar».

«Hai na miña cabeza moitos momentos emocionantes destas xornadas. Pero se tivese que quedar con un, quizais sería co compromiso que foron adquirindo as novas xeracións», comenta Jesús, relatando que os nenos que tiñan oito ou nove anos nas primeiras edicións, xa tomaron o relevo participando activamente en iniciativas como as Invernadas de Cine, que se puxeron en marcha o pasado ano.

Público nas Invernadas de Cine, na escola de Cabreiros. ASP

Aproveitamos a realización deste libro para convidar a investigadores e investigadoras sobre o rural para que nos achegasen as súas reflexións dende diferentes perspectivas en relación a como catalogarían dende o plano mais técnico e global as posibles achegas ao longo destes quince anos das Xornadas ás que nos estamos a referir.

Igualmente, e co fin de entender o significado das xornadas, recollemos na obra as voces e opinión da veciñanza, de profesionais e diferentes colectivos que estes anos colaboraron no desenvolvemento desta iniciativa.

A INTERXERACIONALIDADE NO RURAL: CABREIROS A ESCENA

M^a DEL CARMEN GUTIÉRREZ MOAR

Departamento de Pedagogía e Didáctica
Grupo de Investigación Terceira Xeración (Texe)

Introdución

Na nosa verde, azul, marrón e alegre Galicia céltica a «aldea» recoñécese como unha célula principal do poboamento rural onde a persoa se desenvolve. É un espazo pequeno de unión entre habitantes de distintas xeracións, na que se crean mapas cognitivo-emocionais que representan un proceso dinámico de construción espazo-temporal de sensacións e significados que nos fan transitar polas nosas experiencias e cambiar «por» e «con» elas.

Segundo Caballero García (2002) nacen así, as redes perceptivas, sensoriais e de memoria que gardamos dos lugares significativos desde os cales configuramos a capacidade de representar o espazo e a interacción específica da persoa coa súa contorna (comportamento sociocultural e natural) recompilando información, referida ao ambiente, á xente e aos obxectos do medio. Neste sentido, Rosa Quintana Carballo afirma na obra coordinada por Rodríguez González (2013, p. 10) que “Galicia ten a alma no rural e [...] é unha parte viva de Galicia”. Un fragmento desa parte viva do rural galego é Santa Mariña de Cabreiros, parroquia pertencente ao municipio de Xermade, provincia de Lugo.

A estrutura deste texto obedece ás seguintes partes: no primeiro epígrafe identifícase o proceso de evolución no que interactúan individuos e espazos para configurarse como sociedades abertas e plurais que constrúen lazos entre mundos urbanos e rurais sen esquecer de onde vimos e a onde imos.

Recoñecida esa transformación na Galicia actual, nun segundo momento penetramos na identidade rural no século XXI, na que o eixo é a converxencia rural-urbana que será responsable de xerar o sentimento de arraigamento e pertenza dos habitantes. Desde este sentimento, o paso seguinte é pensar na comunidade onde se xestan os vínculos para construír a vida rural en común.

Arraigamento e pertenza son un signo de unión das persoas, pero á súa vez, debemos manter a diversidade, como un valor, porque a iso contribúe a acción entre xeracións e a solidariedade interxeracional rural desenvoltas nos puntos tres e catro.

A acción veciñal polo ben común é o último punto, no que se dá conta das iniciativas que os protagonistas, a asociación de veciños do lugar, poñen en marcha desde o 1 de novembro de 1997 ata a actualidade, coa finalidade de manter vivos os seus recordos e seguir sentindo que é un espazo rural vivo e cambiante.

O rural galego: Do atraso ao cambio e á transformación

Para Lage, Losada e Gómez (2012, p. 116) Galicia “posúe unha potente base sociocultural construída sobre unha lingua propia falada e entendida pola gran maioría da poboación e un extenso repertorio de usos, costumes, estruturas de parentesco e estratexias produtivas”.

Inicialmente configuráronse como modos de vida, cultura e civilización diferenciados e opostos. Hoxe, considérase superada a dicotomía rural-urbano, establecendo un *continuum* definido pola idea dun rexurdimento do rural.

Historicamente, o sistema produtivo galego asentábase en actividades centradas na explotación agrícola-gandeira, forestal e pesqueira, creando unha economía básica de subsistencia (autoconsumo) xunto a un mercado de proximidade. Posteriormente, iníciase os movementos migratorios, o desenvolvemento do tecido industrial galego (construción naval, automóbil e industria pesqueira e empresas conserveiras), a redución da «fenda educativa» configurando traxectorias formativas a partir do recoñecemento da educación como un ben que diminúe a desigualdade das xeracións. Isto dá lugar a comportamentos socioculturais onde ambos os mundos, rural e urbano, converxen na defensa dunha cultura común. Outra peculiaridade desta *nova* ruralidade atende á súa consideración como reserva natural e aprecio da paisaxe, é dicir, como patrimonio en defensa dunha cultura territorial.

Actualmente, é complicado delimitar a fronteira entre a cidade e o campo ou cada vez é máis complexo deslindar o espazo urbano e rural ou viceversa.

O «rural» neste momento é unha categoría socialmente construída desde as representacións sociais, as imaxes do territorio e a paisaxe, así como desde as percepcións que conforman as persoas a partir da interacción entre individuos e espazos en sociedades abertas e plurais que constrúen lazos entre ambos mundos.

Se abordamos o problema desde a perspectiva do *continuum* urbano-rural ou viceversa, onde cada parte desta dualidade ten características propias, adentrarémonos nun novo concepto do rural; centrado na heteroxeneidade e diversidade que nos pode levar ao estudo da relación global-local (glocalización) enfocada ao desenvolvemento local desde abaixo (desenvolvemento endógeno) e a centrarnos no territorio, para poñer no eixo da acción o desenvolvemento sustentable, coa biodiversidade e a actividade agrícola-gandeira e agroalimentaria, forestal, pesqueira, etc. cara a unha transformación da economía, os servizos turísticos, a conservación e protección do medio e o equilibrio territorial, xunto co patrimonio histórico e sociocultural, sen esquecer o tempo de lecer e a recreación do tempo libre.

A identidade rural no século XXI

A dualidade rural-urbana desenvolve funcións diferentes, pero non deixan de integrar un mesmo todo, desde a interdependencia dos contextos, e beneficios recíprocos. Así, a metamorfose que pode articular esta nova ruralidade non se manifesta igual, nin coa mesma intensidade, en todas as áreas. Estes cambios crean unha contorna rural recoñecida como un espazo de benestar asentado nun sentimento de arraigamento e pertenza, identificando a poboación co seu territorio tanto ou máis forte ca no pasado. Desde gobernos democráticos e a participación comunitaria respóndese a aspectos socioculturais amplos e complexos que buscan conxugar ambos os mundos, nun interesante proceso de conciliación que lles permita construírse como seres rurais hoxe. Sentir arraigamento e pertenza axuda a edificar unha conciencia de vinculación, a favorecer as actitudes participativas, de colaboración e cooperación no medio e na comunidade e a facilitar a inclusión do que se achega ás comunidades rurais de Galicia. Son, polo tanto, os acenos de identidade, persoais e/ou colectivas, que configuran vida rural.

Desde esta perspectiva, os vínculos que as persoas establecen co lugar son fundamentais na construción da súa identidade, para comprender a súa permanencia no medio e os valores sobre o rural que poidan transmitir a xeracións posteriores. A aproximación ao sentimento de arraigamento e pertenza dos habitantes achega información cualificada sobre o medio rural no que actúan, informa desde un coñecemento situado, unha historia e experiencia de vida para saber que pensan, senten e como interveñen sobre o lugar onde viven.

O «modelo do espazo rural» sostense sobre a vida cotiá do lugar ou na súa conexión directa coa historia familiar (renome familiar local a nivel cultural, económico ou político) desde o orgullo ante o conseguido polos devanceiros en relación á súa explotación e cara á comunidade (que interaccionan, participan en eventos comúns e de axuda) onde conforman redes sociais formais e informais e básicas para a súa adaptación e benestar. Obviamente o modelo do espazo rural está mediatizado polas redes informais de unión (familia, amizades e veciñanza ou comunidade). Así, as características individuais da poboación (xénero, idade, etnia, clase social, educación...), a súa localidade (apego á terra, paisaxe, patrimonio) e as representacións formais do rural baseadas na especialización e coordinación xorden dun marco de referencia profesional para tratar de diversificar a economía e a mediana empresa co fin de incidir na consolidación de empregos, incentivando o desenvolvemento rural ao crear servizos, que defendan a diversidade natural e o espaxamento desde o turismo rural, o uso residencial e de lecer, en definitiva, defendendo a calidade de vida.

A sociedade rural está experimentando unha gran transformación de autoridade e responsabilidade de ambos os tipos de axuda e apoio, xestando redes mutuas, onde os beneficios potenciais residen na importancia do contexto e na participación.

A acción interxeracional: Un espazo de relación diverso

O termo xeración asóciase ao grupo de persoas que comparten características de identidade, pero á súa vez, manteñen elementos diferenciados que responden á diversidade, coma un valor. Desde esta concepción, as accións interxeracionais, de influencia recíproca, son interaccións entre membros de distintas xeracións, que conviven nunha mesma dimensión espazo-temporal, atendendo a influencias históricas, acontecementos vividos, ámbito xeográfico-territorial, valores, espazo sociocultural e ámbito educativo e de lecer, entre outros. Contextos que configuran o carácter e a personalidade das xeracións mediante procesos sinérxicos que contribúen aos seus acenos de identidade persoal, afectivo-emocional e comunitaria. É o que Gutiérrez e Herráiz (2009) denominan como «sinal xeracional» para enlazar mente e corazón cara a novas posibilidades ou alternativas comúns e compartidas, porque a interxeracionalidade é unha práctica social cuxa potencialidade reside en refacer xeracións desde o enriquecemento mutuo.

Exercendo a solidariedade interxeracional rural

A transmisión interxeracional da relación entre os maiores e a poboación adulta e infanto-xuvenil fomenta unha cultura de convivencia asentada nunha maior solidariedade, cohesión social, participación, inclusión, etc., que revaloriza todas as etapas do ciclo vital. É, en definitiva, a solidariedade entre as xeracións un factor protector fundamental para unha sociedade para todas as idades. Designa os procesos recíprocos de orientación, influencia, intercambio e ensino-aprendizaxe entre dúas ou máis xeracións.

A forma e a acción das relacións entre xeracións resultan de establecer as similitudes e diferenzas asociadas ás experiencias obxectivas e subxectivas que os/as protagonistas comparten nunha comunidade.

O IMSERSO (2011) recoñece a solidariedade como unha forma de relación interxeracional transcendental que significa a presenza da equidade e de oportunidades de actuación das xeracións xuntas, é dicir, un campo para o encontro e a construción sociocultural para facer fronte a situacións que inclúen e inflúen ás diversas xeracións. Posúe, en si mesma, un valor educativo, social, cultural e ético asentado na colaboración e cooperación.

A solidariedade interxeracional está ligada á educación, á aprendizaxe ao longo da vida e ao desenvolvemento dos catro alicerces da educación para o Século XXI do informe *Delors* (1993): aprender a coñecer, aprender a facer, aprender a ser-estar e aprender a convivir xuntos/as. Competencias clave do intercambio de saberes interxeracionais. Crean o espazo para que as persoas de diferentes idades poidan ensinar e aprender unhas doutras, onde as xeracións adquiriren coñecementos, habilidades, destrezas, actitudes, valores e normas, así como a optimización de recursos económicos, educativos e sociocomunitarios.

Cabreiros un espazo interxeracional rural: Acción veciñal polo ben común

Seguindo a obra do Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente (2009) titulada *Boas prácticas que favorecen a conciliación no medio rural*, propoñémonos seguir os criterios aos que debe responder unha boa práctica en conciliación para aplicalas ás accións desenvoltas en Cabreiros. As características que se consideran esenciais para a seleccionar unha iniciativa como boa práctica son:

(1) Pertinencia da acción: Responde a necesidades e intereses prácticos e estratéxicos das persoas beneficiarias e participantes da iniciativa. Axustada ao contexto no que se pon en marcha, aínda que posteriormente poida transferirse a outros. Pode contemplar accións diversas: actividades formativas, campañas de sensibilización, xornadas e encontros para o intercambio de experiencias, actividades socioculturais, etc.

(2) Promoción da conciliación: Promover o goce efectivo dos dereitos humanos individuais e colectivos e o cumprimento dos diversos compromisos internacionais adoptados polos diferentes estados no ámbito nacional, rexional e local en relación coa igualdade de oportunidade no medio rural e, en concreto, coa conciliación da vida laboral, familiar e persoal.

(3) Impacto positivo na poboación: Práctica exitosa recoñecida por actores clave do territorio onde se desenvolveu e, para as persoas que se benefician directa ou indirectamente.

(4) Xerar aprendizaxe e transferencia: Elementos que se recoñecen como útiles, exemplificadores e transferibles a lugares con similitudes xeográficas económicas e/ou sociais, ou adaptables a outros contextos distintos.

(5) Innovación: Forma de actuación innovadora no seu contexto, xerando avances a problemas especificamente rurais. Pode ser innovadora por varios motivos: características específicas do procedemento para poñela en marcha, tipo de resposta que ofrece, modelo organizativo ou de xestión, ou porque ofrezca solucións novas ao problema.

(6) Integración e diversificación económica: Integrar a poboación no mercado laboral, diversificación económica (novas formas de negocio), como medida específica para o desenvolvemento rural sustentable.

(7) Acción sustentable e duradeira: Intervención transformadora a medio ou longo prazo e non unha acción illada. A idea é que sexa capaz de perdurar no tempo e no espazo, é dicir, sustentable a nivel social, económico, ambiental, cultural, técnico, etc.

(8) Promoción do emprego feminino: Favorecer e impulsar a incorporación das mulleres ao mercado laboral rural. Medidas de conciliación que axuden a crear emprego feminino en zonas rurais.

Cabreiros desde as súas actividades busca incrementar reciprocamente a orientación, a cooperación, a interacción e o intercambio entre distintas xeracións. Cidadanía que comparte os seus saberes habilidades, destrezas, actitudes, valores, normas e

recursos apoiándose mutuamente en relacións que benefician tanto aos individuos como á súa comunidade rural.

É un espazo común a través de prácticas e accións veciñais que producen unha construción colectiva da vida; que fortalece o proceso de ensino-aprendizaxes e intereses compartidos do territorio. Bens materiais e inmateriais, sustentabilidade socioambiental, creación e mantemento do vínculo sociocultural e mellora da calidade de vida implicando a comunidade e a cidadanía. Así, son os propios suxeitos, cotiá e colectivamente, quen promove socialmente a súa parroquia pertencente ao municipio de Xermade, provincia de Lugo, (Galicia, España). É unha poboación do rural galego onde se harmoniza a combinación de cultura, historia e xeografía que en palabras de Sánchez Pardo (2013, p. 76) “é difícil non atopar algunha casa, un conxunto de casas [...], comunicadas entre si a través de pequenos e numerosos camiños [...]” abundando pequenas aldeas, próximas pero diferenciadas entre si. Xestan unha vida rural desde a implantación de lazos e vínculos inmateriais caracterizados por un sentimento de comunidade, relacións de cooperación agrícola e gandeira, desenvolvemento de festas e tradicións comúns, etc.

A Asociación de Veciños de Cabreiros con diferentes entidades públicas e privadas abren as portas da Antiga Casa-Escola de Cabreiros para dinamizar e mellorar o rural poñendo en marcha innumerables iniciativas: As Xornadas Interxeracionais de Cabreiros: “Aprendendo cos nosos maiores”, a Invernada de Cinema, ou Premio de Investigación Xermade na historia, exposicións de xogos e xoguetes tradicionais, crear vídeos e acceder á canle de Youtube, xornadas de sendeirismo e rutas naturais, o proxecto para rehabilitar e restaurar a área fluvial de Cabreiros, publicacións: a memoria fotográfica *Cabreiros no tempo*, etc.

Estas experiencias son significativas, porque as propostas adaptanse ás necesidades específicas do territorio; crean un impacto positivo na poboación e, por suposto, mellora a calidade de vida das familias rurais.

En Cabreiros é pertinente a acción na medida en que se xera un desenvolvemento sociocomunitario, cultural e educativo endógeno e bidireccional, desde a Asociación de Veciños á comunidade territorial. Crea campañas de sensibilización ecolóxicas e históricas, xornadas e encontros para o intercambio de experiencias e actividades socioculturais.

En canto á promoción da conciliación, defende os dereitos da «terceira xeración», entre os que destacan o dereito ao desenvolvemento, ao control dos recursos naturais e a súa conservación, dereitos lingüísticos, sociais, educativos, etc.

As iniciativas son exitosas, porque son recoñecidas como valiosas polos actores clave do territorio, é dicir, pola xente da política e técnicos/as do concello, os/as educadores/as e membros da asociación da veciñanza.

Entre o hoxe e o onte e desde as accións interxeracionais nacen os procesos de ensino-aprendizaxe cara ao desenvolvemento rural sustentable e a transferencia a outras comunidades próximas.

A asociación da veciñanza de Cabreiros convértese en axente de innovación, porque como residentes nun medio rural teñen a capacidade de ver os cambios (demoográficos, climáticos, educativos, económicos, socioculturais, etc.) como unha oportunidade de mellora desde a colaboración, cooperación ou o traballo en grupo en cada iniciativa. Todas as accións perduran no espazo e tempo, é dicir, son sustentables a nivel sociocultural, económico, ambiental, técnico, etc. dado que se realizaron varias edicións da maioría delas.

En relación co emprego feminino búscase impulsar o apoderamento e o emprendemento das mulleres rurais, xestando medidas de conciliación que axuden a crear de emprego feminino nas zonas rurais para o mantemento e sustentabilidade dos territorios. A presenza das mulleres rurais vai máis aló dunha cuestión de igualdade de xénero, porque implica tamén a dinamización e modernización do sector. Queda clara a esencia da muller galega de antes, de agora e de sempre, para facilitar o desenvolvemento sociocultural, económico, ambiental do medio rural.

Esta sinxela achega dunha urbanita compostelá, que un día foi recoñecida como a decana das emocións nun discurso de graduación de licenciados e licenciadas en Pedagogía (promoción 2005-2009), quere mostrar o sentir dunha persoa que chegou a Cabreiros, á Casa-Escola, da man dun dos seus fillos, Jesús Rodríguez Rodríguez. O meu compañeiro en territorio USC, o cal se recoñece como Suso de Cabreiros. Aí, no teu adorado territorio e desde o teu afecto polo lugar puiden vivir unha cálida acoillida ao participar en varias actividades. Alí, da man doutras persoas como Manuela Vilaboy Romero e Xosé Manuel Felpeto Carballeira, entre outros/as puiden vivenciar a xestión sociocultural e educativa nunha contorna rural con perspectiva de xénero.

Con humor, Susiño..., eu expresábache o meu agrado e ilusión de participar nas distintas iniciativas; ata tal punto, que non me importaría ter o título honorífico de Filla Predilecta de Cabreiros (Xermade, Lugo), porque me sentín parte da «veciñanza» compartindo xornadas e mantel; si mantel, porque en Galicia os usos e costumes gastronómicas de reunir a xente ao redor da mesa vai unido ao sentido de familia, ao redor dun rico arroz con cogomelos da zona. Ummmm, «sabor de fogar».

Asociación de veciños de Cabreiros, só me resta dicirvos grazas ao traballo e ao esforzo realizado para que descubramos este bonito concello lucense e o compromiso que mostra desde a acción.

Referencias bibliográficas

- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE ECONOMÍA AGRARIA (ED.) (AEEA, 2019). *XII Congreso Iberoamericano de Estudios Rurales. Territorios Globales, Ruralidades Diversas. Libro de Actas*. Segovia: Autor. Recuperado de https://economiaagraria.es/wp-content/uploads/2019/02/29062_ActasCongresoIberoamericano_WEB.pdf
- BONNAMOUR, J. (2001). El mundo rural ante el nuevo siglo: retos y desafíos. En F García Pascual, (Ed.). *El mundo rural en la era de la globalización: Incertidumbres y potencialidades* (pp. 23-41). Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

- BRAMBATTI, L. E. (2018). El sentimiento de arraigo territorial en segundo-residentes en la costa del estado de Paraná, Brasil. *Rotur: Revista de ocio y turismo*, 2(12), 99-114. Recuperado de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6564988>
- CABALLERO GARCÍA, P. Á. (2002). Desarrollo de la representación espacial. *EduPsykhé*, 1(1), 41-67. Recuperado de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=259838>
- CAMARERO, L. (ED.) Y OTROS (2009). *La población rural de España. De los desequilibrios a la sostenibilidad social*. Barcelona: Fundación La Caixa.
- CONDESSO, F. (2011). Desenvolvimiento rural, patrimonio e turismo. *Cuadernos de Desarrollo Rural*, 8(66), 195-220. Recuperado de <http://132.248.9.34/hevila/Cuadernosdedesarrollorural/2011/no66/8.pdf>
- DELORS, J. (1993): *La educación encierra un tesoro. Informe sobre la Educación para el Siglo XXI*. Madrid: Santillana y Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura (UNESCO).
- ENTRENA-DURÁN, F. (2012). La ruralidad en España: De la mitificación conservadora al neorruralismo. *Cuadernos de Desarrollo Rural*, 9(69), 39-65. Recuperado de <http://www.scielo.org.co/pdf/cudr/v9n69/v9n69a03.pdf>
- GUTIÉRREZ, M. Y HERRÁIZ, G. (2009). *La sinergia intergeneracional*. Espai Social, 9, 25-31.
- IMSESO (2011). *Libro blanco del envejecimiento activo*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad, Secretaría General de Política Social y Consumo e Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSESO). Recuperado de http://www.imsero.es/InterPresent1/groups/imsero/documents/binario/8088_8089libroblancoenv.pdf
- LAGE, X., LOSADA, A & GÓMEZ M. (2012). La política cultural en la comunidad autónoma gallega: De la dependencia a la autonomía. *Revista de Investigaciones Políticas y Sociológicas (RIPS)*, 3(11), 115-148. Recuperado de <http://www.usc.es/revistas/index.php/rips/article/view/1021>
- MINISTERIO DE AGRICULTURA, ALIMENTACIÓN Y MEDIO AMBIENTE (2009). *Buenas prácticas que favorecen la conciliación en el medio rural*. Madrid: Autor. Recuperado de http://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo-rural/BBPP%20conciliacion_tcm30-131198.pdf
- MINISTERIO DE AGRICULTURA, ALIMENTACIÓN Y MEDIO AMBIENTE (2010). *Buenas prácticas en Desarrollo Rural y Personas Mayores*. Madrid: Autor. Recuperado de https://www.mapa.gob.es/ca/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo-rural/personas_mayores%5B1%5D%5B1%5D_tcm34-131194.pdf
- MINISTERIO DE AGRICULTURA, ALIMENTACIÓN Y MEDIO AMBIENTE (2011). *Buenas Prácticas en Desarrollo Rural y Personas con Discapacidad*. Madrid: Autor. Recuperado de https://www.mapa.gob.es/ca/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo-rural/Discapacidad_dobles_tcm34-101331.pdf
- MINISTERIO DE AGRICULTURA, ALIMENTACIÓN Y MEDIO AMBIENTE (2012). *Buenas Prácticas en Desarrollo Rural y Jóvenes*. Madrid: Autor. Recuperado de https://www.mapa.gob.es/ca/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo-rural/BBPP%20DR%20y%20Jovenes_tcm34-131196.pdf
- RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, R. (COORD.) (2013). *Galicia, Un mundo rural vivo*. Pontevedra: Universidade Internacional Menéndez Pelayo e Concello de Lalín. Recuperado de <http://lalin.gal/files/Galicia%20un%20mundo%20rural%20vivo%20baja.pdf>
- SÁNCHEZ PARDO, J. C. (2013). Bases para el análisis geográfico del Poblamiento rural tradicional de Galicia. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 62, 75-99. Recuperado de <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/4258334/1.pdf>

O ASOCIACIONISMO, UNHA ALTERNATIVA PARA DINAMIZAR A VIDA NAS COMUNIDADES RURAIS

GERMÁN VARGAS CALLEJAS

Profesor e investigador na Universidade de Santiago de Compostela (USC)

Introdución

A dinámica poboacional das dúas primeiras décadas do século XXI non corrixiu o proceso de abandono do mundo rural a favor do crecemento exponencial dalgúns centros urbanos, o que xerou profundos problemas de orde social, económica e cultural, xa que a despoboación, implica o abandono da terra e tamén a transición dunhas prácticas culturais cara a outras formas de comprender e transformar o mundo, con consecuencias negativas para as comunidades que, xunto co despoboamento, afrontan o ocaso das culturas locais.

O despoboamento como principal problema do mundo rural propón unha existencia ineludible, isto é: a reorganización das relacións sociais, das dinámicas económicas e dos fundamentos do que se concibe como comunidade (Vargas, 2009). Nas condicións actuais, as comunidades rurais son inviables, polo simple feito de non contar coa masa poboacional suficiente que cultive e transmita a cultura local e, en termos económicos, destaca a carencia de man de obra e de forza de traballo que active o aproveitamento dos recursos do campo, coa conseguinte desatención e abandono dos servizos públicos e privados, situación que agrava as dificultades para unha vida en condicións de benestar.

Os problemas do contexto rural contrastan coa vontade dalgúns colectivos que se esforzan por conservar e potenciar a dinámica vital nesta contorna, xerando movementos de orde cultural, económica e, sobre todo, política para reclamar a atención á “España baleirada”. Este tema acadou relevancia, ata colocarse como discurso prioritario na axenda política e de desenvolvemento do goberno presente liderado polo PSOE. Unha atención política renovada que xera expectativa e esperanza no tratamento efectivo do baleirado e abandono do medio rural.

Afrontar a cuestión rural en España esixe a implicación de múltiples actores e ciencias, entre outras, as Ciencias da Educación. A educación na súa vertente institucional e social é relevante, primeiro, pola súa función de xerar representacións sociais

que facilitan a construción de imaxinarios sobre a vida no mundo rural; segundo, pola súa capacidade para sensibilizar a quen toma as decisións en relación á importancia e á necesidade de manter a vitalidade das vilas tradicionais e, por último, pola súa función de estimular a creatividade local e exóxena que permita activar servizos, recursos e iniciativas destinadas a fomentar e mellorar a vida rural. Nesta liña, desde un enfoque educativo, o obxectivo deste escrito é destacar as posibilidades do asociacionismo como unha forma de organización social capaz de manter, fomentar e animar a cultura e a vida no rural.

Factores que propician o abandono do mundo rural

A cultura rural en España está condicionada polo fenómeno do baleirado social, que responde fundamentalmente a dous factores; o primeiro, referido ao trasvasamento da poboación nova cara ao ámbito urbano e, o segundo, ao envellecemento gradual da poboación rural. No presente, aproximadamente un 70 % da poboación española habita nas urbes, o que deixa sen habitantes a grandes espazos territoriais sen habitantes, concentrando o rural apenas un 30 % da masa demográfica do país. Unha diminución constante que responde ás condicións desvantaxosas que implica a vida rural, singularizada pola falta cada vez máis extrema de servizos, as dificultades de acceso á tecnoloxía (Sánchez-Muros e Jiménez, 2012) e á imposibilidade de aproveitar as oportunidades culturais, educativas e sociais. O problema rural adquire maior gravidade cando se analiza a realidade económica, que sitúa en condicións de clara desvantaxe ás dinámicas produtivas do campo fronte á valoración das actividades económicas das cidades.

A pesar da amplitude planetaria do fenómeno do baleirado rural, en España e concretamente en Galicia, o proceso de abandono do campo e da vida tradicional ten singularidades específicas, xa que responde a factores específicos da dinámica poboacional, da organización económica e da percepción que se ten sobre a contorna e a cultura rural. Destacamos as cuestións máis críticas que, desde a nosa perspectiva, potencian o baleirado rural:

- O envellecemento da poboación e a falta de relevo xeracional. España é un dos países máis envellecidos do mundo, por razóns ligadas á extensión da esperanza de vida e á baixa natalidade, cuestión última que tamén está condicionada pola falta de posibilidades económicas para xeracións novas, especialmente rurais, que nunha elevada porcentaxe son vítimas do desemprego e da escaseza de oportunidades económicas.

- O éxodo imparable ás cidades, que se explica principalmente por razóns económicas, pero tamén por argumentos relacionados coa falta de servizos educativos e asistencia sanitaria, ademais das desvantaxes no acceso aos servizos de consumo, lecer e produtos culturais en xeral. Así, o mundo rural, a pesar das profundas transformacións socioeconómicas, segue a ser o paradigma das sociedades atrasadas, que non están integradas no tren do progreso económico, tecnolóxico e social, cuxa locomotora é a sociedade e a cultura urbanas.

- O illamento social e a soidade vital, son dous aspectos que se retroalimentan e teñen unha causa común, o baleirado do territorio. Os habitantes das contornas rurais teñen poucas posibilidades para o encontro social, a medida que se baleiran as comunidades, o territorio perde masa de poboación capaz de dinamizar a cultura. As persoas que quedan nas comunidades rurais están cada vez máis illadas, sumidas na soidade obrigada. Este problema responde á incomunicación causada polas distancias reais que limitan o encontro, a participación e a convivencia, transformando o mundo rural nun espazo marcado pola soidade (Merelas e Sánchez, 2018) e o illamento social.

Oportunidades e vantaxes do asociacionismo para a dinamización do rural

A destrución da vida rural presenta, entre outros, o desafío de reinventar as posibilidades de comunicación e de creación de vínculo entre os seus habitantes, que deben desenvolver estratexias de convivencia innovadoras para revitalizar o sentimento e a experiencia de comunidade. Nesta liña, as asociacións, definidas por Alberich (2007: p. 75) como “agrupacións de persoas constituídas voluntariamente para realizar unha actividade colectiva estable, con organización formal democrática, sen ánimo de lucro e independentes, cando menos formalmente, do Estado, dos partidos políticos e das empresas”, constitúen unha oportunidade real para animar a vida rural e xerar un sentimento de comunidade ampliada, que integre as persoas espalladas en distintas localidades e ofrezca oportunidades de conexión e relación para a creación de vínculos duradeiros.

A supervivencia da cultura rural pasa pola construción de “comunidades ampliadas”, caracterizadas pola concentración e sinerxía de vidas e experiencias para a dinamización do desenvolvemento local. Comunidades ampliadas cuxa identidade se fundamenta en obxectivos, expectativas e intereses compartidos, que superan a idea de cohesión ligada á ancoraxe e á pertenza territorial. As comunidades ampliadas xorden do interese de comunicarse e crear vínculos entre as poucas persoas que van quedando no contexto rural, coa esperanza de xerar novos escenarios capaces de fixar poboación para a rexeneración da vida rural.

A comunidade ampliada só é posible a partir da mobilización dos vínculos asociativos. O asociacionismo supón o recoñecemento da posibilidade de construír con “os outros” novas opcións de vida, incrementando o número de persoas na toma de decisións e ampliando a participación nos procesos de transformación da realidade. O asociacionismo convértese no morteiro que une as persoas, na ferramenta que fusiona intereses e conecta os individuos en redes de colectivos, a pesar das distancias xeográficas e da diversidade cultural, facilitando a interacción para responder a necesidades persoais e grupais, a tempo de propiciar as bases para a construción de identidades compartidas.

Para as sociedades rurais caracterizadas pola destrución cultural derivada da perda constante de habitantes, seguindo a Moyano (2006) e Merelas e Sánchez (2018), o asociacionismo implica as seguintes vantaxes:

Nivel colectivo ligado ao benestar e ao desenvolvemento local

- A posta en marcha de iniciativas asociativas facilita a estruturación de espazos institucionais e territoriais, nos cales as persoas das diversas entidades locais dun amplo territorio poden converxer para compartir intereses e desenvolver proxectos comúns de diversa natureza.

- A potenciación das redes asociativas dá lugar á creación de estratexias de apoio mutuo entre os colectivos, que se senten cohesionados por intereses comúns ou, no seu caso, por sentimentos de solidariedade que nacen do coñecemento mutuo e da convicción da interdependencia.

- O asociacionismo potencia o desenvolvemento de contextos sociais máis democráticos, xa que as decisións que lle afectan á poboación no seu conxunto non son asumidas por un grupo ou por grupos de interese, por canto o desenvolvemento de redes asociativas incrementa a capacidade de control por parte da cidadanía.

- A vinculación e o incremento das posibilidades de interacción, ademais do control que pode exercer a cidadanía, tamén potencian a súa capacidade de participación nas diversas iniciativas xeradas na contorna, participación que constitúe a base para o xurdimento e a consolidación das estruturas asociativas.

- A conxunción de intereses a través das entidades asociativas incrementa a capacidade de negociación dos colectivos ancorados nun determinado espazo territorial. A construción de comunidades ampliadas, a través da estruturación de redes asociativas, incrementa o poder de negociación dos habitantes de contornos despoboados.

- O asociacionismo, a partir da potenciación dunha identidade compartida, permite tomar conciencia dos espazos, recursos e servizos da comunidade ampliada. Neste sentido, a dinámica asociativa permite ampliar a rede de espazos territoriais, recursos institucionais e todo tipo de servizos que resultan da suma do que cada localidade rural lle proporciona á comunidade ampliada. Espazos, recursos e servizos cuxo coñecemento e aproveitamento óptimo está mediado pola interacción social e a configuración xerada da vida asociativa.

- A construción de redes asociativas tamén implica a suma de capacidades humanas; a máis poboación asociada, maiores son as potencialidades integradas. Nesta liña, o asociacionismo é unha estratexia relevante para poñer en valor e aproveitar de forma óptima o capital humano con que conta o territorio, o que dá lugar a unha maior autonomía das comunidades rurais para promover o seu propio benestar.

- O coñecemento, a interacción entre as persoas permite desenvolver lazos de solidariedade, que se visibilizan en prácticas de axuda mutua que xeran un sentimento de destino compartido, consolidando a consciencia de interdependencia e, ao mesmo tempo, de confianza nos outros. Unha dinámica de construción social,

que permite representar ás comunidades rurais como entidades cohesionadas con capacidade para presentar un futuro viable.

Nivel individual ligado ao benestar persoal:

- A interacción propiciada pola convivencia asociativa facilita o coñecemento entre as persoas, dando lugar á creación de redes de apoio interpersoais, motivada polo descubrimento de intereses e expectativas compartidas ou, no seu caso, polo sentimento de solidariedade. Polo tanto, sen considerar o bo ou mal funcionamento das redes institucionais, o asociacionismo fomenta a axuda e a solidariedade entre persoas, conectadas polo principio da amizade e da confianza que resultan do coñecemento mutuo.

- A vida asociativa no mundo rural implica unha oportunidade de encontro, de coñecemento do outro, dos outros membros da comunidade ampliada, cos que se desenvolverán sentimento de amizade e comunidade. Nesta mesma liña, as actividades desenvolvidas no marco do asociacionismo constitúen unha invitación, unha motivación para que as persoas abandonen os seus espazos limitados e saian ao encontro das outras, de forma que a vida asociativa é unha oportunidade e un pretexto para que as persoas se xunten e deixen os seus espazos de soidade obrigada.

- A conciencia da interdependencia dá lugar a un sentimento menos individualista, que permite poñer a disposición das outras persoas as propias capacidades e recursos a favor do logro de mellores condicións de vida para a veciñanza máis próxima e para quen forma parte da comunidade ampliada.

- O asociacionismo convida tamén a unha vida máis pública, que rompe cos límites establecidos polo círculo privado. Unha vida máis compartida e arraigada aos intereses das outras persoas, que permite entenderse, a nivel individual, como parte fundamental da comunidade e da cultura do territorio asociado.

Desde a nosa perspectiva, o asociacionismo amplía os límites reais das localidades rurais, para constituír o que chamamos a “comunidade ampliada”. Unha comunidade que resulta da suma de territorio (espazos, recursos, servizos) e habitantes (capacidades humanas) que se integran a través da convivencia que promove o aproveitamento óptimo das posibilidades e oportunidades, de toda índole, para o benestar persoal e desenvolvemento local.

En contornas singularizadas pola vida asociativa, as persoas non se encontran soas ante os problemas ou situacións de desvantaxe, o vínculo asociativo implica compartir a prosperidade como tamén as dificultades da existencia. As outras persoas non son estrañas á vida individual, todos e todas forman parte dunha existencia maior, a da comunidade, que ofrece as súas capacidades e potencialidades para a resolución de necesidades e problemas de orde individual ou colectiva. Nesta liña, a construción de redes asociativas reduce, obxectivamente, a incerteza propia da existencia illada e proporciona a seguridade de que ningunha persoa membro da comunidade estará soa fronte aos problemas nin en situacións de emerxencia e, pola contra, a poboación celebrará os logros individuais e colectivos que incidan no benestar da colectividade.

Os vínculos que as persoas cultivan, case de forma automática, xeran un sentimento de confianza que en termos sociais, culturais e económicos é a base para crear entidades maiores de convivencia, de asociacións que funcionan grazas ao poder vinculante de comunicación e do encontro voluntario (Moyano, 2006). A confianza é un produto da interacción e convivencia (Pena e Sánchez, 2018) e, ao mesmo tempo, a base para construción de asociacións.

Un aspecto relevante do movemento asociativo é a súa capacidade para acoller e dar resposta a múltiples intereses e obxectivos. Isto, na medida en que non se limita a unha opción nin a unha liña de acción, fai que as persoas se asocien motivadas por cuestións tan variadas como o deporte, a gastronomía, a relixión, o barrio, a cultura popular, a solidariedade, o lecer, a educación, a economía, etc. Estruturando por categorías hai asociacións veciñais e comunais, cívicas, lúdicas-recreativas, relixiosas, políticas-sindicais, artísticas, culturais, deportivas, xuvenís, educativas, socio-asistenciais-voluntariado, profesionais, laborais, empresariais, etc., formas de asociacionismo deseñadas para atender ás múltiples demandas das persoas habitantes da comunidade ampliada, cuxo trazo definitivo é sen dúbida a diversidade.

En termos xerais, nas sociedades marcadas pola identidade rural, como é o caso de España e de Galicia especialmente, o asociacionismo posibilita a interacción social, a creación de vínculos socioculturais, a participación social, a configuración de lazos de amizade e solidariedade, a axuda mutua e convivencia. Por conseguinte, constitúe a estratexia máis acertada para manter a dinámica vital nas sociedades rurais desgarradas polo abandono social.

Educar para o asociacionismo

A pesar da calidade social do ser humano e da súa necesidade de estar cos demais, moitas persoas non están preparadas para a vida asociativa, especialmente en contextos nos que as prácticas económicas minaron o sentido da interdependencia e exacerbaron significativamente o individualismo. Non hai participación nin a busca de compartir obxectivos de forma automática [Consello da Mocidade de España (s. f.)]; a participación como hábito social de interesarse e integrarse na vida comunitaria é o produto de procesos educativos dirixidos a formar a xente con confianza e na conciencia da interdependencia.

Como indica Morán no traballo coordinado por Meira e Montero (2008, p. 191) “a práctica da participación comeza coa toma de conciencia sobre a propia situación como persoa e como membro dun grupo, e a decisión autónoma de intervir no seu destino”, esta conciencia de pertenza constrúese e consolídase na vida diaria, a través de experiencias familiares e comunitarias que vinculan o individuo cunha identidade, cun territorio e intereses compartidos, unha conciencia que, como ben indica Morán, debe cristalizar na decisión autónoma de intervir, de participar nas circunstancias que definen o destino das demais persoas, da comunidade.

Nos diversos contextos, as persoas deben aprender que non son individuos anónimos, que a súa existencia non se desenvolve de forma independente, senón que todos e todas precisamos da comunidade, das outras persoas para a nosa realización persoal e colectiva. A formación para a participación debe fomentar unha nova conciencia da cidadanía, baseada nos valores de respecto, da cooperación, da diversidade e interdependencia que, por suposto, implican tamén o coñecemento ou, no seu caso, a redescuberta dos dereitos e dos deberes das persoas integradas no marco dunha cultura e dun territorio.

Formar na participación implica tomar conciencia da existencia doutras/os cidadás/ns e das posibilidades que ofrecen para desenvolver unha vida máis segura, máis protexida, máis satisfactoria e menos asombrada pola incerteza. Dos/as outros/as depende en gran medida o cumprimento dos propios dereitos e da posibilidade de dispor dos espazos, recursos e servizos necesarios para a autorealización persoal.

A cidadanía debe ser educada na premisa de que a unión fai a forza; polo tanto, a que a dinamización asociativa do mundo rural é clave para o desenvolvemento local. Nesta liña, o asociacionismo constitúe unha poderosa estratexia para relacionar as persoas e, ao mesmo tempo, é unha oportunidade relevante para a formación de valores como a solidariedade, a interdependencia, a cooperación e a comunidade. Hai que saber que o asociacionismo é unha poderosa ferramenta para amplificar a voz das institucións rurais e dos/as habitantes, polo tanto, un medio eficaz para facerse oír e testemuñar a existencia e as posibilidades do medio rural.

Educar as persoas para potenciar as súas capacidades de participación ten efectos directos na convivencia social e no desenvolvemento persoal. Con referencia específica ao asociacionismo feminino no rural, Merelas e Sánchez (2018) destacan a participación como expresión da vida asociativa que promove, entre outras cousas, a sociabilidade, conceptualizada como a posibilidade de coñecer a xente e interactuar con outras persoas. As asociacións transfórmanse en lugares comúns de coincidencia e encontro, onde a vida, os problemas, as preocupacións, as alegrías e os éxitos son compartidos dun xeito formalizado e informal, onde tamén se forxan solucións e innovacións para unha vida máis satisfeita e menos abandonada á incerteza.

Continuando coas ideas das autoras mencionadas, formar parte da vida asociativa mellora o acceso á información, xa que facilita o coñecemento do que está a suceder no contorno próximo. Nun sentido máis amplo, a través das asociacións as persoas conectan co mundo, transformando a asociación nun espazo para a elaboración do discurso da conciencia comunitaria. Nestas entidades, as persoas, dun xeito compartido, constrúen a súa visión do seu mundo, fanse conscientes dos seus problemas compartidos e xeran relatos de interpretación da súa situación local e global. No encontro, na dinámica da interacción asociativa, os suxeitos convértense en xeradores de opinión e, nunha perspectiva máis profunda, cidadáns capaces de decidir e tomar decisións sobre cuestións que preocupan a súa existencia e a do seu contorno.

Por outra parte, a participación na vida asociativa proporciona a oportunidade de acceder a unha diversidade de coñecementos, transformándose en termos de

Merelas e Sánchez (2018) en fontes de aprendizaxe. O encontro con outras persoas permite ampliar o propio marco de coñecemento, xa sexa en temas especializados ou de orde máis cotiá, dependendo da natureza das asociacións e das características formativas e identitarias das persoas integradas na interacción comunicativa. A través da vida asociativa, as persoas amplían o horizonte de formación e aprendizaxe e, en consecuencia, aumentan as súas oportunidades para aproveitar as vantaxes que ofrece o contorno próximo e afastado.

Participar, estar con outras persoas, constituír redes asociativas implica formar parte dun poder colectivo, que resulta da suma cuantitativa e cualitativa das capacidades e poderes individuais. Nesta perspectiva, quen participa das dinámicas asociativas apodérase e faise consciente da súa incidencia, capacidade de decisión e transformación persoal. Para Merelas e Sánchez (2018), as asociacións convértense en espazos de cultivo da autoestima persoal e comunitaria, un lugar onde se valoran as capacidades das persoas e da comunidade, como entidade apoderada, que resulta da unión da solidariedade e da cooperación entre a veciñanza dun territorio.

As asociacións, ademais de potenciar as posibilidades laborais de produción, de formación e apoderamento dos individuos da comunidade ampliada, cumpren tamén unha función recreativa, non menos significativa que a indicada anteriormente. Sosteen Merelas e Sánchez (2018: 184) que, segundo a súa natureza, as asociacións son institucións sociais nas que as persoas acoden para “pasalo ben, rir, divertirse” e desconectar dos problemas e das dificultades. Así, as asociacións ofrecen oportunidades para facer cousas que gustan en compañía, cun sentido lúdico de realización persoal, independentemente da presión do traballo e dos problemas da vida diaria.

Conclusiones

Nun contexto desfavorable de abandono das comunidades rurais, o asociacionismo representa unha oportunidade real para reinventar os lazos e revitalizar a vida no territorio. As redes asociativas son potentes ferramentas institucionais para dinamizar a vida no mundo rural, e a dinámica asociativa é a mellor estratexia social para potenciar as capacidades das persoas e ampliar as súas oportunidades dunha vida sa e satisfeita.

O asociacionismo é a ferramenta adecuada para pensar e experimentar a comunidade ampliada, que resulta da suma cuantitativa e cualitativa de espazos, recursos, servizos, habitantes e capacidades. Unha nova versión da comunidade que rompe coas fronteiras territoriais locais para ampliarse, en base a intereses, obxectivos e expectativas compartidas cara a outros contornos e persoas, cos que a vida se experimenta nun marco territorial máis grande, baseada nun identidade forxada na interacción asociativa. Nesta perspectiva, o asociacionismo constitúe unha renovada estratexia para a comunidade e, en termos reais, é a única oportunidade que ten o medio rural para manter, ancorar e atraer persoas que cultivan a cultura rural.

A través de dinámicas asociativas e procesos participativos, o reto reside en devolverlles ás persoas o seu protagonismo, no marco de comunidades rurais ampliadas, non coa

ilusión de volver ao pasado bucólico da comunidade tradicional, senón coa intención de actualizar e recolocar as comunidades locais como entidades gravitantes no destino nacional e global. Unha comunidade ampliada, reconfigurada dende a integración das persoas para desenvolver unha vida máis compartida e menos illada e solitaria e con maiores e mellores oportunidades para manterse ao día no resto do século XXI.

En definitiva, as vantaxes que ofrece o asociacionismo para a realidade rural son múltiples e relevantes, non só na liña de potenciar os individuos e á comunidade, senón tamén na perspectiva de xerar novos equilibrios territoriais, sociais, económicos, de produción cultural e acceso a ela. Neste sentido, afirmamos con Limón (2000), que o asociacionismo favorece un reequilibrio sustentable, que limita o despoboamento do mundo rural e propicia o equilibrio territorial na participación política, na oferta e na demanda de servizos, na produción cultural e nas posibilidades de desenvolvemento económico, potenciando un uso sostible dos recursos humanos e naturais do territorio. Ante o baleirado da poboación no contexto rural, o asociacionismo é a alternativa máis viable para configurar un novo mapa territorial e humano, que vai máis alá das fronteiras comunitarias, para dar lugar a comunidades máis amplas en cuxa existencia se fundamenta a participación do individuo e na construción do poder da comunidade, que nace de lazos culturais, intereses sociais, económicos e culturais compartidos e da confianza colectiva nun futuro posible para o mundo rural.

Referencias bibliográficas

- ALBERICH, T. (2007). Asociacións e movementos sociais en España: catro décadas de cambio. *Revista de estudos xuvenís*, nº 76, pp. 71-89.
- CENTELLA, M. E RODRÍGUEZ, I. (2016). A función social do asociacionismo feminino. Un achegamento a través da Federación de Mulleres da Rexión Sierra-Sueroeste. *Revista de Estudios Extremeños*. LXXII (III), pp. 1517-1559.
- LIMÓN, D. (2002). *Eco-cidadanía. Participar para construír unha sociedade sostible*. Sevilla: IAP editorial.
- MEIRA, P. Á. E MONTERO, P. (COORDS.) (2008). *Asociacionismo e cidadanía. Unha análise do movemento asociativo-cultural na provincia da Coruña*. A Coruña: Deputación Provincial da Coruña; UdC; USC.
- MERELAS, T. E SANCHEZ, A. (2018). O papel do asociacionismo feminino no medio rural coruñés e os beneficios da participación. *Estudos rurais*, vol.8, nº 16.
- PENA, J. E SÁNCHEZ, J. (2018). Capital social, confianza e modelos de asociacionismo en España. *Documentos: Revista de Socioloxía*, 103/2, pp. 153-173.
- VARGAS, G. (2009). Estrategias educativas para la reconstrucción de comunidades sostenibles. Proyecto CADISPA – Escocia. En Rocha, B. (coord.) *Desenvolvimento comunitario. Das teorías às prácticas*. Lisboa, Gerpress, pp. 217-234.

Fontes electrónicas

- CONSELLO DA XUVENTUDE DE ESPAÑA(S.F.) *Guía da educación para a participación*. Recuperado de <http://www.injuve.es/sites/default/guiaeducacionparalaparticipacion1.pdf>. Data de consulta: 13/02/2020
- MOYANO, E. (2006). *O asociacionismo no sector agroalimentario e a súa contribución á xeración de capital social*. Recuperado de <https://digital.csic.es/bitstream/10261/2060/1/20-06.pdf>. Data de consulta: 01/10/2020
- SÁNCHEZ-MUROS, S. E JIMÉNEZ, M. L. (2012). *Mulleres rurais en movemento: sociografía do asociacionismo de mulleres na provincia de Granada*. Recuperado de https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/40727/Pages%20from%20Investigacion_Gene-ro_12-1509-2188-8.pdf?sequence=1&is-Allowed=y. Data de consulta: 01/01/2020.

Encontros de Asociacións de Xermade e Intercambio de Experiencias

As xornadas, aínda que naceron no seo da Asociación de Veciños de Cabreiros, son unha proposta aberta a todo o mundo, e por suposto, ao Concello de Xermade, e como tal, sempre existiu certa inquietude por poder facer partícipes destas ás demais asociacións das diferentes parroquias do concello, que son un número importante delas.

No ano 2015, durante o programa das XI Xornadas, desenvolveuse o 1º Encontro de Asociacións do Concello de Xermade, no cal os presidentes e presidentas, ou calquera outra persoa representante das asociacións, tiveron o seu espazo para compartir o traballo que realizan, os seus obxectivos, as súas aspiracións... Un encontro para coñecerse, para empatizar, para compartir, para o xurdimento de novas ideas; e disto mesmo, dándose conta de que eran moitas as asociacións que había nese momento no concello, saíu a idea de facer unha guía na que constase a existencia de todas.

A guía das asociacións de Xermade presentouse ao ano seguinte, no 2016 nas XII Xornadas, e teremos tempo máis adiante de falar de como esta constituída e cal é o seu esqueleto e fin.

A idea, dentro do que perseguíamos como asociacionismo era recibir a veciños e veciñas doutros concellos, abrir fronteiras, tan necesarias no rural; ao mesmo tempo que se lles daba a coñecer este proxecto, pasaban a ser partícipes del, cobrando protagonismo na programación e pasando un dos días das xornadas en Cabreiros, para escoitar e para contar, para ensinar e para aprender... e ser así un intercambio de experiencias.

No inicio das V Xornadas, no ano 2009, xunto co acto de apertura e inauguración, recibíase aos veciños e veciñas de Taramundi, para presentar, tanto pola súa parte, como pola do propio concello de Xermade, a programación cultural coa que contaban neses momentos. Tamén formaron parte da V Festa da Roza, na que recrearon os seus xeitos de vida tradicional durante o seu desenvolvemento.

Nas IX Xornadas, en 2013, tamén para inaugurar o programa, chegaban a Cabreiros os veciños e veciñas de Couzadoiro (Ortigueira). Ao igual que a base e o alicerce deste proxecto é unha asociación da veciñanza, eles tamén tiveron a oportunidade de presentar a súa asociación e a visión dun mozo do rural, creador dun cómic inspirado no seu contorno e nas súas xentes.

Ademais destas convivencias reais en Cabreiros, no ano 2007, durante as III Xornadas, enmarcado no mundo das novas tecnoloxías e persoas maiores no medio rural, tivo lugar un encontro virtual entre a veciñanza presente, asistente naquel momento ás xornadas, e veciñanza doutras localidades como Vedra, Friol, As Pontes, Santiago, Venezuela, etc.

Intercambio de experiencias

► Xermade e Taramundi uniron tradicións nas V Jornadas Interxeracionais de Cabreiros

CRISTINA PÉREZ

XERMADA. Unha frase do alcalde de Xermade, Tomás Rodríguez, pode servir para resumir boa parte do espírito das Jornadas Interxeracionais de Cabreiros: «Jornada a jornada vaise implicando máis a xente nova para aprender os costumes das vidas dos maiores».

Ese vencello interxeracional co que naceu este evento, que acada xa a súa quinta edición, este ano foi un paso máis alá, co intercambio de experiencias que se produciu, con éxito, entre os concellos de Xermade e Taramundi, a través dunha delegación de 20 persoas deste municipio asturiano, encabezada polo seu alcalde, Eduardo Lastra.

O rexedor de Taramundi quixo recoñecer especialmente «o esforzo das nosas persoas maiores», o que quedou reflectido na recreación de traballos antigos que os seus veciños protagonizaron en Cabreiros, con mostras de cestería, arte en madeira, elaboración de colchóns de la, lavado de roupa en táboa de madeira, facer café de pucheiro e torresmos ou aventar o trigo.

Eduardo Lastra salientou que «é importante coñecer estas actividades para que non se perdan» e fixo referencia tanto ó valor que tiveron no seu momento coma o que teñen hoxe, «desde o punto de vista etnográfico e cultural».

En contrapestaición, os xema-

dos seus quefaceres uníndolle á xa habitual Festa da Roza outras tarefas coma a elaboración do xabón, preparar freixos na pedra, zurzir nunha máquina antiga ou cravurar a gadaña.

Este día enxebre das xornadas, organizadas pola asociación veciñal de Cabreiros, completouse coa proxección do vídeo 'O toxo na nosa cultura' e coa actuación do grupo de gaitas 'Axóuxere' de Roupar.

Libros, lendas e xogos completan o programa

As quintas Jornadas Interxeracionais de Cabreiros terán continuidade os dous vindeiros sábados. Así, o día 6 haberá charlas sobre a menopausa, as lendas e os mitos chairegos e o Banco de Terras e presentárase o libro Roteiros pola Terra Chá. Pechará a xornada unha obra de teatro. O día 13 iniciárase cunha ponencia sobre Endesa, seguida dunha visita ó futuro lago e a restauración da escombeira. Pola tarde celebráranse as cuartas Jornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional.

De esquerda a dereita, participantes nas xornadas de Cabreiros e cavadores na recreación de traballos antigos (arriba); zoqueiro, filloas feitas á pedra e intercambio de agasallos entre os alcaldes. C. PÉREZ

POLÍTICAS PARA O RURAL QUE PRECISAMOS

M^a DO MAR PÉREZ-FRA

BERNARDO VALDÊS PAÇOS

EDELMIRO LÓPEZ IGLESIAS

Departamento de Economía Aplicada (USC)

As áreas rurais hoxe

As dificultades demográficas e económicas unidas a unha visión do rural como un lugar á marxe da modernización, fan que este sexa percibido como un área problemática en troques de como un espazo que achega recursos imprescindíbeis para o conxunto da sociedade.

Mais cando nos referimos ás áreas rurais, de que estamos a falar exactamente? De acordo coa aplicación que fai o Instituto Galego de Estatística (IGE) dun estándar de Eurostat¹ (IGE, 2017), o 81,8 % do noso territorio pode ser definido como rural. Un espazo no que en 2018 só residían o 26,6 % dos galegos e galegas.

A baixa densidade de poboación e a perda sistemática de efectivos demográficos definen os espazos rurais. Mais estas áreas están lonxe de ser espazos homoxéneos; a risco de incorrer nunha importante simplificación da realidade, podemos apuntar a existencia de dous grandes tipos de áreas rurais en Galiza:

- O rural dinámico²: Trátase de concellos situados nas proximidades do eixo atlántico, ou de vilas interiores de certa entidade que actúan como cabeceiras comarcais prestadoras de servizos.
- O rural de baixa densidade de poboación. Que ocupa unha parte significativa do territorio, o 65,2 %, mais no que a día de hoxe xa só reside un 14,6 % da poboación galega.

¹ O IGE clasifica os concellos galegos en función do seu grao de urbanización tomando como base o tamaño da poboación municipal e a densidade e a continuidade das zonas locais. De acordo con este estándar as zonas rurais (ZPP) poden ser divididas en tres subzonas en función da densidade de poboación, de tal xeito que habería 3 tipoloxías de espazos rurais en Galiza: de alta, de media e de baixa densidade.

² A efectos deste traballo, e en aras da simplificación, asimilamos estes espazos coas áreas definidas no IGE como ZPPalta e ZPPmedia

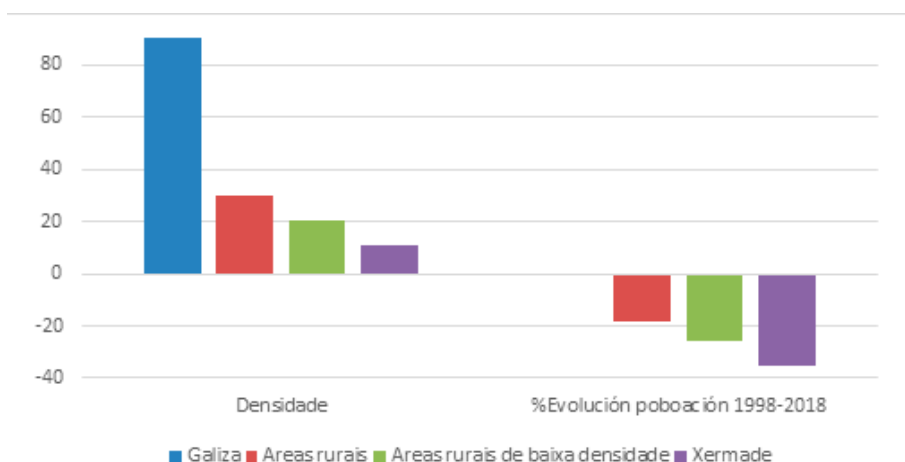

Gráfico 1: Densidade de poboación 2018 e evolución da poboación 1998-2018.

Fonte: Padrón municipal de habitantes, INE.

O concello de Xermade constitúe un bo exemplo desta segunda categoría de área rural. O gráfico 1 mostra como presenta niveis tanto de densidade como de perda de poboación máis intensos mesmo que a media do rural galego de baixa densidade.

Por outra parte, é preciso ter en conta cando falamos de perda de poboación que se trata dunha perda de habitantes selectiva, que desequilibra a poboación ao afectarlle especialmente aos estratos de idade máis nova, o que aumenta pois os niveis de avellentamento e diminúe a capacidade reprodutiva xeracional (Camarero, 1991, pp. 13–24).

Mais as dificultades dos espazos rurais non son só de base demográfica, senón que son facilmente observábeis atendendo a diversos indicadores de tipo económico. Para apoiar a afirmación anterior baste sinalar que o rendemento medio declarado mostra unha clara relación co nivel de urbanización (López Iglesias & Pérez-Fra, 2017).

Débese reparar en que ata o momento non fixemos máis ca describir unha situación ben coñecida: declíneo demográfico e falta de dinamismo económico, contexto ao que habería que sumarlle a existencia dun déficit crónico de infraestruturas básicas e servizos sociais. Mais, que motiva esta situación? A ninguén se lle escapa que estamos ante unha problemática complexa, mais de xeito moi simplificado no seguinte apartado apuntamos algúns elementos que cremos que contribúen a botar luz sobre esta cuestión.

Dun espazo ao servizo da actividade agraria a un espazo aínda na procura de novos usos

É ben coñecido que a Galiza durante boa parte do século XX era un espazo abrumadoramente rural e agrario. No 1950 o 80 % das galegas e galegos vivían no medio

rural e o 90 % traballaba na agricultura, o que facía que máis do 70 % da poboación ocupada tivese a súa actividade exclusiva ou principal no sector agrario (López Iglesias & Pérez-Fra, 2017).

Como era ese rural agrario que nos definiu durante décadas? Estaba conformado por un número elevado de pequenas unidades produtivas que se caracterizaban pola forte intensidade no uso de man de obra e por un limitado emprego de insumos externos de orixe industrial. Un sistema agrario que o xeógrafo Abel Bohuier definiu a través do trinomio agricultura-gandaría-monte (Bouhier, 1979).

Esa realidade mudou de forma radical nos últimos 60 anos: por un lado, asistimos a unha fortísima destrución de emprego agrario, a poboación ocupada no sector reduciuse no período 1950-2015 nun 95 % (de 827.000 a 45.600 persoas); por outro, as explotacións cambian completamente o seu sistema de produción incorporando grandes cantidades de capital que redundan nun forte incremento da produtividade por ocupado.

Chegados a este punto é importante salientar que este fenómeno, que se deu en toda a UE, non ten porque implicar necesariamente unha perda de actividade económica no rural sempre que dean dúas condicións:

- a) Que o proceso de axuste agrario conduza á consolidación dun número importante de explotacións competitivas no contexto europeo.
- b) Que o declíneo do sector primario veña acompañado dun proceso de creación de empregos noutros sectores da economía. De xeito tal que o resultado final non sexa unha perda de poboación ocupada senón a diversificación económica das áreas rurais.

Unha vez feita esta clarificación vexamos que aconteceu no noso rural; e a modo de exemplo imos apoiarnos na evolución experimentada polo concello de Xermade ao longo dos últimos decenios. No ano 1991, a agricultura era aínda a principal fonte de emprego do concello; o 55,5 % dos e das ocupadas traballaban neste sector. No 2019 esta porcentaxe diminuíu considerablemente, ata situarse no 26,4 %. Podemos deducir disto que Xermade completou con éxito o proceso de diversificación económica ao que anteriormente aludimos?

Lamentablemente non foi así. O que aconteceu ao longo destes anos é que o sector agrario destruíu 443 empregos sen que nin o sector secundario nin o terciario foran capaces de compensar minimamente esta perda. De resultados deste proceso o que temos é que en Xermade a poboación ocupada pasou das 1118 persoas de 1991 a tan só 674 no 2019.

Ben, pois esta situación descrita en detalle para Xermade deuse, con maior ou menor intensidade, na grande maioría das áreas rurais galegas. O limitado desenvolvemento da industria e dos servizos provocou que a contracción da man de obra agraria só fose compensada en pequena medida pola xeración de postos de traballo noutras actividades (López Iglesias & Pérez Fra, 2004, pp. 36–43).

A regresión demográfica que están a experimentar estas áreas está relacionada coa dinámica do emprego agrario e a ausencia de diversificación real da economía: a

extrema debilidade dos sectores secundarios e terciarios é un elemento explicativo fundamental da situación que viven amplas zonas do rural galego hoxe.

Atención especial merece o acontecido coas actividades económicas ligadas á transformación e comercialización de produtos agrícolas e gandeiros. Sen dúbida, a fraqueza da industria agroalimentar galega é un obstáculo importante para a creación de oportunidades laborais e de renda nas áreas rurais.

Finalmente, e antes de entrar na análise das políticas, queremos facer un apunte relativo ao proceso de transformación da agricultura. As agricultoras e agricultores galegos fixeron ao longo das pasadas décadas un enorme esforzo investidor: houbo un forte incremento no estoque de bens de capital fixo e na utilización de insumos correntes de orixe industrial. Mais este esforzo modernizador non veu acompañado de cambios da mesma magnitude noutros ámbitos. As explotacións agrarias cambiaron só unha parte da función de produción, houbo outra que non mudou coa intensidade requirida para facer fronte con seguranza ao novo contexto económico. Estamos a referirnos ao problema ben coñecido dos déficits persistentes na base territorial das explotacións: tamaño pequeno e grande fragmentación (Corbelle Rico & Crecente Maseda, 2009; López Iglesias, 2003, pp. 20–37).

A esas deficiencias do sector agrario únese un problema máis grave se cabe, ao que xa aludimos anteriormente, e que está directamente relacionado coa diversificación da economía destes espazos: a debilidade da industria agroalimentaria. Non só contamos cun escaso nivel de desenvolvemento desta rama da industria, senón que a pouca que temos continua hoxe centrada na produción de materias primas, polo que é limitado o desenvolvemento da industria transformadora. Expresado dun xeito sinxelo; a riqueza xerada polas nosas agricultoras e agricultores aquí é transformada maioritariamente en industrias situadas alén das nosas fronteiras, polo que todo o valor engadido e o emprego desa transformación industrial fica fóra de Galiza.

O resultado final das deficiencias no sector agrario e na industria agroalimentaria plásmase nun dato que pode sorprender aos non especialistas: nas tres últimas décadas, desde que contamos con estatísticas ao respecto, Galiza vén rexistrando de modo permanente unha balanza agroalimentaria deficitaria; a produción non cubre o consumo (López Iglesias, 2017, pp. 26–31; Valdés Paços, Pérez-Fra, & García Arias, 2012). Estamos así ante a situación paradoxal dun país supostamente agrario, segundo o imaxinario colectivo, que é incapaz de producir os alimentos de orixe agraria que consome. Unha situación rechamante que se explica polo aproveitamento moi deficiente dos recursos produtivos cos que contamos (en especial a terra) e pola debilidade das estruturas de comercialización e transformación industrial.

A política que precisamos

Comezamos este apartado describindo a política que se aplicou nas áreas rurais, para na parte final realizar unhas breves reflexións sobre a política que precisamos.

A actuación en política económica dirixida especificamente ás zonas rurais adoece ao noso modo de ver de dous problemas principais:

1- **Levamos décadas de políticas meramente “defensivas”**. Políticas que se caracterizaron por ir poñendo sucesivos parches a problemas que inevitablemente van xurdindo, sen que haxa unha planificación realizada a partir dunha reflexión profunda sobre o rural que aspiramos a construír. Deste xeito, des-tínanse fondos públicos a tentar amortecer as consecuencias do devalar do rural, invístense cuantiosas cantidades en actividades económicas e, sobre todo, en infraestruturas cunha rendibilidade social dubidosa. O desafortunado revivir de “políticas natalistas”, absolutamente fracasadas, constitúe un dos moitos exemplos do que afirmamos.

2- A política que está deseñada *ex profeso* para o medio rural nútrese maioritariamente de fondos procedentes da Unión Europea (UE). Trátase dunha política que ten dúas partes ben diferenciadas:

- i. O coñecido como primeiro pilar da Política Agraria Común (PAC), que é basicamente pagos directos que perciben os agricultores e agricultoras e que na súa maior parte están dissociados da produción. Trátase pois dunha política sectorial.
- ii. O segundo piar da PAC, financiado a través do FEADER e que integra a política de desenvolvemento rural propiamente dita. Este conxunto de actuacións públicas artículase desde o ano 2007 a través dun documento de programación elaborado a nivel autonómico denominado Programa de Desenvolvemento Rural (PDR). O segundo piar contén medidas dirixidas a agricultoras e agricultores, mais tamén financia actuacións que buscan un mellor desempeño ambiental destes, a diversificación económica e a mellora da calidade de vida dos habitantes das áreas rurais.

Mais todo isto que significa para o espazo rural? De que fondos estamos a falar? No primeiro piar estamos ante un tipo de actuación que non require de cofinanciamento por parte dos estados membros, e que supoñen unha parte maioritaria dos fondos europeos para a política agraria, arredor do 60 % no período 2014-20. O funcionamento do segundo piar é ben diferente; require de cofinanciamento autonómico ou estatal. A porcentaxe máxima de contribución do FEADER, no caso galego, é do 75 % e a porcentaxe mínima do 20 %. Que é o que quere dicir isto? Pois que para poder executar esta contía a comunidade autónoma e a Administración Xeral do Estado van ter que acompañar as medidas que se poñan en marcha con fondos propios. En que cantidade? Pois na que o goberno galego decida, o que sitúa o intervalo de cofinanciamento entre un mínimo dun 25 % dos fondos recibidos e, no caso de querer incrementar o volume de fondos disponibilizados para o desenvolvemento rural, un máximo do 80 % dos fondos recibidos da UE. No caso galego destinouse a este obxectivo a cantidade mínima de fondos precisa para poder executar os fondos comunitarios.

Isto é cando menos unha contradición: dada a gran cantidade de problemas que parecen ter os espazos rurais e a vontade declarada do goberno galego para palialos,

como podemos explicar que se destine a este obxectivo a mínima cantidade de fondos necesaria para non perder a financiación recibida desde a UE? A única resposta posible é que o rural non é unha prioridade. O cal por outra parte non é ningunha novidade; **na política de desenvolvemento rural semella que por unha banda van os obxectivos declarados e por outra os fondos que estamos dispostos a destinar a avanzar na consecución deses obxectivos.**

Finalizamos este capítulo apuntando unhas notas sobre a política que precisamos: **unha política que partindo da realidade actual deseñe unha estratexia para a Galiza rural do século XXI.** Cómpre chegar a un consenso do que é o “rural posible”; un espazo adaptado ás condicións e demandas actuais da sociedade galega. Aplicando o que Fernando Oliveira afirma para Portugal (Baptista, 2010), o problema de fondo do medio rural galego, no que respecta á base socioeconómica, é que este xa non é só nin principalmente agrario pero “aínda non é outra cousa”. Poderíamos dicir tamén que “é moitas cousas á vez” (actividades económicas, demandas sociais, tipos de residentes), pero sen unha ordenación e articulación global. O certo é que aínda non se logrou estruturar unha vida socioeconómica que se sobrepoña ás desfeitas provocadas pola crise do medio rural tradicional, non se consolidou unha estrutura económica e unha base da vida social alternativa a aquela baseada na identificación entre medio rural e agricultura.

Para conseguir saír desta situación o obxectivo ten que ser, sobre a base do patrimonio natural e cultural herdado do pasado e contando coa implicación activa dos seus habitantes, avanzar na construción dun novo medio rural adaptado ao século XXI. Un novo medio rural que, para ser viable económica e socialmente, debe cumprir dous grandes requisitos:

- 1- Ofrecerlle ao conxunto da poboación rural unhas oportunidades laborais, uns niveis de renda e unha calidade de vida aceptábeis de acordo cos parámetros da sociedade actual.
- 2- Ao mesmo tempo, como base para a xeración de emprego e renda nestes territorios, é necesario que o medio rural responda ás demandas actuais da sociedade. Unhas demandas que nas últimas décadas, como consecuencia do proceso de urbanización e da elevación dos niveis de vida, experimentaron fondas transformacións e que podemos clasificar en catro grupos:
 - i. As funcións tradicionais do sector primario: subministro de alimentos, madeira e outras materias primas.
 - ii. O subministro doutros bens e servizos retribuídos polo mercado, que contan cunha demanda en expansión: produtos derivados da artesanía e a pequena industria local, enerxías renovables, servizos relacionados co turismo e o lecer,...
 - iii. Os servizos ecosistémicos: conservación da paisaxe, auga, aire e solo de calidade, biodiversidade, mitigación do cambio climático...

iv. As funcións sociais-territoriais: conservación do patrimonio cultural, contribución á fixación de poboación nas áreas rurais e ao equilibrio territorial.

Deses catro tipos de demandas, os dous primeiros implican a produción de bens e servizos con destino ao mercado. Polo tanto, o seu futuro dependerá da capacidade da poboación e as empresas do medio rural para elaborar produtos en condicións adecuadas de calidade e prezo, ben sexa con destino a mercados locais, de ámbito galego, español ou mesmo internacionais.

Pero os outros dous tipos de funcións (servizos ecosistémicos e funcións sociais-territoriais) non son remuneradas polo mercado, ao tratarse de bens públicos. A provisión destes bens públicos, non remunerados ou insuficientemente remunerados polo mercado, esixe unha intervención das Administracións. Tanto de maneira directa, mediante axudas económicas aos propietarios de terras e outros axentes implicados, como de modo indirecto, apoiando modelos de produción que garantan a provisión desas funcións e, polo tanto, un desenvolvemento rural sustentable (Andrade Calvo & Vázquez Rodríguez, 2016).

En todo caso, cómpre ter claro un principio fundamental: todo o que queiramos que produza o medio rural ten que ser pagado por alguén e, polo tanto, ten de responder a unha demanda social real (retribuída polo mercado ou mediante transferencias públicas). Non serven os aproveitamentos ou restricións que se lles pretenden impoñer aos propietarios das terras e aos habitantes das áreas rurais sen unha adecuada retribución. Pero, en sentido contrario, tampouco as alternativas puramente voluntaristas, que carecen de viabilidade económica e non respondan tampouco a unha demanda social de certa entidade con posibilidades de ser retribuída a través de transferencias públicas.

Establecidos eses principios xerais, o deseño dunha estratexia para a Galicia rural do século XXI esixe perfilar o que pretendemos que sexa o seu futuro nunha serie de aspectos esenciais: a base económica, a ordenación dos usos do solo, a estrutura do hábitat, a localización das actividades económicas e os servizos, e a organización institucional.

Da análise realizada pódese concluír que calquera tentativa de frear o despoboamento das áreas rurais pasa por incidir na base económica destes espazos. Por un lado, é necesario consolidar o emprego agrario aínda existente, para o que resulta imprescindible unha mudanza progresiva no modelo de xestión da terra: as explotacións precisan mellorar a súa base territorial para facerse mais eficientes en custos. Por outro lado, hai que fomentar a diversificación económica, tentando aumentar o peso dos sectores secundario e terciario, especialmente no que se refire á industria de alimentos.

Referencias bibliográficas

- ANDRADE CALVO, J. M., & VÁZQUEZ RODRÍGUEZ, M. X. (2016). Novas demandas para o rural galego. Recuperado de <https://foroeconomicodegalicia.es/informes/documentos>
- BAPTISTA OLIVEIRA, F. (2010). *O espaço rural: Declínio da agricultura*. Lisboa: Celta Editora.
- BOUHIER, A. (1979). *La Galice: Essai géographique d'analyse et d'interprétation d'un vieux complexe agraire*. Paris: Imprimerie Yonnaise.
- CAMARERO, L., CRUZ, F., GONZÁLEZ, M., DEL PINO, J. A., OLIVA, J., & SAMPEDRO, R. (2009). *La población rural de España. De los desequilibrios a la sostenibilidad social*. Barcelona: La Caixa.
- CAMARERO, L. (1991). Tendencias recientes y evolución de la población rural en España. *Política y Sociedad*, (8), 13-24.
- CORBELLE RICO, E., & CRECENTE MASEDA, R. (2009). Evolución histórica de la superficie agrícola utilizada en Galicia (1962-2006). Integración de fuentes estadísticas y cartográficas. *Economía Agraria y Recursos Naturales*, 9(02), 1-11.
- IGE. (2017). Panorama rural urbano. Recuperado de https://www.ige.eu/web/mostrar_seccion.jsp?idioma=gl&codigo=0701
- LÓPEZ IGLESIAS, E. (2003). Las estructuras agrarias en España. Análisis de sus transformaciones en la década de los noventa. *Papeles de Economía Española*, (96), 20-37.
- LÓPEZ IGLESIAS, E. (2017). A cadea láctea en Galicia ante o novo contexto dos mercados e as políticas. En J. L. Gómez, & J. González (eds.), *Anuario do Foro Económico de Galicia* (pp. 26-31). Santiago de Compostela: Foro Económico de Galicia.
- LÓPEZ IGLESIAS, E. (2019). Realidade actual e retos futuros do medio rural en *pasado, presente e futuro do mundo rural. Feiraco, un modelo cooperativo de 50 anos*. (pp. 75-106). Vigo: Ed. Galaxia.
- LÓPEZ IGLESIAS, E., & PÉREZ-FRA, M. M. (2017). Unha estratexia para a Galicia rural do século XXI. Diagnóstico e propostas para o debate. Recuperado de <https://drive.google.com/file/d/1K6pwwg3j2mWlJr0IwgVmwWdOTzTRsRG5/view>
- VALDÉS PAÇOS, B., & PÉREZ-FRA, M. M. (2015). Mudarmos as políticas para quebrar a dependência agroalimentar exterior da Galiza. En U. B. Diéguez (ed.), *Reflexións ao redor da Galiza para o debate* (pp. 89-102). A Coruña: Fundación Moncho Reboiras.

A agrogandaría

O agro é considerado un dos sectores primarios, pois sen el dificilmente a humanidade podería sobrevivir. Remontándonos a tempos pasados, a meirande parte da poboación vivía no medio rural e falar de agricultura non era falar dun negocio ou dun medio de vida; a agricultura era o ter ou non ter un codelo de pan enriba da mesa todos os días, case a única alternativa para que a xente puidese comer, que garantía o sustento pero que non daba diñeiro.

A partir maiormente do último terzo do século XX, e do que vai do XXI, foise perdendo poboación, de xeito máis marcado no ámbito rural, e polo tanto activos agrarios. Aínda que tamén cos anos foise evolucionando e progresando e a agricultura foise profesionalizando, no concello de Xermade este sector ten un peso moi importante e probablemente sexa o que máis emprego xera.

Durante os 15 anos de xornadas buscouse sempre ter en conta as realidades máis próximas e poñer en valor o noso patrimonio, polo que este tema non puido obviarse. No 2005 arrincaban as xornadas e tiña lugar tamén a primeira Festa da Roza, na que se recreaba esa práctica da agricultura de tempos pasados.

No 2008, ademais da Festa da Roza, tiña lugar unha xornada en homenaxe ao toxo e ao papel que tivo na nosa cultura, cunha conferencia e coa proxección do vídeo *O toxo*. Tamén houbo visitas aos museos etnográficos da Capela e das Pontes.

No 2012 inaugurábanse as XVIII xornadas coa mesa redonda *O liño nas nosas vidas*, a proxección do documental *O liño* e un taller e unha exposición didáctica sobre este.

A historia das landras e o seu uso ao longo do tempo foi outro dos temas elixidos nas XIX xornadas, no 2013; unha explicación sobre cando e como se comeron as landras, sobre o pan elaborado a partir delas, así como a súa degustación e o coidado dos carballos.

No ano 2016, na XII edición, apostouse por traer exemplos reais de persoas que tivesen como medio de vida o agro, e levouse a cabo unha mesa coloquio sobre a agrogandaría en Galicia; contouse tamén cos responsables do monte veciñal de Friol para expoñer o seu modo de explotar o monte e os seus recursos. No ano seguinte seguiuuse apostando por expoñer proxectos de dinamización do medio rural a través de diferentes prácticas de gandaría en explotacións de vacún de leite.

Outro tema de gran preocupación dentro do mundo do agro é o referido aos lumes e ás diferentes prácticas forestais para previlos, así durante as XIV xornadas desenvolveuse unha charla sobre a conservación da superficie agraria útil na prevención de incendios; ademais déuselle cabida a diferentes experiencias innovadoras como as explotacións de porco celta, de galiñas araucanas ou de mazás e arandos.

No 2019 seguiuuse coa temática forestal a través dunha charla sobre o medio e a normativa forestal sobre montes e incendios. Tamén se reservou outro espazo dentro das xornadas para falar da problemática actual da avespa velutina e aprender a combatela.

Gran variedade de temáticas no transcurso dos 15 anos, para demostrar que a riqueza do agro no pasado e tamén no presente, apostando por todas as iniciativas e as prácticas actuais e facendo ver que aínda queda ilusión no mundo do rural e do agro.

Felpeto, García, López e Lastra, na inauguración. M.MANCEBO

A produción gandeira centra unha charla nas xornadas de Cabreiros

Xermade

M.M.

XERMADE. A produción gandeira como proxecto de dinamización rural centrou o primeiro dos relatorios das XIII Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, que foron inauguradas onte coa presenza de dúcias de veciños.

Os gandeiros Óscar Morado, José Ángel Blanco e José Ángel Espiñeira trasladaron aos presentes as súas experiencias per-

soais traballando coas vacas en sistemas intensivo, extensivo e ecolóxico.

O programa completouse co balance do proxecto radiofónico no que participaron ao longo do ano os veciños das diferentes entidades do municipio e cunha exposición de Laura Cabarcos e María Carballo sobre a súa visita ao Parlamento Europeo.

Como novidade, a cita foi emitida en directo pola unha canle de Youtube.

A Festa da Roza

As *ligonas* eran as pezas fundamentais na disciplina daqueles tempos case obrigada de cavar.

Tiña moito que ver o monte na súa variedade para saber escoller a ferramenta máis adecuada; así, no que se chamaba monte *leñado*, e dependendo se era de xesta ou de toxo, levábase pico ou *ligona* diferente. Se era monte de xesta ou de toxo alto, a *ligona* tiña na súa parte posterior unha crista debidamente afiada para cortar a raíz da planta. No monte de toxo a eixada tiña na parte de detrás un pico corto que servía por se había algunha pedra pegada á raíz do toxo, para poder sacala e proceder despois ao arranque deste.

Os distintos tipos de cava dependían do tipo de monte. Se era monte de tira era monte brañego, se era de pica posuía como característica para subliñar o toxo macho pero sen ser de leña; tamén tiñamos o *recavamento* ou *revoltos*, chamado así porque quedaba do ano anterior, monte que se recavaba e que podía ser tamén, aínda que menos habitual, que fose do mesmo ano.

Outro tipo de cava era a do monte *leñado*, caracterizado por ser máis lixeiro onde se revolví a espiño-allo, utilizándose unha ferramenta en consonancia co traballo, canto máis lixeira mellor.

Estas denominacións do terreo lévannos a entender o porqué de chamarlle á cava por un nome ou polo outro. Cando falamos da cava de pica sabemos que o monte tiña moita raíz de toxo, o que o facía máis doado que o monte de tira, onde o mesto das raíces dese toxo brañego daba coma resultado unha cava dura fisicamente para o cavador.

Cando nun monte unha cuadrilla de cavadores se vían debidamente conxuntados, levando cada quen a colocación dos terróns na súa correspondente vía, de maneira que ningún deles estorbaba o traballo nin do de detrás nin do de adiante, recibía o nome de rogas.

Un dos sobrenomes que tiñan as distintas maneiras de colocar a vía e dependendo do tipo de monte, era a *albarda de besta*, debido á súa forma cóncava facendo un

avultamento parecido na súa fisionomía a unha albarda. Se era monte de veiga ou camposa procedíase á *enterroada*, colocando o terrón dereito ou de pico parecido, por poñer un exemplo, a un queixo de San Simón.

A Festa da cava, ou roza, foi escenificada catro anos consecutivos, dende o 2005 ao 2008, dentro do formato das actividades das actuais Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, e serviu entre outras moitas cousas para ennobrecer e recordar uns tempos duros do labrego feito con pan é caldo, con brazo e suor, con penurias e calamidades. Non esquezamos o traballo cooperativo da veciñanza sacando proveito de cada metro cadrado de monte, formas de traballo manual e artesán con máis maña ca forza, que nestas xornadas quixemos dalgún xeito revivir para que non quedara no esquecemento.

TERRA CHÁ

20

El Progreso

domingo, 19 de junio de 2005

Unha ducia de persoas cavarón en Cabreiros

Constituíu a última actividade das I Xornadas Interxeracionais celebradas en Xermade baixo a organización da asociación de veciños local

MAIYTE CORBELLE ■ XERMADE

■ A parroquia de Cabreiros, en Xermade, celebrou durante tres sábados consecutivos as I Xornadas Interxeracionais. O colofón final ás mesmas foi unha festa, a da cava, que era unha actividade que se realizaba hai décadas en toda a comarca.

Nesta iniciativa participaron activamente preto dunha ducia de veciños e preto de 200 curiosos achegáronse ata o lugar.

Esta festa arrincou cunha explicación teórica dos aparellos que se empregaban para levar a cabo este labor. A charla ofrecérona dous veciños do lugar, que dixerón que o elemento imprescindible era a *ligona*, "que non é outra cousa que o aparello co que se cavaba, unha especie de alxada co mango retorto para facer máis doado o traballo de darlle a volta ao terrón".

Esta clase maxistral rematou cunha demostración práctica na que media ducia de homes amosaron que, como din eles mesmos, "o que tivo, retivo" e tamén que "para cavar ben non só hai que ter bo lombo, tamén hai que ter maña para deixar as cousas ben feitas".

Ademais, no lugar no que se celebrara a festa, detrás da casa da cultura de Cabreiros, tamén se expuxeron outros aparellos

que forman parte da memoria colectiva do rural galego e da comarca chairga en particular. Así, púderonse ver *gradóns*, arados de pau e de vertedeira. Tamén houbo unha mostra de todo o proceso e das diferentes formas de cavar.

Os encargados de organizar esta actividade foron os membros da asociación de veciños de Cabreiros, xunto coa Universidade de Santiago e o Concello. Neste sentido, todos eles se mostraron encantados co resultado destas xornadas que consistiron en charlas e demostracións prácticas.

O presidente da asociación veciñal, José Manuel Felpeto, afirmou que "é unha maneira de ofrecer un préstamo aos veciños e, ao mesmo tempo, de recoller o testemio da sabedoría dos máis vellos, daquello que se facía, xa que como se adoita dicir, cando morre unha persoa maior péchase unha enciclopedia". Engadiu que a acollida "foi moi boa por parte de xente de todas as idades; todo o material gráfico, sonoro e demais que temos da xente da nosa parroquia non se paga con nada, o mesmo que todo o seu esforzo por poñernos as cousas doadas e contarnos centos de anécdotas da súa mocidade".

Os maiores da parroquia ensinaron ós máis novos o xeito de usa-la 'ligona'

■ O historiador charrieiro José Luis Novo Cazón tamén asistiu óntes ás I Xornadas Interxeracionais que se celebraron na casa da cultura de Cabreiros. El fixo un repaso dos cambios e das etapas que viviu o agro galego, en xeral, e como repercutiron na comarca chairga.

Así, falou dos tipos de carcos que había e tamén do estercero co-

[EVOLUCIÓN]

Novo Cazón falou dos cambios rurais

importante, "tanto que ata cando se facían as contas do que había nunha casa tamén se contaban os carcos de estercero, porque era a base fundamental para ter ben abonado o terreo". Novo Cazón expli-

cou que houbo factores que axudaron definitivamente a que o rural cambiara, como a chegada do millo e, logo, os cabanos, e tamén as patacas, "que primeiro se lle daban aos cochos porque se pensaba

que o que se criaba baixo terra tiña que ser contra do vento, ata que as probaron". Segundo Novo Cazón, un factor definitivo para o cambio do agro foi a estabilización do gando e a creación de prados, "que acabaron coas tarefas de ir ao monte, que acabou por dividirse en xentes, xa que antes o que se facía nel era traballo en conxunto, en comunidade".

A DESTACAR

Unhas 200 persoas achegáronse ata o lugar para ver de cerca como era a cava nos montes

Os maiores desta parroquia foron os encargados de ofrecer as "clases" teóricas e prácticas

A emigración e inmigración

O concello de Xermade foi sen dúbida un concello emigrante, as súas xentes trataron de mellorar as súas vidas en países coma Francia ou Suíza ata alén dos mares, en Cuba ou Arxentina. Pero, o mundo vai virando e as sociedades tamén, e países que foron acolledores de tantas galegas e galegos, hoxe son *exportadores* de mulleres e homes con soños dunha existencia mellor para elas e as súas familias. Así, no noso concello contamos cun número para ter en conta de persoas chegadas de distintos puntos do mundo, entre elas Rusia ou a República dominicana.

Coñecendo estas dúas situación distintas, en momentos históricos diferentes, propuxémonos facer dous encontros, un no 2010 onde participaron migrantes que residen en diferentes parroquias de Xermade e que nos abriron os seus corazóns para contarnos os motivos polos que marcharon das súas casas, de onda as súas familias, deixando atrás todo o que tiñan e coa ilusión de chegar a un país que as acollera e no que poder comezar unha vida digna que lles axudase a mellorar a súa situación e das súas familias de orixe.

Outro encontro foi no 2011, cando convidamos a persoas do concello de Xermade que desenvolveran parte da súa vida en países estranxeiros para que nos trouxesen ao día de hoxe aqueles momentos nos que decidiron marchar, os pensamentos, as emocións, a necesidade, o medo... Completamos esta xornada coa colaboración da Universidade de Santiago a través do grupo de investigación ESCULCA, coordinado polo profesor Miguel A. Santos Rego e da profesora Mar Lorenzo Moledo, que coordinou a mesa sobre recursos asistenciais e xurídicos para persoas migrantes.

CRISTINA ARIAS

DINA FERNÁNDEZ LADRA

EMIGRANTE A ARXENTINA / 76 anos

«Me fui sin nada y volví sin nada, fueron mi regreso y mi ida»

Naceu no Corno, un pequeno lugar da parroquia xermadesa de Lousada. Foise con 20 anos para buscar un futuro mellor e cruzou o charco cara a Arxentina, pensando que non estaba moito máis lonxe que Vilalba. «Triste me puse cuando supe que no andaba por acá», di cun acento bonaerense que a delata. Os seus ollos nunca viran o mar, nin un barco, ata chegar ao porto de Vigo, pero atravesou o océano cara unha nova vida tras a chamada dunha tía, a que só poñía cara por fotografía.

«Me crié con los abuelitos y nunca tuve relación con la que me parió. Así que cuando murió la abuela me decidí. Me quería morir cuando vi el barco. Esos bocinazos se me quedaron grabados», relata ao carón do seu mate, algo que trouxo dalí e que aínda a conecta cos seus días na emigración.

Despois de 18 lúas de viaxe e de comprobar que Arxentina non estaba preto de Vilalba senón case ao outro lado do mundo, coñeceu por primeira vez á súa tía, unha muller viúva que lle abriu a posibilidade de cambiar o seu destino.

«Las primeras noches solo lloraba, pero a los 15 días es como si hubiera estado allí siempre. Me fui adaptando. Mi tía estaba muy pobre y yo no llevaba ni una monedita», di emocionada, vendo de maneira fugaz as instantáneas dos 40 anos no país do tango.

Traballou nunha empresa textil, nunha cadea de montaxe de radios e televisores, de locutora de radio, nunha casa de cromado, coidando nenos e enfermos e sacando tempo para a beneficencia. Coñeceu ao seu marido e tivo á súa «nena». Pero non coñeceu a sorte, a súa é unha loita continua por sobrevivir e por comezar de cero. A crise e o corralito obrigárona a recorrer de novo os seus pasos para voltar á orixe, unha Galicia que non a esperaba con facilidades.

«Yo soy de querer a la gente y la gente allá es muy cariñosa», di coa dura morriña do que tivo que deixalo todo por segunda vez. «Me fui sin nada y volví sin nada, fueron mi regreso y mi ida. No éramos ricos, pero vivíamos bien, y cuando vino lo duro decidí volver porque no había otra, ni trabajo, ni dinero. Pero aquí vinimos en el peor momento, porque cuando llegamos se acabó el trabajo», resume. Malvendeu a súa casa e coa súa familia —ten catro netos—, colleu esta vez un avión de volta.

«Si morimos de hambre, morimos todos juntos, decíamos, allá estábamos remal», recorda coa súa boa forma de contar. Aínda que deixa claro: «Me volvería a subir a aquel barco e iría, como dice la canción, al mismo lugar y con la misma gente. Lloro mucho, pero a veces también me río. No todo es negro».

Deste último encontro nace unha nova historia, o documental *A Trenza do Pelado*, a vida de Dina Fernández Ladra, plasmada no traballo audiovisual realizado por José Manuel Felpeto tras escoitar e emocionarse coa vida desta muller despois dos 44 anos en Arxentina.

* * *

Fai xa un tempo o meu colega de Universidade, o Profesor Xesús Rodríguez, me convidou a participar nunha xornada en Xermade dirixida a toda a súa veciñanza, xente pequena, grande, maior,... todos e todas tiñan convocatoria. Aceptei ese convite como un reto persoal e profesional. Debía falar sobre inmigración nun contexto que *a priori* un pode ver moi afastado dos fluxos migratorios, pero a experiencia foi toda unha lección de educación intercultural e desenvolvemento comunitario. A vida das corredoiras das nosas vilas e aldeas foise empapando e mergullando noutras formas de ver o mundo, noutras linguas e costumes, e creouse unha comunidade de vida da que todos e todas nos sentimos partícipes, donos do presente e compañeiros e compañeiras dun futuro que debemos labrar xuntos. A inmigración en Galicia supón unha pequena porcentaxe no conxunto do Estado. Con datos do 31 de decembro de 2019, contabilizamos un total de 5.663.348 persoas estranxeiras con certificado de rexistro ou tarxeta de residencia en vigor, das que o 1,83 % vive en Galicia, e concretamente o 0,25 % fano na provincia de Lugo. Son datos que, lonxe de afastarnos de traballar nun proxecto social intercultural, como preconizan algunhas persoas, xustifican a necesidade de articular proxectos educativos conxuntos entre familia, escola e sociedade civil para avanzar cara a unha sociedade inclusiva. Esa lección foi a que me aprenderon esa tarde de calor en Xermade, de xeito *paseño* pero firme... como se fan as cousas nas comunidades rurais. Proxectos coma este son os que axudan a crear un mundo máis xusto.

MAR LORENZO MOLEDO

Universidade de Santiago de Compostela

Divulgación e Patrimonio

Ao longo dos primeiros anos das Xornadas Interxeracionais fomos recompilando un abano patrimonial importante, sen lugar a dúbidas polas experiencias contadas en cada actividade da propia xente da vila, sobre todo, as persoas maiores. Non desexabamos ser localistas e quedarnos ancorados; era necesario orientar, coma en todos os temas, de cara á maior divulgación e aproveitamento posible destes segundo íamos avanzando ano tras ano, así como as novas vertebracións de estudos referenciados aos recursos globais e innumerables dentro do prisma patrimonial da nosa Galiza, buscando semellanzas e similitudes coas propias da zona á vez que abundabamos no seu estudo, en moitos casos con pleno descoñecemento. Foi así, e a modo de exemplo, como puidemos desfrutar dos traballos expostos por arqueólogos, historiadores, antropólogos, artesáns etc. que nos trouxeron ás xornadas temas enriquecedores e novidosos. A existencia neste concello de carboeiras co seu impulso económico e funcional na súa época, o pan e os doces feito con landras e formas de cocción; os clans ou tribos de quen seguramente procedamos e como conformaban nos castros a propia oligarquía; a propia e singular artesanía da madeira e a dependencia dela ou o descubrimento das neveiras preto do camiño real Mondoñedo-Ferrol entre outros moitos temas. Deberíamos dicir que todas estes relatorios levantaron, sen lugar a dúbidas, inquietudes e curiosidades sobre a importancia ás veces minguada polo desinterese do que tiñamos diante os ollos e que non eramos capaces de apreciar na súa xusta medida e importancia. Non tardou, en parte grazas a este modelo de divulgación, en saír a flote a iniciativa do Premio Xermade na Historia, do que falaremos polo miúdo noutro dos apartados deste libro.

Obradoiro na antiga escola de Cabreiros, en Xermade. M. MANCERO

Degustación castrexa

► As IX Xornadas Interxeracionais de Cabreiros sorprenderon aos asistentes cun obradoiro sobre a riqueza culinaria das landras

MARTA MANCERO
✉ mmancero@elprogreso.es

XERMADE. Os veciños e os asistentes ás IX Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros deron onte un salto histórico no tempo para descubrir un saboroso manxar castrexo que, na actualidade, cumpre tan só a función de alimentar aos animais da casa.

As landras foron as auténticas protagonistas duns curiosos relatorios nos que, os preto de 60 veciños que encheron a antiga escola da parroquia xermadesa, puideron debater sobre os coidados que precisan os carballos e tamén descubrir o método de recollida, amasado e cocción do pan feito a base de farína de landras,

típico dos antigos poboadores castrexos.

Tamén coñeceron de primeira man, grazas as explicacións de Fernán López, os distintos usos que se lle poden dar ás landras. Segundo el «a casca deste froito pode resultar útil para facelo niño dos pitíños, tamén para darlles de comer aos galos de Mos, ou incluso para facer xogueitos tradicionais como a buxaina».

Aínda que, sen dúbida, a iniciativa que obtivo maior acollida entre o público asistente foi a degustación de distintos doces feitos co curioso froito que fixeron, nestas xornadas interxeracionais, as delicias dos maiores e tamén dos máis pequenos.

«Nesta novena edición podemos facer un balance positivo das xornadas, xa que o noso propósito é presentar unha ampla diversidade de ponencias que sexan do agrado da xente, e que creo que nesta ocasión o puidemos conseguir», sinalou Xosé Manuel Felpeto, presidente da asociación de veciños de Cabreiros.

E é que esta iniciativa vai gañando peso co paso do tempo, e terá a súa continuidade ao longo dos meses de inverno nos que se poñerá en marcha a primeira 'Invernada de cine', unha nova actividade da asociación de veciños que foi presentada onte na clausura das xornadas.

«Consideramos oportuno poñer en marcha un ciclo de cine co obxectivo de axudar aos veciños a ocupar algunhas tardes do inverno e a aproveitar para xerar espazos de conversa e debate entre todos», concluíu Suso Rodríguez.

* * *

A Asociación de Veciños de Cabreiros: Legatarios e valedores dun patrimonio cultural de noso

Na última década vimos acudindo a un fenómeno de grande relevancia social. Referímonos ao incremento da sensibilidade cara ao noso patrimonio cultural. Un patrimonio cultural que forma parte da nosa herdanza e, como tal, ten que ser conservado e transmitido ás futuras xeracións, pois como herdeiros somos valedores deste legado. O patrimonio material, inmaterial ou natural forman parte indisoluble da nosa identidade; son o legado do que fomos e do que somos. Coñecelo e valoralo é coñecernos e valorarnos a nós mesmos como pobo.

Por iso, é motivo de orgullo contar con colectivos como a Asociación de veciños de Cabreiros, que leva anos traballando sen descanso a prol do noso patrimonio, e faino, ademais, dende os tres eixos fundamentais da posta en valor do noso patrimonio:

O primeiro paso para poder valorar o noso patrimonio é coñecelo e para iso, primeiro, hai que investigalo.

De aí que sexa de parabenizar o traballo da A.V. de Cabreiros no fomento da investigación a través da organización do *Premio de Investigación Xermade na Historia*, conxuntamente co Concello de Xermade e a Universidade de Santiago de Compostela. A segunda pata desta trepia do patrimonio é a divulgación cultural como medio para dalo a coñecer á cidadanía e para a súa valorización. Algo que os amigos e as amigas de Cabreiros levan longo tempo realizando a través de publicacións, audiovisuais, actos culturais ou exposicións, entre outras actividades.

A última pata é a concienciación social da importancia do noso legado cultural, así como a súa dignificación, sobre todo cando falamos do fráxil e ameazado patrimonio inmaterial. A recuperación da cadea de transmisión oral deste patrimonio é fundamental para a súa conservación; de aí que iniciativas como as das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros sexan unha ferramenta acaída para estes obxectivos, e un modelo para seguir e repetir noutros concellos ou parroquias do país.

Como galego e como estudoso da nosa cultura e patrimonio non me queda máis que darlle as grazas a Asociación de Veciños de Cabreiros polo seu traballo desinteresado na procura do ben común. Eles e elas son, non só os legatarios do seu -e noso- patrimonio, senón que, ademais, son os dignos valedores da súa salvagarda e valorización. Moitas grazas e adiante.

RAFAEL QUINTÍA PEREIRA
Antropólogo

A IGUALDADE DEBE CHEGAR AO RURAL

ROSA ARCOS CAAMAÑO

Presidenta FADEMUR Galicia (Federación de Asociacións de Mulleres Rurais de Galicia)

Estamos asistindo a un momento histórico, estamos vivindo a cuarta ola do feminismo que veu emerxendo dende hai uns cantos anos, e que nas convocatorias do 8 de marzo do 2018 e nas deste ano, puxo de manifesto a súa forza, o seu empuxe e a súa capacidade de aglutinar as mulleres, arredor da denuncia contra a violencia de xénero e reclamando avances na igualdade real e efectiva entre mulleres e homes. Este 8 de marzo de 2019 fíxose evidente que a loita feminista, a loita pola igualdade está aquí para quedar. O reto que temos agora por diante é o reto de converter toda esa vontade e ansias de transformación, en cambios reais, perceptibles e tanxibles para o conxunto das mulleres, e da sociedade... e tamén para as mulleres do rural. Este ano por primeira vez, houbo manifestacións de mulleres en moitas aldeas e vilas, iso por si só, xa é un cambio.

Por iso é importante por en perspectiva o que está acontecendo e recoñecer que aínda hai motivos para sinalar a falta de igualdade no ámbito rural; por iso as mulleres rurais debemos seguir traballando por facernos máis visibles no noso día a día. Debemos seguir loitando para por o foco nos nosos problemas como mulleres, e como habitantes dun espazo, o rural, que ten as súas singularidades.

No rural, o noso principal reto, sigue sendo a **igualdade**; igualdade de oportunidades no ámbito laboral e persoal, igualdade de acceso aos servizos públicos, igualdade no acceso á cultura e ao ocio, igualdade na participación na vida pública e privada,...

Temos que ser quen de falar de igualdade e de chegar a acordos que a fagan posible. En Galicia o 50,1 % da poboación vive en apenas o 2,1 % do territorio, concentrado en sete grandes cidades que, aínda sendo urbes, teñen unha relación moi directa co rural, xa que moita da poboación que as habita ten as súas orixes no neste medio.

Temos tamén as zonas intermedias de poboación, as cabeceiras de comarca e as vilas, que conforman un 10,5 % do territorio, onde viven un 26,3 % da poboación. Non son soamente persoas que en moitos casos proveñen do rural, tamén a economía destas zonas se nutre en gran medida dos servizos e do consumo da xente que ven cada día do rural na procura daquilo do que carece na súa aldea.

Así, o resto do territorio galego, un 87,5 % está clasificado como zona pouco poboada súper baixa, un inmenso espazo físico no que soamente reside un 23,7 % da poboación. Un extenso e vasto territorio cuxa xestión, conservación, mantemento, recae nunha poboación escasa, empobrecida, envellecida e esquecida.. pero do que o conxunto da poboación que vive en zonas máis urbanas, ou que fai turismo, quere dispoñer e gozar nunhas condicións moi determinadas.

Cada vez máis, a poboación máis urbanita reclama un medio rural coidado, sustentable, con flora e fauna autóctona, onde apreciar a nosa historia cultural e a tradición. Reclaman dispor de sendeiros e rutas perfectamente coidadas e delimitadas para poder facer en excusións en diversos medios de locomoción; ter ao seu alcance establecementos onde degustar a comida tradicional con produtos locais, onde mercar artesanía e apreciar as tradicións e a cultura da zona; poder ver, identificar, e coñecer os animais e as plantas propios da contorna... e toda esa encomenda – e algunha cousa máis- están a facer que recaía sobre nós, a xente que vive no rural, sen ter en conta que o coidado dos bens comúns debe ser un esforzo común, para o que hai que dispoñer de recursos que deben provir tamén da caixa común, e non dos esforzos adicionais da pouca xente que vive no rural facendo fronte as non poucas dificultades que iso comporta, e ás que se suman todas as trabas ás se nos está abocando á hora de emprender proxectos de vida no rural.

Por iso é cada vez máis urxente establecer *un pacto* entre o rural e o urbano que permita falar da sustentabilidade do rural en termos de equidade e de igualdade de oportunidades, sobre todo para as mulleres, xa que as dificultades ás que nos enfrontamos cando decidimos vivir no rural son maiores debido á ausencia ou deficiencia dos servizos públicos como a educación, a sanidade, a atención á dependencia... servizos que sempre acaban sendo *suplidos* polo esforzo adicional das mulleres ás que, tradicionalmente, a sociedade lle fai a encomenda dos coidados familiares.

Por iso expresións como conciliación da vida laboral e familiar, corresponsabilidade no reparto das tarefas doméstica, participación na vida pública, etc., adquiren un significado distinto para as mulleres do rural, un significado cargado de maiores dificultades, que deben ser resoltas dende o público, coa acción política, e non dende o esforzo individual e persoal. Fan falta políticas públicas que axuden a remover os obstáculos.

Non se nos escapa que dende a sociedade máis urbana se está a mirar con preocupación as repercusión sobre os ecosistemas do cambio climático. Os longos períodos de seca, as xeadas, os incendios son caras deste proceso de quecemento global que nos está afectando.

Moitas veces somos diana das críticas e sinalamentos por parte de grupos ecoloxistas, acusando ás actividades agrogandeiras de favorecer o cambio climático. A agricultura e gandaría familiar, extensiva, sustentable, responsable, ecolóxica,.. poden contribuír á loitar contra este fenómeno. Estes son os modelos que debemos apoiar, como provedores de alimentos para unha poboación crecente, son estes os modelos dos que as mulleres maioritariamente formamos parte no noso contorno rural.

Se as persoas consumidoras, se as administracións, se a sociedade no seu conxunto, non lle dan valor de xeito moi decidido a estas funcións ambientais, de organización territorial, de produción de alimentos seguros e de calidade... teremos que seguir competindo coas grandes corporacións agroalimentarias, e nesa competición perdemos todas e todos.

Nese pacto de valorización do noso traballo que debemos asinar entre o urbano e o rural, é necesario que falemos de prezos xustos, sustentables, para os nosos produtos. Os alimentos que se demandan nas zonas urbanas, teñen que ser accesibles, sans, seguros e producidos de xeito sustentable... para que todo iso poda ser así, as produtoras necesitamos uns ingresos dignos polo noso traballo.

A igualdade ten que chegar a todas as esferas da vida pública e privada, e no rural especialmente, temos moito aínda por avanzar, moito por facer, por exemplo na vida pública. Abonda con sinalar as poucas alcaldesas que temos en Galicia, dos 313 concellos soamente temos 45 alcaldesas. Escasísima representación de xénero no ámbito político máis achegado á cidadanía, sobre todo se temos en conta a existencia de leis que obrigan a unha conformación “igualitaria” de listas, e tamén se temos en conta que hai formacións políticas incluso máis esixentes que promoven as lista paritarias e en “cremallera”.

Na representación parlamentaria, neste intre hai 36 mulleres dun total de 75 escanos, co que por primeira vez na historia estamos cerca do 48 %. Aquí si que é visible que cando hai leis que operan para favorecer a representación das mulleres na esfera pública, funcionan. Que as barreiras existen, pero que tamén hai ferramentas que permiten loitar eficazmente para removelas.

Sen embargo cando nos fixamos noutras administracións, nas que a liberdade dos grupos políticos para designar membros é total, como nas Deputacións Provinciais, xa observamos de novo como a representación das mulleres, novamente, queda relegada. En ningunha das catro deputacións galegas a porcentaxe se achega ao 40 %. Polo tanto, hai que levar a todos os ámbitos aquelas políticas que se demostran capaces de establecer, favorecer e promover a igualdade. Está claro que, por desgraza, aínda non é unha cuestión que estea o suficientemente interiorizada, nin sequera no ámbito político, e que require de medidas de obrigado cumprimento.

Cando falamos dos axentes económicos e sociais, que deben de actuar como dinamizadores do espazo rural e da participación das persoas que nel viven, o primeiro problema co que nos atopamos é coa falta de datos oficiais. Por exemplo, é imposible atopar un censo, unha referencia estatística, para saber cantas presidentas de cooperativas agrarias hai, ou presidentas de sociedades de montes.

Temos que apostar xa, como mulleres e como habitantes do rural por estar presentes nesa parte da vida pública que xestiona os fondos económicos, públicos ou privados. Porque só deste xeito poderemos reducir a distancia que hai entre os nosos obxectivos e os medios materiais, económicos e legais para facelos reais.

Pero para iso precisamos **un verdadeiro plan de igualdade de oportunidades no ámbito rural**, que facilite, propicie a participación das mulleres en igualdade

e remova os obstáculos existentes para acadar este obxectivo. Do mesmo xeito que se premia, se promove e se propicia a participación das mulleres nos consellos de dirección das empresas, a través de leis, hai que facer o mesmo no rural para aquelas entidades de participación pública e social encargadas de xestionar os intereses e os recursos da xente que nel vive.

As mulleres rurais somos moitas, distintas, diversas. Non hai un único modelo de muller rural, temos problemas que teñen unha base común que ven determinada polo contorno económico e social no que vivimos, pero as nosas inquiredanzas e prioridades poden ser ben distintas. Temos que propiciar e promover un modelo de sociedade rural, na que ten que haber oportunidades para todas.

Oportunidades e igualdade para as mulleres titulares ou vinculadas as explotacións familiares agrarias, reivindicando o papel fundamental no desenvolvemento rural e no asentamento da actividade no territorio, a través deste modelo de explotacións.

Comezando por reclamar unha vez máis que as administracións aposten dunha vez por todas e de xeito decidido pola Lei de titularidade compartida das explotacións agrarias; dotándoa de medios económicos e facendo dela unha fi realmente atractiva. Para que esta lei funcione a administración ten que asumir que te que ter unha actitude máis proactiva na posta en marcha da mesma; non pode seguir fiando o éxito dunha medida fundamental para moitas mulleres ao voluntarismo, sobre todo cando é a propia administración a que a través da burocracia, impón as principais trabas e limitacións para o seu desenvolvemento.

As mulleres no ámbito no sector agrogandeiro, xa non somos *axuda familiar*, e non estamos dispostas a que se nos siga tratando como tales. Por iso, queremos que dunha vez por todas a administración se sente con nós a falar de como desenvolver a Lei de titularidade compartida para ter dereitos presente e futuros.

Dereito ás baixas laborais e por maternidade en igualdade de condicións e sen que haxa un cuestionamento permanente destas, dereito a prestacións por situacións de desemprego e incapacidades cun catálogo real de enfermidades profesionais, dereito a unhas xubilacións dignas e tamén, durante os anos de actividade a administrar os rendementos do noso traballo en igualdade de condicións. Especialmente queremos falar de como a Política Agraria Comunitaria (PAC) trata as mulleres, porque en plena tramitación dunha nova reforma, non podemos consentir que siga sen axudarnos de maneira específica, sen fixarse en nós. A perspectiva de xénero debe impregnar todas as políticas, as agrarias tamén. Sobre todo se temos en conta que os fondos da PAC actúan como un elemento de sustentabilidade e viabilidade económica das explotacións familiares agrarias do noso rural.

A PAC, conta xa con 50 anos de historia e nunca se acordou das mulleres, non existe nin unha sola liña dedicada especificamente a favorecer a permanencia e o apoderamento das mulleres agricultoras ou gandeiras. Se temos en conta que dentro das políticas de ámbito europeo, é a que ten a maior dotación económica, parece lóxico que traballemos por mudar esta realidade. Porque a actual PAC indica que as desigualdades quedan de manifesto en que, a nivel de España, somos menos solicitantes

e de media percibimos un 36 % menos de fondos, tanto nas axudas directas como nas axudas para o desenvolvemento rural.

Se miramos os datos de Galicia, as mulleres somos máis solicitantes e perceptoras que os homes, e cobren o 57 % do total das solicitudes e, no entanto, percibimos de media un 40,50 % menos. Polo tanto, a discriminación non garda relación directa co número de solicitudes, senón co tipo de explotación e co tipo de actividades que se apoian e ás que se lle da prioridade. Por iso é preciso aplicar unha mirada de xénero a esta política, e redirixir os fondos a aquelas actividades que favorecen a permanencia das mulleres na agricultura, a gandería e o medio rural.

O reparto dos actuais dos fondos da PAC deixa entrever cal é a realidade das explotacións lideradas por mulleres: posuímos explotacións máis pequenas con menos base territorial (so o 13 % das terras agrarias son nosas), polo tanto as nosas explotacións son máis pequenas (de media 6 ha fronte as 13,5 ha deles), con rendementos por ha máis baixos, xa que tamén temos acceso a terras máis marxinais, son explotacións menos tecnificadas e con menos capacidade e posibilidades de tecnificar, con menor número de animais, etc.

Pero a esta radiografía á que temos que ser quen de facer valer, e polo tanto de verlle súa parte positiva; esta é a parte á que debemos asignarlle un valor, serían os criterios nos que deberíamos basear un novo reparto dos fondos europeos. As nosas son fundamentalmente explotacións familiares, máis sostibles, máis respectuosas co medio, tamén co benestar animal, máis achegadas ás razas e ás sementes autóctonas, máis diversificadas, e fundamental... explotacións que pola a súa base familiar axudan a fixar poboación e ordenan o territorio. Polo tanto: xénero, sustentabilidade e desenvolvemento rural, tres novos piares para a reivindicar na futura PAC.

Pero a sociedade rural tamén se compón de mulleres que non son nin agricultoras nin gandeiras, pero que queren vivir neste contorno dedicándose a outras actividades; mulleres que demandan servizos públicos que melloren a súa calidade de vida, iguais aos que teñen nas urbes.

Mulleres que queren dispor de servizos sanitarios dignos para elas e as súas familias. A atención das persoas maiores, das crianzas e das persoas dependentes non pode recaer soamente no esforzo, asignado tradicionalmente, ás mulleres. Desgraciadamente, cada vez temos menos centros de saúde, e con escasa dotación de persoal e medios. En moitos casos, os servizos de pediatría xa non son permanentes, nalgunhas vilas non hai pediatras ou atenden un día á semana.

Ano tras ano vemos como pechan unidades escolares, como pechan institutos, o que deixa aos nenos e nenas e ás súas familias en situacións de agravio se as comparamos coas crianzas das zonas urbanas. Percorrer quilómetros e quilómetros por estradas de segunda, de montaña, é a única opción que nos deixan, xa que ao peche de centros hai que sumarlle a máis que deficiente cobertura do servizo de transporte e tamén a precaria situación dos comedores escolares. A administración está conseguindo que o acceso á educación supoña unha barreira para vivir no rural, e tamén un esforzo adicional para as familias, que teñen que suplir as carencias do público, e que

en non poucas ocasións, motiva que as familias renunciem a vivir no contorno rural mentres teñen fillos e fillas en idade escolar.

Igual situación temos coas persoas maiores e dependentes, a deficiencia dos servizos públicos de atención a estes colectivos, fai que sexan as familias –especialmente as mulleres– as que se teñen que involucrar máis na procura de solucións; solucións que ás veces non son as axeitadas nin para as persoas necesitadas, nin para as coidadoras. Moitas mulleres que viven no rural, que queren quedar a vivir no rural, reclaman poder conciliar, algo que sendo difícil para todas as mulleres, se converte en misión imposible no rural. Ante a ausencia de apoio por parte do público, a necesidade obríganos a que acabemos sendo nós mesmas, as mulleres, as que sirvamos de servizos de conciliación unhas das outras; así a conciliación no rural funciona a base de *expropiar* o tempo doutras mulleres: as miñas posibilidades de conciliación constrúense a base do tempo e dos anacos libres doutras mulleres, dos anacos libres das nosas nais, das nosas avoas, das nosas fillas, das tías, das veciñas...

Se queremos comezar a ter futuro, o rural ten que ser un lugar atractivo para esas mozas que tanto tempo levan investido na súa formación. Son as rapazas e mulleres máis novas as que precisan un apoio decidido para atopar a súa oportunidade no rural. Para poder construír un proxecto vital no que contén cun emprego digno e de calidade, precisan apoio para por en marcha os seus proxectos, para poder emprender, sen tantas trabas e dificultades legais e administrativas. Non pode ser que a percepción xeral das nosas rapazas e mozas sexa que montar un negocio no rural é moito máis complexo ca nas cidades, que esteamos a perden oportunidades de diversificación, de emprendemento, de mellora do tecido económico do contorno rural, de dinamizar demograficamente o rural, pola falta de axudas e a burocracia.

Ademais, a xente moza reclama, con razón, ter acceso ao ocio, á cultura, á música. Non poden ser bens inalcanzables dende o rural, non podemos quedar fóra de todos os circuitos culturais, deportivos, de lecer... Non veñen a nós fisicamente, pero tampouco podemos acceder a eles de xeito virtual, o illamento tecnolóxico xa non é froito só da falta de coñecementos, se falamos de xente nova sen dúbida é froito da falta de infraestruturas e da vontade política de resolvelo.

As mulleres, especialmente as máis novas, xa non poden entender a súa vida nin os seus negocios sen ter un bo acceso ás novas tecnoloxías da información: internet, redes sociais... e no rural as coberturas, os puntos escuros aínda son moitos, por non falar do acceso á fibra que xa é misión imposible. Mellorar a conectividade no rural e ofertar un servizo competitivo (cando menos igual ao das urbes) é fundamental. Asentar novos empregos, implantar o teletraballo, o comercio electrónico, e en xeral poñer os produtos e os servizos existentes no rural nos mapas de consumo, hoxe depende en gran medida da conectividade.

Son as mulleres máis novas, as máis formadas, aquelas cuxas familias fixeron un esforzo importante para que acadaran niveis educativos que a súas nais e pais non puideron ter, e que están optando dun xeito moi consciente por quedarse igualmente a vivir no rural, as que apostan claramente polo emprendemento e a diversificación.

Son estas mulleres, sen dúbida, o activo máis dinámico e máis innovador que hai hoxe no rural. Estano demostrando día a día coas súas iniciativas, apostando tamén por cubrir as necesidades de servizos e de atención ás persoas, e cunha taxa de éxito moito maior que a dos homes. Nelas hai que poñer o foco, para axudarlles a emprender e para que se convertan nesa xeración que rompe cos teitos de cristal, que tamén existen no rural.

Temos que falar de como construír entre todas e todos, tamén dende as institucións, un medio rural onde as oportunidades sexan para hoxe, a moitos lugares xa chegamos tarde se temos en conta que hai en Galicia xa máis de 3.600 aldeas valeiras e un terzo (algo máis de 9.200 lugares) ao borde da desaparición con menos de 10 habitantes.

Temos que traballar polo rural, temos que facelo atractivo, temos que facer posible o relevo xeracional e a modernización do noso rural. E temos que traballar tendo claros varios aspectos que considero claves: nos vindeiros dez anos xubiláranse máis da metade dos actuais titulares de explotacións agrícolas ou gandeiras. Se non atopamos relevo para estes negocios o rural seguirá perdendo dinamismo económico; temos que potenciar ao sector primario, porque sen un sector alternativo que xere emprego, o rural está condenado.

Por outra banda, hai que ter en conta tamén a actual composición en termos de idades da poboación rural. En Galicia, os datos do Instituto Galego de Estatística dinnos que, por cada muller menor de vinte anos que reside nunha zona rural, hai 321 mulleres maiores de 65 anos. Nas provincias de interior, ás máis rurais, a cifra é maior, en Lugo temos 422 mulleres de máis de 65 por cada menor de 20 e en Ourense temos 503.

Por iso as estratexias para frear o declive demográfico do noso país, pero especialmente das zonas rurais debe de ter en conta de xeito específico ás mulleres: as maiores e as máis novas.

As mulleres maiores, porque as estatísticas indican que vivimos máis anos, especialmente nas zonas rurais menos poboadas somos moitas máis que os homes e, porque en moitos casos vivimos soas. A atención dende o ámbito social e sanitario destas mulleres é unha demanda, unha obriga que debe ser atendida dende o público.

En canto ás mulleres máis novas, non haberá futuro para o rural se non hai mulleres no rural. Esta reflexión non debe entenderse dende a óptica máis conservadora de ver as mulleres só dende a súa faceta reprodutiva. Non, nós falamos de que as mulleres cando emprendemos no rural non *montamos un negocio*, montamos un proxecto de vida co todo que iso implica, falamos de apoiar o modelo de explotacións agrarias, de modelos de negocio sustentables, apegados ao territorio, que valorizan os recursos naturais e o contorno, que xeran beneficios á comunidade, etc. Esas son as apostas das mulleres e se podemos facelo e ademais contamos con servizos públicos de saúde, educación, atención a persoas maiores, e tamén temos boas comunicacións físicas e virtuais... seguro que a nosa vida discorrerá no contorno rural.

A igualdade no rural ten que chegar por moitas fronteas. Todas aquelas liñas de actuación política que teñen por obxectivo dinamizar, modernizar, reordenar o medio rural, e en todas as liñas de actuación cuxo fin sexa intervir positivamente no eido rural, temos que ser capaces de pararnos a pensar como podemos priorizar a participación nelas das mulleres: engadirlle a perspectiva de xénero ás políticas de territorio.

E dentro desa perspectiva de xénero, dentro das políticas de xénero, temos que seguir a reivindicar que a loita contra a violencia de xénero, tamén chegue de xeito decidido ao rural; neste caso, a petición sería incorporar a perspectiva de territorio a unhas accións políticas deseñadas dende a perspectiva de xénero.

Non queremos máis mulleres asasinadas; non queremos máis mulleres pechadas nas súas casas, agochando unha vida de sufrimento, por vergoña, por non ter a quen acudir, por non ter de que vivir, por non ter quen lle axude. As mulleres no rural non podemos seguir desamparadas ante a violencia de xénero, precisamos medios e recursos e precisamos que os *axentes* que teñen a encarga de loitar contra as distintas violencias que se exercen contra as mulleres, actúen con perspectiva de territorio.

Porque sen nós non hai futuro para o rural. Porque axudarnos ás mulleres rurais ten moitos máis efectos que o de axudar a por en marcha un proxecto individual de negocio; cada vez que conseguimos que unha familia se poña á fronte dunha explotación agrogandeira ou poña en marcha o seu negocio no rural estamos fixando poboación, estamos xerando riqueza económica, estamos ocupando o territorio, estamos conservando o territorio e a biodiversidade, estamos loitando contra o cambio climático, estamos preservando os bens culturais materiais e inmateriais, estamos loitando contra o avellentamento poboacional, estamos revitalizando a vida social e económica do rural.

Porque as mulleres, onde vivimos, acabamos ocupándonos de encher todos os espazos de necesidade para o sustento de nosa vida, do conxunto da familia, e por extensión da comunidade que nos rodea.

Por iso moitas mulleres estamos cubrindo a través de novas iniciativas de emprego servizos coma os coidados das persoas: maiores e menores, a mellora da saúde e dos coidados (sobre todo da xente máis maior), o ocio e a cultura, o transporte adaptado, a alimentación, etc.

E todo ese traballo, todo ese labor, ten un valor máis aló do esforzo individual, ten un valor económico e social, falemos de como recoñecelo e cuantificalo na súa vertente de ben social, xa que as mulleres estamos facendo grandes esforzos para manter unha estrutura social e económica que nin se nos recoñece, nin se nos mira, nin se nos premia, nin se nos valora. Porque o noso traballo ten valor, o noso tempo ten valor, a nosa contribución social ten valor.

Por iso este é o momento, é o momento de falar das políticas para o rural con perspectiva de xénero: políticas de educación, sanidade, cultura, transporte, infraestruturas, comunicacións... todo tipo de políticas teñen que ser repensadas dende a perspectiva de xénero e tamén, dende a perspectiva do territorio.

Falemos con esta xeración de mulleres novas moi formadas, moito mellor formadas que os seus compañeiros. Se a través das políticas públicas conseguimos que se dean as condicións para poder ter uns bos servizos, que nos permitan conciliar; se se eliminan as trabas e a burocracia para poder emprender no rural, estamos seguras de que moitas non cambiarían a súa aldea por ningunha cidade.

Agora é o momento, é o momento de que falemos, é o momento de emprender, é o momento de modernizar, é o momento de facernos visibles, é o momento de gobernar os recursos... e o momento da igualdade, tamén no rural, agora é o noso momento.

Propostas asistenciais compartidas e actividades alternativas para os maiores e xoves no medio rural

Nas sociedades modernas é un feito a demanda crecente de participación e aprendizaxe da cidadanía, por iso, un dos obxectivos destas Xornadas é favorecer a calidade de vida da veciñanza e romper o illamento ao que nos vemos obrigadas no contorno rural.

No 2006 iníciase un traballo no que se comparten experiencias locais, coas doutros concellos e institucións que nos serven para poder coñecer a actividade asistencial e sociocultural que se leva a cabo en Xermade e para descubrir propostas novidosas como as das xentes de Vedra, Taramundi, Ortigueira, ou Friol por exemplo.

Na busca desas alternativas para maiores realizáronse excursións entre concellos onde se reuniu a veciñanza de ambos os municipios como punto de encontro da cultura e sabedoría popular. Igualmente enriquecedora foi contar coa experiencia da Uned Senior no territorio.

Nas distintas propostas anuais temos en conta a diferentes colectivos do concello, coma as persoas inmigrantes. Por iso, en 2011 contamos coa colaboración da Oficina de Inmigración de Viveiro e a avogada de Cáritas en Lugo que nos detallaron o proceso e a documentación necesaria para que esta poboación teña regularizada a súa situación no país. No eido asistencial en diferentes anos das Xornadas tratamos de facilitar información sobre recursos, programas, servizos e axudas aos que pode acceder a cidadanía segundo as diferentes circunstancias nas que se atopan, solicitándoo a través dos servizos sociais comunitarios do concello. Isto foi posible grazas á intervención de educadoras e educadores sociais, traballadoras sociais ou técnico de emprego que ilustraron posibles opcións educativas, socioculturais, de ocio e tempo libre, de emprego, para maiores, infancia ou xuventude.

Así mesmo, participaron como poñentes en momentos, persoal político responsable da área de Benestar da Xunta de Galicia coma Branca Rodríguez Pazos ou Susana López Abella, secretaria xeral da Igualdade.

El 36% de los habitantes de Xermade supera los 65 años

El Ayuntamiento busca dinamizar la vida de jóvenes y jubilados

PROCLAMAREMOS A XERMADE

El municipio de Xermade tiene 879 personas mayores de 65 años, una cifra que supone el 36,5% de la población total, 2.414 habitantes a finales del 2005. Así lo indicó ayer el técnico local de empleo, Ernesto Ares Yáñez, en las segundas Xornadas Intercomunitarias Rurais. Aprendendo dos novos maiores, en el centro social de Cabreiros, organizadas por la asociación vecinal y el Ayuntamiento.

Ares Yáñez propuso fórmulas colectivas de autoempleo, como las cooperativas, como herramientas para fijar población en un municipio rural como Xermade, con un saldo vegetativo

negativo de 35 personas en 2005. El año pasado nacieron once niños y el número de personas menores de 20 años supone un 10,8% del censo.

En estas jornadas, que tratan de fomentar proyectos comunes para jóvenes y mayores, la pedagoga de Servicios Sociales, Manuela Vilaboy, expuso las directrices del programa de educación familiar, dirigido a 15 hogares de Xermade donde hay problemas de alcohol, malos tratos y absentismo escolar. Asimismo habló del programa municipal orientado a los mayores, con talleres de memoria, de salud y relajación. Este año, por primera vez, familias xermadeñas acogerán a dos niños sa-

raus durante el verano.

En la mesa redonda también intervino Belén Casas, jefa del servicio provincial de Juventud e Solidariedade, que depende de Vicepresidencia e Igualdade. Su departamento ofrece ayudas para crear puntos de información juvenil y destinadas a organizar campamentos de trabajo para adolescentes y adultos. Algunos de ellos pueden tener un carácter social para la asistencia a personas de la tercera edad. Casas apuntó la posibilidad de obtener información sobre estos programas a través de Internet. Un ponente también habló de la llamada universidad rural gallega, que recupera la cultura de los pueblos.

Cientos de vecinos asistieron a unas jornadas intercomunitarias

A DESTACAR

El año pasado finalizó con un saldo vegetativo negativo de 35 personas

Servizos Sociais promueve talleres de memoria, salud y relajación para personas mayores

A Saúde

Desde o inicio das Xornadas, as charlas sobre a saúde foron imprescindibles todos os anos debido á importancia que proporciona o coñecemento no benestar das persoas e porque este tipo de actividade é sempre ben acollido polo público que participa nelas.

Miguel A. Vázquez, médico xeriatra e actualmente presidente da Sociedade Galega de Xeriatría e Xerontoloxía, arrancaba no ano 2005 falando da Saúde nas persoas

Artesanía y salud, ejes de un foro intergeneracional rural

► El cometido de los mayores en el siglo XXI será otro de los temas de debate en estas jornadas, que arrancan el 29 de mayo en Cabreiros

IGNACIO R. DÍAZ

XERMADE. Artesanía, salud, etnografía, tradición e inmigración serán los ejes temáticos sobre los que versarán las distintas ponencias programadas al amparo de las VI Xornadas Interxeracionais Rurais, un foro cívico organizado por la asociación de veciños de Cabreiros con la colaboración del Concello de Xermade, que se celebrará en tres sesiones programadas los días 29 de mayo, 5 y 12 de junio en la casa escuela de Cabreiros.

La apertura de estas jornadas correrá a cargo del cura de Moimán (Xermade) y Labrada (Guitiriz), Luis Ángel Rodríguez Patiño, quien el próximo 29 de mayo ofrecerá una charla en la que disertará sobre las personas mayores en la sociedad del siglo XXI.

Al término de la lección inaugural impartida por este párroco, los asistentes a estas jornadas podrán asistir a una sesión teórica y práctica en la que la artesana vilalbesa Clara Naseiro expondrá algunas de las claves de la talla en madera, un oficio tradicional que también los asistentes podrán descubrir a través de una muestra de esculturas.

La sesión vespertina comenzará con una charla a cargo del profesor de la Universidad de Santiago Salvador Bará, tras la que tendrán lugar las V Xornadas Chairegas de Xogo Popular y Tradicional, una iniciativa a través de la que se pretenden divulgar juegos como son la gallina ciega, porca, billarda, peonza, chave o brilé y que contará también con un taller impartido por Manuel García. Al término de esta actividad, los interesados podrán participar en una sesión de astronomía al aire libre en la

Asistentes a las V Xornadas Interxeracionais de Cabreiros. C. ARIAS (AEP)

plaza del pueblo.

Una mesa redonda sobre la fibromialgia abrirá el 5 de junio la segunda sesión de este foro, que tendrá continuidad con una ponencia sobre la Santa Compañía, a cargo del profesor de la Universidad de Santiago, Marcial Gondar. A continuación, el escritor Antonio Modesto Ramudo Riera presentará el libro 'Miudezas, pensamientos sencillos de un hombre viejo'.

La segunda jornada de este foro intergeneracional concluirá con la intervención de la profesora de la USC Mar Lorenzo Moledo, quien disertará sobre las particularidades de la inmigración en la

actualidad, y con una tertulia con inmigrantes radicados en la comarca, conducida por la pedagoga del Concello de Xermade, Manuela Vilalboy.

Los organizadores de estas jornadas intergeneracionales trasladarán hasta As Pontes la comitiva de participantes en la última sesión de este foro, durante la que se realizarán sendas visitas al museo etnográfico Monte Caxado y a la Casa do Mel de Goente. El programa incluye también la celebración de la VI Festa da Roza y una representación teatral, a cargo del grupo Charetada de Cabreiros, que pondrá el colofón a estas sextas jornadas intergeneracionales.

maiores compartindo mesa con facultativos especialistas coma o dr. Juan José Amarello, especialista da Área de Reumatoloxía do Complexo Hospitalario de Santiago e veciño de Cabreiros, e o dr. Luis Ledo Barro especialista dixestivo do Hospital de Pontevedra, abordouse así mesmo a importancia da nutrición e alimentación nas persoas maiores a cargo do dr. Manuel Botana e Susana Silva Bermúdez, veciña de Cabreiros.

A partir dese ano foron moi variadas as temáticas tratadas: alzhéimer e párkinson, fisioterapia, enfermidades cardiovasculares, lupus e fibromialxia, uroloxía, depresión, a saúde nas mulleres a partir da menopausa, enfermidades de Crohn e colite ulcerosa, o catarro e a gripe e os mitos que rodean a estas enfermidades, oftalmoloxía, alerxias, o cancro na sociedade de hoxe, o coidado dental unha actividade que promoveu moita participación.

Suavizamos o estigma social das enfermidades mentais e contamos coa colaboración da experiencia persoal dun veciño do concello de Xermade, Fernando Prieto Carballal.

Embarcámonos a abordar a felicidade, sobre todo tendo en conta o mundo frenético no que vivimos hoxe de illamento e soidade, neste acompañounos Raúl Davila Aparicio, que despois escribiría o seu libro *Ictus. Si tú crees que puedes, puede que puedas* (2017), sobre a súa propia historia persoal. Como parte da nosa evolución como persoas, convidamos a unha matrona e sexóloga para conversar da sexualidade desde a nenez ata a vellez, e como reto cada ano promovemos que a veciñanza participe de todos os xeitos nas distintas presentacións unha das últimas actividades foi un obradoiro teórico práctico sobre primeiros auxilios.

Ao longo de todo este tempo pasaron por Cabreiros multitude de especialistas nas materias nomeadas, doutoras e doutores que deixaron a súa pegada nas Xornadas coma Manuel Felpeto Fernández, Carmen Pena Ledo presidenta de AFALU (Asociación de Familiares de Alzheimer de Lugo), Nicolás Vázquez González, Tomás R. Vázquez Rodríguez, José García Novio, Ana Echarri Piudo, Asociación de Crohn e Colite Ulcerosa da Coruña, Sonia Gómez Pardiñas, Mª Jesús Castro Abella, Matías García-Anllo Reinoso, Javier Carballada González, Vanesa Pena Arosa, Camilo Veiras Candal, Belén Varela directora e psicóloga do Centro Ocupacional de Vilalba, Guadalupe Lago Díaz, terapeuta ocupacional e Tania Pardo Cabarcos, educadora social, técnicas da Asociación de Discapacitados Activos das Pontes, José M. Mayán Santos, Fernando Lino Vázquez González, Benita Martínez, etc.

* * *

Cando hai 15 anos me propuxeron participar nas I Xornadas Interxeracionais en Cabreiros non o dubidei. Por unha parte sentínme nunha certa obriga, como un membro máis da parroquia, de participar e botar unha man dentro das miñas posibilidades, e por outro lado sentínme honrado de participar nun proxecto que me pareceu enormemente interesante: xuntar diferentes xeracións nunha serie de actividades que servían -e seguiron servindo ao longo destes 15 anos- para acercalas, compartir experiencias e enriquecerse todos e todas. Dentro desas actividades fóronse tratando diferentes temas, e neles a saúde tivo un lugar preferente ano tras ano. Foi precisamente neste apartado onde eu, como médico reumatólogo, puiden facer a miña modesta achega.

Nesas primeiras Xornadas tiven o reto de acercarlles aos nosos maiores dun xeito sinxelo información acerca de patoloxías tan frecuentes nese rango de idade como son a artrose ou a osteoporose. E tiven tamén a satisfacción de percibir o seu interese, o seu acollemento e a súa gratitude comigo. Esta participación foi para min unha experiencia enriquecedora e unha oportunidade de formar parte dun proxecto integrador interxeracional que espero sinceramente que se siga desenvolvendo por moitos anos.

JUAN JOSÉ AMARELO RAMOS

Servizo de Reumatoloxía. Unidade de Ensaíos Clínicos.

Complexo Hospitalario Universitario de Santiago de Compostela

Visitas e saídas realizadas (museos, exposicións, achados arqueolóxicos...)

Dentro do propio esqueleto organizativo das xornadas e sen esquecernos principalmente das persoas, interxeracionalmente falando, unha das actividades que colleu moitos folgos ao longo dos anos foi a das visitas aos museos, exposicións e saídas culturais a distintas institucións. Sen dúbida, o desprazarnos e poder pasar o día dentro

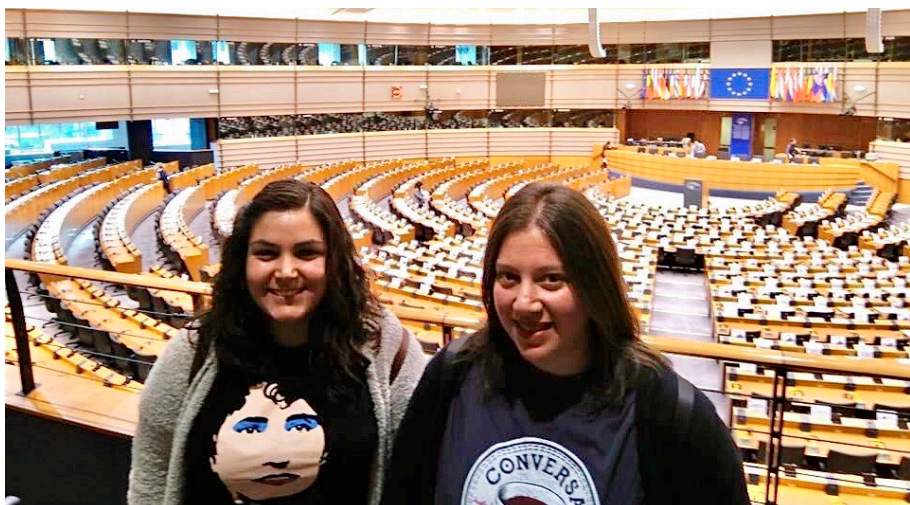
dun museo da comarca ou da contorna tendo a posibilidade de coñecer e achegarse, non soamente á vida propia, senón tamén ao carácter pedagóxico que nos ofrecen eses lugares de culto á nosa historia, e vivilo con máis intensidade e pensalo coma un encontro, onde a xente das Xornadas podían interactuar falando e proporcionando experiencias que se levaban feito no percorrido destas, resultou ser un grande avance para fortalecer o sentido que se lle quería dar a este evento.

As visitas ao Museo de San Paio de Narla en Friol foi unha delas, onde chegamos conxuntamente plantar liño e facer un día de recordo e labor tanto cultural coma humano,

o Museo do Pobo Galego, o Pazo de Tor, o Museo da Capela, o de Monte Caxado nas Pontes, o Museo da Deputación de Lugo, a visita á Casa Neveira de Lousada, en Xermade... serviron de coñecemento e de aprendizaxes e tamén para apuntalar unhas xornadas que seguen medrando ano tras ano.

Saír de Cabreiros a coñecer outras iniciativas deu pé a pensar en compartir as experiencias xeradas nestas xornadas convidando a que nos visitasen a nós, mantendo a idea de aprender doutras comunidades e doutras asociacións de veciños; así, durante

Visita realizada ao Parlamento Europeo no marco da Xornada “A situación da cultura galega”, 7 e 8 de decembro do 2016. Laura Cabarcos e María Carballo en representación das Xornadas Interxeracionais.

estes quinze anos, houbo momentos de convivencias pensados para esta cuestión e integrados dentro da programación con fins comúns e que deron o seu froito.

* * *

Traballar en colectivo

Como traballadora do Museo de San Paio de Narla pertencente á Rede Museística Provincial de Lugo, quero agradecerlle á Asociación de Cabreiros o seu traballo e esforzo por traballar con xente dinámica e con moita iniciativa; que promove, crea e difunde actividades co gallo de impulsar o rural para evitar o seu languidecer.

Con eles levamos a cabo actividades conxuntas onde amosamos que no rural hai cabida para investimento, e si, hai colaboración por parte da poboación que asiste a todo evento cultural, co fin de empaparse de cultura onde xa enraizou dando xermolos.

Traballar con colectivos de persoas de diferente índole, condición e procedencia; sempre enriquece, nun proveitoso intercambio ou retroalimentación. Creo firmemente que o meirande incentivo é a interacción humana, onde a palabra é ferramenta e canle construtiva de entendemento e de difusión de historias, que lle fan dar continuidade ás testemuñas de xente do pasado, da nosa xente que atesoura sabios coñecemento nados do intercambio xeracional, nun momento no que a industrialización e a tecnoloxía non irrompían na nosa sociedade. Só me resta desexarlle continuidade e perpetuidade a un proxecto cultural como é o da Asociación de Cabreiros e que continúe tecendo redes.

FRANCISCA ABUÍN
Museo de San Paio de Narla

Laboratorio de radio

A interacción entre o Laboratorio de radio e as xornadas interxeracionais comeza hai xa uns anos ao facernos sabedores do proxecto que estaban a levar a cabo nunha poboación preto da nosa. Resultounos innovadora e perfecta no ámbito sociocultural que nos move-mos no noso concello, ao mesmo tempo que necesaria para que no noso caso puidésemos levar a cabo certos obxectivos nos cales estabamos traballando para a dinamización de poboacións agrupadas en bloques dispersos a nivel comunicativo no medio rural.

A nosa intención como asociación dende o primeiro momento como vínculo cul-tural e dinamizador era poder unir interxeracionalmente os distintos activos de que dispoñíamos para poder chegar acada un deles no seu medio de vida, así coma nos distintos parámetros e ámbitos de idade, intentando que se sentiran á vez protago-nistas da historia que os rodeaba e da súa propia historia. Necesitabamos comunicar e canalizar coa veciñanza onde serviran todos de persoa emisora e receptora. Labora-torio de radio era posiblemente y así o foi o vínculo comunicativo con máis garan-tías para chegar a conseguir o que nos propoñíamos en cada programa, non só para escoitar e ser escoitado, senón para desenvolver unha canle comunicativa, educativa, pedagóxica e patrimonial.

Nese aspecto patrimonial (material e inmaterial) traballamos o potenciación da nosa literatura oral tan rica no contorno, canalizando en cada programa de radio unha ba-tería de opcións onde puidésemos mergullarnos creando un ambiente de aprendizaxe continuo que nos levaba a coñecer moito máis da nosa historia. No aspecto educativo e pedagóxico temos que subliñar a evolución en todos estes anos dese caldo de cultivo

interxeracional para non perder a comunicación entre mocidade e maiores, demostrando a necesidade de seguir aprendendo constantemente sentíndonos útiles.

* * *

As paisaxes de Cabreiros

Hai lugares especiais. Ás veces, a súa singularidade nace da contorna física, das paisaxes, dos camiños e recunchos que enchen a alma só con ollalos ou escoitalos. Pola contra, hai outra tipoloxía de lugares: aqueles conformados por persoas que, con agarrimo, esforzo e altas doses de compromiso coa terra, constrúen ecosistemas sociais de dimensións infinitamente máis grandes que o espazo no que se sitúan.

Cabreiros atópase xusto no punto medio destas dúas categorías. Por unha banda, reside nunha terra, a Chá, que ademais de inspiración poética e narrativa, transmite a propios e alleos, calma e profundidade na alma. Por outra, as súas xentes pertencen a esa Galicia teimuda, loitadora, que non cede nin se engurra diante d un territorio cada vez máis despoboado.

A esta paisaxe física e emocional, chegou Laboratorio de Radio, un proxecto dirixido por Lucía Abarrategui e Sergio Pascual, que pretende achegar todo os beneficios da radio a calquera lugar e a calquera persoa. No primeiro ano os obxectivos eran realizar un programa de radio, que falara de Cabreiros e a súa xente, e promover o diálogo interxeracional. Estas intencións conectan directamente cos propósitos que a Asociación

de Veciños de Cabreiros leva promovendo dende hai 15 anos. Para quen non coñeza Cabreiros, falamos dunha Asociación que aposta pola cultura como xeito de fornecer o diálogo, a colaboración e a reflexión entre a veciñanza. Unha Asociación que lle outorga a Xermade unha oferta cultural que mellora cada ano.

Levar a radio a un espazo humano tan repleto de boas intencións e dedicación pode que sexa unha das experiencias máis conmovedoras e ilustrativas da nosa traxectoria facendo radio por Galicia adiante. Na nosa andaina en Cabreiros tivemos a sorte de abrir os micrófonos á historia viva de Xermade, de volver a escoitar, ou escoitar por primeira vez, relatos, cancións ou contos nunca ditos antes. Ademais, fomos testemuñas do diálogo entre varios membros dunha familia que tiñan moitas cousas que se dicir. A radio como xeito de valorar a nosa identidade e promover, en tempos tan dixitais, o contacto humano, directo, de persoa a persoa.

Todo este proceso de (re)coñecemento é imposible sen a complicidade dunha asociación disposta a embarcarse en proxectos arriscados pero que, co tempo, desveláronse como novas figuras para facer comunidade; o grande obxectivo de asociacións tan apegadas á rúa como a Asociación de Cabreiros.

No 2018 tiñámolo claro, o radioteatro sería a ferramenta para que, falando doutros temas, poñéndonos na pel de outras persoas, fálamos igualmente de nós. Porque falar de nós en Cabreiros é falar de traballo en equipo, de ilusións, de soños, de superación e de esforzo sen límites e sen excusas. Falar do común e da comunidade. E foi posible e real. As pezas encaixaron, o traballo frutificou e a maxia da radio, e de Cabreiros, fixeron que o radioteatro xuntase xeracións e intencións nun mesmo espazo, nunha mesma paisaxe. Hai lugares especiais. Ás veces a paisaxe non é só física. Ás veces, a paisaxe emocional consegue lograr cousas que ninguén esperaba. E, 15 anos despois, aí segue a Asociación de Veciños de Cabreiros facendo cousas que ninguén esperaba e facéndoas con talento e afecto. E as que virán.

LUCÍA ABARRATEGUI E SERGIO PASCUAL
Laboratorio da Radio

FICCIÓN NAS ONDAS ▶ Ao estilo de Orson Welles, aínda que sen susto nin extraterrestres invasores de Marte, os veciños de Xermade recuperan do olvido o radioteatro, unha fórmula que nace con vocación de futuro e co obxectivo de seguir impulsando a radio como ferramenta de unión xeracional e de dinamización social do rural.

Audiodrama en Cabreiros

DE NORTE A SUR

POR
CRISTINA ARIAS

ORSON WELLES demostrou o poder da radio nunha noite de 1938. Millóns de estadounidenses foron sorprendidos cunha serie de boletíns informativos que falaban da invasión de extraterrestres desde Marte. O terror apoderouse da xente durante o programa. Pero ningún invadiu nada. Cando rematou a transmisión, 39 minutos despois, todos descubriron que só era unha ficción. 'A Guerra dos Mundos' converteuse nunha das obras máis estudadas no campo da comunicación e da socioloxía e demostrou o poder dos medios de comunicación de masas.

Foi en tempos de esplendor do radioteatro, un xénero olvidado que acapara gran parte do dial de medio mundo na primeira metade do século XX. E nun exercicio de non esquecer, o sábado o audiodrama regresará ás ondas dende Cabreiros, en Xermade, a través dunha «experiencia pioneira» que chega coa intención de quedarse. Eso si, sen extraterrestres.

«Para min é volver aos anos 40 ou 50, cando o teatro radiofónico era a alma de moita xente, a historia que imaxinaban dende a casa a través das voces que escoltaban. Había moita novela, pero tamén moitos clásicos», recorda Xosé Manuel Felpeito, o presidente da asociación de veciños de Cabreiros, a entidade que leva anos apostando pola radio cun proxecto itinerante pola diferentes parroquias e este sábado dará un paso máis coa estrea da súa primeira obra de radioteatro, 'O ladrón das letras grandes', baseada na investigación dun roubo de xornais nun centro sociocultural.

«O radioteatro foi o xerme do teatro pero está en perigo de extinción. Faise algo puntual nalgunha radio, pero xa moi pouco. Está case desaparecido», asegura Felpeito. Atrás quedan horas e horas de diálogos, mesturados con música e efectos de son para axudar ao que escolta a meterse na historia.

En España, como noutros moitos países, a chegada da televisión relegou a ficción radiofónica a un segundo plano. O último programa de radioteatro de emisión regular a nivel nacional foi 'Historias', en Radio 1, que se escoltou ata 2003. Antes, en Radio 3, Federico Volpini apostou pola súa recuperación cun serial radiofónico en clave de cómic fantástico, 'Cuando Juan y Tula fueron a Siiritinga'.

Actores Un micrófono para crear historia

Tan só dispoñen dun micrófono para meterse na pel dos seus personaxes, que se reparten entre o director do centro no que sucede o roubo de xornais, a limpadora, varios usuarios e os policías que abren a investigación. Todos menos un estréanse o sábado no teatro e teñen entre 24 e 55 anos.

«O radioteatro crea no oínte unhas sensacións diferentes, porque está imaxinando a historia, cavilando, non vendo personaxes concretos. É máis similar ao que se produce cando les un libro», di Felpeito, que ademais de presidente da asociación de veciños é o único actor teatral con experiencia neste novo grupo xermadés, conformado por un total de 16 persoas de diferentes parroquias do concello.

«Queríamos potenciar o sentido social e cultural, facer un traballo cooperativo, lúdico, didáctico e tratar de unir a xente de diferentes lugares do municipio, e a radio é un elemento moi bo para unir xente de diferentes sitios e xeracións», di o presidente da asociación de veciños, que explica que máis da metade das parroquias de Xermade estarán representadas nas voces do primeiro audiodrama chaíneiro.

A obra vaiase estrear en directo o sábado pola tarde na segunda sesión das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, que se celebrarán na antiga escola.

«Hai algo de nervios», recoñecen algúns dos novos actores. «Espero non estropealo», comentan outros, mentres se tranquilizan a si mesmos pensando que o bo é que non é unha función ao uso na que teñan que memorizar o guión. «Podemos ter os papeis diante», din, mentres o que foi director do grupo de teatro da parroquia, Charetada Teatro, indica: «No radioteatro o máis importante é o calibre da voz, a súa proxección é vital, pero non ten tanta carga a interpretación».

Tras a súa estrea, a obra, que gravarán os encargados de escribir o guión e de todo o proxecto da radio itinerante, Sergio Pascual e Lucía Abarrategui, publicárase en forma de podcast con lixgos e en varias páxina web —www.laboratorioradiofonico@gmail.com e www.cabreiros.es—, dando un salto das ondas aos mundos infinitos de internet nun exemplo de que hai novos formatos para recuperar o pasado onde o radioteatro pode atopar unha nova vida.

Programa Unha estrea no marco dun evento esencial

A estrea de 'O ladrón das letras grandes' enmárcase dentro do programa das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, un evento que suma 14 anos como lugar de encontro de xeracións e maiores. O venres haberá un obradoiro de xogos tradicionais, ás 12.30 horas no Ceip de Xermade. O sábado está prevista unha charla sobre enfermidades mentais e un obradoiro de primeiros auxilios pola mará. A tarde estará dedicada íntegra á radio. As xornadas rematarán o 9 coa entrega do Premio Xermade na Historia e un achegamento á historia dos torneos.

«A experiencia é moi positiva. Estamos aprendendo todos de todos. O consumo de podcast está en aumento e en internet está o futuro e outra forma de facer radio», explican o xornalista e a comunicadora responsables do Laboratorio de Radio, un proxecto co que chegaron dende Santiago a centos de recunchos galegos.

OUTRAS INICIATIVAS. «En Cabreiros empezamos hai dous anos cun obradoiro de radio e o ano pasado fixemos unha xira polas parroquias na que participaron máis de cen persoas de Roupas, Lousada, Momán, Xermade, Cabreiros ou Miraz. É moi gratificante reunir distintas xeracións arredor dun micrófono e facerlles ver que todos temos algo que contar. Ao principio teñen algo de medo, pero despois funciona e é moi importante para salvagardar o patrimonio inmaterial», explican dous grandes defensores da radio, aos que se suma outra voz: «É das mellores iniciativas que tivemos aquí. Para min estaría funcionando tódolos anos», di Felpeito, que asegura que o radioteatro terá máis historias en Cabreiros que a do ladrón de xornais.

Sintonizármolos. Quedan tres días para poder escoltalos. E infinitidade de ocasións cun click en internet.

CABREIROS XOGA... CABREIROS TRANSMITE CULTURA

ZELTIA LABRAÑA GONZÁLEZ

Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional

A Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional (AGXPT) participou en dúas ocasións –nos anos 2006 e 2007– nas Xornadas Interxeracionais Rurais que, con tanto éxito e produtividade organizan os veciños e veciñas de Cabreiros. Desde aquela, seguiu sempre as iniciativas que se viñeron desenvolvendo na parroquia para poñer en valor a forma de vida no medio rural nos nosos días e para procurar, en definitiva, que Cabreiros siga tendo perspectivas de futuro, algo do que, por desventura, xa non poden presumir moitas parroquias rurais galegas, vítimas dunha pretendida modernidade sen sentido e do abandono.

Nunha atención que a AGXPT agradece sinceramente, a Asociación Veciñal de Cabreiros solicitoulle unha colaboración para este volume que conmemora os quince anos das Xornadas Interxeracionais Rurais, unha colaboración que debe abordar o papel do patrimonio lúdico na transmisión da cultura local e na procura desas estratexias de desenvolvemento, de futuro para a parroquia, das que falamos.

Séntese agradecida a AGXPT, insistimos, porque quen llo pide é unha parroquia rural que despois de quince anos é xa un exemplo a seguir ao longo de todo o país. Un exemplo para seguir tamén no que fai referencia ao estudo e á divulgación dos xogos tradicionais. Trataremos nas seguintes liñas de contribuír a poñer en evidencia por que é fundamental para a nosa existencia como pobo, e para a existencia da propia parroquia, todo aquilo que Cabreiros programa ano tras ano sobre os xogos de sempre.

Que sentido ten que xoguemos

O xogo popular, o xogo tradicional, é aquel xogo nacido no seo dunha determinada comunidade para darlle satisfacción ás súas necesidades lúdicas, necesidades

inevitablemente marcadas polo seu modo particular de vida. Precisamente por iso, constitúen unha creación cultural xenuína e son transmitidas ao longo dos tempos xeración a xeración, supoñendo este feito unha interrelación entre persoa adulta e neno ou nena dunha gran transcendencia educativa.

Moreno Palos (Moreno, 1993: 13) resalta tamén este dobre aspecto cultural e educativo cando nos ofrece a súa definición:

Os xogos e deportes populares, xogos e deportes autóctonos e incluso xogos e deportes folclóricos son actividades lúdicas de carácter local e ancestral que proveñen da presión de xeracións anteriores e que posúen un marcado carácter cultural desde un punto de vista antropológico. É dicir, danse nunha determinada comunidade definida por pautas culturais propias e participan dalgunha maneira desas pautas, axudando á súa transmisión.

Inma Marín (Marín, 1995: 21) afonda tamén na connotación cultural como elemento diferenciador do xogo popular:

Os xogos populares son froito do desexo de vida de moitos homes e mulleres, nenos e nenas, que día tras día foron captando a beleza e a dureza da vida, atrapándoa en pequenos xogos, símbolo das súas vivencias e das súas longas horas de convivencia.

Os xogos de Cabreiros, os nosos xogos, responden tamén a estas características por seren creacións lúdicas, creacións culturais, e polo tanto, nadas no máis fondo dunha comunidade determinada para darlles satisfacción ás necesidades lúdicas dese grupo social. Algunhas delas enuméranse a continuación, coa pretensión de que o lector, a lectora, reflexione sobre os xogos practicados en Cabreiros —onte ou hoxe— e trate de identificalas, precisamente, neles.

- Está plenamente integrado no contorno, tanto no que fai referencia a espazos ou medios como, particularmente, ao xoguete, cando este fai falta para que o xogo teña lugar, pois o xoguete non é nin máis nin menos que un material presente no contorno transformado para ser útil na actividade lúdica. Pensemos, por poñer un caso, no *muíño de auga*, no *rodicio*, que construímos con suma habelencia ata lograr que role.
- Posúe regras e condicións cambiantes, precisamente por esa necesidade de se adaptar ao medio e ás circunstancias concretas nas que vai ser practicado. Cantas variantes da *pilla*, da *queda*, coñecemos en Cabreiros?

O feito de carecer de regras fixas e de que estea plenamente integrado no medio, provoca que o xogo popular poida ser recreado constantemente, e vaian aparecendo continuamente novas variantes de determinado xogo. Igualmente, o medio provoca que de continuo sexa factible crear novos xogos a partir das novas circunstancias concretas que se van sucedendo. Os nenos e nenas dos nosos días xogan, por exemplo, unha variedade das *agachadas* que utiliza unha botella de plástico á que cómpre darlle unha patada para que a persoa que apanda a vaia buscar mentres as demais participantes se agachan.

- O xogo popular non é só xogo. Cando un xogo é realizado importa tanto todo o que o rodea como o xogo en si. Desde a propia elección de que apanda

-cando isto é preciso- como as actitudes das persoas que xogan, as súas reaccións ou a linguaxe utilizada, todo forma parte da propia escenificación do xogo, e é imprescindible ter isto en conta para analízalo. Todos sabemos que a *raposaría* dos xogadores, das xogadoras, é fundamental sobre todo nos xogos de habilidade –a billarda, por exemplo– ou nos de estratexia –como sucede especialmente cos xogos de baralla–; a pregunta é se seríamos quen de describir

punto por punto todo, absolutamente todo, o que sucede nunha partida de calquera deses xogos. A resposta é que non, naturalmente.

- O xogo popular infantil está intimamente ligado ás actividades das persoas adultas, aínda que non só. Os xogos populares de nenos e nenas son, na súa esencia, imitacións do traballo adulto. Pensemos no xogo das *casíñas* ou das *tendas*, por amentar os máis paradigmáticos.
- Nacido no seo dunha sociedade que precisaba actividades lúdicas para todos os seus membros, o xogo popular existe para todas as idades, desde o bebé acabado de nacer –péñese nos primeiros axóuxeres– ata o membro de maior idade –péñese en xogos-deportes tales como a *petanca* ou os *birlos*–. Cabreiros, como sucede en todos os grupos sociais, ten xogos para todas as idades; reflexionémolo un pouco e comprobáremolo.
- A principal función do xogo popular e tradicional é procurar a enculturación dos individuos novos da sociedade. Este sería o verdadeiro sentido do xogo popular, precisamente porque están enraizados nun medio físico, social e cultural concreto.
- O xogo popular, cando lle cómpre, sévese de xoguetes elaborados artesanalmente polo neno ou pola persoa adulta que o acompaña a partir dos materiais que lle ofrece o medio. Na construción de enredos populares pode identificarse un adestramento de habilidades necesarias desde un punto de vista educativo. E disto existe memoria aínda moi viva, afortunadamente, entre nós.
- O xogo popular supón a interrelación constante entre neno e natureza, e aquel intégrase nesta coma un verdadeiro elemento máis da propia natureza. Ou non foi a natureza, tamén en Cabreiros, o espazo tradicional de xogo por excelencia?
- O elenco de xogos populares sucédese ao longo do ano, nas distintas estacións, precisamente porque en cada unha delas a natureza, e o medio en xeral, pon a disposición de nenos e adultos elementos distintos, independentemente doutro tipo de implicacións. Non cabe dúbida de que algúns xogos teñen vixencia nunha determinada época e despois desaparecen, dando paso a outros. O exemplo máis evidente é o do *peón*: *Polo San Martiño*, *peóns ao camiño*.

A orixe dos xogos

Sobre todo no mundo rural, o xogo aparece claramente ligado ao traballo, e isto non é difícil de comprobar se pensamos na posible orixe de certos xogos de lanzamento, por exemplo. Joaquín Jiménez (Jiménez, 1970) imaxinou dun xeito abertamente fantástico, pois manifesta carecer de datos, que os *birlos* puideron ter a súa orixe no momento en que tres mozos labregos tiran un croio da leira na que están traballando e derruban, nun alarde de habilidade, un corno de vaca que lles servía de marco para delimitar o terreo. António Cabral (Cabral, 1985) imaxinou igualmente a orixe de certos xogos de lanzamento nunha situación similar, no momento no que o labrego

trata de limpar a súa leira de croios e lánzaos con todas as súas forzas ata o límite do predio.

A moitas das manifestacións lúdicas populares non é difícil atoparlles as súas orixes facendo un mínimo exercicio de fantasía e coñecendo os xeitos de vida, o traballo e os costumes da sociedade concreta que lles serviu de berce. Cristóbal Moreno (Moreno, 1993), por exemplo, preséntanos unha boa mostra de xogos, nomeadamente vascos, que aparecen estreitamente ligados ás actividades agrícolas. Nalgúns deles, como é o caso da recollida de mazarocas *-lokotxas-* non é necesario nin o emprego da fantasía para buscar a súa orixe, pois parece incuestionable.

“O traballo transforma-se en xogo quando o homen descobre no traballo uma certa graça”, chega a dicir Antónío Cabral (Cabral, 1985), que a seguir exemplifica a súa afección diversos xogos. Así, preséntanos a *corrida de cántaros* coma un exemplo claro no que esa transformación tivo lugar, e mesmo manifesta que a muller gañadora nunha das edicións das competicións convocadas efecto vivía nunha aldea que aínda non tiña auga corrente, co cal o seu adestramento foi diario para a proba. Este mesmo autor fainos ver moi asisadamente como na fronteira entre o traballo e o xogo ás veces existe un paso intermedio, un momento no que o traballo deixa de ser traballo pero non chega aínda a se converter nun verdadeiro xogo. Nas *carreiras de burros*, por exemplo, é fácil discernir cando menos tres momentos ata a súa conversión en xogo: o propio traballo co burro nas faenas agrícolas, o neno que nun momento dado dentro do mesmo traballo fai que o burro trote e, finalmente as carreiras de burros en si mesmas, establecidas xa como xogo competitivo.

Non é posible, non obstante, atopar unha orixe claramente laboral para todos os xogos populares. Isto é certamente así se pensamos en xogos do tipo dos *pelouros* ou da *pita cega*. Acontece, con todo, que nalgúns deles, o medio pon ao alcance de quen xoga os elementos suficientes para que o xogo poida ter lugar. Os *pelouros* só precisan dunhas pequenas pedras que se atopan en calquera camiño no medio rural. As insignificantes pedras pasan a ser utilizadas nun momento dado para pasar o tempo, facéndolas voar e recolléndolas; a cousa complicase e cada vez son necesarias máis mostras de habilidades para, nunha posición difícil, coller o pelouro que voa ou para realizar outra operación mentres o pelouro voa. As regras vanse facendo. O xogo dos *pelouros* naceu.

Outros xogos, finalmente, teñen unha orixe máis dificilmente xustificable no traballo. A *pita cega* ou as *agachadas* posiblemente esconden tras de si un certo simbolismo que os antropólogos deben achar, sen perder de vista que o xogo significa tamén descanso e divertimento. Nos xogos infantís, o simbolismo adoita estar máis presente; nos xogos das persoas adultas a relación traballo-xogo aparenta ser máis evidente e común.

Co xogo infantil sucede ás veces que non constitúe unha evolución do traballo, senón unha adaptación dun xogo adulto. E isto sucede así, obviamente, porque os nenos non teñen a capacidade —a forza física, os medios...— para levar a cabo o mesmo xogo na súa versión adulta. Isto sucede, por exemplo, cos birlos tradicionais galegos,

que son xogados polos nenos e nenas con botellas de plástico ou elementos semellantes, cos cales a forza –precisa para os birlos adultos– non se torna un elemento fundamental.

Se xogo e traballo están tan relacionados sobre todo na sociedade rural, tamén en Cabreiros, un dos principais valores do xogo popular e tradicional é o de servirle ao neno, á nena, de preparación para a vida adulta. Así, no medio rural, non é raro

atopar o neto, a neta, por moi miudiño que sexa, axudándolle co seu sachiño ao avó a poñer os tomates ou as leitugas, ou comprobar como tenta colaborar con el suxeitando a ovella que vai ser rapada a comezos do verán. Son formas espontáneas de xogo, á fin, para o neno, como tamén o son as competicións espontáneas entre dous gadañeiros –servíndose da gadaña tradicional ou da moderna gadaña a motor, que para o caso é o mesmo– que se desafían a ver quen remata de gadañar antes o seu liño no gran prado que lle vai dar a herba para o silo. Como se comproba, o xogo, nin no neno nin no adulto –nomeadamente neste último– significa necesariamente descanso. O verdadeiro sentido do xogo popular é o divertimento.

Na relación entre traballo e xogo podemos atopar, por último, un dos elementos que explican o feito da sucesión estacional de moitos xogos populares e tradicionais. Certamente, os medios que o contorno pon á nosa disposición para xogar non son os mesmos ao longo das diferentes estacións do ano, como tampouco o son as nosas necesidades lúdicas, inevitablemente marcadas, entre outras cousas, polas condicións climatolóxicas e pola duración da luz do día. Pero tampouco os traballos labregos son os mesmos durante todo o ano. Se o xogo popular aparece ligado ao traballo, o lóxico é que, no transcorrer das estacións, aquel mude segundo este vaia tamén mudando, e na Terra Chá toda existen innumerables razóns para dar por válida esta constatación.

Os xogos como transmisores da nosa cultura

De todo o que levamos manifestado sobre os xogos populares e tradicionais dedúcese o seu insubstituíble papel na enculturación dos membros máis novos da sociedade, a súa virtualidade como elemento mediante o cal singularmente o neno, a nena, pode identificarse coas características e particularidades culturais da comunidade á que pertence e na cal se está integrando. Por iso tamén, os nenos e nenas de Cabreiros deben xogar ao estilo de Cabreiros, independentemente –ou, máis ben, como estratexia elemental e paso previo– para se integraren no mundo. Non se pode ser cidadán, cidadá, do mundo desde ningún sitio.

No xogo popular non só importa o xogo en si, senón todo o que o rodea, ata o máis mínimo detalle. Xogo é tamén o espazo no que se desenvolve, as relacións que se establecen entre os xogadores, as actitudes que se observan, a linguaxe empregada, os termos específicos do propio xogo. En palabras de Graça Guedes (Guedes, 1993: 29-30),

Os jogos tradicionais são determinados pela herança do passado. Se as regras são rígidas, se as lengalengas e as fórmulas usadas são consideradas como uma verdadeira litúrgia, se estas actividades tomam a forma de um ritual, é porque, para além de tudo, transparece um cunho hereditário.

Nas sociedades tradicionais –no noso contorno, nomeadamente, na sociedade rural, o caso de Cabreiros– o xogo e o xoguete constituíron secularmente un medio a través do cal o neno se incorporaba *devagariño* á realidade na que estaba inmerso,

asumindo paulatinamente os elementos esenciais definitorios desa cultura. Na sociedades modernas certamente sucede algo semellante –péñese nos sofisticados xoguetes modernos industriais, incluídas as máquinas de vídeoxogos–. A diferenza, naturalmente, é evidente. Naquela sociedade o neno integrábase a través do xogo –e non só, obviamente– na cultura que lle era propia; nesta incorpórase a unha cultura internacionalizada, uniformizadora, nuns hábitos culturais á fin agresivos para a cultura tradicional.

As diferenzas entre un tipo de sociedade e outro, entre unha tipoloxía de xogos e outra e, en consecuencia, entre os valores inherentes a uns e outros xogos, debe ser analizada no noso contorno inmediato contemplando a contraposición entre sociedade urbana e sociedade rural, aquela máis aberta ao intercambio cultural e á uniformización, esta máis pechada sobre si mesma e máis celosa gardiá dos seus elementos de identidade. Á luz dalgúns traballos de investigación, dedúcese que na actualidade as diferenzas rural-urbano están desaparecendo; non obstante e por citar un exemplo, no medio rural –en Cabreiros tamén– é posible aínda contabilizar un bo número de xoguetes construídos polos propios nenos, ben sexa autonomamente, ben sexa axudados polas persoas adultas. Por citar unha desas investigacións, no Altoaragón comprobouse (Mairal, 1987) que, se ben os xogos do medio rural son máis imaxinativos e máis ricos que os xogos do medio urbano, o neno rural goza –espazo– de máis independencia, e que aínda nos nosos días seguen practicándose moitos xogos, xogos que posúen unha gran riqueza léxica, un gran simbolismo e que, en xeral, están enraizados na realidade do medio.

A través dos xogos hai un perigo evidente de agresión cultural, ese mesmo perigo que está facendo desaparecer os xogos tradicionais –de persoas adultas, pero tamén de nenos– no noso contorno inmediato e tamén os xoguetes artesanais creados polos propios xogadores, sendo substituídos ambos por modelos chegados desde realidades culturais non propiamente alleas xa, pero que cómpre integrar na armazón cultural concreta dun xeito non agresivo para a propia cultura.

Séguese xogando na Terra Chá?

Séguese xogando, claro que si. E o feito de que os xogos chegasen desde a noite dos tempos ata os nosos días só puido ser debido a un proceso inconsciente de transmisión cultural espontánea. É dicir, os xogos chegaron ata hoxe grazas á transmisión xeración a xeración ao longo dos tempos, e iso ata épocas ben próximas no tempo.

En Cabreiros, en Xermade, na Terra Chá, igual que sucede nas sociedades tradicionais da nosa contorna, nomeadamente nas sociedades rurais, a cadea de transmisión dos xogos populares –e de todos os elementos da cultura popular en xeral– mantívose viva ata que este tipo de sociedade se viu ameazada nos seus riscos de identidade por unha sociedade máis internacionalizada e máis aberta ao mundo exterior que veu dada polo desarrollismo da década dos sesenta.

É aí onde a maior parte dos autores fixan o punto de inflexión, ao que seguirá unha liña sempre decadente, na transmisión dos xogos tradicionais. O xogo estaba, na súa manifestación popular, estreitamente ligado ao mundo adulto, mundo adulto no que o neno tamén estaba dunha ou doutra maneira inserido. A transformación da sociedade provocou que as idades da vida se compartimentasen, provocando que na actualidade poidamos concordar en que cada unha das tres etapas fundamentais na vida das persoas –a infancia, a adultez e a vellez– cada vez aparecen máis delimitadas e cunhas características propias. A vida da infancia aparece agora marcada por un transcorrer case permanentemente illado da vida adulta, incluso no medio rural. Unhas horas determinadas de escola, fóra do seo familiar e, en demasiados casos, do contorno que lles debese ser próximo, unhas horas tamén predeterminadas ocupadas noutras actividades complementarias ás especificamente escolares e unhas horas –as menos– empregadas na relación familiar e co contorno. O cambio nos xeitos de vida do medio rural –mecanización da agricultura e da gandaría, individualización do traballo labrego...– fixo innecesaria a presenza dos nenos e das nenas nos labores agrícolas e gandeiros, salvo en ocasións contadas, ao tempo que provocou a súa excesiva especialización no traballo escolar, nuns tempos onde prima a competitividade desde idades cada vez máis temperás.

Neste proceso que provocou que rachase o elo da cadea de transmisión interxeracional dos xogos populares –tamén no mundo rural, en Cabreiros, como dicimos– tiveron e teñen un papel primordial os medios de comunicación, xa que, ademais de ir uniformizando progresivamente a cultura, no ámbito lúdico supuxeron a popularización dos deportes de masas, que gañan cada día máis espectadores-practicantes adeptos e, á fin, compiten tamén coas manifestacións populares dos xogos.

Recuperar os xogos, con todo, non significa necesariamente correr en contra dos tempos. Non se trata de recuperar formas de vida que quedaron –moitas veces, felizmente– atrás. Trátase de lle devolver ao xogo todo o seu valor, de ofertarlles aos nenos e ás nenas dos nosos días –pero tamén ás persoas adultas– opcións lúdicas nas que realmente quede contrastado que o xogo cumpre todas as súas funcións.

Se analizamos a vida da infancia arredor de nosoutros na actualidade, podemos constatar situacións como esta:

Moi a miúdo observamos a falta de recursos lúdicos de moitos nenos e nenas, cun repertorio de xogos moi limitado que practicamente se reduce a reproducir series televisivas, o fútbol, algúns xogos populares e pouca cousa máis. Ás veces, incluso, algúns grupos só saben xogar a “empurróns” ou a “pelexas”. Podemos supoñer, entón, que no ambiente social e cultural onde se desenvolven hai, quizabes, falta de imaxinación e creatividade, de cultura e tradición. (Marín, 1995: 18).

Cando menos nunha gran medida, os nenos e as nenas da sociedade actual están necesitados de actividades creativas e imaxinativas que poidan favorecer o desenvolvemento da súa personalidade e a súa relación co medio. Os intereses lúdicos aparentan ser cada vez máis monopolizados polo xoguete industrial moderno que, reúne sen

dúbida evidentes valores potenciais, e que en demasiadas ocasións promove o sedentarismo e a ausencia de inventiva. Outro tanto se podería dicir doutras idades da vida, nun mundo dominado polas présas e pola superespecialización.

Non é, polo tanto, a recuperación de tal ou cal xogo a que debe preocuparnos. É moito máis importante o proceso que se desencadea nos nenos polo simple feito de xogar e de facelo dunha determinada maneira: rica en experiencias, amigos, espazos; espontánea e gratuíta, repousada e apaixonada á vez. (Marín, 1995: 25).

Precisamente por iso son fundamentais actividades de estudo e divulgación do patrimonio lúdico como as que se promoven en Cabreiros.

A recuperación do patrimonio lúdico. O papel da parroquia, do concello e da comarca

Pode falarse na actualidade dun relativo vigor nos procesos de recuperación do patrimonio lúdico galego. Cabreiros é, xa, un exemplo paradigmático dentro das accións de procura de estratexias para que o rural poida seguir existindo conservando a súa esencia e, ao tempo, sen perder a perspectiva do mundo no que nos tocou vivir.

E Cabreiros é exemplo, como dicimos, das iniciativas de estudo, recuperación e espallamento dos xogos populares e tradicionais. A seguir sintetízanse algunhas estratexias propostas desde diferentes entidades (AGXPT, 2019) preocupadas pola cuestión. Para a súa lectura propoñemos ter en mente, xustamente, o que Cabreiros logrou xa. Talvez queden pendentes algunhas accións para seren desenvolvidas na parroquia, pero coa maior parte delas Cabreiros é xa, como dicimos, un exemplo para seguir.

Se ben contamos en Galicia con diferentes publicacións que foron recompilando –nun labor aínda incompleto– o noso catálogo lúdico, a estratexia máis elemental desde a perspectiva local é promover un sinxelo –pero, ao tempo, rigoroso– traballo de investigación que procure a recolleita dos xogos da zona. Nunha segunda fase, ese elenco desorganizado de xogos debe ser catalogado –por idades, polos materiais utilizados, polo lugar onde deban practicarse...– outorgándolle unha forma organizada que permita o seu emprego nas actividades de divulgación. O primeiro paso das iniciativas divulgadoras debe consistir, precisamente, na publicación por calquera medio dese catálogo construído colectivamente, de tal maneira que o resultado da investigación chegue, nun camiño de volta, ás casas, constituíndo este feito un mecanismo de retroalimentación, sen dúbida, de grande importancia.

Posuír un catálogo de xogos non garante que eses xogos vaian ser practicados, entre outras razóns porque ás veces nin tan sequera existen espazos para poñelos en acción. No conxunto de Galicia, é necesario recuperar os espazos de xogo –espontáneo– nas diferentes cidades, vilas e aldeas. É posible que en determinada praza non se poida disputar unha partida de *marro* na actualidade –como ocorría noutros tempos– porque permanece invadida polos automóbiles de día e de noite. Posiblemente o mesmo suceda nun antigo cruzamento de camiños rural –hoxe cruce de pistas asfaltadas

cunha notable intensidade de tráfico—. Unha política que respecte as necesidades —en canto a medios— das prácticas lúdicas tradicionais pode ter resultados beneficiosos no proceso global de recuperación dos xogos populares e tradicionais que estamos bosquexando. En Cabreiros, en Xermade, na Terra Chá toda, entendemos que o xogo tradicional debe estar presente no deseño dos espazos, das infraestruturas, dos campos das festas... sempre contando coa complicidade dos veciños e veciñas, algo sobre o que en Cabreiros se ten avanzado xa.

Nos *patios escolares*, alí onde os concellos teñen algo que dicir ao respecto, débense reservar tamén, a carón das canchas dos deportes de masas, terreos para os xogos tradicionais. Pero aínda con máis vehemencia debemos suxerir a ineludible necesidade de que —aínda a carón dos polideportivos ao uso— se constrúan canchas de *birlos*, de *billarda*, ou de calquera outro deporte tradicional... Curiosamente, e a pesar do escaso esforzo económico que levaría consigo, trátase dunha iniciativa case inédita en Galicia, aínda que si plenamente desenvolvida noutras realidades culturais achegadas. Particularmente, Cabreiros debería definir cales foron/son os seus xogos de persoas adultas por excelencia, e mirar de recuperalos, entre outras accións, construíndo campos para poder practicalos.

En Galicia, en termos xerais e na contorna de Cabreiros en particular, tampouco os *parques de xogos infantís* reservan espazos para algo tan simple como xogar ao *peón* ou á *queda*. Unha cuestión —en absoluto gravosa tampouco desde o punto de vista económico— que resulta talvez irrelevante no medio rural, onde aínda se pode xogar en espazos libres, pero que é certamente significativo a no medio vilego e urbano, onde non existen outros espazos de xogo que non sexan as pistas polideportivas e os parques infantís —inzados de sofisticados artefactos, case sempre chegados doutras

latitudes—. As mesmas consideracións poden ser realizadas no que fai referencia a alamedas e espazos semellantes, xa que é frecuente observar como se deseñan circuitos de *footing*, mentres se esquece algo tan elemental e simple como un sinxelo espazo libre onde poida ser practicada a *billarda*.

Razóns de espazo impídenos afondar noutros ámbitos de actuación directamente relacionados cos poderes locais, como é o caso das *ludotecas* ou dos *museos comarcais*. As iniciativas en Cabreiros son múltiples en moi diferentes campos, pero toda comarca debería contar co seu propio museo etnográfico cunha sección especial reservada para o patrimonio lúdico comarcal. Non debemos desaproveitar a ocasión, tampouco, de lembrar que, ademais de poderen contratar enxeños inchables para as *celebracións colectivas*, as comisións de festas e os concellos poden contratar tamén —seguramente cunha maior rendibilidade lúdica— empresas e asociacións que existen desde tempo atrás e que están en condicións de achegar a calquera lugar de Galicia un catálogo de xogos populares e tradicionais cos que organizar actividades lúdicas, enormemente ricas, para calquera idade.

Este breve bosquejo que relaciona a nosa realidade lúdica coas parroquias rurais e coas administracións locais non pode ser pechado, tampouco, sen mencionar a existencia dos *deportes populares e tradicionais galegos*, toda vez que as parroquias, os concellos, as comarcas do noso país, ademais de organizar as competicións de deportes de masas ao uso, poden e deben convocar tamén competicións cos deportes populares da comarca —os *birlos*, a *billarda*, o *tronzador*, o *tiro de corda*, o *tirapedras*...—. Unha maneira máis —das que Cabreiros, reiteramos, é exemplo singular— de facer país.

Referencias bibliográficas

- ASOCIACIÓN GALEGA DO XOGO POPULAR E TRADICIONAL (AGXPT) (2019). O patrimonio lúdico da Terra de Miranda. Os xogos tradicionais no concello de Riotorto. En ASOCIACIÓN CULTURAL ARRINCADEIRA (ed.). *Actas das VI Xornadas da Historia de Riotorto*. Riotorto: AC Arrincadeira (pp-pp).
- CABRAL, A. (1985). *Jogos populares portugueses*. Porto: Domingos Barreira, Coleção “Coisas Nossas”.
- GUEDES, G. (ED.) (1993). *Actas do 1º Encontro Nacional dos jogos de malha e Mostra de Jogos Tradicionais Portugueses*. Oliveira de Azeméis: Câmara Municipal.
- JIMÉNEZ, J. (1970). *El juego de bolos en Álava*. Vitoria-Gasteiz: Diputación Foral de Álava.
- MAIRAL CLAVER, M.C. (1987). *Juegos tradicionales infantiles en el Altoaragón*. Huesca: Deputación Provincial / Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- MARÍN SANTIAGO, I. (1995). *Juegos populares: Jugar y crecer juntos*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat / Ministerio de Educación y Ciencia.
- MORENO PALOS, C. ET AL. (1993). *Aspectos recreativos de los juegos y deportes tradicionales en España*. Madrid: Gymnos.
- VEIGA, P. (2001). *Xogo popular galego, educación e identificación cultural*. Santiago, Sotelo Blanco.

O xogo e os xoguetes tradicionais en Cabreiros

Durante moitos anos, as Xornadas Interxeracionais Rurais, acolleron en Cabreiros diferentes experiencias arredor do xogo e do xoguete popular. Comezaron no seu segundo ano de vida, o 2006, no que se presentou a I Xornada Chairega do Xogo Popular e Tradicional, da man da Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional. As persoas asistentes gozaron dunha tarde de aprendizaxe e de xogo no que moitas persoas recordaron e outras tantas aprenderon a xogar á porca, á pita cega, á billarda, aos bolos, ao peón, á chave...

Co paso dos anos, o peso e a dedicación neste senso foi en aumento, e deu paso á presentación dun monográfico que se editou na *Revista Galega de Educación*, no ano 2007. Ademais deu lugar a que profesionais como José Manuel García viñesen facer talleres de xoguetes realizados con materiais naturais que el mesmo recolle e, xunto co seu compañeiro Xosé López, presentaron as dúas edicións dos seus libros *Xoguetes naturais*. *Argalladas dos pícaros*. Outro artista do xoguete tradicional que veu ilustrarnos cun obradoiro de enredos musicais, foi o gaiteiro Oli Xiraldez.

Se algo define a Asociación de Veciños e Veciñas de Cabreiros é o seu afán por facer partícipe a toda a sociedade, en especial a aquela de máis cerca, e neste caso, durante varios anos contou coa participación do alumnado e profesorado dos centros educativos de Xermade, As Pontes e Vilalba.

Durante moitos anos, tamén se achegaron a Cabreiros asociacións como a de Carballo Vivo de Friol, a cal trouxo o campionato do Arrebolamento de Goxo e o de Piñagoxo. Non podemos esquecer a xornada do ano 2014, na que se deron cita deportes e xogos chegados de toda Galicia: a chave de Ferrolterra, Ourense e Santiago; a loita tradicional galega dende a Estrada; a billarda traída pola Asociación Cultural Ecobateas; os birlos de Parada de Sil; a cocha dende o Piornedo; e a Asociación veciña de Xotramu que veu con múltiples posibilidades de xogos.

O 2014 foi un ano especial, porque se cumprían 10 anos das Xornadas Interxeracionais Rurais, ademais das asociacións citadas anteriormente. Tivo lugar o VIII Encontro Escolar do Xogo Tradicional, organizado por Brinquedia, a Rede Galega do Xogo Tradicional. Durante esta mañá de xogos, viñeron nenas e nenos de centros educativos de toda Galiza, que gozaron desta xornada especial e participaron por equipos en todos os xogos e os obradoiros que se dispuxeron por todo o campo de fútbol de Cabreiros.

Cabreiros, entre mozos e maiores

A parroquia xermadesa de Cabreiros celebrou as IX Xornadas Interxeracionais Rurais, unha cita de encontro e formación para pequenos, mozos e maiores. A primeira xornada contou con varias conferencias, a intervención dos veciños de Couzadoiro e cun dos momentos máis esperados: o das VIII Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional. Houbo entretementos como a porca, a pita cega, a billarda, os bolos, a peonza, a chave, o brilé... ademais do segundo campionato chairego do goxo e o primeiro de recollida de piñas. **Cristina Arias.**

* * *

A arte de crear xoguetes

Nestes últimos anos temos oído falar reiteradamente do concepto, desgraciadamente, anovado de “La España vacía”. Non sabemos se foi un andazo ou pandemia, mais o caso é que a nosa Terra tamén está inzada de aldeas, lugares e barrios baleiros ou con poucos habitantes e, de habelos, todos eles cun envellecemento sen volta.

Vellos si, pero non faltos de experiencia. Cargados de anos si, pero que souberon gardar e conservar a nosa cultura, as nosas tradicións e costumes e, daquela, o nos ben máis prezado, a nosa lingua.

Xa van aló unha ducia de anos dende que acudimos ás Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros cunha exposición de xoguetes tradicionais e participamos con obradoiros e xogos cos alí presentes. Puidemos comprobar, ao longo destes anos, o entusiasmo e os devezos de transmisión dos seus saberes que tiñan as súas xentes. Así mesmo, a posta en valor que supuxo de todo o seu, o noso, porque adoitamos non valorar o que temos entre os pés e só nos decatamos do moito que temos ata que o vemos nos demais. En fin, ver unha parroquia enteira, solidaria, unida, acollidora e emocionada contribúe ao optimismo e ao desexo de que dure “mil primaveras máis”, como dicía o poeta mindoniense.

MANOLO GARCÍA E PEPE LÓPEZ
Investigadores do Patrimonio Lúdico

A EDUCACIÓN SOCIAL NOS CONTEXTOS LOCAIS RURAIS (CEESG)

LAURA VILABOY ROMERO

Presidenta do Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia

É difícil discernir por onde comezaríamos a nosa reflexión, se polo xeito en que inflúe a Educación Social nos contextos rurais ou viceversa, pois ambos están interrelacionados e vinculados, e resulta complexo non entender o un sen o outro.

Por este motivo, dende o Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia (CEESG) imos tentar facer unha reflexión da vinculación e as sinerxías existentes entre ambos os termos, dende unha perspectiva socioeducativa e dende a práctica e coñecemento profesional.

Comezamos esta tarefa tomando como fio condutor as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, coas que temos colaborado e participado en múltiples ocasións, e que contan cun gran compoñente socioeducativo e cultural nun contexto local rural moi concreto e que explican á perfección na dita relación.

Así, iremos facendo un balance e conexión do que foron estes quince anos destas xornadas e a Educación Social.

Dende que inician as I Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, e ao longo da súa traxectoria, ponse de relevo a importancia de formular accións por e para a cidadanía, principal protagonista á que van dirixidas todo tipo de charlas, actividades, oferta cultural... Primeiro punto, e esencial, relacionado coa Educación Social; a cal ten no seu eixe central cubrir as necesidades das persoas e traballar na consecución de obxectivos para axudar, apoiar e orientar a historia de vida de cada persoa e a súa calidade de vida.

Tamén é importante falar do que é a *comunidade*, concepto que definiu Marco Marchioni como o conxunto de persoas que habitan no mesmo territorio con certos lazos e intereses comúns, onde as relacións son dinámicas, directas e afectivas.

A intervención comunitaria contempla a toda a cidadanía e os seus axentes, dende administracións, institucións, poboación en xeral e os recursos existentes; trabállase a integridade. Créanse vínculos de comunicación, e sinerxías entre os ditos recursos, onde se ten en conta a participación da comunidade (non se ve como parte pasiva, senón ao contrario). E establécense redes de interacción social onde o apoderamento comunitario, a través de diferentes accións, fortalece á cidadanía e revirte en interdependencia. Dende a Educación Social (ES) vemos totalmente acertada esta definición e tamén axeitada ao que se desenvolve nas Xornadas de Cabreiros.

Non debemos esquecer que estamos centrando esta reflexión no medio rural, o cal ten as súas peculiaridades. A meirande parte das e dos seus habitantes son persoas maiores; a taxa de natalidade é baixa; a poboación está dispersa xeograficamente; o medio de subsistencia principal é o agro; hai pouca industria; os recursos son máis limitados; hai despoboamento... Pero dos aspectos máis complexos que pode formular o medio rural, ten outros moitos positivos, como maior sostibilidade, máis relacións veciñais e de axuda mutua, aproveitamento de recursos naturais... Características todas elas, que fan deste medio un campo de estudo para o desenvolvemento sociocomunitario e a súa intervención. A ES ten un gran labor no eido rural a través de programas de educación ambiental, educación familiar, intervención comunitaria...

Polo que poderíamos falar da necesidade de promoción proxectos de desenvolvemento comunitario no rural. Hai moi bos exemplos en Galicia xa consolidados, pero temos que camiñar cara un escenario no que o concepto de desenvolvemento comunitario estea moito máis claro e se entenda no territorio galego cun enfoque integral, englobando eixos económico, social e cultural.

Como características que debe ter calquera proxecto de desenvolvemento comunitario, e que responde a principios e xeitos de traballar propios da profesión de Educación Social, podemos destacar:

- A participación comunitaria e o protagonismo de axentes da comunidade
- O traballo en rede
- O axuste ás necesidades de cada territorio
- A promoción da convivencia

A educación social e o desenvolvemento comunitario son conceptos tan estreitamente unidos que mesmo podería considerarse o desenvolvemento comunitario como unha metodoloxía transversal a todos os ámbitos de traballo da educación social, baseada na participación da comunidade no seu propio proceso de transformación social.

Da creación das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros saen aspectos moi positivos e relevantes, como:

- Integración da veciñanza
- Fortalecemento e creación de vínculos afectivos
- Promoción do asociacionismo
- Transmisión de valores
- Coñecemento do medio rural
- Inclusión de persoas en situacións de vulnerabilidade
- Desenvolvemento comunitario a través de diferentes accións
- Participación
- Axuda mutua e apoio relacional entre a cidadanía

Todos eles intimamente relacionados coa ES, por ser parte fundamental deste labor profesional. Imos seguir afondando nestas cuestións para entender as sinerxías

comúns e os seus beneficios e o que dende a perspectiva da ES e das Xornadas de Cabreiros se está a conseguir.

Cando a comunidade sente pertenza a ela, existe un cambio social, de progreso e desenvolvemento, e coñecemento de onde nos atopamos. É transformación, como a educación social, pois é transformadora de contextos sociais, da contorna, entendendo esta como a procura de benestar e calidade de vida.

As Xornadas Interxeracionais de Cabreiros logran ese vínculo de pertenza á comunidade, xeración tras xeración, que se vai transmitindo dun xeito natural. Ademais, é un foro no que escoitar as demandas da comunidade e que adecúa os seus contidos para cubrir esas inxedanzas e/ou necesidades xurdidas. Deste xeito, a poboación tamén sente que as súas opinións e demandas son valoradas e tidas en conta; pois débatese o que é mellor para a persoa dende as súas dimensións, e poden ser relacionadas coa atención á persoa (o seu coñecemento, respecto, recoñecemento, promoción da autonomía, trato personalizado, protección do benestar físico e da intimidade, e promoción da independencia) e da contorna positiva (espazo físico e ambiente significativo, relacións sociais e organización amiga), todas elas intimamente relacionadas co que se formula nas ditas xornadas e o traballo diario das e dos profesionais da educación social. E a poboación é protagonista nos procesos de desenvolvemento social a través da cooperación.

As ditas xornadas, dende os seus inicios, centran as súas accións para e por a veciñanza, a súa integración e información de temas de interese como son os relacionados coa saúde, coñecemento do propio territorio, dándolle protagonismo ás persoas da zona, co asociacionismo... E algo destacable é que sempre se conta con persoas da zona, a nivel comarcal, provincial e incluso autonómico; polo que

a información recibida sempre será realista e acollida con maior receptividade ao percibila como algo próximo. Proporciona ademais un valor identificativo da pertenza á comunidade a grande escala, non soamente pensando na localidade de cada persoa, senón ampliando e sentíndose preto de persoas das que están separadas por centos de quilómetros.

As accións que se foron desenvolvendo nas Xornadas Interxacionais de Cabreiros abranguen un grande abano de opcións para que a comunidade se relacione e se creen vínculos máis intensos. Dende especialidades médicas, actividades culturais e de ocio para todas as idades, xogos tradicionais onde prima a cooperación e colaboración, participación activa da poboación, ata o desenvolvemento comunitario, que fan destas xornadas un encontro produtivo onde tamén se intercambian valores e principios que defende a educación social no seu desenvolvemento social e cultural.

Vaise ligando e entrelazando o que acontece nas Xornadas coa Educación Social, vendo que unha e outra van da man, relacionándose nas súas accións e actividades de diversas maneiras.

As charlas de profesionais expertos e expertas do eido sanitario, poñen de relevancia a importancia da saúde nas persoas, sobre todo das persoas maiores, colectivo de máis asistencia. Isto é de agradecer para que as persoas de máis idade aprendan a coidarse e se preveñan certas situacións de dependencia e se vexa mellorada a calidade de vida.

O coñecemento do territorio, tanto a nivel empresarial como xeográfico e cultural é un xeito de coñecer mellor a contorna e darlle o valor e mérito correspondente, e consecuentemente, á poboación dedicada a isto, tanto da localidade como comarca. Unha boa maneira de coñecer a historia da zona que lles será transmitida ás persoas máis novas e de recuperar recordos e memorias para as persoas de máis avanzada idade.

Tamén é importante darlle o valor ás persoas e entidades que proporcionan información nas xornadas e comparten os seus coñecementos e opinións. Ao proporcionar e ofrecerse diferentes charlas informativas e actividades, abránguese a diferentes xeracións e chégase a toda a poboación, o que é máis frutífero e enriquecedor.

Moi salientable e ligado á educación social, son os principios de participación, inclusión e integración que se desenvolven, pois chegan a toda a comunidade e axudan á autonomía das persoas e á mellora das relacións interpersoais.

Un factor que tampouco podemos deixar de mencionar é a feminización da participación nas xornadas. A meirande parte da persoas asistentes son mulleres, de diferentes idades pero predominan mulleres maiores. Continúa sendo curioso que os homes sexan máis pasivos na participación de este tipo de actos, aínda que pouco a pouco estanse a involucrar máis. De aquí, tamén a idea de que os programas de desenvolvemento comunitario deben ter este factor en conta, onde se busque a inclusión de homes e mulleres, de diferentes idades, en actos, actividades ou encontros; e o intercambio de experiencias será moito máis enriquecedor e cheo de vida e realidades do día a día da cidadanía.

Como mencionou Paulo Freire (1970), a educación só atopa o seu significado se converte ao individuo en suxeito capaz de reflexionar sobre a realidade que o rodea; e as Xornadas de Cabreiros son un acto social e educativo que consegue esa reflexión.

O Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia cree e apoia a continuidade das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, pois son un acto plural, integrador, transformador e que se reinventa e adapta ás necesidades da comunidade; quedan moitos temas a tratar por diante e que, sen dúbida, melloran a calidade de vida das persoas.

A Educación Social no medio rural. As visitas e a experiencia do alumnado de prácticas

Ademáis das visitas realizadas a Cabreiros e Sotavento, aproveitando o convenio de prácticas que o Concello asinou coa Universidade de Santiago decidimos impulsar a posible participación do alumnado no desenvolvemento destas. Eramos conscientes que non resultaba doado que Xermade estivese entre a escolla das institucións tendo

en conta a distancia entre Xermade e a Universidade de Santiago. Ademais de realizar presentacións na Facultade de CC. da Educación e mostrar a oferta de actividades do Concello, -co fin de tentar favorecer a participación-, decidimos ofrecer vivenda de xeito gratuíto para facilitar a realización das prácticas. Neste sentido, logramos a xenerosidade da familia Carballo-Pena de Miraz, que permitiu que Brais Couto Carbia natural, de Vedra desenvolvese a súa actividade en Xermade. Dun xeito resumido, a súa experiencia permitiulle coñecer de primeira man o labor do educador social nun contexto rural como Xermade e compartir experiencias socioeducativas con Manuela Vilaboy (pedagoga do concello). Igualmente, o Concello e os veciños e veciñas de Xermade tiveron a oportunidade de sentir de primeira man o traballo e as funcións que desenvolve un educador social na súa profesión. Froito desta primeira experiencia, Brais participou nas XI Xornadas Interxeracionais de Cabreiros e tamén presentou a súa experiencia nas aulas da Facultade de CC. da Educación de Santiago.

A súa presenza non pasou desapercibida para os medios de comunicación como pode ollarse nesta nova: <https://www.elprogreso.es/articulo/a-chaira/como-un-mais-da-familia/201803271258261303368.html>

Como un máis da familia

► O mozo vedrés
Brais Couto está a
facer prácticas de
Educación Social no
Concello xermadés,
onde un matrimonio
da parroquia de Miraz o
acolheu coma un fillo

MARTA MANCERO

XERMADE. Redescubrir Xermade a través dos ollos dun foráneo. É unha das misións que ten Brais Couto, un mozo da localidade corbuesa de Vedra, que está facendo as súas prácticas de terceiro curso de Educación Social no Concello de Xermade.

«Entre Manuela Vilaboy —a educadora familiar municipal— e Suso Rodríguez —profesor da USC— liáronme», explica este mozo de 24 anos, que atopou rapidamente unha nova familia coa que está compartindo esta «enriquecedora experiencia».

Eles son Rocio Pena e José Luis Carballo, veciños da parroquia de Miraz, que abriron de par en par as portas da súa casa para recibilo como «un máis da familia». «É moi boa xente, un rapaz moi xeitoso», di a muller, encantada con poder aumentar a familia temporalmente —xa ten dous fillos e unha filla—.

Dende que chegou, e ata o día 8 que marche, Brais acompañará a Manuela nas tarefas que desenvolve, sobre todo de traballo comunitario. «Sen as miñas primeiras prácticas, pero estou encantado», di o estudante, que recoñece que non coñecía esta zona. «Só Cabreiros, e polas veces que Suso repite en clase que el naceu aquí», conta entre risas.

O mozo adaptouse perfectamente a esta contorna rural.

Rocio Pena, Brais Couto e José Carballo. M. MANCERO

«Cústame moito. É un concello máis grande e moito máis disperso que onde vivo, pero a zona é preciosa, moi bonita», asegura

■ O estudante contará a súa experiencia durante estes días nas próximas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros

Brais, quen non dubida en botar unha man tamén na casa.

«Axúdanos coas vacas, trouxo roupa de oficina e tamén de traballo», confirma Rocio, mentres o estudante di que non é de cidade e, aínda que nunca tivera neses na casa, esta tamén está sendo unha gran oportunidade de coñecer outras formas de vida.

Todas as vivencias colleitadas ao longo destas prácticas serán explicadas polo protagonista nas

vindeiras Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, un adianto que podería ter unha segunda parte.

«Gustaríame facer as próximas prácticas e o proxecto aquí. Estamos falando de facer algo interxeracional entre nenos e maiores, recuperar actividades de antes e poñelas en valor», resume Brais, quen agradece o recibimento dunha vila que xa permanecerá para sempre no seu corazón.

O teatro

O teatro, en calquera colectivo, serve en moitos casos coma un balón de osíxeno onde calquera dos seus compoñentes navega e respira con soltura porque no máis recóndito dos seus miolos e sen importar a idade sempre tivo esa anguria ou esa necesidade escondida de subir enriba dunhas táboas e poder realizar parte do seu soño.

Non quero fixarme naquel que cunha traxectoria profesional ou afeccionado de moitos anos vive o teatro coma unha peza de si mesmo, un brazo ou unha perna que nin pola súa cachola se lle pasa que pasaría se chegase a faltarlle. Fíxome máis neses grupos que pelexan con axuda para poder crear e sentirse útiles enriba do escenario aplicando as regras básicas de calquera representación, e que por enriba de todo teñen a obriga de achegárllelas ao espectador con esa mesma profesionalidade.

Charetada teatro creouse con ese sentido práctico de facer grupo e atraer o colectivo a unha actividade esencial de comunicación pero sen esquecer a parte esencial da creación tanto na parte crítica cos seus matices retranqueiros entre outros coma nunha creación de personaxes traballada e con carácter, sentido do humor e análises dos problemas da sociedade. Unha vez máis, as Xornadas Interxeracionais ao longo dos seus quince anos deulle outro impulso de grupo para facer desa parte da nosa cultura como é o teatro un vínculo entre actores, actrices e público que se facía palpable en cada representación maioritariamente.

Federico García Lorca dixo sobre o teatro que era poesía que se erguía para facerse humana, rindo, berrando, chorando ou desesperándose. O teatro debe ser iso, e cada espectáculo tratalo coma se fose o último que foses facer na túa vida pero sempre divertíndote.

‘Verídico’, real ou ficción?

► O grupo afeccionado Charetada Teatro, da parroquia xermadesa de Cabreiros, acaba de presentar a súa última obra, como punto final ás sextas Xornadas Interxeracionais

CRISTINA ARIAS

XERMADE. Charetada Teatro, o grupo afeccionado da parroquia xermadesa de Cabreiros, é xa todo un referente enriba do escenario e conta co apoio incondicional do público a pesar dos seus poucos anos de vida.

A súa última obra teatral, ‘Verídico’, unha historia en clave de comedia que trata de expoñer a realidade na que viviu ó longo da súa corta vida o personaxe de Manuel, demostrou unha vez máis que o teatro conta con moreas de adeptos na parroquia.

Máis de dous centos de persoas se reuniron para poñer o punto final ás Xornadas Interxeracionais da man da interpretación dos seus oito membros actuais: Antonio Cabaleiro, Mar Franco, Laura Cabarcos, Lorena González, Adolfo Cabarcos, Antonio Rochela, Iria Bermúdez e María Jesús Gesto, guiados da man do seu director, Xosé Manuel Felpeto, cofundador tamén da agrupación teatral pontesa Quemaišten Teatro.

Charetada Teatro naceu no ano 2006 a través dun obradoiro realizado co dobre obxectivo de montar unha pequena obra para a celebración das Xornadas da parroquia e coa idea de buscar a «interxeracionalidade» para servir como nexo de unión entre xóvenes e maiores.

E funcionou. O grupo formouse e consolidouse e hoxe contan con tres montaxes ás

Membros do grupo Charetada Teatro de Cabreiros. C. ARIAS

súas espaldas. Estreáronse con dous sketches: ‘Un ovo de dúas xemas’, de Ricardo Flores, e ‘Un día na radio’, de Paco Mir, que presentaron xuntas en Cabreiros. Continuaron logo coa representación dunha adaptación da

A agrupación, que dirixe Xosé Manuel Felpeto, está formada por oito actores pero non está pechada a máis incorporacións

mítica obra de Castelao ‘Os vellos non deben namorarse’, coa que entraron dentro dun ciclo de teatro da USC en 2008, e, logo dun ano de descanso, prepararon ‘Verídico’. Agora, e tralas vacacións de verán, revisarán textos para eleixir a súa nova montaxe.

«A través do grupo os rapaces colléronlle cariño ó teatro en Cabreiros e os veciños afeccionáronse a el e disfrutaron con cada representación», asegura o seu director, Xosé Manuel Felpeto, que apunta que, pese a que é un

grupo pequeno e de ámbito local, ten o futuro asegurado.

«O que están a facer aquí é marabilloso», defende Felpeto, que subliña que o grupo non ten as portas pechadas a novas incorporacións.

«O grupo de teatro é unha actividade máis da asociación de veciños de Cabreiros e está aberto á todo aquel que se queira aproximar e teña interese por participar», afirma o director, que indica que ensaian tódalas semanas na casa escola de Cabreiros.

* * *

Hai dúas frases que se escoitan ultimamente e que non hai que tomalas coma premisas lóxicas para ningunha conclusión común

“O mundo rural é un xeriátrico a ceo aberto” e “O mundo rural está de moda”.

Se fosen premisas, a conclusión podería ser que ir envellecer ao rural está de moda, e o caso é que o rural se fai vello sen estar de moda, como cultura que foi, como sustento de comunidades humanas enteiras e con futuro que foron.

O que fixeron estes quince últimos anos as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros foi precisamente abrir unha porta onde só había unha parede, e reflexionar sobre o mundo rural desde a memoria e ata o futuro, para concluír que o presente é o lugar no que nos atopamos conscientemente co que fomos e onde proxectamos, na medida das nosas forzas, que é tanto coma dicir, das nosas ganas, o que queremos ser sen acabar con nós.

Por outros quince anos, polo menos.

Lalín, 26 de febreiro de 2019.

CELSO FERNÁNDEZ SANMARTÍN

Contador

* * *

No meu oficio de contador de historias hai dous materiais que considero esenciais: a memoria e a palabra. A memoria, que se formaliza e concreta na palabra, e a palabra, que se nutre das lembranzas das persoas.

O contorno rural é especialmente fértil na obtención e potenciación deses devanditos materiais. Por iso son tan valiosas as experiencias como as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros (Xermade) que se desenvolveron hai 15 anos e nas que tiveron o privilexio de participar.

Naquelas Xornadas sentín que a miña palabra resoaba nun entorno acaído e co auditorio axeitado. O contorno rural, onde naceron moitas das historias que conto, e o auditorio interxeracional que representa a viaxe da memoria desde a noite dos tempos.

CÁNDIDO PAZÓ

Dramaturgo e actor

Recursos, iniciativas e Património Cultural Imaterial (PCI)

A IMPORTANCIA DO PATRIMONIO CULTURAL INMATERIAL NAS XORNADAS INTERXERACIONAIS DE CABREIROS

ANTONIO REIGOSA CARREIRAS
Rede Museística da Deputación de Lugo

Ollade a Terra Cha dende as alturas
é semellante a un mar en calma.
Pra medila só valen dúas mensuras:
ferrados de corazón, fanegas de alma!

Terra Chá, MANUEL MARÍA

Casualidade ou non, as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros comezaron a súa meritoria andaina en 2005, moi pouco tempo despois da aprobación por parte da Unesco da Convención para a Salvagarda do Patrimonio Cultural Inmaterial (2003), a primeira grande iniciativa de rango internacional que chamou a atención sobre a existencia desta compoñente fundamental, a dimensión intanxible e intrínseca ao Patrimonio Cultural da Humanidade.

A idea xa se rexistrara na Unesco (Organización das Nacións Unidas para a Educación, a Ciencia e a Cultura) en 1993 cando se aprobou unha proposta da República de Corea, que solicitaba o establecemento de sistemas nacionais de Tesouros Humanos Vivos. Tesouros Humanos Vivos, ou sexa, persoas depositarias do saber, individuos que posúen en sumo grao os coñecementos e as técnicas necesarias para interpretar e recrear determinados elementos do patrimonio inmaterial. Individuos que se recomendaba identificar, recoñecer con títulos ou distintivos que lles desen visibilidade social e ás que se debía alentar para garantir a transmisión dos seus saberes e coñecementos en beneficio das xeracións futuras.

Un patrimonio vivo

O agora chamado Patrimonio Cultural Inmaterial sempre estivo aí, asociado como alma, espírito ou esencia ao conxunto do Patrimonio Cultural.

Trátase dun patrimonio que abrangue prácticas e expresións, saberes e técnicas en uso, por tanto, vivas, que as comunidades culturais se van transmitindo xeración tras xeración. Un patrimonio que vén e se mantén desde o pasado (tradicional), pero que aínda vive no presente (contemporáneo), e que se transmite maioritariamente de viva voz. Un patrimonio que non é único (a diferenza das singularidades que se acostuman a recoñecer como patrimonio da humanidade), que pode ser semellante, idéntico ou compartido con outras comunidades; polo tanto, que pode ser considerado tamén un recurso integrador, nacido en, por e para a comunidade que o xera, considerada representativo e que se pode e se debe compartir.

Inclúe, segundo establece a propia Unesco, un amplo abano de manifestacións como as tradicións e expresións orais, o idioma como vehículo do patrimonio cultural inmaterial, artes do espectáculo, usos sociais, rituais e actos festivos, coñecementos e usos relacionados coa natureza e co universo, así como as técnicas artesanais tradicionais.

As Xornadas Interxeracionais de Cabreiros naceron dez anos antes de que o goberno do Estado español, seguindo precisamente as recomendacións do organismo internacional, elaborase e tramitase a aprobación da primeira lei española (10/2015), de 26 de maio, para a salvagarda do Patrimonio Cultural Inmaterial e, no ámbito das súas competencias, un ano máis adiante o Parlamento da nosa Comunidade autónoma aprobou unha nova lei para a protección deste patrimonio, asunto que se inclúe no título V, Lei (5/2016), de 4 de maio, do patrimonio cultural de Galicia.

Esta lei (5/2016) inclúe, como avanzamos, un capítulo específico relativo á salvagarda do patrimonio cultural inmaterial. Especifica algunhas medidas encamiñadas a garantir a súa viabilidade establecendo a creación de inventarios e a preservación da toponimia tradicional, con programas educativos e de sensibilización, estudos científicos, técnicos e artísticos, identificación do ben singular coa súa declaración como BIC e outras medidas nas que, na letra, se dispoñen medidas de protección esperanzadoras de todo tipo, sempre coa implicación dos transmisores e das comunidades implicadas, mais a realidade está aínda moi afastada deses bos desexos.

O patrimonio da memoria

Está plenamente xustificado afirmar que as Xornadas Rurais de Cabreiros son pioneiras na atención específica ao patrimonio cultural en xeral e ao inmaterial en especial pois, ano tras ano, xornada a xornada, a través de palestras e de dúcias de actividades dedicadas a identificar, documentar, rexistrar, investigar, preservar, protexer, promover, valorizar, transmitir, revitalizar e apostar, en definitiva, pola viabilidade deste valor singular do noso patrimonio.

Un proxecto nacido desde a iniciativa civil, a Asociación de Veciños de Cabreiros, co auxilio científico da USC e financeiro do concello de Xermade e doutras administracións, que se foi consolidando sobre firmes alicerces e que hoxe constitúe un modelo que pon en comunicación a experiencia dos maiores coa reflexión e o coñecemento

dos expertos actuais para, no seu caso, deseñar propostas de viabilidade de futuro para algunhas actividades tradicionais.

O concello de Xermade, situado no interior rural galego, pouco industrializado a pesar de estar dun tempo para acó ben comunicado por estrada, vítima da caída galopante da demografía rural, decatouse de que ten na memoria unha fonte de experiencia e tamén de inspiración para crear futuro.

O patrimonio do pasado, do presente e do futuro

O PCI é produto dos sentimentos, das crenzas e emocións humanas. Rexístrase na memoria e maniféstase na forma de ser e de actuar das persoas, tanto individual como colectivamente. O xogo, o canto e o conto, a lenda e o mito, a artesanía (torneiros, zoqueiros, ferreiros, carboeiros...), a festas cíclicas e as parroquiais, xunto con outras moitas actividades herdadas, arquivadas case exclusivamente no fardel común da memoria compartida, xeración tras xeración, son a cerna dunha cultura que sempre, conseguírao ou non, intentou sobrevivir e permanecer.

Se repasamos os programas destas quince edicións é doado comprobar a atención que se prestou, unha tras outra, ás numerosas manifestacións do patrimonio cultural inmaterial, baixo un lema moi ben intencionado: Aprendendo dos nosos maiores; ou sexa; construír, crear desde a experiencia.

Atendeuse á historia local nos seus máis variados aspectos, á necesidade de manter e recuperar patrimonio material (igrexas, capelas, cruceiros, muíños e outras mostras da arquitectura popular...), ás prácticas tradicionais para atender diversas enfermidades, á educación e tamén á memoria das festas e ás variantes lúdicas de traballos, antano comunitarios, como as sucesivas edicións da Festa da Roza que serviron para descubrirlles aos máis novos unha maneira de explotación dos recursos en clave ecolóxica, moito antes de que se inventase ou se popularizase este concepto.

Moi interesantes resultaron tamén os relatorios e parladoiros sobre experiencias alleas para afrontar problemas ou situacións de similares características a través de encontros coa veciñanza doutras bisbarras, nos que se trataron temas relacionados coa fabricación e elaboracións tradicionais de vestiario, ferramentas, cultivos, alimentos básicos..., o enfrontamento ás doenzas psíquicas e físicas, as maneiras de facerse coas materias primas necesarias para estas actividades, a explotación deses recursos e a previsión para que non chegasen a escasear; en definitiva, o saber enteiro da carreira de fondo pola supervivencia e por unha vida digna que sempre houbo que manter para non desfalecer, nun medio xeralmente hostil, e cunhas estruturas de poder xeralmente desentendidas desas necesidades básicas.

Falouse de vellos oficios, hoxe seguramente innecesarios, que volveron á palestra das xornadas para que se saiba como os nosos devanceiros elaboraban, por exemplo, o carbón, combustible fundamental noutroa. E tamén aboiou a memoria da ciencia popular, a través da medicina, da meteoroloxía e os métodos tradicionais de predición do tempo.

Tampouco se esqueceu o alimento espiritual, a necesidade do lecer a través do teatro, da narración oral ou, outra compoñente fundamental da cultura popular, da música, xunto coa interpretación da simboloxía de crenzas, ritos, mitos e lendas populares (Santa Compañía, mouros, mouras, encantos, tesouros...), nin se descoidou informar sobre as oportunidades que representan o asociacionismo e as novas tecnoloxías. A educación, a través das escolas rurais, servizo fundamental para a introdución, ademais doutros coñecementos, de melloras nas actividades gandeiras, agrícolas e forestais mereceron tempo e debate. A sede destas Xornadas é precisamente o edificio dunha desas escolas, a de Cabreiros, rehabilitado e recuperado para unha nova función social pero con toda a carga emocional de cando era un lugar de ensino. A palabra escola, por certo, váisenos indo, sen decatarnos, da linguaxe cotiá.

Tamén se recreou a memoria dos conflitos bélicos que afectaron ao espazo local moito máis do que aparenta, igual que os constantes movementos de poboación; a emigración como destino inevitable para tempos de escaseza e de gran necesidade. A emigración como condena que te obriga ao desterro para, disque, atopar mellor pasar en algures derivou infindas historias de vida, a inmensa maioría pouco e mal coñecidas, pero que retratan e moldean a maneira de ser das xeracións actuais.

A todo estas actividades habería que engadir unha extensa serie de complementos: elaboración e proxección de documentais, montaxe de exposicións, celebración de homenaxes, presentación de publicacións, informes sobre intervencións arqueolóxicas, a convocatoria de concursos de investigación e a posta en común, o contacto e o intercambio permanente con innumerables colectivos coas mesmas ou parecidas preocupacións e obxectivos.

O rural galego, constatouse ao longo destas xornadas, a pesar do gran peso que tivo na economía do país, foi e segue sendo un mundo absolutamente desconectado entre si, ademais de desestruturado e abocado agora mesmo a un futuro incerto.

Os xogos populares tradicionais

Comento á parte a atención que se lle deu ao xogo pois é unha das actividades transversais e fundamentais do patrimonio cultural, a que conforma o sentir colectivo. O xogo ten efectos de socialización e é formativo para todas as persoas desde o nacemento ata a fin da vida. Favorece a tolerancia e a convivencia, o desenvolvemento harmonioso do corpo, do intelecto e da afectividade. Un dos seus valores fundamentais é que exerce de simulador, coa aceptación xeral das regras, para resolver ou temperar os conflitos por medios pacíficos. A Unesco coa promulgación da “Carta internacional de xogos e deportes tradicionais” (2005) chama a atención sobre estes aspectos como expresións da riqueza cultural e como elemento integrador de culturas.

As Xornadas Interxeracionais de Cabreiros tiveron todo isto en conta programando desde a edición de 2006 as Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional, desenvoltas en colaboración coa Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional, proposta de enorme éxito que se repetiría durante dez edicións consecutivas ata 2015.

A isto habería que engadir diferentes obradoiros de xogos tradicionais, moitos practicamente esquecidos, así como mostras de xoguets que serviron para establecer pontes de comunicación interxeracionais entre os máis vellos e os máis novos, e tamén con outras comunidades.

Conclusión

O meu primeiro contacto coa realidade histórica e patrimonial inmaterial do concello de Xermade tivo lugar hai moitos anos cando cos meus compañeiros Xoán R. Cuba e Xosé Miranda nos documentabamos para elaborar o que acabou seno o *Dicionario dos seres míticos galegos* (Ed. Xerais, 1999).

Foi daquela cando descubrimos un folleto publicado polos alumnos da Escola de Comercio de Lugo, titulado *Dempóis da Chaira* (Gráfi Bao, Lugo, 1976), unha desas pequenas xoias literarias que nos achegou a seres da mitoloxía popular galega absolutamente descoñecidos para nós e para o país enteiro como o Loberno, o camiño soterrado a Santo André de Teixido, a cobra alada de Lousada... Máis adiante viu a luz *Xermade, o meu pobo* (Xunta de Galicia, 1994), unha modesta publicación do Colexio Público de Xermade, elaborada polo alumnado coa coordinación do profesorado, que proporcionaba novos e interesantes coñecementos sobre o patrimonio inmaterial das parroquias do concello.

Passarían moitos anos ata que tomaron corpo as Xornadas Interxeracionais Rurais e aínda algúns máis para que se convocase en 2015 a primeira edición do premio *Xermade na historia*, convocatoria esta da que xa se publicaron algúns dos traballos premiados nas dúas primeiras edicións no volume *Premio Xermade na historia* (Deputación de Lugo, 2017), publicación que abre, de ter a continuidade que desexamos, de vez, e para sempre a posibilidade de que as persoas investigadoras e afeccionadas aos distintos aspectos do patrimonio cultural, material e inmaterial, de Xermade acheguen ao conxunto da veciñanza as súas investigacións e coñecementos.

As Xornadas Interxeracionais Rurais foron e seguirán sendo esa amálgama imprescindible, punto de encontro, palestra de intercambio de saberes e coñecementos, espazo da confraternidade, parlamento das ideas, unha marabillosa nave do tempo que nos fai viaxar do pasado ao presente pero tamén, nesta época de tanta incerteza, unha encrucillada onde conflúe e se discute, desde a experiencia, a realidade e as perspectivas de futuro dun presente de profunda crise que ameaza perigosamente o noso rural (despoboamento, avellentamento, falta de servizos, monocultivos...).

Afortunadamente, o fío da esperanza aínda pende da memoria para construímos un futuro digno para o rural, para Xermade e para Galicia enteira.

Homenaxe aos mestres. Lembranzas dunha escola unitaria

Se pensamos nunha imaxe dunha homenaxe como a que nos ocupa, parece que nos atopamos no escenario ideal: un evento cultural realizado dende unha antiga escola rural, transformada en centro veciñal, que busca artellarse como modo de expresión das inquedanzas, tradicións e formas de vida da súa xente, cunha clara intención divulgativa e de creación de comunidade. Este agradecemento, formalizado a xeito dunha sentida homenaxe ás mestras e mestres que por alí pasaran ensinando a varias xeracións,

ía a ser un dos varios fitos que marcarían a traxectoria das Xornadas Interxeracionais Rurais. Ten lugar o sábado 17 de xuño de 2006, no marco das II Xornadas Interxeracionais Rurais, e a el sucederán outros eventos cunha pretendida vocación de exercicio de memoria. A ponte que se quere crear entre xente maior e a máis miúda a través da ensinanza está a asentar o seu selo propio.

Para isto, a organización vóllese doutras ferramentas que está a desenvolver simultaneamente: é o caso da agrupación de teatro na que participan veciñas e veciños, e que formarán parte do elenco participante do documental creado a intención desta

xornada. A creación audiovisual, producida en clave local e pola xente do lugar dende a idea e guión ata as actuacións, vai a ser unha constante moi vinculada a estas xornadas, que mostran a intención de transcender o esquecemento, para divulgar e chegar máis alá da data do evento en si. A súa visualización, dispoñible na rede, actualmente dende a plataforma de Youtube, convértese nun indispensable para comprender a forte necesidade de devolverlle a aquela escola, que botaba o pecho no curso 1999-2000, o seu carácter educativo.

Ademais, contou co testemuño de mestras e mestres así como das persoas máis achegadas a aqueles xa finados, para a obtención de información pormenorizada sobre as súas estadias na escola rural de Cabreiros, que formaron parte tamén do documental para así explicar o pasado da escola. Na actividade participaron Paco Rego, ensinante; Mini e Mero, ensinantes e integrantes do grupo A Quenlla; ademais da colaboración do Instituto de Estudos da Chaira.

Más de 40 vecinos recrean la historia de la antigua escuela rural de Cabreiros

- El vídeo se presentó en las VII Jornadas Interxeracionais
- López Abella abriu este foro ante decenas de asistentes

CRISTINA ARIAS

XERMADE. Cabreiros iniciou ayer la celebración de las VII Jornadas Interxeracionais Rurais, que arrancaron en esta edición con la presentación de un trabajo muy esperado, un video-documental de la escuela unitaria de la parroquia hecho a través del esfuerzo y la colaboración vecinal.

Más de 40 personas, desde niños hasta ancianos centenarios, participaron en esta iniciativa, que recoge, tras más de cuatro años de trabajo y documentación, una recreación de las clases, así como entrevistas a antiguos maestros y estudiantes de un centro que se mantuvo en funcionamiento desde finales de la década de los 40 hasta el curso 1999/2000, tras el que se convirtió en local social.

Antes de la proyección, la secretaria de Familia e Benestar de la Xunta, Susana López Abella, fue la encargada de inaugurar las jornadas, que destacó como «un exemplo a seguir» por el gobierno autonómico para impulsar nuevos programas. Junto a ella, abrieron

el foro el alcalde de Xermade, Tomás Rodríguez, el presidente de la asociación de vecinos, José Manuel Felpeto, el vicedecano de Ciencias de la Educación de la USC Jesús Rodríguez, la presidenta del Colexio de Educadores Sociais de

Galicia y la presidenta de la revista Nova Escola Galega.

Por la tarde, las ponencias giraron en torno a la emigración y a las propias experiencias de vecinos de Cabreiros. Después, un cuentacuentos cerró las jornadas.

El programa durará hasta el 11 de junio

El próximo sábado, día 4 de junio, continuará el programa de las VII Jornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, que arrancarán a las 10.00 horas con una charla sobre la depresión en los mayores, que irá seguida de otra sobre la sexualidad. Por la tarde, a las 16.00 horas, la temática girará en torno a los juegos tradicionales. El día 11 los vecinos

realizarán una excursión a Friol, donde visitarán la Torre de San Paio de Narla, asistirán a la presentación de la web Terras de Friol, participarán en la Festa da Roza e Plantado do Liño y acudirán a la representación de una obra de teatro.

Xogo Popular e Tradicional

Dentro del programa de las jornadas, el sábado 4 a partir de las 17.30 horas el campo de fútbol local acogerá las VII Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional, donde habrá todo tipo de juegos.

Vídeo dispoñible na canle da Asociación de Veciños de Cabreiros: Lembranzas dunha escola unitaria | Cabreiros

<https://www.youtube.com/watch?v=Jt8ylfK5Wuk>

Máis información en www.cabreiros.es

* * *

Ola veciños e veciñas!!!!

Con motivo do XV aniversario das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, pedíronme que escribise unhas liñas. Permitíndeme que me remonte a miña infancia, cando pensaba que Cabreiros era o mellor do mundo; iso non mudou, sigo pensándoo.

Daquela, había orquestras, coros, teatro, moita cultura, había curas, médicos e mestres... A miña mestra, Da. Concepción Ramos Paz, ensinoume todo o que aprendín ata os doce anos, cando que tiveron que deixar a escola. Aquela xentiña morreu, pero a cultura non. Houbo bos mestres despois formando as novas xeracións, que por desgraza tiveron que buscar a vida fóra. Entón, quedou a escola abandonada, pero, anos mais tarde, fíxose unha asociación de veciños que loitaron moito por Cabreiros. Arranxaron a escola, o lugar da antiga Igrexa e, o mellor de todo, comezaron a facer xuntanzas veciñais e celebracións (que algunhas delas xa se perderan).

Recordo o primeiro ano que volví á escola. Atopei moitas persoas escoitando a uns poñente, todos de Cabreiros, médicos, escritores, psicólogos... que expoñían para que todas as persoas que estabamos alí, comprenderamos. Aquilo foi unha das mellores cousas que me pasou na vida e, levamos 15 anos, e cada ano mellor se cabe !!!!!

Estou tan agradecida polo traballo de tanta xente que, sen esperar nada a cambio, mira pola nosa parroquia e os nosos veciños, que ata lles compuxen unha canción para darlles as grazas. (Non a cheguei a cantar nunca por vergoña).

Unha veciña agradecida,
MARUXA LÓPEZ REQUEIJO
Grazas.

Homenaxe aos nosos músicos

Foi durante as III Xornadas Interxeracionais Rurais, no ano 2007, que se celebraba a segunda das homenaxes a figuras de relevancia social na antiga escola de Cabreiros. Neste caso tocáballe ás orquestras, espazos de creación musical protagonizados

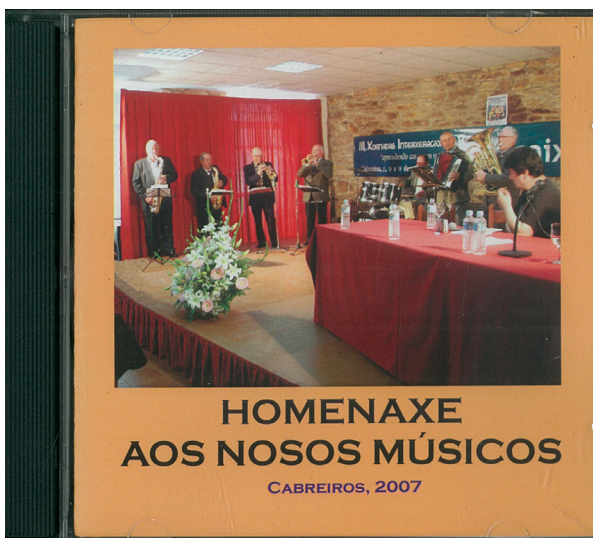

polas xentes da nosa contorna. Son os músicos, que foron auténticos dinamizadores das troulas, romarías, verbenas e festividades das diversas parroquias do concello e da comarca. Esta celebración supuxo un fito nestas xornadas que, a pesar da súa curta andaina por aquel entón, conseguían congrega a unha gran cantidade de veciñas e veciños, que vían con interese o traballo que se realizaba, ao igual que o que se pretendía homenaxear, case coma unha festa, sen por iso perder o seu peso educativo e social. Para o evento invitouse a Xurxo Souto, unha figura destacada do panorama cultural e musical galego (e naquel momento director da Radio Televisión de Galicia) que, pola súa traxectoria profesional, móstrase acotío en débada co extraordinario peso cultural que tiveron as orquestras na conformación da idiosincrasia e o lecer galegos do último século. Gran coñecedor da historia musical das orquestras, Souto dinamizou o evento facendo unha viaxe na procura das anécdotas que habían de definir, dende o pequeno, a forma de facer festa en Galicia, en verbas del mesmo, “un pobo de artistas”.

Con todo isto conseguiuase reunir a músicos veteranos do concello e da contorna, antigos integrantes das orquestras *Alegría de Cabreiros* e *Portovello de Burgás*, entre outras, xa desaparecidas. Con música en directo tocada por eles mesmos, desenvolveuse unha mañá de baile e recordos o sábado 2 de xuño de 2007.

Neste momento as xornadas estaban chamadas a consolidarse como evento anual cunha inqueda primordial: trasladar ao resto do ano a dinamización sociocultural que se mostraba de maneira concentrada en tres sábados entre maio e xuño.

Vídeo dispoñible na canle da Asociación de Veciños de Cabreiros: Homenaxe aos nosos músicos | III Xornadas Interxeracionais rurais

<https://www.youtube.com/watch?v=Hs8Z7N6rHM0>

Máis información en www.cabreiros.es

El Progreso

domingo, 3 de junio de 2007

TERRA CHÁ

17

Juegos de antes y ritmos de siempre

Un homenaje a las orquestas de Xermade reunió a cien personas en Cabreiros

CRISTINA PÉREZ

■ A ritmo de *Mamá no puido con ella* iniciou el maestro de ceremonias, Xurxo Souto, el homenaje a las antiguas orquestas de Xermade, que inauguró la primera sesión de las III Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, organizadas por la asociación de veciños, el Concello y la Universidad de Santiago.

Más de cien personas abarrotaron la escuela local para recordar o descubrir a los músicos que amenizaban aquellas fiestas en las que, para entablar conversación, sonaba lo de *E ti, es de aquí ou vés á festa?*, como recordó Souto.

En el escenario se fueron alternando antiguos componentes de *Alegria*, *Os Burgas* o *Porto-veño*, algunos de los cuales llevaban más de 50 años sin tocar. Como si no hubiera pasado el tiempo, saxos, acordeón, batería, trompetas y bombardino

volvieron a sonar, interpretando temas míticos, como *Puentearcas*, *Clavelitos*, *Cantigas e Agarrimos* o *Paquito el Chocolatero*.

Entre pieza y pieza, que algún espontáneo se atrevió a bailar, numerosas anécdotas. Largos desplazamientos a pie o en bicicleta, instrumentos transportados en carros de vacas, noches a la intemperie, fiestas interrumpidas por la Guardia Civil... fueron sólo algunos de los recuerdos con los que los músicos arrancaron sonrisas, muchas cómplices, entre los presentes.

Por la tarde le tocó el turno a los juegos tradicionales de la mano de *Brincadeira*. Decenas de personas de todas las edades acudieron al campo de fútbol de Cabreiros dispuestos a demostrar su habilidad para caminar sobre zancos, saltar a la cuerda o pescar una botella con un aro de metal.

Los asistentes recordaron los juegos tradicionales (arriba) y la música y las anécdotas de las orquestas

O toxo na nosa cultura

Na procura da recuperación de prácticas produtivas propias do mundo rural, xurdiron diferentes actividades dentro das Xornadas. É así como a tarefa comezada pola Festa da Roza deu espazo durante as IV Xornadas de 2008 á sesión de divulgación sobre *O toxo na nosa cultura*. Para a presentación desta temática realizouse unha peza documental, do mesmo título, na que participan veciñas e veciños de

Cabreiros, todas elas persoas maiores que recordan o valor económico deste recurso natural. Grazas ao seu testemuño, podemos entender o proceso de traballo arredor do toxo, que comprendía dende a súa recollida no monte ata o seu procesado nos fogares, onde servía para o quecemento de cociñas e fornos pero tamén para o sustento e cama do gando.

A repercusión da peza foi moi importante, posto que puxo sobre a mesa o esmorecemento da cultura vinculada a unha explotación armónica coa natureza: non soamente o toxo e a súa recollida configuraban o territorio e a paisaxe, tamén o seu crecemento estaba en consonancia cos ciclos vitais do rural, sendo un recurso indispensable para a economía doméstica. Así mesmo o léxico derivado do seu traballo e os apeiros de labranza necesarios aparecen recollidos e postos en valor na peza, nun esforzo polo estudo do impacto na forma de vida rural. Concebido como un caderno de campo no que albergar este coñecemento contra o esquecemento, podemos concluír que a peza audiovisual resultante supón un documento de recollida antropolóxica do noso patrimonio inmaterial.

Vídeo dispoñible na canle da Asociación de Veciños de Cabreiros: O toxo na nosa cultura | Cabreiros

<https://www.youtube.com/watch?v=IIuiMpmHkvE>

Máis información en www.cabreiros.es

A Trenza do Pelado. Historia de vida de Dina Fernández Ladra

O décimo aniversario das Xornadas Interxeracionais Rurais pasou pola creación da peza audiovisual *A Trenza do Pelado*, unha historia que buscaba reflectir a realidade da emigración galega da man dunha veciña da parroquia de Lousada, Dina, unha muller dun ámbito rural que decide marchar á Arxentina para buscarse un futuro en tempos de gran dificultade.

Saíu en 1958 cara ao seu novo destino, e volve despois de 40 anos sen nada, tras sufrir a crise arxentina que lle fai perder os seus aforros.

O seu descoñecemento polas consecuencias da súa viaxe móstrase con grande fidelidade, o que nos dá unha idea das condicións dunha xeración provinte dunha contorna rural, que en plena posguerra adoece da falta dun sistema que lles permitise acceder a estudos e recursos económicos. Dina móstranos a cara amarga da emigración, que non é máis que a realidade do noso pobo galego, terra de partida e de chegada.

Vídeo dispoñible na canle da Asociación de Veciños de Cabreiros: A trenza do pelado | Dina Fernández Ladra

<https://www.youtube.com/watch?v=m8AZHn05xL4>

Máis información en www.cabreiros.es

O liño, arte e cultura

Nas VII Xornadas Interxeracionais Rurais, no ano 2011, dentro do marco da Festa da Roza, realízase unha mostra de plantado do liño. Este será o primeiro paso nun estudo profundo que culminará na xornada seguinte, en 2012, cando grazas á colaboración coa Asociación de Mulleres de San Bartolomeu de Insua (Vilalba) se realiza un documental arredor da importancia da planta a partir da cal se xera o recoñecido

Vídeo dispoñible na canle da Asociación de Veciños de Cabreiros: O liño, arte e cultura | Cabreiros

<https://www.youtube.com/watch?v=BTQ8qgc9xwY>

Máis información en www.cabreiros.es

tecido. O día dedicado á súa divulgación tivo lugar ademais unha mesa de debate á que acoden figuras expertas e divulgadoras da cultura arredor do liño, e un espazo de taller práctico e de exposición didáctica sobre o liño.

O liño supuxo un importante apoio á economía labrega galega ata mediados do século XX. E neste eido foi durante séculos non soamente fonte de ingresos, senón tamén de desenvolvemento de técnicas artesás para o seu procesado como tecido e como alimento. A gran cantidade de utensilios e apeiros necesarios para o traballo da materia forman parte da lista de instrumentos que a día de hoxe desapareceron do coñecemento común, a pesar da súa presenza pasada en multitude de fogares. Como traballo feminizado, vinculado a procesos reiterativos e de longa duración, existen cantares, contos e outras formas de expresión oral que teñen no liño a súa inspiración, visiblemente artellados

durante as xornadas de labor que realizaban as mulleres campesiñas, que as transmitiron sumándose estas a tantas outras formas de expresión popular propias das tarefas comunitarias. Con todo, o tratado do liño non só supoñía unha carga de traballo, senón que tamén este tempo, unha escusa para o festexo e o lecer. A peza documental creada reflexa todo isto, conta coa participación de veciñas e veciños, así como de voces expertas na materia dende os diferentes eidos culturais.

2 ACTUALIDAD

MEMORIA DOCUMENTAL ▶ A asociación de veciños de Cabreiros leva máis dun lustro dedicada a recuperar a memoria do rural. Froito dese interese xurdiron xa catro documentais sobre as orquestras, o toxo, as escolas unitarias e o liño, que vén de presentarse en Vilalba.

O liño, unha de tantas historias

TEXTO CRISTINA PÉREZ

FAI UN ANO, un home cunha pucha acudía á parroquia vilabesa de Insua, onde se celebraba a terceira edición da Tasca Tradicional do Liño, contándolles un conto ás mulleres da asociación San Bartolomeu sobre un proxecto do que elas ían ser peza clave: gravar un documental sobre a historia do liño en Galicia e as súas achegas a nivel económico, pedagóxico ou socializador.

Doce meses despois, aquel home da pucha —«con outra distinta a daquel día»— repetía presenza en Insua, convertido xa nun «fillo adoptivo do lugar», para presentar os froitos de todo un ano de investigación, recreación e ilusión ao redor do liño, comprimido nun documental de 50 minutos.

E que aquel paisaño do pucha non era outro que o presidente da asociación veciñal de Cabreiros, Xosé Manuel Felpejo, guionista e director vocacional de, ata o de agora, catro documentais que recollen e poñen en valor outros tantos aspectos indisolubles da realidade chairega e, por extensión, galega: as orquestras, o toxo, as escolas unitarias e o liño.

O triunvirato formado polo propio Felpejo, o profesor de Ciencias da Educación Xesús Rodríguez e o cámara, realizador e editor Fernando Fresco, xunto ao apoio altruista e incondicional de moitos veciños, permitiron a materialización destes catro DVDs, xurdidos a carón doutra iniciativa 'made in' Cabreiros, as recoñecidas Xornadas Interparroquiais da parroquia xermadesa.

A súa última proposta, 'O liño', aínda está, coma quen di, de vira. Presentouse orixinalmente antes do verán en Cabreiros e volveuse presentar, a versión xa 'completada' —á cinto falábanlle algúns detalles que se incluíron nestes últimos meses—, esta fin de semana en Insua, dous actos aos que se lle uníron outros pendentes na Universidade de Santiago ou no Museo do Pobo Galego.

Esta 'tourné' da conta da boa acollida que está a ter «un vídeo único, orixinal, diferente, no que se fixo un traballo intenso ao redor do liño, dous actos aos que se lle uníron outros pendentes na Universidade de Santiago ou no Museo do Pobo Galego.

Esta 'tourné' da conta da boa acollida que está a ter «un vídeo único, orixinal, diferente, no que se fixo un traballo intenso ao redor do liño, dous actos aos que se lle uníron outros pendentes na Universidade de Santiago ou no Museo do Pobo Galego.

te e marcado carácter educativo, que fala de patrimonio, da orixe e da historia do liño, de música, de preservación cultural, de traballo comunitario...».

Rodríguez destacou, ademais, a «versatilidade» de todos os implicados, coma o Museo de San Paio de Nariá, o Museo do Pobo Galego, as asociacións de Cabreiros e de Insua e o grupo de música Muxarega das Pontes.

Os músicos da formación ponteña foron os responsables da banda sonora da cinta, ademais de converterse en actores e actrices para a ocasión, no que para eles foi «un proceso de aprendizaxe e de coñecemento» que supuxo «a excelencia para os nosos cinco sentidos», segundo precisa Miguel Piñeiro, compoñente de Muxarega.

Mais se hai algún realmente identificado con cada segundo do documental, esas son as mulleres de Insua, tanto polo recentemente que supón para un labor que elas levan anos a desenvolver de xeito altruista, coma polo pulo que recibe así a «conservación da nosa cultura e da nosa tradición». Ademais, o proxecto ten un engadido igualmente importante: «Pasámo-lo moi ben todos xuntos», resume a secretaría da entidade, Lourdes Otero, e iso é co que se queda.

VISTAATRAS. A lagave documental da asociación de veciños de Cabreiros inaugurouse no ano 2007, cando nas Xornadas Interparroquiais se presentou a homexaxe os músicos das orquestras da pogueira nun emotivo acto no que varios deses intérpretes recordaron, da man de Xurxo Souto, anekdoctas daquel tempo e recuperaron os seus instrumentos para ofrecer un emotivo concerto.

«Este documental fíxose desde a perspectiva de contar en vivo coas persoas que aínda estaban entre nós, conseguíuse xuntar a algúns dos músicos e por iso esta gravación é distinta das outras. Fíxose cos protagonistas de verdade», explica Felpejo sobre 'Os Nossos Músicos', un proxecto no que se rememora «como se vivía antes a música e da música», unha realidade moi distinta á das orquestras de hoxe en día.

«An dun lado para outro, durmían nas casas, repartíanse entre as vivendas para comer, ían tocar e, ao día seguinte, segar o trigo...»

son moitas experiencias simpáticas e entrañables», lembra o director do documental, para o que se tomou como referencia a dúas orquestras emblemáticas de Xermade, Alegría de Cabreiros e Portovello de Burgás, xurdidas de dúas bandas de música de antes da Guerra Civil.

Tralas cámaras situouse xa entón o ponteño Fernando Fresco. El gravaba sempre que se facía algo na asociación de veciños de Cabreiros, como por exemplo as obras de teatro do grupo Chareta da ou eventos singulares coma a inauguración do campo de fútbol ou da recuperación da escola. Por iso, cando chegou o momento de dar un paso máis, aí estivo para facerse cargo dos guións técnicos e para converter en imaxes as visións de Felpejo.

O toxo e toda a cultura que o rodea deu pé ao segundo documental do triunvirato de Cabreiros. «Era un gran esquecido ao que os maiores lle daban moita importancia, así que empezamos a indagar, porque aquí haino en todas partes e fóra de Galicia apenas se atopaa' di Felpejo sobre un arbusito que foi básico na economía das familias ao servir como abono, para alimentar e gando, para queantar o forno para coor, para a lareira...

O presidente da asociación de veciños de Cabreiros asegura que este foi o traballo «máis transcendente» a nivel de escolas ou universidades, demandando aínda hoxe en día, quizais por abordar un tema que estaba sen tocar sobre «un gran olivado».

Deste traballo, Fresco quedáase co entrega dos maiores. «Eran persoas con 80 anos, dispostas a levar unha gavela ao lombo ou a erguer un carro», lembra, ao tempo que recorda que nas primeiras gravacións sempre se apreza unha certa sensación de precaución por parte dos implicados, que desaparece en canto ven o resultado.

No ano 1998 cerrábas as súas portas a escola de Cabreiros logo de décadas formando a xeración de veciños, dende que estes mesmos impulsaran a súa construción antes da Guerra Civil para non vela operativa ata finais dos anos 40 —ata entón dábase clase en días casa particulares—. O terceiro documental de asociación de veciños rememora o esforzo colectivo da parroquia, baixo a batuta do cura e do mes-

Liño Un ano de traballo colectivo

O documental sobre o liño tendeu unha ponte entre os veciños de Cabreiros e os de Insua. Os que se uniu o grupo Muxarega. Este traballo contou con actos de presentación nas dúas parroquias, nas Xornadas interparroquiais de Cabreiros (foto superior) e na Tasca de Insua (foto inferior).

Orquestras Os nosos músicos

O primeiro documental xurdido da factoría de Cabreiros foi 'Os nosos músicos', no que se lle rendía un tributo a dúas orquestras que foron un referente en Xermade nos anos da posguerra, Alegría de Cabreiros e Portovello de Burgás. Algúns daqueles músicos xuntáronse para ofrecer un recital.

tre, para crear esta escola, a base de cartos, material e traballo, e conta con testemuños de varios mestres de distintas épocas que reflicten os cambios educativos e pedagóxicos.

«No documental das escolas involucrouse toda a barriada, porque ata montamos un bar, con todo decorado coma unha cantina

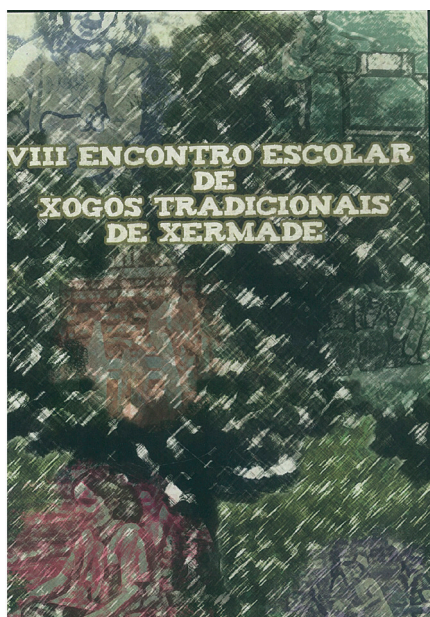
das de antes e participaron todos», apunta Fresco, quen garda un coño na memoria moi especial para unha señora de 103 anos e a súa prodixiosa memoria.

Das aulas, volveuse ao campo para tentar contar a historia do liño, unha pranta «da que todo o mundo falaba, que os maiores tiñan moi presente, pero da que

VIII Encontro Escolar de Xogos Tradicionais de Xermade

No marco das X Xornadas Interxeracionais Rurais, no 2004, realízase no Campo de Fútbol da Acea de Cabreiros o VIII Encontro Escolar de Xogos Tradicionais. Unha iniciativa liderada por Brinquedia e coa que se pretendía seguir a festexar os dez anos da presenza das xornadas, e que se consolidou como un espazo referente na difusión do xogo tradicional. Debido ao impulso que dende os comezos das xornadas se lle

deu ao valor do xogo como un espazo de aprendizaxe e convivencia, que ten unha grande importancia de índole tradicional, popular, que sofre un proceso de esmorecemento; entendeuse sempre que este era un campo de traballo extraordinario no eido interxeracional: as persoas maiores, recordando os xogos, mostraríanlles ás máis cativas.

Con motivo deste encontro, que se produce entre as nenas e nenos de toda a comunidade galega, achéganse diversos colexios e escolas dende diversas partes de Galiza co gallo deste encontro, e a Fundación TIC elabora un vídeo resumo das actividades realizadas e as persoas asistentes, que se pode encontrar de maneira aberta na actualidade dende a plataforma de Youtube.

Vídeo dispoñible na canle da Asociación de Veciños de Cabreiros: VIII Encontro escolar de xogos tradicionais de Xermade

<https://www.youtube.com/watch?v=1Z6ON59BsMI>

Máis información en www.cabreiros.es

En Cabreiros saben divertirse

► Los juegos tradicionales protagonizaron la segunda convocatoria de las décimas Xornadas Interxeracionais y citaron a más de 300 personas

MARÍA ROCA

A rroca@brinquedia.es

XERMADE. Las risas y la diversión inundaron durante toda la jornada de ayer el campo de fútbol de Cabreiros, que acogió la segunda cita de las décimas Xornadas Interxeracionais Rurais de esta parroquia xermadesa. La convocatoria estuvo centrada en los juegos tradicionales, un atractivo que reunió a cientos de personas disfrutando de entretenimientos de los de toda la vida, sin tecnología, pero con un alto componente social.

Las jornadas de Cabreiros siempre cuentan con un espacio para los juegos populares, pero este año esta idea se vio reforzada al acoger también el octavo Encontro Escolar do Xogo Tradicional, organizado por la asociación Brinquedia. En él, participaron unos 300 escolares y también muchos de sus familiares, de los municipios de Santiago, Ferrol, A Coruña, A Capela, San Sadurniño, Viveiro, Muros, Friol y el anfitrión, Xermade.

Este encuentro infantil se celebró a lo largo de la mañana. Un total de 30 juegos hicieron las delicias de los más pequeños, que disfrutaron al máximo jugando al pañuelo, en una carrera de sacos, saltando a la comba, probando unos zancos, lanzando una peonza, compitiendo tirando por una cuerda o en una carrera de carrilanas, entre otras actividades.

Después de una comida de confraternidad, Charo Pita protagonizó una sesión de cuentacuentos para entretener a los niños, mientras varias asociaciones de juegos tradicionales hicieron exhibiciones de otros pasatiempos abiertas al público en general, al que animaron también a probarlos.

«Mostramos as tres variantes do xogo da chave que hai en Galicia, dous tipos de birlos, a billarda, o arrebolamento do goxo e piñagoxo da asociación Carballo Vivo de Friol, entre outros», explicaron desde Brinquedia. También colaboraron la Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional (ACXPT) y Xotramu de Muimenta, que celebra hoy su tradicional encuentro en el recinto ferial.

CLAUSURA. Las décimas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros llegan a su fin el próximo sábado, 7 de junio, con varias conferencias que se celebrarán por

la mañana en la casa escuela de la parroquia.

La primera será a las 10.30 horas y lleva el título 'Camiños Reais: Xermade como encrucillada de camiños'. En ella, Antonio Riveira expondrá los datos resultantes de una investigación sobre el Camiño Real da Carba, entre Mondoñedo y Ferrol y que pasa por el municipio xermades.

A continuación, se celebrará la charla 'Como tentar ser feliz nun mundo en crise', de Raúl Davila, de la Asociación Española de Dirección y Desarrollo de Personas (Aedipe). A las 13.15 será el acto de clausura.

Participantes en el Encontro Escolar do Xogo Tradicional disfrutaron de los juegos propuestos por la asociación Brinquedia. M. ROCA

* * *

Xornadas Interxeracionais rurais e Brinquedia

“Porque a verdadeira tradición non emana do pasado, nin está no presente, nin se albisca no porvir.

Non é serva do tempo.

A tradición é a alma eterna que vive no instinto e nas entrañas do chan.

A tradición non é a historia, a tradición é a eternidade.”

Isto que parece un corta e pega, un pensamento prestado, é algo máis; é o sentir dunha xente que habita o lugar que ama e ama o lugar que habita. Algo que vivimos e compartimos na parroquia de Cabreiros naquelas X xornadas. Vai alá un lustro.

Foi nos primeiros meses do 2014 cando Brinquedia, Rede galega do xogo tradicional, recibe un convite para participar no décimo aniversario das xornadas interxeracionais rurais de Cabreiros. Alí, dentro dun enriquecedor e interesante programa

tivemos a honra de desenvolver o noso Encontro Escolar de Xogos Tradicionais. Avós, pais, fillos reencontrándose coa infancia, cos enredos de onte, de hoxe... de sempre. Amosando que xogar non é perder o tempo, máis ben é perderse no tempo, habitalo e por suposto, gozar del.

Non só nos sentimos moi satisfeitos de contribuír a facer realidade un soño, senón tamén ser aceptados como parte del.

Nestas xornadas descubrimos unha xente do rural en mutación, que camiña cara á globalización cos pés asentados na tradición e no amor á terra.

Dignidade, autoestima, orgullo de seu...pegadas que nos deixan en herdanza camiño da eternidade.

Longa vida as xornadas interxeracionais rúrais de Cabreiros.

BRINQUEDIA, REDE GALEGA DO XOGO TRADICIONAL

Memoria fotográfica de Cabreiros

Nas XIII Xornadas Interxeracionais, ano 2017, presentouse un vídeo mostrando fotografías antigas que xente da parroquia foi proporcionando para que a memoria fotográfica de Cabreiros quedase plasmada e gardada para sempre.

Foi o avance, o xerme para o proxecto posterior, para o libro *Cabreiros no tempo*, que viu a luz en abril de 2019. O vídeo da memoria fotográfica tivera moito éxito, pero aínda quedaban moitas fotos por recoller e moitas historias por recordar.

Un traballo de case dous anos de recorrido, no que todos os veciños e veciñas que o desexaron abriron as portas das súas casas para compartir os seus recordos en forma de fotos antigas que gardaban con grande estima. Precisouse dunha selección e dunha organización para darlle xeito, e así saíu un libro seccionado en diferentes bloques temáticos cunha pequena explicación de cada un e con fotos representativas deles.

Comeza coa lenda da fonte da Santa Mariña, a patroa da parroquia, e cun prólogo de Ramón Villares Paz, presidente do Consello da Cultura Galega e veciño de Cazás, en Xermade, para logo darlle paso ás diversas fotografías agrupadas segundo os contidos que representan: emigración, agro, música, igrexa, escola, fútbol, festas, servizo militar, xente e documentos.

Ao redor de 200 fotos comprendidas máis ou menos dende o inicio de 1900 ata tempos máis actuais, que son o reflexo da vida dunha parroquia do mundo rural e que analizándoas dende diversos puntos poden contar moito sobre como os tempos, as xentes e as costumes foron mudando co paso dos anos.

Memoria fotográfica dispoñible en www.cabreiros.es.

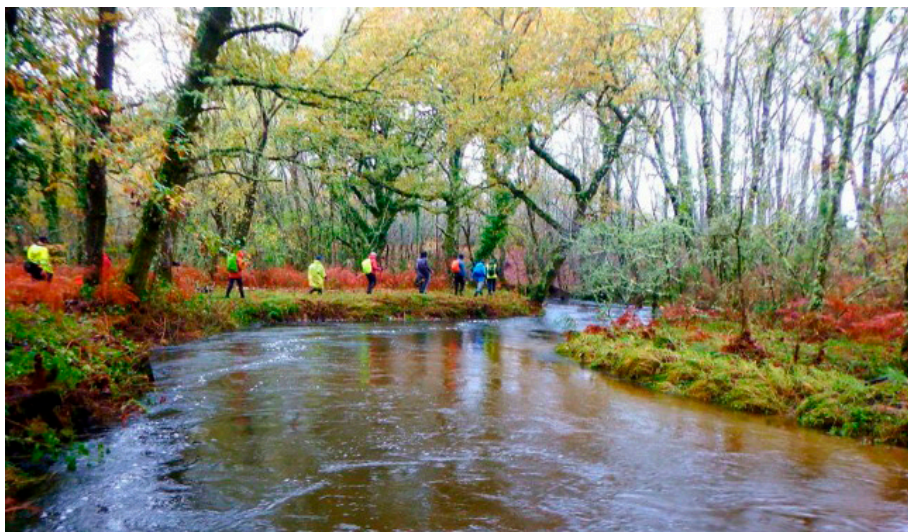
* * *

Pedume Felpeto que escribise unhas liñas para este libro recompilatorio das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, onde contase as miñas experiencias coa vila e coas súas xentes. Eu traballo desde hai moitos anos con todo tipo de administracións, e unha asociación de veciños tamén e administración... Administra os bens tanxibles e intanxibles da parroquia. Atopeime con este home de casualidade, de rebote, despois de fracasar no meu intento de facer o mesmo que fixen en Cabreiros pero para o Concello. A miña sorpresa foi atopar unha asociación de veciñanza tan implicada en tantas actividades de distinta índole, culturais, deportivas, festivas, sociais... e pola parte que a min me toca da recuperación da súa memoria histórica. Reunímonos, falamos, negociamos, e acordamos facer uns traballos que xa todos vistes nestas xornadas pasadas. Grazas a isto coñecín Cabreiros, a súa historia que e a nosa, parte da veciñanza, que foi moi colaborativa, amable e xenerosa; ata me invitaron a cear ou como mínimo a tomar o café, espindo ante min a súa vida pasada e a da súa familia e amizades, a través das fotos que me deixaron reproducir desinteresadamente para que quede constancia e calquera poida saber de onde vimos. E tamén unha nova ruta, xa que eu teño unha casa na comarca e descubrín un atallo para chegar a ela. Teño que dicir... porque e verdade é que esta asociación a poño de exemplo polo seu bo facer, a súa eficacia, a pesar de ter que andar pedindo subvencións por aquí e por alá e ter que depender doutras administracións para conseguir levar a cabo os proxectos nos que se embarca. E como un traballo leva a outro... “e tiro porque me toca”, coñecín a Suso, e seguí a facer traballos interesantes e creativos, de índole persoal e tamén colectivo. Do persoal xa volo contará el... se quere, pero do colectivo debo dicirvos que fixemos un vídeo que conta en presente a historia do barrio do Empalme, da xente que está e da que xa se foi. Un proxecto persoal que impulsou Suso, que ten unha filla, Xiana, e que igual que aos outros nenos e nenas do barrio do Empalme lles quedará un legado impagable.

CÁNDIDO DÍAZ MOSQUERA
Fotógrafo – Deseñador Gráfico

Ruta do río Trimaz

A iniciativa da veciñanza de Cabreiros ponse en marcha nunha ruta á marxe do río Trimaz ao seu paso pola parroquia. Son 15 km nos que se percorren diversas paisaxes, propias da Terra Chá a través de vexetación autóctona e espazos de gran calidade ambiental. A intención primeira da ruta é a promoción dun turismo de saúde e lecer no propio concello e parroquia, ao tempo que o sendeirismo se converte na canle de recuperación patrimonial dos elementos que se atopan ao longo dela. Entre estes

elementos patrimoniais están numerosos muíños, que dan mostra da vinculación produtiva que no pasado se tiña cos espazos fluviais, así como fontes e lugares.

Seguindo a liña de traballo da Asociación de Veciños de Cabreiros, que xa conta cunha longa experiencia na produción de pezas audiovisuais propias nas que se conta coa veciñanza para a elaboración de contidos. Xosé Manuel Felpeto lidera a iniciativa tanto como cara visible na curta como por ser un dos grandes impulsores ante as administracións para a súa posta en valor e mantemento. A curta pretende promocionar o percorrido e invitar á súa realización.

Vídeo da ruta dispoñible en www.cabreiros.es.

El Concello de Xermade sinaliza y mejora la ruta de senderismo del Trimaz

► La administración local destina un presupuesto de 24.000 euros a los trabajos, que incluyen la rehabilitación de puentes y escaleras

CRISTINA ARIAS

XERMADE. El Concello de Xermade destina 24.000 euros a obras de mejora y sinalización de la ruta de senderismo del río Trimaz, en Cabreiros, un recorrido circular de 14 kilómetros que se enmarca dentro de Rede Natura.

Los trabajos, que arrancaron hace algunos días y que se financian a través del Fondo Europeo Agrícola de Desenvolvemento Rural (Feader), incluyen el desmontado y la rehabilitación de estructuras ya existentes, como puentes de madera o escaleras, así como la colocación de balizas y flechas indicativas a lo largo de la ruta para sinalizar el trazado y los elementos de interés próximos. Además, también se instalarán paneles informativos con contenidos sobre la ruta y los espacios por los que discurre.

El itinerario arranca en la municipalización de la antigua iglesia

Puente de Isabel II. C.A.

en el barrio de O Chao de Cabreiros y continúa hacia el río Trimaz, en las proximidades del área recreativa y el campo de fútbol. Llegar al puente de Isabel II, del siglo XIX, y continúa río arriba por las Fragas

de Penachaiña o las de Carballosa para volver al mismo lugar.

En el recorrido circular se pueden ver diferentes molinos, presas, puentes o elementos singulares del patrimonio local como la fuente de Santa Mariña, que tiene su propia leyenda, así como disfrutar de la naturaleza.

«Para nós esta actuación é moi importante porque é un paso necesario para conseguir que se legalice o percorrido e conseguir ao fin o PRG e a homologación, co que se poderá facer moita máis promoción da ruta e atraer a máis xente», explica Xosé Manuel Felpeto, el presidente de la asociación de vecinos de Cabreiros, el colectivo que promovió esta ruta.

En el proyecto, también se incluye el acondicionamiento de los alrededores del puente de Isabel II, en el que ya se ha instalado una nueva barandilla de madera para mejorar el acceso y la seguridad.

El homenaje a Anxo Guerreiro abre las Xornadas de Cabreiros

Xermade

M.M.

XERMADE. El homenaje a Anxo Guerreiro Carreiras centrará el acto inaugural de las undécimas Xornadas Intervernacionais Rurais de Cabreiros, una cita que no sería posible sin el trabajo de la asociación vecinal de esta parroquia xermadesa, que un año más contará con el apoyo del Concello y de la Universidad de Santiago de Compostela.

En esta ocasión, las jornadas, que suelen congregarse a decenas de vecinos y curiosos, arrancarán hoy a las 10.30 horas con el acto de apertura en el que intervendrá el alcalde en funciones, Tomás Rodríguez, y representantes de las otras instituciones que colaboran en la organización del evento.

En torno a las 11.00 horas, el profesor Ricardo Curriarán hará

unos breves apuntes biográficos del protagonista de la jornada y, a continuación, intervendrán en una mesa redonda amigos del político e intelectual nacido en Roupar.

Entre ellos estarán Xesús Alonso Montero, presidente de la Real Academia Galega; Emilio Pérez Touriño, expresidente de la Xunta; Víctor Manuel Vázquez Portomene, exconselleiro del PP, y Camilo Nogueira, exparlamentario del BNG. Tras la mesa, que estará moderada por Moncho Paz, se celebrará una comida de confraternidad.

Las siguientes sesiones de las Xornadas Intervernacionais serán los días 6 y 13 de junio. En ellas habrá lugar para el encuentro entre asociaciones vecinales y culturales del municipio y para el acto de entrega del premio del primer certamen Xermade na Historia.

Una veintena de xermadeses conocen la nueva ruta circular del río Trimaz

Una veintena de xermadeses acaban de conocer la nueva ruta de senderismo circular que discurre en gran parte a orillas del río Trimaz y que ha sido puesta en marcha por la asociación vecinal de Cabreiros con el apoyo del Concello. Los caminantes tomaron la salida

lida en el barrio de Chao de Santa Mariña de Cabreiros para avanzar desde la playa fluvial a la conocida Ponte de Besón. Después atravesaron varias fragas centenarias y descubrieron parte del patrimonio menos conocido de la parroquia, en una jornada inolvidable.

O rural, espazo libre cargado de soños. Iniciativas emprendedoras

Como vimos en páxinas anteriores a políticas económicas de calquera concello van incidir directamente na prosperidade da súa xente levando consigo unha mellor continuidade nos planos sociais e culturais tan importantes tamén para o seu fortalecemento.

Quizais no rural teña maior importancia debido ás enormes posibilidades que este ofrece, comezando pola propia terra que agora mesmo está a baldeiro e desocupada, esperando por iniciativas que sosteñan a ilusión de novos/as emprendedores/as que aposten por quedarse e fomentar o integrismo comunitario dando vida a esa Galiza baleirada da que tanto se está a falar e por desgraza se volve cada vez máis nunha realidade.

Dende as Xornadas Interxeracionais quixemos achegar e dar a coñecer novos proxectos xa consolidados para chamar a atención sobre outros aos que a indecisión os colocaba no medio da incertidume. As charlas e exemplos prácticos que se deron nos programas destes últimos anos tiñan a idea de xermolar cada vez máis asentamentos de persoas cunha idea: o rural tivo, ten e terá vida. Está esperando por iniciativas novas, solicitando que as administracións fagan o seu traballo. Podemos poñer exemplos de emprendedores coma o cultivo de arandos, granxas de porco celta, galiñas araucanas, espazos agroecolóxicos, elaboración de produtos veganos e así moitos mais que van a xurdindo. Parabéns.

Video desta actividade dispoñible en www.cabreiros.es.

* * *

Asoc. Espazo Agroecolóxico A Estruga

Unha das cousas que nos sorprenderon ao chegar a Cabreiros cando comezamos có noso proxecto en xaneiro de 2017, foi a cantidade de actividades que a veciñanza organiza e comparte, tal como pode ser o San Xoán, as invernadas de cine, ou estas Xornadas Interxeracionais Rurais. Unha cantidade de actividades a nivel de comunidade sen dúbida maior das que se fan en localidades con moita máis poboación. Unha vida social e cultural que fai evidente a conexión que a veciñanza ten coa súa vila, e especialmente entre si. Que contribúen, en definitiva, a manter o tecido social no rural, que é a verdadeira vida das vilas. Porque unha vila é máis grande canta máis vida social e cultural ten, e non canta máis xente está censada nel. E polo tanto, quixeramos, basicamente, felicitar a xente organizadora e a veciñanza, porque é moi satisfactorio poder ver e poder participar nas actividades e na cultura de comunidade que aquí se mantén. En canto ás Xornadas Interxeracionais Rurais en si mesmas, creo que o concepto que propoñen ten todo o sentido, porque cando se pensa en rural pénsase en vellez, pero hai que reivindicar o rural como espazo para todas as xeracións. Destaca ademais que moitas veces é no rural onde a relación entre xentes de idades diversas é máis próxima e se propicia un coñecemento interxeracional indiscutiblemente enriquecedor para ambas as partes. Pola actividade que desenvolvemos n'A Estruga, máis relacionada co medio, gustaríanos poder desenvolver máis accións nesta materia seguindo o exemplo da veciñanza, e ese é o noso reto como habitantes de Cabreiros.

DIRECTIVA DA ASOCIACIÓN ESPAZO AGROECOLÓXICO A ESTRUGA

Organizadores y ponentes en las experiencias innovadoras. C.ARIAS

Varios proyectos avalan en Cabreiros el futuro del rural

► Cinco emprendedores de Vilalba, Xermade y As Pontes explican sus experiencias en las XIV Xornadas Interxeracionais Rurais

Xermade

C.A.
XERMADE. Cinco emprendedores de As Pontes, Xermade y Vilalba demostraron ayer por la tarde en Cabreiros, en las XIV Xornadas Interxeracionais Rurais, que hay futuro para el rural. Y para avalarlo contaron sus propios proyectos.

Saúl Rouco habló sobre la explotación Porco Celta Fraga do Coto, de Mourence (Vilalba). «Quedei en paro e sempre me gustou a idea de ter unha granxa de porcos. E apostei», explica este joven, que empezó con siete animales y llegó a tener más de 80. «De momento é un complemento, pero a miña

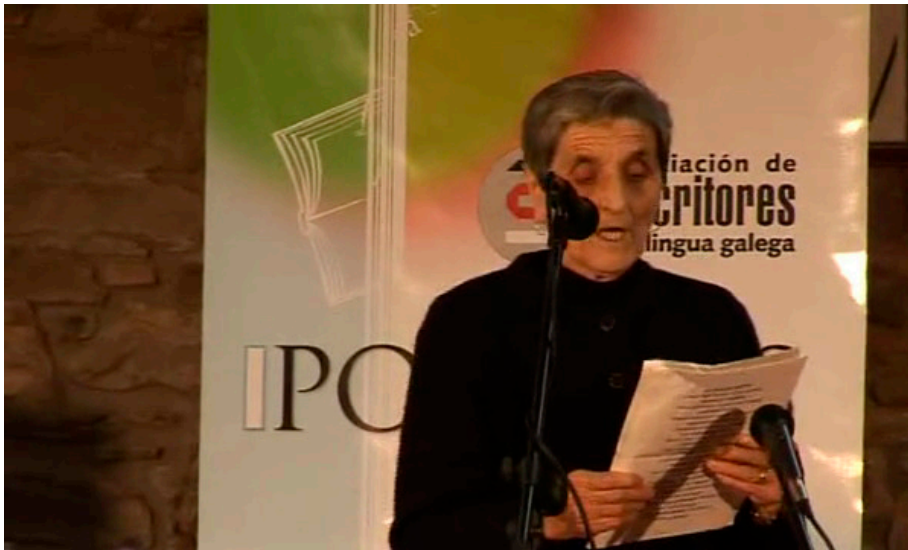
intención é que sexa a renda principal», añadió.

El empresario Javier Rodríguez explicó su último proyecto de cultivar manzanos para vender la fruta desde Roupas para la elaboración de sidra. Lleva cinco años y la temporada pasada produjo 17 toneladas, que espera aumentar a 30. «Es una ayuda para la jubilación», dijo.

Por la producción, pero de arándanos, también apostaron Marta Arias y Héctor Dopico, en O Deveso (As Pontes). «Empezamos en 2013 y este año esperamos recoger unos 6.000 kilos. Es un complemento económico», dijeron.

Y otra de las protagonistas, Silvia Durán, habló sobre la cría de gallinas araucanas en Roupas y la producción de huevos. «Llevo un año y tengo 50 gallinas porque estoy por artesanal y no puedo tener más, pero el objetivo es llegar a las 300», indicó.

Por la mañana, hubo una charla sobre prevención de incendios. Las jornadas continuarán el 1 con juegos populares.

Polafías en Cabreiros

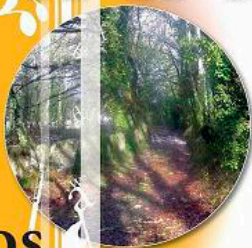
Sabedores da riqueza da literatura oral que posúe a nosa terra, Galiza, aproveitamos nas Xornadas Interxeracionais en Cabreiros a visita de Antonio Reigosa nunha das súas primeiras edicións para poñer en marcha conducidos pola súa man e o seu equipo de colaboradores unha das tantas edicións de Polafías que circularon por Galiza, a nosa veciñanza foise achegando para contar nunha noite máxica

asociación de
escritores
en lingua galega
www.aelg.org
Proxecto de Litteratura
da Tradição Oral

POLAFÍA

Cabreiros

CASA-ESCOLA DE CABREIROS, CONCELLO DE XERMADE
SÁBADO, 28 DE NOVEMBRO DE 2009, ÁS 7 DA TARDE
 Coa participación de veciñas e veciños de Cabreiros e
 de todo o concello de Xermade, co seu saber contar e cantar

MÚSICA: Xavier Blanco, especialista en instrumentos pobres.
 Rimas populares lidas por Isidro Novo. **ENTRADA LIBRE**

DEPUTACIÓN DE LUGO
VICEDIRECTORÍA DE CULTURA

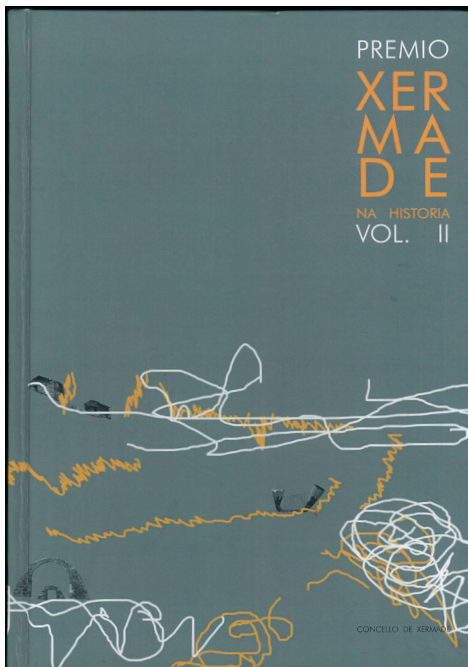
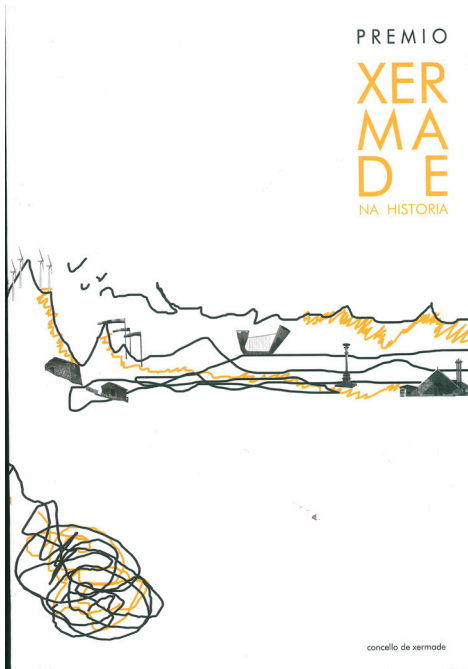

Cultura

Concello de Xermade
CABREIROS

lendas, ritos, contos, romances, regueifas que forman esa Galiza imaxinaria enfeitizada e meiga, aproveitouse nesta xornada unha vez mais para desembolver un exercicio interxeracional mais que necesario posto que a herdanza por parte da xente maior deixaba pouso e sabedoría nos mais novos para seguir habitando e fortalecendose na nosa memoria colectiva.

A casa-escola de Cabreiros envolveuse de seres que bolen nun mundo fantástico, encantado, ou real, quen sabe.

O Premio Xermade na Historia

Con motivo do desenvolvemento das X Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, a Asociación de Veciños de Cabreiros e a Facultade de CC. da Educación da USC, xunto co apoio da Excm. Deputación de Lugo e Concello de Xermade, decidimos poñer en marcha o Premio de Investigación “Xermade na historia”. O propósito do premio é fundamentalmente favorecer a realización de estudos e traballos de investigación sobre o noso concello. Dun xeito concreto pretendemos mergullarnos para coñecer de primeira man parte da historia que nos rodea e segue viva arredor de nós. As temáticas abren un enorme e amplo campo de traballo dentro do Patrimonio arqueolóxico, etnográfico e cultural do concello (tradicións, festas, ritos, arqueoloxía, arquitectura, lendas, memoria histórica, costumes, literatura oral etc.).

No anexo deste libro pode verse o primeiro dos dípticos empregados para publicitar a actividade.

Froito da convocatorias deste premio, publicáronse ata o día de hoxe dous libros de actas no que se recollen os traballos premiados. Achegamos a continuación a fotografía da portada e do índice dos traballos publicados.

Libros dispoñibles en www.cabreiros.es.

* * *

Investigación e estudo

Hai xa moitos anos que fun convidado a asistir a unhas xornadas en Cabreiros que levaban por título *interxeracionais*. Para min, como fillo e neto de naturais de Xermade supuxo unha honra e un gran descubrimento ver como a conxunción de intereses de xente nova e vella, nativa dunha parroquia, se esforzaba por mantela viva e activa. Pero a maior sorpresa era ver coma a xente vella transmitía a súa sabedoría e experiencia á xuventude e a xente nova sabíalles ensinar as novidades e acercarlles a cultura e a ciencia que emanaban das nosas universidades. Todo un acerto.

O fito que marcou a miña relación con Xermade e con Cabreiros foi a participación no I Premio de Investigación Xermade na Historia, aló polo ano 2016 con motivo da celebración X Xornadas. Puiden descubrir que Xermade é unha vila con moita historia, rica en fontes e contidos que podemos coñecer grazas ás achegas dos autores.

Persoas que investigaban e outras afeccionadas á historia local que facían historia dende abaixo preocupadas polo pasado do municipio, polos grupos anónimos, pola súa educación, pola súa paisaxe, pola súa arquitectura, etc. Traballos que reducindo o ámbito xeográfico de estudo, lles permitían un tratamento máis exhaustivo e moitas veces reconstruían a vida local a través dos seus protagonistas. En definitiva, preocupados por todos os elementos que configuran a personalidade do territorio e do concello.

E os logros non se quedaron aquí, senón que houbo outro máis, froito do esforzo de moitas persoas. Este foi recoller nunha excelente publicación os traballos gañadores de tres edicións do premio. Todo un éxito que amosan que Cabreiros e Xermade están vivos e no mundo. Felicidades á directiva, ás persoas colaboradoras e autoras.

MANUEL SOUTO LÓPEZ

Presidente da Asociación de Estudos Históricos Hume

Xermade

Estudos sobre o pasado traen ao presente a historia do municipio

► O Concello promoveu un premio de investigación ao que se presentaron seis traballos. 'Xermade castrexa galaico-romana' recibiu o máximo galardón, de 2.000 euros

MARTA MANCERO

XERMADE. O primeiro premio de investigación Xermade na Historia, convocado polo Concello chareiro, permitiu que media dúzia de estudos sobre o pasado trouxesen ao presente a historia máis remota do municipio.

Un deles, o mellor valorado polo xurado —conformado por José Manuel Felipe, como presidente da asociación de veciños de Cabreiros; Ramón Villares, Antonio Reigosa e Manuel Souto, como especialistas; Antonio Riveira e Manuela Vilaboy, representando ao Concello; e Jesús Rodríguez, da USC— fai un estudo dos castros de Xermade, así como un repaso dos asentamentos romanos máis destacados.

Esta investigación, na que chegaron a estimar a poboación castrexa do século II, que rondaría os 1.400 habitantes, é obra de tres profesores, dous deles lucenses. Javier Gómez e Mar Neira, docentes no IES Ollos Grandes, e Rubén Borraro, que imparte clase de Biología en Ponteareas, foron quen de atopar un castro inédito durante o seu traballo de campo, que se prolongou durante algo máis de tres meses. Ademais, realizaron un estudo concienzudo sobre os restos atopados no xacemento romano de Vilar da Graña, en Roupur.

«Foi unha experiencia moi boa. Non coñecíamos Xermade e levamos unha grata sorpresa pola súa paisaxe, a riqueza que agocha e pola amabilidade das súas xentes, que nos acompañaron na nosa investigación», di Javier Gómez, encantado ao igual que os seus compañeiros con este recoñecemento.

E é que o xurado entendeu que este traballo de investigación, dos seis que concorreron nesta

Rubén Borraro, Mar Neira e Javier Gómez gañaron o primeiro premio cun traballo sobre os castrexos. EP

Cano de auga do xacemento romano de Vilar da Graña. EP

primeira edición do certame, foi o mellor polo seu nivel técnico, polo traballo de campo e a amplitude do mesmo, ademais de porque

abrangeu una gran época da historia.

A orixinalidade, o arduo traballo de investigación documental e

a calidade de exposición foi o que chamou a atención do estudo 'A neveira de Lousada no Camiño Montañedo-Ferrol (pasado, presente e futuro)', obra de Yesmina Seijas e Sofía Paleo, de Viveiro.

Esta investigación tiña como obxectivo establecer unha lectura transversal do que supón a neveira co Camiño Real da Carba. A historiadora e a arquitecta conseguiron achegarse a orixe e a evolución deste achado poñéndoo en valor.

«Para nós, que aínda somos novos, e é a primeira vez que concorrimos a un certame destas características, é moi importante que valores o noso traballo», destaca Yesmina, que non descarta a posibilidade de volver probar sorte noutra ocasión.

O xurado acordou ademais conceder ao traballo 'Dúas historias

Éxito

Un premio que terá continuidade no tempo

Cando o Concello de Xermade presentou, fai exactamente un ano nas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, este premio de investigación Xermade na Historia, a súa intención non era outra que intentar achegarse un pouco máis ao pasado máis remoto. E o conseguiu, polo que a continuidade parece asegurada no tempo.

Participantes

De feito, ademais dos tres traballos que o xurado quixo recoñecer con sendos galardóns económicos e cunha mención honorífica, outros tantos quedaron polo camiño, aínda que tamén rescataremos lendas e historias do municipio. Pablo Cancelo, Marco Vélez e María Isabel González presentaron o traballo 'Peña a Loba e o bandedeirismo en Galicia: realidade e ficción'. A pontesa Patricia Cillero fixo o propio coa investigación sobre Santa Mariña de Cabreiros e Judit Gómez adentróuse nas Lendas de Mórman. A realidade detrás do mito.

escritas en carbón. Arqueoloxía e arqueobotánica de estruturas relacionadas co carboneo e o procesado mineral en Folgoso', obra da pontesa María Martín e do ribeirense Andrés Teira, unha mención honorífica polo nivel técnico-científico e por tratarse dunha actividade pouco estudada.

«O noso traballo quería facer visibles as pequenas cousas, as de cotío, as que apenas deixan evidencias nas fontes históricas ou na paisaxe», resume María, que xunto a Andrés forma parte do Grupo de Estudos para a Prehistoria do NW Ibérico da USC.

Os premiados recibirán o seu galardón na última sesión das XI Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, que terá lugar este sábado, día 13, na escola da parroquia xermadesa.

A Invernada de Cine

Froito das reflexións derivadas das Xornadas Interxeracionais, comezou a abrollar nalgunhas conversas a necesidade de unha nova actividade que se basease en tres pilares fundamentais.

- Aliviar, entreter e atenuar o longo e frío inverno na poboación rural, onde a soidade en moitos veciños e veciñas nos preocupaba substancialmente.

- Seguir potenciando ese movemento asociacionista no que cremos como parte vital para a posible continuidade e fortalecemento do rural.
- Axudar na maneira do posible e dende a máis absoluta humildade a poñer en valor coas nosas achegas ao audiovisual galego e artes derivadas formando un binomio do que nos podíamos favorecer ambas as partes

A CHAVE DE BASCUAS
NA INVERNADA DE CINE
SÁBADO, 12 DE NOVIEMBRO ÁS 18.00H
CASA ESCOLA DE CABREIROS (XERMADE)

IDEA ORIXINAL BRUNO PENA MÚSICA LUAR NA LUBRE
REPARTO FERNANDO MORÁN XOSE BARATO CARMEN CONDE ABEL PENA TERESA LORENZO

ENTRADA LIBRE E GRATUITA ATA COMPLETAR AFORO

Organizan Colaboran

Cavilamos que unha boa maneira de atender a estas demandas era poñer en marcha as Invernadas de Cine. Trátase de espazos de encontro de varios sábados nos que a veciñanza e público en xeral se achega á Casa-Escola de Cabreiros para visualizar películas, curtas, documentais, vídeo clips, teatro etc. Ademais da súa visualización, procuramos desenvolver momentos de debate e análise con diferentes profesionais que nos permiten reflexionar e aprender sobre diferentes temáticas vencelladas co medio rural. Na web de www.cabreiros.es pode verse unha mostra dos diversos programas. No momento do peche deste libro tíñanse realizado 8 edicións.

Xornadas de Sendeirismo. Coñece o teu concello camiñando

Camiñaban as Xornadas pola cuarta edición no ano 2008 cando despois de facer varios encontros con outras asociacións fóra do noso concello e atendendo a solicitude dun amplo número de veciños e veciñas, creouse a iniciativa de compartir algo que estaba entre nós e debiamos ter a obriga de coidar, o noso propio contorno, a natureza en estado puro e salvaxe. *Coñece o teu concello camiñando* como iniciativa

sociocultural non soamente nos facilitou a oportunidade de percorrer palmo a palmo parroquia a parroquia, senón de interactuar interxeracionalmente con moita veciñanza que coñecía pero non sabía onde vivía. Estamos a falar do propio concello, polo que serviu de nexo e unión para derivar nunha fronte común que ano tras ano ía medrando con outras iniciativas conxuntas.

A día de hoxe teñen lugar todos os anos as Xornadas de Sendeirismo nadas desa iniciativa e constan de catro ou cinco xornadas nas fin de semana entre os meses de

abril e maio, con rutas educativas e de desfrute para coñecer primordialmente a nosa Galiza. Rematan as Xornadas cunha viaxe no mes de setembro de catro días a un parque natural da Península. O turismo de zapatilla ofréceche o máis singular e propio do contorno con todas as súas variantes e pídeche a cambio soamente que sexamos capaces de coidalo. Grazas e este movemento social dende a parroquia de Cabreiros e coa axuda do concello fomos quen de poñer a andar a *Ruta do río Trimaz*, de 14 km e de gran beleza paisaxística e patrimonial.

O Empalme. Unha historia rural colectiva

Resultado das ideas e intercambios sociais que tiveron lugar este 15 anos nas xornadas, naceu o vídeo *O Empalme. Unha historia rural colectiva*. A través do mesmo, temos a oportunidade de lembrar como era a vida nun dos barrios de Cabreiros. Da voz dos veciños e veciñas podemos percibir de primeira man as historias e vivencias dunha parte da veciñanza, así como o seu sentir acerca do pasado, do presente e do

futuro do barrio. O vídeo está ateigado de anécdotas de como era e sigue a ser a vida cotiá, deixando entrever cara a onde pode ir o seu futuro. O traballo pretende igualmente constituírse nunha homenaxe as/aos nosos maiores e a toda a xente que fixo posible a existencia e o desenvolvemento deste núcleo rural de Cabreiros e de Galicia.

Podedes visualizar o vídeo no seguinte enlace: www.cabreiros.es.

Recursos bibliográficos e de información

ATRANCOS E DESAFÍOS NO ENSINO DO MEDIO RURAL DO SÉCULO XXI. UNHA NECESARIA REVISIÓN CURRICULAR NA SOCIEDADE DA INFORMACIÓN

FRANCISCO XOSÉ ARMAS QUINTÁ
XOSÉ CARLOS MACÍA ARCE
Departamento de Didácticas Aplicadas
Universidade de Santiago de Compostela

YAMILÉ PÉREZ GUILARTE
Departamento de Didácticas Específicas e Métodos de
Investigación e Diagnóstico en Educación
Universidade da Coruña

Introdución

Foron moitas as investigacións que se levaron a cabo nas últimas décadas que tiveron como centro de estudo o medio rural, fose cal fose a temática asociada. No caso galego, pero tamén a nivel nacional, é recorrente a insistencia sobre os problemas derivados do declive demográfico e económico do medio rural, pero son poucos os estudos orientados a investigar sobre as oportunidades e potencialidades destas áreas para tentar saír da situación de regresión na que se atopan. A mal chamada, dende o noso punto de vista, *España baleira* para referirse á crise demográfica do medio rural, elude a unha dicotomía moi simple entre espazos dinámicos urbanos e espazos rurais deprimidos; ou como sinalou tamén Gómez Mendoza (2019), unha España urbana culpable e outra rural vítima.

Mais que unha *España baleira* estamos ante unha España despoboadada con densidades de poboación moi baixas e avellentada, pero non baleira. Este é un cualificativo que encobre diferencias rexionais que impiden propoñer políticas realistas e solucións viables. Non se pode, neste novo século, basear as axudas ao medio rural en políticas orientadas única e exclusivamente ao sector primario. É fundamental prescindir de políticas sectoriais e optar por unha planificación integradora do medio rural, mellorar as condicións de vida dos habitantes destes espazos, atraer novos residentes que teñan vontade de quedar no rural, e, sobre todo, una boa dotación de servizos destacando os dixitais (Gómez Mendoza, 2019).

As mudanzas que tiveron lugar no medio rural son, na actualidade, un feito inquestionable tanto a nivel espacial, funcional como socioeconómico (Sancho e Reinoso, 2012) e foron obxecto de estudo de moitas disciplinas interesadas na súa análise e evolución (Prados, 2009). Estes cambios están relacionados, en boa medida, coa difusión da sociedade da información e as novas tecnoloxías. Ao longo destes anos, o medio rural pasou de ter un papel fundamentalmente agrario, de provisión de alimentos, materias primas e recursos humanos ás cidades, a un perfil máis pluriactivo e multifuncional creando unha realidade diferente á tradicional (Rubio, 2010). Desde entón, as áreas rurais están comezando a ser vistas máis que como superficies de produción, como espazos que proporcionan unha serie de valores de elevado interese para a sociedade global cada vez máis urbanizada (Armesto, 2005).

O medio rural pasou de ser nas últimas décadas un espazo con connotacións negativas (vulgar e atrasado), a ter na actualidade matices positivos e asociados á calidade (Sancho e Reinoso, 2012). Tivo influencia neste cambio de perspectiva as novas relacións campo-cidade a distintos niveis, que foron poñendo en valor o medio rural entre a cidadanía urbana ao consideralo como un ben público que forma parte do conxunto do patrimonio da sociedade (Rubio, 2010). O rural está presente na imaxinación popular e revélase tanto como un espazo imaxinativo conectado con todas as clases de significados culturais, que van dende o idílico ata o opresivo, como obxecto de desexo de estilo de vida (Clope, 2006).

A vinculación do agrario ao rural comezou a romperse a mediados do século pasado, froito dun proceso de desagrarización que levou parello un proceso de desruralización derivado dunha perda de poboación (Rodríguez, 2005). Os cambios que tiveron lugar no sector agrario no último terzo do século XX están relacionados co descenso da poboación ocupada no sector primario, o peso relativo que supón este no PIB e tamén á diminución da superficie agraria utilizada. Ata finais da década dos anos 80 do pasado século, o medio rural encaixaba nun paradigma de carácter desrollista e produtivista tradicional, que se manifestou en forma de modernización da agricultura (Rubio, 2010). Actualmente, o peso relativo do sector primario está sendo ocupado por outros sectores económicos, o que dá lugar a un importante proceso de diversificación da súa economía (Lázaro, 1995).

O medio rural, no seu proceso de transformación ao modelo postprodutivista estase adaptando a unha nova situación ambiental, demográfica, social, económica, territorial e política (Rubio, 1999). Unha das características principais deste modelo produtivo é a diversificación das actividades produtivas. Este fenómeno, coñecido por pluriactividade, debe ser o obxecto fundamental das políticas dirixidas a impulsar o desenvolvemento rural (Rubio, 2010). Autores como Kinsella, Wilson, De Jong e Renting (2000) sinalan que a pluriactividade non é algo novo, e que veu sendo unha estratexia tradicional de adaptación económica dos problemas rurais para sobrevivir cando as condicións do mercado eran máis duras. Pero, como ben sinala tamén Bonnamour (2001), para que a diversificación teña éxito, esta debe estar baseada no profesionalismo e na innovación.

Dende o noso punto de vista, o estudo das diferentes dinámicas que están a ter lugar no medio rural é fundamental para entender os procesos de urbanización que tiveron lugar nas últimas décadas do pasado século, así como a diversidade que existe nestes espazos e o papel que xogan no tecido social e económico do territorio. Todos estes aspectos deben ser traballados nas aulas de educación primaria e secundaria para que alumnas e alumnos adquiran un coñecemento global da sociedade e comprendan a realidade do mundo no que viven.

O medio rural na sociedade da información

Hai un elenco moi diverso de opinións na comunidade científica sobre as estratexias e actividades económicas que poden impulsarse para revitalizar o medio rural. As áreas rurais e, especialmente as máis periféricas, teñen na sociedade da información unha grande oportunidade para mudar a situación de regresión que padecen. O illamento que causaba a distancia ás cidades, onde se concentra a maior parte do poder económico, foi superado coa difusión das novas tecnoloxías. Internet fixo posible a desaparición das distancias, pero débese ter en conta tamén que a tecnoloxía por si soa non xera desenvolvemento, e precísase de capital humano cualificado que saiba sacarlle o máximo rendemento.

Na sociedade da información, o medio rural ten acceso a novos mercados ao se liberar das limitacións que lle impoñía a distancia, pero tamén fai posible o traballo a distancia, a formación en liña e o acceso a outros moitos servizos dixitais como a administración ou a banca electrónica. Neste escenario, as mozas e mozos que antes marchaban do rural para a cidade na procura dun emprego acorde á súa formación, teñen agora a posibilidade de traballar a distancia dende as súas vilas de orixe, acceder aos mercados globais e vender produtos antes relegados a un ámbito local, e mesmo poder realizar estudos en liña sen a necesidade de desprazarse. Isto é, sen dúbida, unha grande oportunidade que se debe saber aproveitar.

Cada día son menos as persoas que están á marxe da sociedade da información por non ter equipamento ou acceso á Rede e, para poñer en evidencia as disparidades da desigual difusión das novas tecnoloxías, xurdiu o concepto da *fenda dixital*. Galicia, como rexión periférica e marxinal no proceso de difusión das novas tecnoloxías, figuraba a comezos do novo milenio en posicións moi atrasadas con respecto a outras rexións europeas e tamén a nivel nacional. Na actualidade, e á vista dos datos que fan referencia á disposición de dispositivos con acceso á Rede, pódese constatar que a fenda dixital en Galicia quedou xa superada. Segundo os datos que ofrece o Instituto Galego de Estatística, máis do 80 % da poboación galega usou a Rede nos últimos tres meses, tres cuartas partes dispoñen dun teléfono móbil con capacidade para conectarse a Internet, e catro de cada dez galegos xa mercou algún ben pola Rede.

Pero a superación da fenda dixital non implicou un total aproveitamento das vantaxes que poden ofrecer as tecnoloxías da información e a comunicación para o medio rural. Esta fenda dixital no acceso deu paso a unha nova fenda dixital que Armas e

Macía (2015) acuñaron como *fenda dixital de segunda xeración*. Esta nova fenda dixital está asociada ao consumo dos servizos avanzados de Internet, e separa aos usuarios que empregan a Rede case exclusivamente para consultar información e comunicarse dos que o fan dun xeito máis amplo, mercado e vendendo bens e servizos, comunicándose e realizando xestións coa administracións públicas, coa banca etc. Son estes servizos avanzados da Rede os que poden impulsar procesos de desenvolvemento nas áreas rurais.

O comercio electrónico e o traballo a distancia poden axudar a reverter, ou cando menos a minorar, as dinámicas regresivas do medio rural, mesmo impulsar fluxos de emigración de retorno (Blanco e Cánoves, 1998; Ray e Talbot, 1999; Grimes, 2000; Richardson e Gillespie, 2003; Simpson *et alii*, 2003). O teletraballo pode constituír unha alternativa para tentar atraer e integrar a poboación máis moza que é a que está a padecer na actualidade as maiores taxas de desemprego (Macía e Armas, 2012). Do mesmo xeito, o comercio electrónico podería chegar a converterse nunha das posibilidades de negocio e emprego no medio rural do século XXI. Na actualidade está a ter unha importante difusión mesmo en rexións periféricas e onde máis tarde se difundiron as novas tecnoloxías. En Galicia, nos últimos seis anos, a poboación que facía compras pola Rede duplicouse. Na actualidade, catro de cada dez galegas e galegos fixeron algunha compra por Internet nos últimos tres meses, e se temos en conta a franxa de idade que vai dos 25 aos 34 anos, ese valor achégase ao 70 %.

Drucker (2001) afimou xa hai case dúas décadas que o comercio electrónico ía ser, no contexto da sociedade da información, o que foi no seu día o ferrocarril na Revolución Industrial. É unha revolución nova, sen precedentes, que provocará cambios rápidos na economía, polo que é preciso que o medio rural saiba aproveitar esa oportunidade. No comercio da sociedade da información as distancias desaparecen, hai un só mercado e a competencia xa non ten fronteiras. As empresas vanse volvendo transnacionais ao tempo que se van abrindo camiño no mercado.

O traballo a distancia emerxe como unha nova forma de organización da actividade laboral no contexto da sociedade da información. As novas tecnoloxías fan posible o traballo dende o domicilio, nos desprazamentos laborais en aeroportos, hoteis ou outras localizacións itinerantes (teletraballo móbil) ou centros ou oficinas satélites deseñados para reducir os desprazamentos dos traballadores (Martínez *et alii*, 2006). Mediante o traballo a distancia as áreas rurais poden acoller poboación que no pasado desempeñaba o seu traballo na oficina na cidade, o que contribuíría a fixar poboación e minorar ou deter a emigración. Autores como Cairncross (2001) xa apuntaban que as novas tecnoloxías ían diluír a delimitación entre o traballo e o fogar, sendo este un espazo onde poidan convivir moitos aspectos da vida humana. Coa difusión do teletraballo o fogar poderá adquirir un novo papel pasando de ser un lugar onde o relax, ocio e descanso deixan de ser exclusivos incorporando novas funcións como lugar de traballo, formación etc.

Unha necesaria revisión curricular para o ensino do medio rural actual

Despois de analizar o currículo da educación secundaria obrigatoria e do bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia (Decreto 86/2015), púidose corroborar que o estudo do medio rural queda esquecido ou moi marxinado. É importante destacar algunhas eivas e incoherencias que poderían dificultar o proceso de ensinanza-aprendizaxe.

No primeiro curso da educación secundaria non hai contidos relacionados coa xeografía humana, pásase do bloque dedicado ao estudo do medio físico ao bloque onde se aborda o estudo da historia, o que dá a impresión de que se *esquecese* un bloque temático. Porén, no terceiro curso da educación secundaria só se inclúe un tema do medio físico en relación aos trece de xeografía humana e historia. Esta descompensación e débil estruturación temática entre os tres cursos do primeiro ciclo da educación secundaria, está en contradición co que recolle o propio currículo onde sinala que “... se tiveron en especial consideración dous factores: por unha parte buscouse un reparto o máis equilibrado posible entre a Xeografía e a Historia nos tres cursos...” e “... intentouse secuenciar do xeral ao particular [...] traballando nos primeiros cursos con contidos máis globalizados e incrementando o nivel de complexidade a medida que se avanza na etapa” (Decreto 86/2015, p. 26.411). Todas estas debilidades están en liña co que sinalan Macía, Rodríguez e Armas, (2015) sobre os problemas que amosa o alumnado para recordar conceptos ou reflexionar sobre ideas que xa foron explicadas en cursos anteriores.

Unha mostra de que o estudo do medio rural semella quedar esquecido no currículo da educación secundaria é que ningunha acepción que se asocia a estes espazos como por exemplo *medio rural*, *áreas rurais*, ou *xeografía rural*; ningún destes termos aparece recollido nos contidos dos cursos da educación secundaria. Soamente aparece unha vez o termo *rural* en todo o currículo, e está no segundo curso cando se trata o estudo da cidade e o proceso de urbanización europeo. O feito de non contemplar o estudo do medio rural e a xeografía rural do mesmo xeito que se fai para a cidade e os procesos de urbanización supón, ao noso xuízo, unha eiva importante á hora de explicar como se foron configurando as áreas urbanas, os movementos migratorios do agro á cidade, e incluso os procesos de periurbanización e contraurbanización derivados dos cambios nas dinámicas sociais e económicas dos espazos rurais máis próximos ás urbes.

Estas carencias e debilidades detectadas no currículo tamén se trasladan, en maior ou en menor medida, aos manuais. A este respecto analizáronse, para os tres primeiros cursos da educación secundaria que engloban o primeiro ciclo desta etapa, varios manuais co gallo de valorar como se abordaba o medio rural nesta etapa educativa. Non se tiveron en conta nesta análise os contidos dos manuais para o cuarto curso dado que neste están dedicados á historia e, no caso da xeografía, á globalización.

No primeiro curso da educación secundaria a editorial Anaya (2015) non recolle contido ningún relacionado coa xeografía humana e, polo tanto, tampouco contempla a xeografía rural. Dos seis temas que propón todos fan alusión a aspectos físicos, ben sexa a nivel planetario ou rexional. No curso seguinte, tamén no manual publicado por Anaya (2014), dedica só tres temas de xeografía fronte a nove de historia. É incomprendible esta descompensación temática cando no currículo, para os tres primeiros cursos do primeiro ciclo da educación secundaria, organiza os distintos temas en tres bloques: medio físico, actividades humanas e a historia. A diferenza do que acontecía para o primeiro curso, neste caso os tres temas propostos son de xeografía humana. Nesas estúdase a poboación a distintas escalas, as sociedades actuais e as súas diferenzas, e a análise das cidades. Non hai ningún tema dedicado ao medio rural; simplemente se fai alusión a estes espazos nos apartados que se refiren ao poboamento e emprégase o termo rural só para contraponélo ao urbano.

Para o terceiro curso revisáronse os manuais publicados por Oxford University (2015) e Vicens Vives (2015). Nas vinte e catro unidades didácticas que se deseñaron nestes dous manuais dedicadas ao estudo da xeografía abórdanse, fundamentalmente, os sectores económicos a distintas escalas (mundial, europeo, nacional e rexional), pero ningunha delas estuda as transformacións dos espazos rurais e, en particular, o descenso do peso relativo das actividades vencelladas ao sector primario. O medio rural do século XXI, sobre todo nos países desenvolvidos, é un espazo pluriactivo e multifuncional, polo que todos estes aspectos deberían ser considerados, tanto a nivel curricular como no deseño dos contidos e actividades nos libros de texto.

O medio rural do novo milenio debe ser coñecido e traballado polo alumnado co fin de que comprendan que o rural xa non é sinónimo de agrario, nin que todo o rural padece os mesmos problemas de avellentamento e declive económico. Tal e como sinala Cabero (2019), ensinar o medio rural é difícil dado que os parámetros dos nosos modelos de vida están dominados pola cidade e o urbano, pero é unha necesidade colectiva a ensinanza dos nosos medios rurais e as súas paisaxes agrarias e culturais. Tamén García e Licerias (1993) alertaron no seu día sobre a necesidade de acercar a escola ao medio rural, dalo a coñecer, sobre todo pola súa influencia nos procesos de urbanización no noso país.

Hai un descoñecemento alarmante sobre o medio rural e así queda patente na literatura científica. Licerias (1998) sinala a necesidade de coñecer as ideas que teñen os estudantes sobre o medio rural, xa que a educación escolar debe saber aproveitar as ideas previas das nenas e dos nenos positivas destes espazos co fin de resaltar e conservar os seus valores. Tamén estudaron a percepción do medio rural do alumnado López, García e Medina (2019) e chegaron á conclusión de que o alumnado percibe estes espazos como atrasados en comparación coas cidades, con problemas de despoamento e avellentamento.

A difusión das novas tecnoloxías tiveron unha influencia considerable nos espazos rurais, tanto dende o punto de vista espacial como funcional e socioeconómico (Sancho e Reinoso, 2012). As funcións e significados que lle foron asignados ao medio

rural fixeron del un concepto complexo e ambiguo. É difícil explicar por que un espazo é rural ou urbano e tamén trazar unha liña nun mapa que separe a ambos (Woods, 2011). Non se pode falar dunha fronteira nítida entre o urbano e o rural, senón máis ben dun gradiente de urbanización no que se refire á intensidade da edificación, a estrutura económica, ou na mobilidade de persoas e mercadorías (Roca, 2003). Esta nova ruralidade fai necesario que se ensine unha nova xeografía rural propia da sociedade da información xa que, deste xeito, alumnas e alumnos entenderán mellor o mundo no que viven.

Conclusiones

Os cambios que tiveron lugar nos espazos rurais nas últimas décadas froito da difusión das novas tecnoloxías e a sociedade da información foron profundos e incuestionables. A desaparición das distancias poden crear grandes oportunidades de desenvolvemento nestes espazos, pero é preciso saber aproveitálas. O medio rural pasou de ter un papel esencialmente agrario a configurar un perfil máis pluriactivo e funcional. É esencial que o alumnado coñeza as diferentes dinámicas que tiveron lugar no medio rural, pero tamén as que están a ter no presente e as futuras, froito da difusión das novas tecnoloxías e, en especial, dos seus servizos avanzados. Pero tal e como está configurado o currículo na educación obrigatoria é, cando menos, complicado que isto aconteza. A revisión de varios manuais en distintos cursos da educación secundaria obrigatoria veñen reproducir as eivas e carencias do currículo. Hai un descoñecemento alarmante do medio rural e as súas dinámicas, e así queda constatado na literatura científica. Isto ten unha explicación ben simple, o medio rural está practicamente ausente no currículo e nos libros de texto.

Referencias bibliográficas

- ALBET MAS, A., BOSCH MESTRES, D., GARCÍA RUÍZ, C., GONZÁLEZ-MONFORT, N. (2015). *Xeografía e Historia, 2.2 Xeografía*. Vicens Vives: Barcelona.
- ARMAS QUINTÁ, F. X., MACÍA ARCE, X. C. (2015). Da cidade dixital á cidade do coñecemento. Un proceso inacabado. En: Lois, R.C & Pino, D. *A Galicia Urbana*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia, pp. 449-462.
- ARMESTO LÓPEZ, X. A. (2005). Notas teóricas en torno al concepto de postproductivismo agrario. *Investigaciones Geográficas*, 36, 137-156.
- BLANCO ROMERO, A., CÁNOVES VALIENTE, G. (1998). El teletrabajo, ¿Alternativa para el mundo rural? En: Actas IX Coloquio de Geografía Rural. Vitoria, Universidad del País Vasco, AGE, p. 52-62.
- BONNAMOUR, J. (2001). El mundo rural ante el nuevo siglo: retos y desafíos. En García Pascual, F. (ed.). *El mundo rural en la era de la globalización: incertidumbres y potencialidades* (pp. 23- 41). Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- BURGOS, M., MUÑOZ-DELGADO M. C. (2015). *Xeografía e Historia*, 1º ESO. Anaya: Madrid.
- BURGOS, M. Y MUÑOZ-DELGADO M. C. (2014). *Ciencias Sociais, Xeografía e Historia*, 2º ESO. Anaya: Madrid.

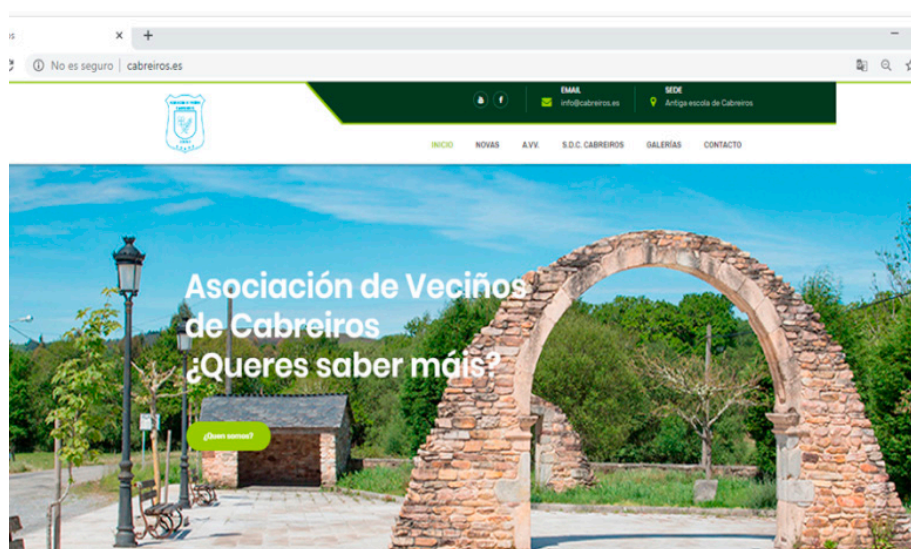
- CABERO DIÉGUEZ, V. (2019). Retos y oportunidades para la enseñanza del medio rural. En Macía Arce, X. C., Armas Quintá, F. X., Rodríguez Lestegás, F. (coords.) (2019). *La reconfiguración del medio rural en la sociedad de la información. Nuevos desafíos en la educación geográfica* (pp. 727-729). Santiago de Compostela: Andavira Editora.
- CLOKE, P. (2006). Conceptualizing rurality. In P. Cloke, T. Marsden, & P. Mooney (Eds.), *The handbook of rural studies* (pp. 18-28). London: SAGE Publications.
- DECRETO 86/2015, DO 25 DE XUÑO, polo que se establece o currículo da educación secundaria obrigatoria e do bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia. Diario Ofi de Galicia, núm. 120 (29 de junio de 2015).
- DRUKER, P. (2001). Detrás de la revolución de la información. *La Factoría* [en línea]. Outubro- Enero de 2001, nº 13 [ref. de 04-07-2006]. Disponible en Internet: <http://www.lafacto-riaweb.com/articulos/drucke13.htm>.
- GARCÍA RUIZ, A. L., LICERAS RUIZ, A. (1993). *Aproximación didáctica al estudio del medio rural*. Granada: Universidad de Granada.
- GÓMEZ MENDOZA, J. (11 DE OUTUBRO DE 2019). *Por favor, no le llamen España vacía*. Recuperado de: www.elpais.com.
- GRIMES, S. (2003). The digital economy challenge facing peripheral rural areas. En: *Progress in Human Geography*. Nº 27, vol. 2, p. 174-193.
- KINSELLA, J., WILSON, S., DE JONG, F., RENTING, H. (2000). Pluriactivity as a livelihood strategy in Irish farm households and its role in rural development. *Sociologia Ruralis*, 40(40), 481-496.
- LÁZARO ARAUJO, L. (1995). El desarrollo rural en el contexto de la Unión Europea. En Ramos, E., Cruz, J. (coords.). *Hacia un nuevo sistema rural* (pp. 237-255). Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- LICERAS, A. (1998). Percepciones y concepciones sobre el medio rural. Implicaciones educativas. En De Vera Ferre, J. R., Tonda Monllor, E. M., Marrón Gaite, M. J. (eds.). *Educación y geografía* (pp. 559-566). Alicante: Asociación de Geógrafos Españoles, Universidad de Alicante.
- LÓPEZ FERNÁNDEZ, J. A., GARCÍA MORÍS, R., MEDINA QUINTANA, S. (2019). La percepción del medio rural entre el profesorado de geografía en formación inicial. En Macía Arce, X. C., Armas Quintá, F. X., Rodríguez Lestegás, F. (coords.) (2019). *La reconfiguración del medio rural en la sociedad de la información. Nuevos desafíos en la educación geográfica* (pp. 783-795). Santiago de Compostela: Andavira Editora.
- MACÍA ARCE, X. C., RODRÍGUEZ LESTEGÁS, F., ARMAS QUINTÁ, F. X. (2015). Interpretación del paisaje europeo y su valor patrimonial en un aula de educación secundaria. Una propuesta didáctica sobre educación patrimonial basada en las nuevas tecnologías de la información y la comunicación. En Solé, G. (ed.). *Educação Patrimonial: Contributos para a construção de uma consciência patrimonial* (pp. 345-362). Braga: Centro de Investigação em Educação, Universidade do Minho.
- MACÍA ARCE, J. C., ARMAS QUINTÁ, F. J. (2012). Consumption of Advanced Internet Services in the Enterprises Sector: The Spread of Telework in the Metropolitan Area of Madrid. *Journal of Urban and Regional Analysis* 4(1), p. 51-61.
- NAVARRO MADRID, A., ALCOLEA MORATILLA, M. A. (2015). *Geografía e Historia, Geografía Económica*, 3º ESO. Oxford University: San Fernando de Henares.
- PRADOS, M. J. (2009). Naturbanization: New identities and processes for rural-natural areas. En M. J. Prados (Ed.), *Naturbanization: new identities and processes for rural-natural areas* (pp. 3-7). London: Taylor & Francis Group.
- RAY, C., TALBOT, H. (1999). The information Society and rural development. En: Crang, M., Crang, P., May, J. *Virtual Geographies. Bodies, space and relations*. London: Routledge, 322 p.
- RICHARDSON, R., GILLESPIE, A. (2003). The call of the wild: Call centers and economic development in rural areas. *Growth and Change* 34 (1), p. 87-108.

- ROCA, J. (2003). La delimitación de la ciudad: ¿una cuestión imposible? *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, 35(135), 17-36.
- RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ, M. (2005). *Revisión de las políticas de desarrollo rural y su incidencia en los municipios rurales de la provincia de Almería. Los servicios de proximidad como base para su reformulación*. Málaga: Analistas Económicos de Andalucía-Fundación Unicaja.
- RUBIO TERRADO, P. (2010). Modelización de los cambios y evolución reciente del sistema rural español. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 54, 203-235.
- RUBIO TERRADO, P. (1999). El postproductivismo en los espacios rurales. En Galdós Urrutia, R., Ruiz Urrestarazu, E. *Postproductivismo y medio ambiente* (pp. 15-78). Informes Técnicos nº 82. Publicaciones del Gobierno Vasco. Departamento de Agricultura y Pesca. Vitoria-Gasteiz.
- SANCHO COMÍNS, J., REINOSO MORENO, D. (2012). La delimitación del ámbito rural: una cuestión clave en los programas de desarrollo rural. *Estudios Geográficos*, 73(273), 599-624. Disponible en: <https://doi.org/10.3989/estgeogr.201221>
- SIMPSON, L., DAWS, L., PINI, B., WOOD L. (2003). *Rural Telework: Case Studies from the Australian Outback*. In: *New Technology, Work and Employment*. Vol. 18, p. 115-126.
- WOODS, M. (2011). *RURAL. KEY IDEAS IN GEOGRAPHY*. Abingdon: Routledge.

Cabreiros.es, páxina web

A evolución vivida durante os 15 anos tamén se viu reflexada nos programas das xornadas e nas súas necesidades. A asociación de veciños e veciñas xa contaba cunha páxina web, mais fora creada había tempo e estaba a quedarse obsoleta.

Pensado como unha forma inmediata e actual de chegar á xente, e a moita máis xente á vez, as xornadas teñen unha conta de Facebook dende o ano 2017. A creación desta conta tamén levou asociada a creación ou a renovación da páxina web, para ter unha referencia e un sitio ao que remitir a todos os seguidores da conta, e tamén fóra do Facebook, para ter esa presenza no mundo virtual e mostrar dende Cabreiros e dende a asociación todo o que se desexa que a xente coñeza.

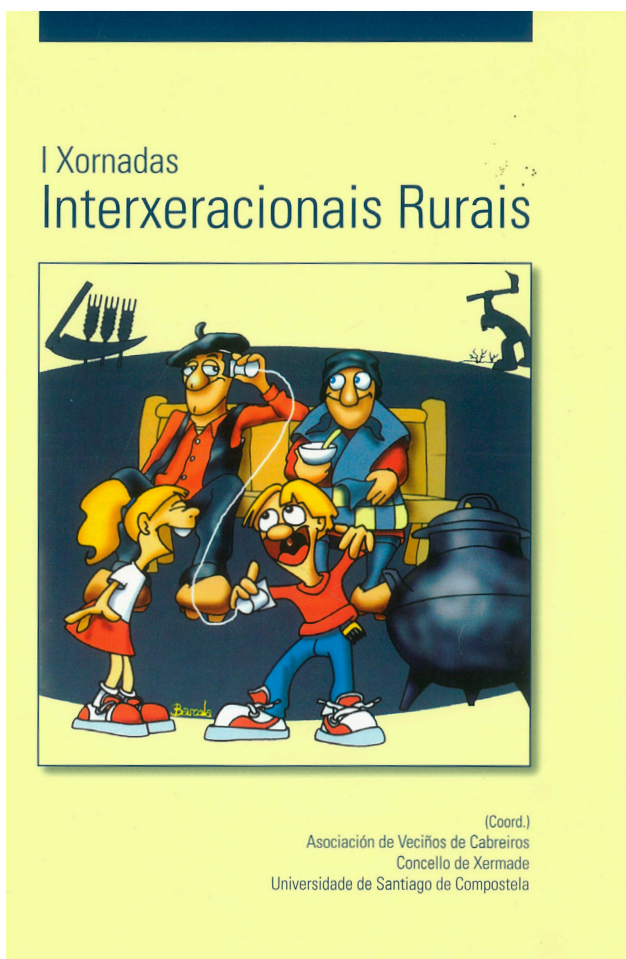

Así pois, nese mesmo ano, 2017, a través dos profesionais de Cincotresweb, dábase a coñecer a nova páxina web, totalmente accesible e facilmente manexable, para albergar todos os recursos que se foron creando e funcionar como unha base de datos para toda aquela persoa interesada en Cabreiros e no seu mundo.

A páxina web conta con diferentes apartados: información sobre a asociación; un esquema de todas as edicións das xornadas co programa destas; información sobre sendeirismo e as rutas que se programan; un apartado para o Premio de Xermade na historia; un resumo e un enlace de todos os vídeos documentais; o proxecto da memoria fotográfica; a Invernada de Cine; os programas de radio e Cabreiros no tempo. É o compendio de toda a vida sociocultural da parroquia e a forma virtual de comunicarse coa xente, estando sempre activa e actualizando toda a información relevante sobre as actividades e as datas de realización destas.

Edición I Xornadas Interxeracionais Rurais

Ao remate das I Xornadas Interxeracionais Rurais aló polo 2005, a satisfacción do resultado era máis ca evidente, a nivel de participación, organización, colaboración das distintas entidades e sobre todo a nivel divulgativo e pedagóxico. Non tiñamos pensado recoller bibliograficamente ano tras ano a evolución e funcionamento dos tres días das xornadas, sería basicamente imposible, pero había unha necesidade de constatar o comezo dunha idea, dun proxecto, dun xerme que podía dar que falar. Así o fixemos, recuperando practicamente todo o material exposto neses tres días desas primeiras xornadas e publicalo para presentalo nas II Xornadas, en 2006.

* * *

O chouto do rural en Cabreiros

Só uns días antes de redactar estas breves liñas, o enésimo informe sobre a situación real do galego como lingua viva sacaba á luz un dato tráxico: un de cada catro nenos/as non sabe falar en galego. De xeito paralelo, neses días previos tamén, o Consello de Europa poñía rubia a Xunta de Galicia lembrándolle o que xa lle dixera, que tiña que mudar a súa política lingüística.

Estas dúas circunstancias que, casualmente, coincidiron no tempo, debemos interpretalas só como sinais do que, no fondo, está sucedendo. E aquí é onde descubrimos que segue existindo –a pesar de todo– o rural, e que o fai talvez para darnos leccións de vida, de sentido común, xusto nos momentos nos que parecería que todo está perdido.

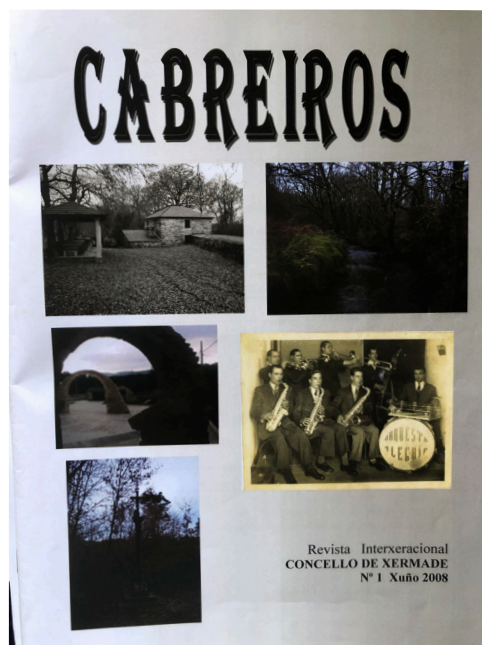
Atrás quedaron aqueles tempos nos que a realidade allea aos medios urbanos e vilegos era analizada sempre con mirada triste, con resignación, poñendo en evidencia a cada paso a inferioridade de condicións na que se vive nas nosas aldeas. Pero non, se hoxe por hoxe temos que buscar quen somos, e o que queremos ser, xa non queda outra que ir ao rural. Porque o rural –todo o rural coma quen di– está a media hora por estrada de calquera lugar –de ocio, de cultura, de... – ao que poida acudir calquera neno, calquera moza, do medio urbano. E, máis aínda, os nenos e nenas rurais son os únicos xa que poden aspirar a ser en verdade bilingües, pois son os únicos en contacto coas dúas linguas faladas en Galicia.

E, á fi chegamos a Cabreiros. Pois ben, o rural hai que coidalo, pero hai que entendelo con ollos do século XXI; hai que concluír estratexias para que sexa posible vivir nel; hai que descubrir de que xeito está aí para abrírnos ao mundo. E iso debe ser feito hoxe en positivo, coa convicción de que no rural está a chave. En Cabreiros levan quince anos no camiño e os froitos están á vista. Nova Escola Galega gábase de ter colaborado nestes quince anos coa Asociación Veciñal de Cabreiros no desenvolvemento dun proxecto que é xa referencia en Galicia. Por moitos anos máis, xuntos no camiño, por longo que este sexa

NOVA ESCOLA GALEGA
XOSÉ M. LASTRA

I Revista Interxeracional. Concello de Xermade. Nº 1, xuño 2008

Revista coordinada por: MARÍA MOSQUERA PENA, MARÍA GONZÁLEZ PELETEIRO.

No ano 2008, no marco da materia de Didáctica de Educación de Adultos (3º de Educación Social, prof. Suso Rodríguez), as alumnas María Mosquera e María González Peleteiro, propuxeron a realización dunha revista interxeracional na parroquia de Cabreiros e no Concello de Xermade. Para iso visitaron en diversas ocasións a parroquia de Cabreiros, recolleron diferentes recursos bibliográficos e contou coa moi estimable axuda de Xosé Manuel Felpeto e da veciñanza de Cabreiros. A revista recolle apartados relacionados coa contextualización, Asociación de Veciños de Cabreiros, entrevista a Xosé Manuel, Teatro, Equipo de Fútbol, Patrimonio Cultural, Entrevista a Laura Souto, Xornadas Interxeracionais, conversa con Celestino Gato Seijido, Pasatempos, entroutos.

Guía de asociacións de Xermade

A raíz do I Encontro de Asociacións de Xermade, xurdiu a necesidade de ter un directorio no que aparecen todas as asociacións do concello. Esta guía foi un nexo de unión e tamén unha forma de darlle visibilidade ao traballo e á traxectoria de cada unha delas.

Os obxectivos desta eran recoller a información e a historia de cada asociación, facer visible e darlle valor ao traballo feito polas asociacións e poñer en común a veciñanza xermadesa.

Coma todo proxecto, esta guía pasou por un proceso de realización no que logo de ter a idea, houbo que darlle forma contactando con cada asociación, recollendo a información que era achegada e dándolle forma para organizala de xeito uniforme e que quedase un documento útil para dirixirse a el sempre que se necesitase calquera dato de cada unha das entidades.

Una decena de asociaciones de Xermade se reúne para intercambiar posturas

► La cita coincidió con las Xornadas Interxeracionais de Cabreiros

MARTA MANCEBO

XERMADE. La segunda sesión de las XI Xornadas Interxeracionais de Cabreiros permitiu que una decena de asociacións do municipio se reuniese para coñecerse máis de cerca e intercambiar posturas. El objetivo es que en un futuro ese nexo de unión creado ayer pueda ayudarles a seguir traballando de forma conjunta en favor de la dinamización del medio rural.

El Concello de Xermade demostró que es uno de los municipios de la comarca chairega con mayor proyección asociativa. En la actualidad, cuenta con 16 entidades, entre las que hay asociacións vecinales, de mulleres rurais o culturais.

En el acto de ayer, las diez participantes resumieron las razones de su creación, así como las actividades que desarrollan y todo lo que han conseguido por sus parroquias. Entre los ponentes estaba José Manuel Felpeto, el presidente

Algunos de los representantes de las asociacións xermadesas. M. MANCEBO

de la asociación de Cabreiros, que no quiso perder la oportunidade de animar a los otros representantes «a reciclarse e a seguir pelexando por potenciar o rural dende o aso-ciacionismo».

Además del encuentro entre asociacións, la jornada también permitió a los asistentes disfrutar

de una charla de Iván García, animador sociocultural del Concello de Vedra, así como de un coloquio en el que intervinieron el profesor universitario de orixe boliviano Germán Vargas y el presidente de la Federación de Asociacións Veciñais de la provincia de Lugo, Jesús Vázquez.

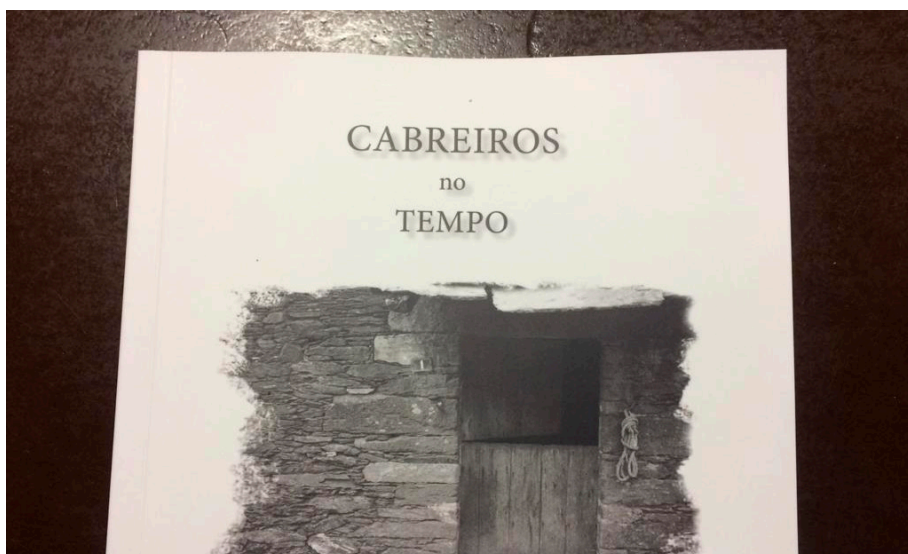
A guía conta cunha pequena introdución, un prólogo, un limiar, os datos de cada asociación, tamén unha referencia a antigas asociacións do concello e un anexo no que se recollen as directivas existentes en cada unha delas dende a data da súa fundación e durante todo o seu percorrido.

No apartado das asociacións, en cada unha delas figuran os mesmos datos: nome, enderezo, persoa de contacto, teléfono, data de fundación, correo electrónico en caso de telo, a directiva que nese momento estaba funcionando, os seus obxectivos e fins, as persoas beneficiarias, os recursos cos que contan e as súas principais actividades, ademais de aparecer na maioría, fotos dos locais e de diferentes momentos.

A guía presentouse no ano 2016, durante o desenvolvemento das XII Xornadas, nun acto no que se fixo un repaso de todo o proceso de realización e do resultado final, coa presenza da veciñanza e a maioría da representación das asociacións, para recoller un exemplar e poder seguir na liña de traballo en conxunto. Así pois, en cada asociación contan cunha guía e tamén está dispoñible na biblioteca municipal.

Cabreiros no tempo

O primeiro formato audiovisual da memoria fotográfica de Cabreiros ensinounos algunhas cousas importantes para a súa posible continuación. Unha delas, a máis importante quizais, foi o de crear ese ambiente de confianza onde a veciñanza se atreva a sacar daquelas caixas pequenas de lata a historia de cada casa. Que dispoñíamos de moito máis material fotográfico era xa unha realidade que tiñamos nas mans e necesitabamos

A Asociación de Veciños de Cabreiros
ten o pracer de convidalo a presentación
deste traballo de recuperación da
Memoria Fotográfica da nosa Parroquia.

Remataremos con un ágape para
degustar entre os asistentes.

Esperamos contar con vos

COLABORAN:

CONCELLO
DE XERMADE

DEPUTACIÓN
DE LUGO

plasmalo nun libro onde puidésemos dividir en distintas temarios as fotos e, sobre todo, poder contextualizar unha por unha así como dataalas e ofrecer algunha que outra explicación para poder situarnos cronoloxicamente no tempo segundo iamos avanzando nas páxinas do libro. Así naceu *Cabreiros no tempo* coma un requerimento da nosa propia historia como parroquia diseminada páxina a páxina e foto a foto. Mantemos que se puidésemos editar unha segunda entrega deste recurso bibliográfico o material sería innumerablemente maior. Non quedaría lata por abrir.

Unha antiga imaxe da orquestra Alegría. EP

As Xornadas Interxeracionais cumpren 15 anos

A asociación de veciños de Cabreiros é un colectivo dinámico que promove varias actividades como as Xornadas Interxeracionais Rurais, que acaban de presentar na Facultade de Ciencias da Educación da USC e que este ano cumprarán 15 anos de historia. Polo de agora, só se fixeron públicas as datas, que serán o 25 de maio, o 1 e o 8 de xuño.

Outras citas

A asociación tamén promove a Invernada de Cine, entre outras moitas propostas.

A asociación de Cabreiros recupera a súa memoria fotográfica cun libro

► A obra, que se presentará o 27 na escola da parroquia xermadesa tras case tres anos de traballo, recolle 190 imaxes dende 1910 a 1980

C.A. XERMADE. A asociación de veciños de Cabreiros, en Xermade, presentará o 27 de abril o libro 'Cabreiros no tempo', un traballo que pretende recuperar o pasado a través de antigas fotografías. A cita será ás 11.00 horas na escola.

«Tiñamos a idea de escribir un libro e queríamos unha franxa longa de tempo, retroceder ata a emigración. Pero non queríamos un libro ao uso e sabíamos que teríamos máis información a través da memoria fotográfica», explica Xosé Manuel Felpeto, o presiden-

te do colectivo, que indica que foi un traballo de case tres anos e «paciencia sibilina».

O libro, que conseguiron publicar grazas a unha axuda de 1.300 euros da Deputación e 200 euros do Concello —o resto financíase con fondos propios—, recolle a historia dende 1910 ata 1980 e divídese en dez temas: agro, emigración, festas, igrexa, escola, música, fútbol, xente, servizo militar e documentos.

«Fixemos unha primeira proposta e presentamos un DVD con parte das fotos que fomos recom-

pilando e a xente animouse máis ao velas, iso deu lle un pistoletazo e continuamos co traballo de campo», di Felpeto, que indica que o seu obxectivo era que «as fotos falaran, e falaron». «Puideron pasar polas nosas mans miles», di. Pero finalmente no libro, que está prologado polo historiador chairego Ramón Villares, publicaron 190.

Todo o proxecto estivo coordinado por Xosé Manuel Felpeto e Suso Rodríguez, man a man con Cándido Díaz, que se encargou do traballo técnico coas fotografías. «Leva feito máis libros noutros

concellos», apunta Felpeto, que fala de experiencia e de rigor á hora de recabar a información de cada imaxe. «Pelexamos moito porque non haxa erros», di.

«No plano persoal foi unha aprendizaxe enorme, descubrín moitos detalles da emigración», di o presidente da asociación, que asegura que a intención do proxecto é «que a xente non esqueza e que se reactive o rural, porque isto non morreu, segue vivo», e fala da capacidade das fotografías de «crear sentimentos e sensacións».

«Co resultado estamos encantados», di. Nesta primeira tirada saíran 200 libros pero dende a asociación non descartan publicar unha segunda edición. E entre as fotografías que recolle esta, destacan algunhas como as da desaparecida romaría de Santa María, as procesións, nas que os homes se colocaban nunha fila e as mulleres noutra, ou as da primeira banda de música de Cabreiros que naceu en 1917 e foi semente da orquestra Alegría. «Creo que vai ter moito tirón e que vai gustar», conclúe o presidente.

I e II convocatoria do Premio Xermade na Historia

Unha vez que pasaron dous anos con convocatorias para o premio e con autores/as con traballos presentados e premiados de gran nivel técnico e divulgativo sobre a historia en todos os termos deste concello, propuxemos un segundo paso coa ambición de poder conseguir que todos eses traballos non quedasen nunha mera formalidade e poidese chegar ás mans de que así o desexase. A publicación era necesaria

incluso e creo que para o propio autor, a satisfacción do premio en valor económico sempre é importante. Ese recoñecemento é máis ás horas de investigación a pé de campo, aínda que a publicación sería como a culminación de todo ese proceso. Coa axuda da Deputación de Lugo, concello do Xermade e AA VV Cabreiros presentouse a primeira edición de *Xermade na Historia* cos traballos premiados da primeira e segunda convocatoria. Un libro que pode marcar un tempo na historia deste concello. A día de hoxe trabállase na segunda publicación das seguintes traballos premiados.

Xermade na Historia apuesta por publicar las obras premiadas

► La entrega de premios del concurso y varias charlas sobre torneado cerraron las Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros

Xermade

C.P.R.

XERMADE. Las XIV Xornadas Interxeracionais de Cabreiros se despedían ayer con la entrega de premios del IV Xermade na Historia, en un acto en el que impulsores de la convocatoria y premiados abogaron porque se continúe dándole difusión a los trabajos con su publicación, tal y como ya se hizo con los de las dos primeras ediciones en un volumen patrocinado por la Diputación de Lugo.

«Hai que facelo pero tamén hai que contalo», fue una de las frases más reiteradas en las intervenciones, buscando desbancar la idea de que Xermade es una «terra sen historia», tal y como se decía en una web que había leído uno de los premiados, Javier Gómez Vila.

Tanto él como Antonio Riveira, su compañero de andadura en un trabajo que repasa unos 17.000 años de la Prehistoria y

cataloga 159 mámoas han contribuido a probar la falsedad de esa afirmación. «Temos unha terra moi bonita e con moita historia e agora estámola poñendo no mapa», sentenciaron.

Y eso es lo que ha hecho también María José Rodríguez con su proyecto, merecedor del segundo premio, un inventario de todas las iglesias, capillas y ermitas xermadesas. «Este traballo de campo permitíume coñecer a riqueza que tedes aquí, non só polas igrexas senón tamén polo seu contorno», afirmó la autora, valorando que la USC, una asociación vecinal como la de Cabreiros y un Concello pequeno como Xermade impulsen una convocatoria así.

Antonio Reigosa y Manuel Souto, integrantes del jurado, alabaron la rigurosidad y calidad de los trabajos. «É un luxo formar parte desta historia tan fermosa que nos permite saber un pouco máis de nos», dijo Xosé Manuel Felpeto, de la asociación de vecinos, mientras que el alcalde, Roberto García, anunciaba la convocatoria del V Xermade na Historia.

La última jornada se centró también en el torneado, con una charla sobre la arqueología de la madera y un repaso al pasado y presente del torneado artesanal, con demostraciones en directo.

Premiados, jurado y organización de Xermade na Historia. C. PÉREZ

CONSTRUINDO EN CLAVE LOCAL DA COMUNIDADE E DA SÚA INTERVENCIÓN LOCAL

IVÁN GARCÍA GARCÍA

Técnico de Animación Sociocultural do Concello de Vedra
Profesor asociado na USC

“Estamos no ano 2019. Parte do mundo coñecido está ocupado pola apatía e o individualismo. As aldeas esmorecen. A globalización capitalista e a dixitalización homoxeneiza a maioría das persoas que habitan no planeta... a todas? Non! Hai unha aldea poboada por galegos/as que resiste aínda ao invasor”.

Non é o inicio do famoso cómic de Astérix, é unha historia real. A aldea-parroquia chámase Santa María de Cabreiros, pertence ao concello de Xermade, e está localizada na comarca da Terra Chá. Os nomes das súas entidades singulares de poboación nas que habitan arredor das 200 persoas imprímenlle un carácter e un sentir comunitario comprometido: A Aloulada, A Amosa, Cabreiros, A Carballosa, Caschao, O Castro, As Cernadas, O Chao, O Empalme, A Fraga, Leboré, Penachaíña, O Rego, O Reguengo, O Revellón, San Martiño, O San Vitorio, A Touza, A Touza Vella, O Tumbadoiro e Vilacide.

Neste lugar, nace a Asociación de Veciños de Cabreiros; e como calquera asociación veciñal ten como fins: intervir, vixiar e tratar de solucionar os problemas que se produzan no ámbito da parroquia; defender a veciñanza en canto a problemas da situación urbanística, lugares, estradas, camiños, rede de sumidoiro, auga, alumeado, terreos e montes, sanidade, medio, etc.; asesorar a veciñanza sobre estas cuestións, así como presentar propostas de solución ás autoridades competentes; promocionar a cultura, a educación e o deporte; desenvolver valores de convivencia tendentes á aparición de lazos sociais e de solidariedade; mellorar a calidade de vida, o benestar e o desenvolvemento da comunidade... entre outros moitos.

As características básicas que definen este comunidade son:

- Cabreiros como **territorio**: É unha unidade de referencia que conforma a parroquia; onde interactúan distintos subsistemas (economía, educación, cultura, saúde, vivenda, emprego...) relacionados entre sí.
- Cabreiros como **espazo social**: É o contorno onde se xeran multitude de interaccións, tanto no interior coma entre este territorio e o exterior da comunidade. No que conviven a cooperación e o conflito, cunha idiosincrasia propia.

- Cabreiros como **espazo con sentido de pertenza**: A veciñanza identifícase coa comunidade onde desenvolve a súa vida cotiá, o que lle permite a súa apropiación e a participación social (Nogueiras, 1996, pp 35-37).

A comunidade, polo tanto, remite ao local, que atopa un elemento importante de intervención no concepto de desenvolvemento comunitario; entendido como un “proceso holístico de acción social no que se integran diferentes estratexias prácticas, co obxecto de promover o benestar social e a mellora da calidade de vida dos membros dunha comunidade.... A iniciativa do desenvolvemento comunitario *poderá* xurdir da propia comunidade ou provir dun grupo interdisciplinar de expertos/as (educadores/as, traballadores/as sociais...) e/ou voluntarios/as... En todo caso esixe a participación consciente, responsable e libre da poboación implicada.” (Caballo, B. e outros, 1997, pp 29-30)

Revisando a definición anteriormente exposta, a Asociación de Veciños de Cabreiros iniciou un proceso de desenvolvemento comunitario *de libro*, non sabemos se de forma consciente, ou como parte dun proceso natural de desenvolvemento da entidade. O que si sabemos é que se xerou un equipo de traballo formado pola xunta directiva da entidade, por persoal técnico municipal e por colaboradores/as da comunidade con formación e coñecementos que se foron implicando paseniñamente en función do tipo de iniciativa a desenvolver.

Queda de manifesto que neste proceso de desenvolvemento comunitario esta asociación afrontou unha serie de retos, para levar adiante o seu plan en clave local.

Os seus principais retos e a forma de resolvelos, foron os seguintes:

- **A transversalidade**: Nesta andaina levaron a cabo traballo en rede. Este concepto de transversalidade, combinado co de participación, precisou da interrelación dos distintos axentes do territorio, pero tamén foi necesaria unha vontade política dirixida a apoiar as iniciativas programadas.
- **A implicación-participación**: A participación-implicación da veciñanza estivo presente en todas as fases (diagnóstico, deseño, implementación, seguimento e avaliación), o que implicou a xeración de estruturas de participación e coordinación interxeracional a escala parroquial-local.
- **A flexibilidade**: Este proceso requiriulle ir incorporando propostas e actuacións que pouco a pouco foron construíndo, que foron descubrindo...etc.
- **A confianza**: buscaron a proximidade. A confianza foi imprescindible para o éxito destes procesos participativos; construírona no contacto cara a cara, no diálogo e na retroalimentación.
- **A autoaprendizaxe e a aprendizaxe mutua**: Dende a autonomía de cada suxeito, de cada grupo, de cada rede que se recreou na autoaprendizaxe, fixeron posible desenvolver a cooperación no coñecemento, desenvolvendo a capacidade de escoita e recoñecendo os saberes das outras persoas.
- **A aplicación**: Foi un proceso que os levou á transformación da realidade social para melloralala dunha forma reflexiva, é dicir, executando a acción dende o coñecemento, a comunicación e a conciencia. (Alguacil, 2006)

Polo tanto, o labor da Asociación de Veciños de Cabreiros foi un proceso aberto e dinámico, que se constituíu como un elemento de autoaprendizaxe, de escola de cidadanía e democracia e cunha visión de transformación continua no senso de mellora das condicións de vida da veciñanza.

Este proceso permitiu a participación da comunidade cun sentimento de implicación e identificación co contorno do que forman parte. A participación non só é un medio para conseguir unha maior efectividade, senón que é un fin en si mesmo, xa que permite o apoderamento da comunidade, co correspondente incremento da calidade de vida; aumentando tanto, o nivel de información, de coñecemento da realidade, de concienciación, etc.

Botando a vista atrás, esta entidade desenvolveu proxectos referentes a nivel galego, tratando de dinamizar procesos de intervención socioeducativa nesta zona rural luguesa. Proxectos que no seu ADN se entrelaza a educación social, a animación sociocultural, o desenvolvemento rural, endógeno, comunitario. Propostas todas elas na que o territorio/comunidade, a participación social, a memoria histórica, o patrimonio local, os procesos de cambio e mellora...son os elementos que marcan o seu querer, poder e saber.

Boas prácticas coas que as Xornadas Interxeracionais Rurais que cumpren 15 anos, e que son o punto de encontro anual para poñer en valor a memoria do pobo, para informar sobre temas de actualidade, para achegar mostras da cultura, para reflexionar o seu quefacer... A *Invernada de cine*, unha mostra audiovisual que achega en cada edición a esta zona rural, curtas e películas recoñecidas e galardoadas, que axudan a pasar as longas noites de inverno. Tamén proxectos de recuperación da memoria local como audiovisuais sobre os mestres/as, os músicos, a cultura do toxo.... As experiencias de radio comunitaria, as saídas de sendeirismo, excursións, os cursos de informática, teatro, ximnasia...

E onde se atopa a apócema máxica para que as iniciativas de Cabreiros teñan éxito?

Na súa xente, na construción de relacións de colaboración e a formación de equipos, na xestión de conflitos, na planificación estratéxica, na incorporación de leccións aprendidas da experiencia... En factores como o optimismo, o compromiso, a motivación...en suma, en potenciar procesos, onde a participación e o sentido de comunidade xoguen un papel destacado.

A súa aposta atopámola na potenciación comunitaria como unha das estratexias fundamentais de transformación das comunidades. Nela, o propio colectivo ten un papel fundamental no establecemento de metas e no proceso de implementación. Un traballo orientado a promover a iniciativa, a organización, a reflexión crítica e a participación autónoma das persoas no desenvolvemento cultural e social. Este labor está asentado na animación sociocultural como metodoloxía que aspira a lograr a formación integral das persoas, co fin de promover a emancipación colectiva e o cambio social. Tamén asentan o seu quefacer na posta en valor do patrimonio local material e inmaterial, en todo aquilo que reflexa a súa forma de sentir e de vivir. Desenvolven accións para dalo a coñecer, para que se valore e se actúe pola súa preservación, tendo

presente que o benestar social ten as súas bases na mesma cultura da memoria, e que debe de transmitirse ás xeracións futuras.

Estas apostas están fundamentadas no xogo global-local, polo que teñen ben presente que non están illados, senón que os problemas globais, existen unha comprensión global dende o local. Hoxe en día precisamos construírnos e reconstruírnos na interacción do global e o local xerando contextos locais, espazos públicos de participación, dende os que traballar conxuntamente. Neste camiño, a escola ten un papel importante, pero tamén o teñen outros espazos sociais, e en consecuencia, as relación entre educación regulada, non regulada e informal.

Para rematar, quero desexarlle longa vida á Asociación de Veciños de Cabreiros, que está a facer un traballo intenso a través do que trata de promocionar a identidade cultural, o fomento da creatividade e a consolidación da participación veciñal. Tamén quero alentala na súa andaina como canle aberta para levar a cabo iniciativas de interese sociocultural e de transformación do contorno.

Panoramix é o druída da aldea e a única persoa que pode fabricar a apócema máxica coa que a veciñanza obteña unha forza sobrenatural para implicarse en procesos socioeducativos e culturais. Panoramix é a Asociación de Veciños de Cabreiros.

En toda Galicia precisamos xente activa, viva como a de Cabreiros!; que sexa militante da participación social no medio rural, unha participación que está chea de matices, e que é máis intensa e inmensa do que parece. É necesario seguir avanzando, e darnos de conta que con cada acción que desenvolvemos estamos cambiando o mundo, porque... nos miolos da xente hai moitas ideas que agardan que alguén as escoite, que as comparta e que decidan darlle vida... Así que, moito ánimo! Participade e compartide a vida en igualdade, analizade en cada momento o que ocorre ao voso redor, interiorizade novas formas de pensar... e actuade en coherencia coas ideas que defendades... Bo camiño!

Só pensar non nos fai libres,
porque a liberdade demóstrase na acción,
na intervención no mundo
para facer aparecer algo que anteriormente non existía.
Pensar é un exercicio en soidade
e, en cambio, ser libres é actuar
o que require da participación de outras persoas.

ANNA ARENDT

Referencias bibliográficas

- ALGUACIL, J., BASAGOITI, M., BRU, P. Y CAMACHO, J. (2006). *Plan de Desarrollo Comunitario en el barrio de San Cristóbal de los Ángeles. Memoria Técnica y Guía Operativa*. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid.
- CABALLO, B., CANDIA, F., CARIDE, J.A. E MEIRA, P. (1997). 131 *Conceptos clave de Educación Social*. Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións e Intercambio Científico Campus Universitario Sur, Universidade de Santiago de Compostela.
- CARIDE, J.A. E TRILLO, F. (DIRECTORES, 2010). *Diccionario galego de pedagogía*. Vigo: Editorial Galaxia, Xunta de Galicia.
- ANDER-EGG (1989). *La animación y los animadores*. Madrid: Narcea.
- IZQUIERDO VALLINA, J. (2005). *Manual para agentes de Desarrollo Rural (2ª ed.)*. Madrid: Mundi-Prensa.
- NOGUEIRAS, L.M. (1996). *La práctica y la teoría del desarrollo comunitario. Descripción de un modelo*. Madrid: Editorial Narcea.
- TRILLA, J. (COORD.). (1997). *Animación Sociocultural. Teorías, programas y ámbitos*. Barcelona: Ariel.

Homenaxes e recoñecementos

Entendemos que homenaxear a nosa veciñanza é homenaxear a nosa cultura, as nosas vivencias e a nosa historia. É por iso que quixemos homenaxear os nosos mestres e mestras, as orquestras que existiron no concello (Cabreiros, Burgás, Alegría, Porvovello...), os veciños e veciñas pola súa dedicación ás xornadas, a investigadores/as e persoas de recoñecido prestixio e, desde logo, coidamos fundamental

homenaxear as nosas actividades e profesións, como é o caso dos/as cavadores/as, dos/as segadores/as a Castela, entre outras. Ao longo destas actividades, tamén aproveitamos para reflexionar sobre o sentido da escola rural na actualidade e do mundo rural en xeral.

* * *

Homenaxeando a veciñanza

En 2015 tiven a oportunidade de colaborar nas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, participando na homenaxe a Anxo Guerreiro Carreiras *Geluco* (Roupar, Xermade, 1945–A Coruña, 2013), cuxa traxectoria vital simbolizou o compromiso, a honestidade e a confianza na capacidade de acción das persoas para favorecer a construción dun espazo público ao servizo da maioría social e dos máis débiles. Un exemplo para seguir.

A piques de comezar a segunda década do século XXI, atopámonos na obriga de recuperar e actualizar a nosa histórica vocación de transcender fronteiras e asumir novos retos, afrontando a idea de entender a orixinalidade de Galicia como exemplo dunha nación cultural. Así o lembra o historiador Ramón Villares (Cazás, Xermade, 1951) cando analiza a conexión galega con outras culturas para descubrir, afirmar e recrear a nosa identidade como pobo.

Polo tanto, quero felicitar os promotores destas xornadas pola iniciativa, co desexo de que consigamos acadar moitas máis edicións. Parabéns e apertas.

MONCHO PAZ

Xornalista

Voces e opinións

ASOCIACIÓN E COLECTIVOS

Afalu é unha entidade que traballa dende a súa creación co colectivo de persoas maiores e os seus familiares e/ou coidadores principais (habitualmente superan os 65 anos). Dende a nosa experiencia destacamos a importancia deste colectivo, non só polo que son, senón polo que representan, pola súa valía, a súa experiencia, o seu comportamento, o seu apoio, a súa presenza e colaboración para manter, a engrenaxe social.

As persoas maiores son a memoria dun pobo e mestres da vida. Cando unha sociedade non coida dos seus maiores, esquecese das súas raíces.

Dende Afalu destacamos, a importancia das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, por consolidarse como un punto de encontro anual de referencia; ser un espazo educativo de reflexión e debate (tan necesario na nosa sociedade actual) para as persoas maiores deste municipio, pero tamén para a sociedade en xeral (ao involucrar tanto a xente nova como maior de dentro e fóra do municipio) e pola función que realizan en aras a axudar a preservar os valores inherentes ao legado cultural dos nosos maiores, ao facelos partícipes dun proceso de ensinanza-aprendizaxe, que supón para os nosos maiores o necesario recoñecemento e admiración pola súa valía e experiencia.

AFALU

Asociación de familiares de enfermos de Alzheimer e outras demencias de Lugo.

* * *

É evidente que a España baleirada, o abandono do rural, é un tema de actualidade pero de difícil solución mentres non se tome en serio dotar os núcleos de poboacións pequenas de servizos, non será posible atraer nova xente a elas. Por iso é tan importante que as iniciativas das asociacións que fomentan a visualización de que estes existen, que non desapareceron, se leven a cabo.

As Xornadas Interxeracionais Rurais amosan a maneira de vivir dunhas comunidades que non hai moito tempo eran autónomas, neste mundo globalizado no que “todo se importa porque sae máis barato compralo que produci-lo” resulta curioso ver que iso que agora se chama economía circular xa existía. Cada comarca

autoabasteciase na maior parte das súas necesidades. As actividades desenvolvidas estaban destinadas a producir o que se necesitaba, e unha parte importante destas eran os artesáns. Fiado e tecido do liño e da lá, costureiras, canteiros, carpinteiros, cesteiros, zoqueiros, zapateiros, ferreiros, torneiros, todos contribuían a construír a sociedade na que vivían.

A Asociación de Amigos da Madeira de As Pontes ten como fin a conservación e recuperación do oficio de torneiro, mostrar a súa transformación para a súa supervivencia. Como pasar da fabricación de utensilios evidentemente prácticos e de uso diario no fogar, coma cuncas, copetas, nateiras, queixeiras, que deixan de ter utilidade e búscase que pasen a ser obxectos de ornamento na vivenda actual. Recupéranse técnicas, ferramentas, útiles e pezas, de antano e incorpóranse novas e actuais, co fin de conformar un oficio con pasado e con futuro.

O traballo presentado nas XIV Xornadas Interxeracionais Rurais, xunto coa arqueóloga María Martín Seijo, amosa que dende a época prerromana ata a actualidade, o torneiro forma parte da economía das sociedades, e os útiles po fogar que facían conserváronse ao longo do tempo.

Foi unha experiencia moi enriquecedora e unha oportunidade de poder amosar o noso labor nun evento de calado como Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros.

ALFONSO FRANCO CRIADO

Presidente da Asociación de Amigos da Madeira de As Pontes

* * *

Pola miña condición de gaitero, tiven a sorte de coñecer de preto as Xornadas Interxeracionais de Cabreiros (Xermade) participando como tal en varias edicións.

“Aprendendo cos nosos maiores” é o slogan deste importante evento, o cal me gustaría relacionar co que hoxe lamentablemente está tan de moda: a España baleirada. Esta frase cáusame tristura cando lembro algunha edición das Xornadas nas que vin e desfrutei como eses/as maiores/as nos ensinaron ao mínimo detalle múltiples tarefas do seu quefacer diario: todo o proceso para a obtención do toxo, dende cavar na roza ata sacarlle a semente, increíble a día de hoxe a súa imprescindible utilidade; ou para obtención do liño, longa tarefa dende a leira ata o batán para facer unha saia; recreándonos con xogos case esquecidos como a billarda; ademais da presentación de libros e documentais, teatro, e un longo etcétera.

Por todo isto e pola posta en valor do noso pasado, deséxolle longa vida ás ditas xornadas, necesarias para o desenvolvemento rural e fundamentais na loita contra a Galiza baleira.

O gaitero MANOLO LAMAS

Axóuxere, (Grupo de música Tradicional , Roupar-Xermade)

* * *

Para a Asociación Carballo Vivo as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros supuxeron todo un descubrimento, pois permitiunos coñecer a un grupo de xente que traballa con grande ilusión na organización destas xornadas, e a raíz delas, e como semellanza, naceron o que en Carballo denominamos Xornadas de interpretación e dinamización do medio rural, e que comparten o mesmo espírito de contribuír a facer un rural máis vivo, reivindicándoo e compartindo experiencias de aquí e de acolá. Recordo o primeiro contacto con estas xornadas, cando recibimos a chamada da Asociación de Cabreiros para participar nun encontro xogos populares e tradicionais, e na que puidemos tamén participar como espectadores das diferentes charlas, proxectos e iniciativas que habían levado a cabo e doutras que tiñan en marcha, e sobre todo ver a cantidade de xente que alí se daba cita, de maiores e de nenos e nenas que ateigaban o centro social; para nós, que estabamos a dar os primeiros pasos como Asociación, resultaba emocionante e motivante ao mesmo tempo e converteuse nunha referencia a seguir na forma de traballar. Simplemente quero rematar mostrando o noso profundo agradecemento a estas Xornadas e a Asociación de Cabreiros por compartir experiencias con nós, e como non, porque seguiremos compartíndoas, moitas grazas.

JOSÉ MANUEL YGLESÍAS ESPÍÑO

Presidente da Asociación Carballo Vivo (Friol)

* * *

Dende a creación das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, o Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia (CEESG), colaborou ano tras ano no seu desenvolvemento, a través da publicidade, participación nas mesas inaugurais ou presentando algún tema de interese nas mesas expertas. Podemos asegurar que a traxectoria destas xornadas é ampla, comprometida, participativa, inclusiva e integradora.

Consideramos que as Xornadas Interxeracionais de Cabreiros proporcionáronlle moito ao desenvolvemento comunitario, a través das súas actividades sociais e culturais; demostrando que a unión veciñal, compartida de xeración a xeración, é posible e necesaria para unha maior interrelación social, onde se teñen conta valores e principios éticos, e o recoñecemento e apoio á cidadanía. E coidando, de xeito minucioso, a información e accións desvoltas, atendendo ás necesidades das persoas tanto dende a orientación e apoio como dende o ocio e a parte máis lúdica.

Dende o CEESG vemos un traballo continuado, onde o eixe central está o desenvolvemento comunitario e a atención centrada na persoa, promovendo accións dende as necesidades do día a día, e escoitando á poboación, principal protagonista.

LAURA VILABOY ROMERO

Presidenta do Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia

* * *

Xa hai algún anos que, con moita ilusión e ganas de traballar, un grupo de persoas creron na posibilidade de facer na súa parroquia unha asociación veciñal, cousa que quen andamos nestas lerías sabemos sobradamente que non é nin moito menos doada e está moi lonxe de todas aquelas luciñas de cores que se acenden nas cabeciñas de quen comezan con estas ideas e, despois da euforia e da ilusión do momento, atopan unha realidade na que toca loitar e duro para sacar adiante a idea, moitas veces polo desleixo das propias entidades que poden axudar e que non o fan e outras veces por falta de colaboración no traballo de quen pode dala e non o a dá. O asociacionismo sen ánimo de lucro é importantísimo, necesario e enriquecedor para o lugar onde vai ver a luz ese proxecto, porque polo xeral estas iniciativas sensibilizan as persoas e colaboran dunha maneira directa a espallar a cultura dun país que en moitas ocasións dificilmente chegaría a certos sitios, xeograficamente falando, senón fose por estas persoas que poñen o seu tempo a disposición dos demais e de xeito altruísta contribúen, dende o meu punto de vista, a darlle prestixio a un pobo; todas as demais persoas e institucións temos a obriga de as mimar, coidar, protexer, amparar e apoiar.

A Asociación Veciñal de Cabreiros cumpre perfectamente estas condicións, xa que non temos máis ca facer un seguimento do seu traballo durante todos estes anos e vemos como estamos diante dunha entidade que dinamiza o rural e que dende o seu nacemento procura acercar a súa veciñanza unha morea de actividades que medran cada ano. Son moitas e moi diferentes as súas propostas: conferencias, charlas sobre a historia, proxeccións, rutas de sendeirismo, actividades deportivas e as Xornadas Interxeracionais que se desenvolven anualmente dende hai quince anos, onde os maiores teñen un protagonismo excepcional porque grazas ás súas vivencias e mediante diferentes conversas e actividades achegan e comparten á xente máis nova a súa sabedoría, xornadas que contan sempre con importantes participantes nos diferentes días que teñen lugar.

Dende o Instituto de Estudos Chairegos temos a seguridade de que aínda queda moito futuro para este proxecto, moitas experiencias que vivir e divulgar para a súa directiva. Un proxecto esencial para actividade cultural de Xermade, esencial para

todas as veciñas e para todos os veciños e esencial porque grazas a todas estas iniciativas o noso país faise cada vez máis forte e máis grande. Longa vida!

MARISA BARREIRO

Presidenta do Iescha (Instituto de Estudos Chairegos–Vilalba)

* * *

Aprender cos nosos maiores supón manter o noso vínculo ca terra, cos valores e tradicións do pasado que representan o que somos e seremos no futuro. Os Encontros Interxeracionais son eficaces para lembrar experiencias, coñecer as nosas raíces e mesmo observar as solucións tecnoloxías e a sustentables empregadas no pasado. Temos moito que aprender, debater e compartir entre xeracións.

Aprender unhas persoas das outras constituíu unha das máis importantes fontes de coñecemento da humanidade, do mundo rural, do seu contacto directo ca terra, ca subsistencia co que realmente importa. É unha visión imprescindible que non debemos perder, máis se cabe cando probablemente esteamos a punto de enfrontar un dos maiores retos ambientais da historia.

Parabéns aos Encontros Interxeracionais Rurais polos seus 15 anos de historia, unha iniciativa única que aprende, comparte e debate na rúa permitindo manter vínculos entre os mundos académicos e rurais.

MANUEL DÍAZ FERNÁNDEZ

Sotavento

* * *

Os membros da asociación Memoria Histórica Democrática de Ferrol, lembramos con moitísimo agrado as sucesivas invitacións que nos fixo a asociación de Veciños de Cabreiros -Xermade, para realizar no seu local diversos actos relacionados co noso campo de actividades, como a presentación dos libros *Retallos da Memoria* e *Galegos en Mauthausen*, ademais da proxección do documental *O segredo da Frouxeira*. Especialmente agradable resultaron para nós os coloquios, cos que puidemos comprobar polo contido das intervencións, a existencia dun estado de ánimo que ao noso entender cada vez é máis necesario no noso país.

Lembramos como moi lonxe de calquera visión revanchista, non só se consideraba necesario coñecer o noso trágico pasado e dignificar as persoas que o padeceron, senón que se apuntaba o temor de que a intolerancia rebrotara, e de novo comezasen

a ser criminalizados diversos colectivos sociais. Desgraciadamente, esas intervencións non ían desencamiñadas.

Só nos queda agradecer sinceramente o voso labor, e animarvos a que continuedes co voso esforzo, porque axudades a que finalmente se impoñan os valores democráticos, e a mellorar e non reducir, o nivel democrático das nosas institucións. Nese camiño, nunca camiñaredes sós.

MANUEL AGUSTÍN FERNÁNDEZ PITA

Presidente da asociación de Memoria Histórica Democrática de Ferrol

ENRIQUE BARRERA BEITIA

Secretario da asociación Memoria Histórica Democrática de Ferrol

* * *

O día que descubrín Cabreiros e o liño

O mundo rural, o dos avós e avoas aínda de moitos, sofre a época máis crítica da súa historia. De ser a base da economía ao longo dos séculos converteuse agora en case residual. Por iso, cantas iniciativas se fagan, por pequenas que sexan, a prol da súa mellora e de que siga vivo, constitúen unha achega de valor extraordinario. Non vai ser como antano, pero o que interesa é que se manteña e con dignidade.

As asociacións veciñais son imprescindibles para a súa continuidade. Como a de Cabreiros, digna de gabanza polo seu labor: as Xornadas Interxeracionais Rurais, as Invernadas de Cine, os premios de investigación para descubrir o pasado, as andainas para coñecer o territorio, a publicación de libros e audiovisuais para divulgar os coñecementos...

A min cadroume falar dun cultivo agora esquecido, pero importante ata hai pouco máis de medio século: o liño, dende que se sementa a liñaza ata que confeccionan a roupa a costureira ou o xastre. Dixen canto sei desta planta téxtil, pero recoñezo que de quen máis aprendín foi das veciñas e veciños de Cabreiros. Eles si que coñecen o liño: conservan a memoria das sementeira, dos alegres fiadeiros e do traballo monótono dos teares. As mulleres, sobre todo, déronlle unha lección de amor á súa terra.

Parabéns á Asociación Veciñal de Cabreiros, e longa vida!

CLUDIO GONZÁLEZ PÉREZ

Museo do Pobo Galego

Real Academia Galega

* * *

A primeira nova que tiven da celebración das Xornadas Interxeracionais por parte da AA VV de Cabreiros, en colaboración coa Universidade de Santiago de Compostela, foi por medio da miña nora e do meu fillo, xa que ela ten parte das súas orixes en Cabreiros. E asistín como oínte, senón ás primeiras, si ás segundas e terceiras xornadas e, logo, algunhas máis como oínte e como poñente. O primeiro que chamou a miña atención, foi a asistencia de todo tipo de público, infantil, xuvenil, persoas adultas e maiores. Isto impactoume, pois eu viña acostumado as xornadas de Hume onde só asistía xente adulta e maior. Entón, puiden comprobar que o de Interxeracional estaba máis que logrado. Logo, outra das cousas que tamén me impactaron, foi a temática tratada, pois pasaba polo pasado local, o tema etnográfico, o social, o histórico, o lúdico... Isto é, un amplo abano de temas que calaban no público asistente. Mais se todo isto era importante, coido que hai outros aspectos que aínda que non se viran tan directos, tamén se lograron: a posta en valor do rural, cunha identidade propia; a unión que se logrou entre a xente para a realización das distintas actividades que se fixeron ao longo destes anos; a fachenda de pobo, a fachenda do propio, que todos estes traballos e xornadas lle imprimen ás persoas participantes; o lembrar esa historia inmediate, ese pasado que aínda está aí e transmitirlo ás vindeiras xeracións. A transmisión, isto é o importante; así mesmo, valórase o propio, a historia persoal dentro dunha historia colectiva... Todo isto foi o que vin e experimentei. Polo que resumindo, poido dicir que as Xornadas Interxeracionais son unha actividade moi importante para poñer en valor unha sociedade, neste caso rural, pero que valería tamén para a urbana e que agardo que sigan celebrándose durante moito tempo, con eses bos timoneis que teñen, D. Xosé Manuel Felpeto e D. Xesús Rodríguez.

Debo engadir que para min foi un honor tomar parte nalgunha destas xornadas como poñente, e foi un pracer expoñer as miñas experiencias neste veciño concello e, ao mesmo tempo, como oínte, escoitar outras moitas experiencias e coñecementos doutra xente de moita valía do noso país galego.

JOSÉ MARÍA LÓPEZ FERRO

Museo Etnográfico "Monte Caxado"

* * *

E ti, es de aquí ou vés á festa?

No tempo que levamos na delegación chairega de El Progreso, deixamos contadas moitas noticias, algunhas boas, moitas menos das que nos gustaría, e outras non tanto, sempre máis das desexadas. Dende o ano 2005 (para algunhas de nós, dende sempre), temos unha cita ineludible nun pequeno recuncho xermadés cunha pequena entidade que soubo facer do pouco un mundo. E non o fixo soa. A asociación de veciños de Cabreiros, coa casa escola da parroquia convertida nun emblema cultural e o apoio e o esforzo de xentes de aquí e de acolá, logrou converter as Xornadas Interxeracionais Rurais nunha cita ineludible, unha marca fixa na axenda de eventos chairegos. E xa ten o seu mérito, porque se sacar adiante unha iniciativa así, que se prolonga varias fins de semana, xa é complicado, mantela no tempo, camiño das dúas décadas, antóllase ben máis complicado. Teatro, saúde, historia, cultura... son poucos os paus que non se tocaron nun seminario que trata de pór en valor o rural dende o rural, que busca unir as vellas xeracións que mantiveron viva a tradición coas novas que deben loitar para que ese legado non esmoreza. E para nós, xornalistas, este encomiable labor non deixa de ser unha fonte constante de información, de fotografías, de bagaxe cultural. Contamos os traballos de Xermade na Historia, as Festas da Roza, os intercambios con outras localidades ou colectivos, as xuntanzas de xogos tradicionais, as recompilacións de fotografías antigas, as lembranzas as orquestras de antes... Agardamos que as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros sigan contando co apoio da xente de aquí, e tamén da que veñen á festa, e nós poder seguir deixando testemuña delas.

CRIS PÉREZ

O progreso, Vilalba

COLABORADOR@S

Autoestima

As Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, organizadas pola Asociación de veciños desta localidade coa colaboración do Concello de Xermade e da Universidade de Santiago, son todo un modelo de bo facer no medio rural, que a moitas e moitos xa nos gustaría que se estendese por toda Galiza.

O só feito de chamarse interxeracionais xa nos axuda a entender que se busca aproveitar a experiencia da xente maior- isto é transcendental - e da xente nova. Estudamos o que fomos e sabíamos facer, e mesmo facían outras e outros devanceiros que xa non están; valoramos o noso patrimonio, a nosa historia, os nosos oficios, traballos e ata xogos. Con todo o exposto, non se pode menos que afianzar a nosa autoestima; ese coñecemos mellor para valorarmos máis o pasado, pero tamén o presente e mirar cara ao futuro.

A maiores, a Asociación fai actividades culturais de inminente aplicación práctica. Recordemos os temas de saúde, prevención dos lumes, conservación da natureza e do patrimonio, pasado, presente e futuro dos oficios e traballos, novas tecnoloxías, e... Ata cinema!

Queremos animarvos a que sigades traballando porque Cabreiros e Galiza necesitan.

ÁGUEDA FRAGA PITA e XESÚS NEIRA DIÉGUEZ

Mestres

* * *

A educación social é crer e apostar pola comunidade, polas persoas e polo territorio. As Xornadas que se veñen organizando durante tantos anos en Cabreiros, representan exactamente iso, a visibilización dos saberes e potencialidades que ten o rural galego.

O Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia tivo, e continúa tendo, a honra de participar de xeito activo nestes eventos, e sentimos que é necesario facer

fincapé nas urdimes que a sociedade rural atesoura e que tantas veces son diluídas pola potente pegada dos contextos urbanos. A palabra das súas mulleres e homes, as súas actividades e do respecto pola contorna deben ser puntos de partida á aprendizaxe de vivir en común con sostibilidade. Por todo iso, é imprescindible, non só divulgar eses saberes, senón tamén fomentar o seu protagonismo na educación e na necesidade de transformación social.

A nivel persoal, estes encontros en Cabreiros sempre son motivo de alegría e reflexión. A alta participación é síntoma do interese que esperta o que alí se debate e sérveme para reafirmar o meu pensar e sentimento sobre a importancia da esencia, do non perecedoiro, e da forza das persoas que recoñecen na súa historia as pegadas transformadoras do comunitario.

As Xornadas de Cabreiros son Educación Social cen por cen, e a súa organización é, sen dubida, un éxito aínda non posto suficientemente en valor.

ALBERTO FERNÁNDEZ DE SANMAMED SANTOS

Ex-presidente e Colexiado honorífico do Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia

Ex-presidente e Presidente de Honra do Consello Xeral de Colexios de Educadoras e Educadores Sociais do Estado Español

* * *

A escola da vida

O don da vida é o mellor agasallo que nos puido acontecer, pero esíxenos cultivalo, apreciálo, rodealo de estímulos para abrillo acotío a novos horizontes, e todo isto dende o terrón de cadaquén, onde fican as nosas raíces. Só así medra a vida e non se murchan os abrollos que van xermolando.

Emporiso, acerta a AA.VV de Cabreiros coa dinámica integradora de todos os sectores da súa poboación sobre piares ben rexos: o desfrute da sabedoría das e dos nosos maiores e a paixón da mocidade e das crianzas por recoñecerse fillas e fillos dunha terra que os singulariza neste mundo global, converténdose en seareiros da súa fala, cultura, paisaxe... Só podemos achegarnos ás tribos doutras latitudes, mesmo coas novas tecnoloxías ou medios de comunicación, se estimamos a nosa propia.

E así, co calor e emoción das Xornadas Interxeracionais, da Invernada de Cine..., estades a labrar o futuro das novas xeracións que aprenden como a paisaxe que os mantén en pé é o froito da ciencia e tecnoloxía dos antepasados que souberon harmonizar as sementeiras e seiturax co devir das estacións axudándose dunha maquinaria que foron deseñando e artellando, a mesma coa que foron forxando útiles ata acadar a artesanía vizosa que segue a arrequecer a nosa vida. Igual que planificaron unha

arquitectura popular, unhas vías de comunicación, unha distribución do territorio, a tenor da nosa xeografía e clima.

Este partillamento do herdo comunal inza en creatividade xeración tras xeración, convertendo a cidadanía en membros vivos da parroquia e da comarca, difusores do seu patrimonio, mesmo aproveitando as metodoloxías máis innovadoras como unha pedagogía liberadora, o cine, roldas de experiencias interactivas que axudan a facer camiño.

ALFONSO BLANCO TORRADO

Coordinador de Xermolos

* * *

Unha senlleira pegada é a que amosa a Asociación Veciños de Cabreiros ao longo da década e media que andamos a celebrar. Tal pioneira andaina sêrvelles de empuxe ás xentes que nos movemos pola dignificación do mundo rural e por un desenvolvemento de seu.

Somos moitas persoas a dar testemuña das ofertas culturais e de dinamización que ofrece esta asociación coa colaboración admirable do Concello de Xermade e a Universidade de Santiago.

Nun medio desfavorecido, como adoita a ser o rural galego, sorprende a amplitude de aspectos acadados. Son evocadoras de alento a participación cuantiosa nun entrañable ambiente interxeracional de abondosas raizames, a variada e significativa temática, acaída para un público moi diverso, así coma a proxección que está a ter na formación do profesorado e no alumnado universitario en xeral.

Polos espazos excelentes dun edificio ben dotado de instalacións flúen ondas de pluralidade que transmiten sensacións dunha atinada e cohesionada xestión. Digno é de recoñecemento este bo facer que converte á A.V. de Cabreiros nun visible facho. Da miña participación nas Xornadas Interxeracionais conservo grato sabor pola acoillida e familiaridade que alí se propicia; clima comunitario e agarimo activo que escasamente se atopa. Na mesma sintonía móvese o interese suscitado entre a veciñanza; certo halo de motivación e compromiso consciente por facer país.

Os eventos da Asociación Veciños de Cabreiros permanecen na miña axenda coma unha referencia dentro do mapa do rural galego. Quixera que nos efluvios desta celebración vibre tamén a miña gratitude cara ás persoas dinamizadoras desta iniciativa. Considérome afortunada por canto para min supón lembrar as xeiras compartidas cun vencello de amizade. Mesmamente poño en máximo valor a oportunidade que se me brinda de incluírme no tecido de novas redes na defensa dun rural vivo.

ALICIA L. PARDO

Mestra

* * *

A labor que estades levando acabo con estas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros tanto dende a Asociación veciñal de Cabreiros, o Concello de Xermade e da Universidade de Santiago paréceme encomiable.

Como ben sabemos as persoas que traballamos coa veciñanza e para a veciñanza, algunhas veces e moi complicado poder levar a cabo proxectos coma este, que implican a tantas persoas.

Unha das cousas que me chamou a atención destas xornadas, e a capacidade de participación de tantas persoas de diversas idades, ideas políticas, profesións, estudos, sexo... o feito de conseguir facer algo que atraía a todas elas e que poidan ser partícipes dun mesmo proxecto.

Outra das cousas que me gustou foi a posta en valor da nosa cultura, o tentar recuperar todo o noso, tanto a nivel local como nun ámbito máis amplo como pode ser a cultura galega. Compartir saberes para que non queden esquecidos na memoria, porque senón moitos deles quedarían perdidos.

Que os novos que veñen atrás saiban cales son as súas orixes, que escoiten as súas avoas, avós, veciñas e veciños contar as súas historias, as súas costumes... saber das súas raíces.

Moitos parabéns polo traballo que estades a facer e agora a por outros 15 anos.

ANA BELÉN BREIXO GUNDÍN

Concelleira de Igualdade do concello de San Sadurniño

* * *

A primeira vez que asistín as Xornadas Interxeracionais rurais en Cabreiros foi na actividade da roza. Unha actividade onde os grandes mestres e mestras, eran aquelas persoas maiores que con moito entusiasmo daban indicacións á xente nova para que o fixesen ben.

A primeira vez que asistimos ás xornadas Interxeracionais do Rural de Cabreiros, foi a Que marabilla! Ver como unha asociación é capaz de conxugar a sabedoría da nosa xente maior e as ganas de aprender da xente nova. Esa ilusión e forza que transmitides, é a que nos fixo seguir participando ano tras ano nas vosas actividades. E que no rural tamén é posible manter a vida asociativa e cultural, aínda que isto supoña grandes esforzos a nivel organizativo.

Tamén nos servistes de referente a outras asociacións para poñer a andar proxectos a prol do rural e ofertar actividades que sexan un punto entro de intercambio de

experiencias entre a sabedoría da nosa xente maior e temas que tanto preocupan na actualidade, como son a revalorización do rural, a recuperación da cultura, a lingua...

Os nosos parabéns por todo ese gran traballo que estades facendo polo rural e polo ben que nos acolledes cada vez que imos a Cabreiros.

ANA ISABEL CASTRO RODRÍGUEZ-FRIOL

Secretaria da Asociación de divulgación e Recreación histórica A Castronela. Membro activo da A.C.R. Carballo Vivo e da A.C. Xesta Verde (grupo de música tradicional - Friol)

* * *

As luces de Cabreiros

O concello de Xermade, no norte de Lugo, constitúe un espazo moi singular, habitado por unhas comunidades que representan, ao cabo, toda a pluralidade orixinal, rica, variada e feraz desta zona. Na memoria das súas xentes habita a lembranza do pasado e do presente e vaise forxando o perfil dun futuro que atesoura as melloras que lle van dando forma á memoria de toda a súa veciñanza.

Isto é algo que xa foi quedando claro nas distintas edicións das Xornadas Interxeracionais Rurais, que se veñen desenvolvendo en Cabreiros (Concello de Xermade) e nas que eu tiven a honra e a satisfacción de participar. Porque ese esforzo comunitario ten a virtude de identificar e poñer en valor todo o que é propio, e ir abrindo o camiño do futuro, para atinar cos propios desexos do que se quere ser.

Cabreiros é, neste sentido, un bo modelo. E un dos seus lemas é ben claro e atinado: *Aprender dos nosos maiores*. Porque foron eles os que acugalaron os saberes dos seus antepasados.

Así é como se constrúe a identidade comunitaria dun espazo físico habitado. E, neste vieiro, o acerto de Cabreiros é indiscutible e debe continuar. Polo ben de todos e todas que así sexa!

CARLOS G. REIGOSA

Xornalista e escritor

* * *

Dende as miñas funcións como director do Departamento de Didáctica e Organización Escolar da USC, fun varios anos invitado a participar nas Xornadas Interxeracionais de Cabreiros. Teño que dicir que foron para min unha experiencia onde

dende o primeiro momento me sentín identificado non só co que alí se facía, senón que ademais e sobre todo, coas xentes que participaban, mulleres e homes do rural, que me facían recordar como eu son, aquela cultura que un dende os seus primeiros días mamei, dende unha profunda realidade, nese convivir, vellos e pequenos, paisaxe, animais da casa, traballos para grandes e pequenos, cada un no seu rol. A dependencia era de todos, o traballo era en moitos casos colaborativo, esfollar, as mallas, a mata do porco, etc. Un modelo que hoxe quere repuntar, con moitas similitudes na denominada economía circular. O rural foi sempre sabio, tanto no saber facer coma no xeito de divertirse, romarías, festas, celebración cada unha co seu sinal de identidade, e sobre todo coa participación de pequenos e grandes. A cidade nunca nos asustou, a naturalidade e o saber facer, das nosas xentes achandaba o camiño.

As Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, recollen e reflicten unha memoria que debe estar sempre presente nas futuras xeracións e ollala de vez en cando, para non cometer moitos erros respecto do medio, e da propia vida cotiá. O meu agradecemento a todos homes e mulleres que dedican parte do seu tempo a recuperar, rememorar esa cultura, facendo eventos e escribíndoa para que queda na memoria do futuro. Parabéns.

ANTONIO RIAL SÁNCHEZ

Departamento de Pedagogía e didáctica de USC

* * *

As Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros supuxeron unha importante aposta, ambiciosa e innovadora que trouxo á antiga escola e ao contorno un referente en canto a estudo de carácter social, cultural e histórico, con un elenco de materias, e persoas de gran nivel nas súas especialidades. Quero recordar e agradecer a X.M. Felpeito, Suso Rodríguez, Tomás Rodríguez e Manuela Vilaboy, como principais impulsores e traballadores para que se manteñan no tempo e que cada ano supere ao anterior. Personalmente, síntome partícipe de todo ese traballo e beneficio polo que nelas levo aprendido. O Premio Xermade na Historia, unha de tantas iniciativas que nace nese medio, supón un impulso ao estudo do noso entorno, completado coa publicación da primeira edición do libro, con cinco traballos nos que agradezo as referencias bibliográficas en todos eles, e os premios da terceira e cuarta edición recibidos tamén con gratitude.

A Asociación Cultural Roteiros da Carba, á que represento, é de máis nova creación que as propias Xornadas, por iso tamén sentimos que foron un alicerce para a asociación. Encantados estamos de colaborar nelas e presentar, por exemplo, a Guía de Xermade e a Serra da Carba. Seguiremos con esa colaboración porque cremos na forma de defender a nosa cultura, historia e futuro desta terra.

ANTONIO RIVEIRA REQUEJO

Enxeneiro Agrícola

* * *

Como coidar de si e das demais persoas

Vivimos tempos dramáticos baixo o ataque do coronavirus, contra un inimigo invisible. O microvirus está derrotando o macro que somos nosoutros. Isto supón pola nosa parte, coidarnos e coidar das demais persoas. Non vale a competencia, senón a cooperación; nin a ganancia, senón a vida; nin a riqueza dunhas poucas persoas e a pobreza das maiorías; nin a devastación da natureza, senón o coidado desta. xa que estamos todas as persoas no mesmo barco dependendo unhas doutras. “Ninguén mellor que o matemático, filósofo e místico para expresar o ser complexo que somos” (Blaise Pascal 1662). Que é o ser humano na natureza? Nada fronte ao infinito e un todo fronte á nada, un medio entre a nada e o todo, pero incapaz de ver a nada de onde vén ou o infinito cara a onde vai.

Coidar de ti mesmo/a implica acollerte tal como es, coas túas capacidades e limitacións que te acompañan, non con amargura senón de maneira xovial e acollendo os dons. Habilidades, intelixencia intelectual, capacidade emocional, o tipo de vontade e de terminación coa que cada un ben dotado sabendo combinar aptitudes con as motivacións para non desperdiciar as enerxías e non recoller as frustracións. A mediocridade non engrandece a ninguén. Aprendamos a convivir con bondade, solidariedade, compaixón e amor. Que este libro, que sae á luz, sexa un exponencial claro de todas a xente que habita esta parroquia de Cabreiros, na que viven e se desenvolven de modo xeneroso e hospitalario abríndose ás demais persoas. Quero agradecerlle de maneira reiterativa ao presidente da asociación e a todas aquelas persoas que traballaron e consagraron con xenerosidade o bo facer tan dignamente desta comunidade.

CÁNDIDO SANTOMÉ CASTRO

Párroco

* * *

Crece co rural, aínda que o teu día a día non estea nel, crecer e seguir medrando ano a ano, nun contorno de veciñanza, sabendo que es parte dunha comunidade, que tes unha orixe e un lugar ao que regresar, unha terra onde os solpores gardan o sabor do herdado. Quince anos dan para alcanzar moita altura, case para tocar o ceo compartindo xogos, contos, tradición, sol, risos, historia, dan para que as crianzas teñan a medida das persoas adultas e estas a medida da experiencia. Hoxe máis ca nunca paréceme transcendental apalpar a terra, bailar a brisa, partillar abrazos, gozar

desas conversa anchas coma os sorrisos que as envolven e que agroman por todas partes durante a celebración das xornadas rurais de Cabreiros. Hoxe sinto todo o que elas supoñen, o contacto co outro, o coñecemento do noso, o día vivido ao aire libre..., aínda máis transformador e necesario do que sempre foi. E non podo máis que agradecer ter estado alí, xunto a esa xente fermosa que trenza o progreso no urdido amoroso da natureza co humano.

CHARO PITA

Narradora oral e escritora

* * *

Aúpa Cabreiros

A expresión *aúpa Cabreiros* converteuse dende hai anos nunha exclamación moi acaída na maneira de expresármonos no contorno familiar. As miñas fillas, sen dúbida pola complicidade que mantiñan cunha amiga desa parroquia, cando ían ao instituto, repetían esta frase cando querían expresar desexos de alegría e parabéns por mor de calquera situación na que quixeran facer notar ledicia e boas intencións. Non hai moito, e con ese senso, dixémoslla a unha delas que está a piques de emprender un proxecto de vida na diáspora.

Hai 15 anos que *puxéstedes* en marcha as Xornadas Interxeracionais. Van 15 edicións nas que, debido ás novas circunstancias vitais que están a marcar os inexorables relevos xeracionais, acubillaron no voso colectivo asociativo o sentimento de pertenza á cultura, á tradición e ao saber nos termos máis amplos. *Conseguístedes*, sen dúbida, dun xeito agarimoso e de pertenza, gozar das vivencias máis senlleiras e sinxelas da veciñanza; *conseguístedes* facelas presentes e que non esmorezan co paso do tempo. Tamén que se acheguen á vosa parroquia xentes doutros lugares, compartir experiencias que melloran sempre a complicidade das persoas. Ese sentimento, dalgún xeito, fíxeno meu, pois déstesme a oportunidade de achegarme á vosa Asociación. *Fixéstedes* que me sentise orgulloso de poder colaborar na conquista dos vosos obxectivos, pero por enriba de todo, orgulloso de que me permitirades compartir os logros que ano a ano tanto vos honran.

Aúpa os Encontros Interxeracionais. Aúpa Cabreiros!

EDUARDO VIDAL BAAMONDE

Deputado delegado da área de cultura e turismo da Deputación Provincial de Lugo

* * *

Hai máis dunha década, alá polo ano 2007, invitáronme por ser docente no Posgrao de Xerontoloxía para falar do IV CICLO da USC na asociación veciñal de Cabreiros nunha iniciativa que entón era pioneira. Quen me ía dicir que hoxe escribiría estas liñas como directora do Programa Universitario de Maiores, IV CICLO da USC.

Como agradecer que aquilo que tiña que ser unha conferencia se convertera para min, nunha aprendizaxe que favoreceu o descubrimento da formación permanente no mundo rural. Ata tal punto foi o impacto desa experiencia na miña vida académica que fixo que xermolase a necesidade de acercar ao rural a formación universitaria para maiores. Así naceu o programa Camiños de Coñecemento e Experiencia, un proxecto de democratización do coñecemento.

A vosa traxectoria foi e segue a ser exemplo de compromiso co medio rural e con Galicia. A través da voz dos que máis experiencia e bagaxe cultural teñen das nosas tradicións e sen quedarse sen máis na lembranza, fostes capaces de mellorar e crear unha rede de participación comunitaria de posta en valor da vosa realidade que implica a todos os grupos de idade da vosa zona.

Só o a través do que coñecemos, vivimos e transmitimos descubrimos o que verdadeiramente se converte en patrimonio e riqueza para a nosa terra. Grazas por ser un exemplo diso.

Por último, quero manifestar a miña gratitude a todos e todas os que facedes posible as Xornadas Interxeracionais Rurais “Aprendendo cos nosos maiores”. Parabéns polo traballo ben feito, pero sobre todo por ter sido quen de manter a rede social de compromiso en Xermade con este proxecto rural e de iniciativa cidadá.

Co meu agarimo e amizade.

ESTHER OLVEIRA

Docente – Titular USC

* * *

Na literatura académica sobre o desenvolvemento rural adoita mencionarse a participación colectiva, a actividade interxeracional e a atención aos elementos identitarios propios como condicións necesarias para que ese desenvolvemento local non só sexa económico, senón sobre todo e especialmente sociocultural, na liña da democracia cultural e da animación sociocultural.

O labor que a Asociación de Veciñas e Veciños de Cabreiros realizou nos últimos lustros encaixa precisamente nesa ortodoxia do desenvolvemento sociocultural rural endógeno. Mais se tivésemos que destacar unha actividade de entre as moitas que ao

longo do ano vén organizando recorrentemente a asociación, necesariamente deberíamos apelar ás Xornadas Interxeracionais Rurais, evento querido para nós que cumpre xa 15 anos de percorrido exitoso con outras tantas edicións desenvolvidas.

A implicación, a ligazón emocional e o compromiso que a veciñanza de Cabreiros vén demostrando que o pasado, presente e futuro da parroquia (e do concello no seu conxunto) organizando esta actividade, posibilitou que a súa sona transcendese xa o propio territorio xermadense: hoxe as xornadas son recoñecidas como un referente sociocultural de éxito para mundo rural galego, como unha boa práctica de como se pode traballar ben desde e para o rural e de maneira sostida no tempo.

Como defensor do desenvolvemento rural comprácame felicitar neste aniversario as veciñas e veciños de Cabreiros, sempre ben aguilloadas polo incombustible José Manuel Felpeto, polo rigor universitario e a valorización das raíces de Suso Rodríguez, e polo apoio das diferentes corporacións municipais do Concello de Xermade: parabéns polo moito conseguido e ánimos para os vindeiros 15 anos.

Con recoñecemento e gratitude,

FRANCISCO XOSÉ CANDIA DURÁN

Profesor na Facultade de Formación do Profesorado

Campus de Lugo, Universidade de Santiago de Compostela

* * *

Acudín ás vosas xornadas como relator desde o deber cívico de corresponder a un amable convite dunha entidade comunitaria. Un, como empregado público, débese ao país e quen traballa cooperativa e solidariamente para facelo mellor.

Cando regresei para o meu fogar, volví coa impresión de ser testemuño dun acto xeneroso, pedagóxico e socialmente vitaminante. A atención, as preguntas e a comunión entre asistentes e organizadores confirmáronme que aquela iniciativa era un nobre e acaído xeito de facer comunidade.

Grazas por facerme copartícipe de tanto sentido común e compromiso.

HÉCTOR POSE,

Profesor da facultade de ciencias da educación da Coruña

* * *

Na súa viaxe por un país que nunca foi, aludindo á España baleira e baleirada, Sergio del Molino traza un suxestivo e, ao tempo, inquietante percorrido polas

variadas paisaxes do noso rural nas últimas décadas: un *estado mental* que se superpón ao territorio e ás súas realidades cotiás, amosando a fondura do cambio por derribo e abandono que sofren os seus minguados habitantes. Galicia, terra con mar, a diferenza do que acontece con boa parte da ruralidade peninsular, é un dos principais expoñentes do longo inverno de esquecementos, desamparos e adversidades nos que se foron subsumindo dende os anos 50 do pasado século ata a actualidade.

Fronte a eles, a esperanzada e persistente convocatoria das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, no corazón de Xermade, e de todas as iniciativas que as abrazan desde os inicios do terceiro milenio, representan nas palabras e con feitos a esperanzada vontade que supón alentar un porvir alternativo: un quefacer comprometido con outros modos de estar e ser colectivamente no rural, en nome da educación, da cultura e dun desenvolvemento comunitario inclusivo e integral, no local e coa vocación planetaria. Magníficos atributos dun ecosistema inserido na Reserva da Biosfera Terras do Miño.

JOSÉ ANTONIO CARIDE

Catedrático de Pedagogía Social

Universidade de Santiago de Compostela

* * *

Ao cumprirse 15 anos desde a celebración da 1ª Xornada Interxeracional de Cabreiros gustárame reflexionar acerca das orixes da mesma.

Naquela época desde os servizos sociais comunitarios municipais detectamos dúas situacións que se complementaban: por unha banda eramos conscientes que apenas se estaba levando a cabo traballo social comunitario no concello e por outra percibiamos unha crecente demanda das entidades veciñais para organizar actividades para dinamizar a vida da parroquia.

Nesa situación os técnicos municipais reunímonos cos membros da asociación de veciños e estivemos a pensar levar a cabo diversas experiencias pero ningunha nos convenía, debido a que se centraban en colectivos moi específicos e obviábanse a outros (actividades para terceira idade, familias, menores, etc). Deste xeito xurdiu a organización dunhas xornadas nas que se fomentase a participación de todos os veciños e veciñas da parroquia

Eu tiven a sorte e a inmensa honra de participar na xornada inaugural xunto co xefe de servizo de maiores da Consellería de Familia e xamais imaxinei que tivese tanta continuidade no tempo.

Desde aquí quero agradecer a axuda, tanto da corporación municipal que nos apoiou en todo momento, como a colaboración e dispoñibilidade da directiva da Asociación de Veciños de Cabreiros. Moi especialmente quero resaltar o traballo e a

dedicación da miña compañeira Manuela Vilaboy; sen o seu esforzo estas xornadas non terían sido posibles.

J.A. ALVAREZ BOUZA

Traballador social

* * *

Manter e coidar un medio rural vivo, que asegure o benestar dos seus veciños e veciñas, consciente da súa realidade, aberto á contorna, que cultiva e acolle a sabedoría de vellos e mozos, con experiencias de xogo, lecer e *convivio*, etc. Velaí algo do que eu percibo nas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros.

Impórtame moito o que contén os seus protagonistas coa súa propia voz, ás súas intencións, as dificultades, os éxitos, os proxectos. Pola miña parte, eu quixera destacar estas dúas ideas: a primeira é a constatación de que esta iniciativa de éxito é froito do esforzo de moitas persoas, amantes de Cabreiros que, de maneira xenerosa, contribuíron de diversas maneiras, con espírito comunal, sen buscar protagonismos ou ganancias persoais; a segunda é máis ben a expresión do desexo de que continúedes. Nestes tempos estamos aprendendo ou recordando, se o teñamos esquecido, que o próximo, o pequeno, o saudable, o que ten en conta a todas as persoas,... iso é o que vale en definitiva. E, xa que estamos conectados a toda a humanidade, a nosa mellor contribución a un mundo mellor e con futuro é facer ben a nosa parte.

LOIS FERRADÁS

Ex Decano Facultade CC. da Educación (USC)

* * *

15 anos das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, referente da pedagogía social.

Desde a perplexidade do confinamento ao que nos somete esta sorpresiva pandemia penso nas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros e un ronsel de palabras - agarimo, comunidade, respecto, sabedoría, orgullo, país, agro, coidado, parroquia, ledicia – cobran especial significación.

Lembro a primeira vez que Suso Rodríguez nos explicou á xente de Nova Escola Galega a idea e os pormenores da súa concreción, con ese seu entusiasmo contaxioso, e a determinación de quen sabe que entre as mans acariña un tesouro. Xa sobre

o terreo, en Cabreiros, coñecín a Felpeto e a Manuela e fun comprendendo que o proxecto tiña unha enorme dimensión social e humana. Estaba nacente un dos mellores proxectos de pedagogía social que coñezo. Unha iniciativa que agromou do compromiso co noso rural e coas xentes que o mantiveron vivo; un espazo de encontro anual, ao que se sumaron de seguido outras moitas actividades, tentando devolverlle á xente maior da parroquia de Cabreiros, e do concello de Xermade o protagonismo, a palabra e o sorriso. Un feixe de actividades pensadas para manter a súa autonomía e saúde, recoller a súa pegada cultural, e agradecerlles a enorme dignidade coa que foron enfrontando os cambios sociais que tanto lle afectaron ao noso rural.

Fálase moito do rural baleirado, do que estragamos no ritmo envolvente dun modelo de vida depredador que se instalou entre nós e que ameaza con engulilo todo. Hai quen, como os de Cabreiros, procuraron hai tempo un antídoto contra a soidade e o individualismo e deron coa medicina: comunidade, cultura e pedagogía. Deberían patentar a fórmula; estes tempos de incerteza precisan de referentes nos que confiarmos para celebrar a vida.

Quince anos non son poucos, pero ao mesmo tempo segue a ser un proxecto adolescente, vigoroso e capaz de reinventarse en cada edición. Agardo seguir aprendendo ao voso carón. Grazas por tanto.

MARILÓ CANDEDO GUNTURIZ,

Secretariado de Nova Escola Galega

* * *

Coñecer, apreciar, aprender, investigar... Estas catro palabras resumen a grandes trazos o que as Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros supuxeron para min como persoa e como investigadora. Participar nelas ao longo destes últimos anos permitíume coñecer e aprender desde un punto de vista diferente ao habitual, máis próximo, e tamén apreciar desde a proximidade que proporcionan as xornadas os tesouros humanos viventes que nos rodean. As xornadas teñen o poder de ser potenciadoras e multiplicadoras de iniciativas. A miña participación nestas xornadas influíu tamén no curso da miña investigación, e permitíume realizar proxectos no rural e beneficiarme do coñecemento que as persoas que o habitan atesouran. De feito, a confluencia nunha das súas xornadas, cos artesáns da madeira Tito Ledo e Lolo de Severiano foi o xerme do proxecto audiovisual *O latexo do tempo humano. Tres pezas, tres artesáns* producido por Illa Bufarda.

MARÍA MARTÍN-SEIJO

Investigadora asociada USC

* * *

Asociación Veciñal de Cabreirós, Concello de Xermade: 15 anos de Xornadas Interxeracionais Rurais

A metade dos núcleos de poboación que hai no conxunto de España están en Galicia. Abonda ese dato para amosar o que pode supor a vida rural no imaxinario dun país, e mesmo os alicerces que aínda cómpre recolocar ao carón dos adiantos en materia educativa, cultural e tecnolóxica para ir fixando patróns de desenvolvemento (sostible), que non esquezan as vantaxes de promover conversas efectivas de calado interxeracional nas comunidades.

A tradicións e as vangardas poden harmonizarse de xeito doado en contextos nos que a identidade e o coñecemento camiñan xuntos, e renovan os seus vieiros de futuro mancomunadamente. Malia non ser protagonista da acción levada a cabo nestes tres lustros pola Asociación Veciñal de Cabreiros, segúin con interese o seu percorrido (contou, desde logo, estar preto de Xesús Rodríguez na USC), e tamén fun testemuña directa nalgún intre, por xentil convite do referido consocio local de Xermade.

Se a forza da sociedade civil é un bo indicador de progreso individual e colectivo, o caso de Cabreiros danos a medida do que é posible facer e proxectar cando homes e mulleres de plural condición de idade e profesional, pero de claro sentimento de pertenza, deciden pensar e traballar xuntos a prol da súa contorna. Abrindo así canles de participación que veñen ofrecendo no só prezados augurios convivenciais, senón tamén iniciativas de tanxibles réditos para o benestar e o porvir da cidadanía nesas coordenadas de vida rural.

Grazas polo exemplo e parabéns pola vosa andaina!

MIGUEL ANXO SANTOS REGO

Universidade de Santiago de Compostela

* * *

Cada ano, e xa levamos década e media, agardamos con enorme xúbilo a chegada das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros. Son días de convivencia, de atopar a moitas persoas que ao longo do ano non ves ou apenas ves. Unha convivencia de aprendizaxe interxeracional onde todos e todas aprendemos e, como non, incluso nos descubrimos un pouco máis. Resulta moi gratificante ver como a xente participa, con gañas de saber, de coñecer... E xa van moitas xornadas que nos levaron por camiños moi variados: a saúde que non falte nunca. A pescuda incansable do que está acontecendo ata no lugar máis recóndito da parroquia; a nosa historia e o recoñecemento do

valor do noso patrimonio material e inmaterial que conviven e comparten coas historias e as xentes que nos veñen contar moitos profesionais de moi dispares e distintas procedencias do país que veñen a alentarnos os nosos desexos de coñecer alén do noso; a festa, o xogo, o teatro a música que non falte, nunha sociedade que precisa do desfrute e da voz crítica do coñecemento. Unhas xornadas ás que xa lle medran descendentes para o longo do ano, porque diso se trata, que medremos e deamos vida a novas experiencias... Por iso necesitamos **longa vida para as Xornadas Interxeracionais de Cabreiros**, porque necesitamos ese zume novo que chega cada primavera...

MONTSE CASTRO

Profesora Facultade CC da educación (A Coruña)

* * *

Xa hai unns anos que me invitaron a participar cunha charla sobre as Escolas no Rural Chairego na segunda metade do século XIX, nas Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros, que acadaron este ano una longa traxectoria coa súa XV edición. Chegar a este bagaxe só se pode conseguir espertando o interese dos veciños e veciñas da contorna, tratando de achegar ano a ano temas útiles para a xente do noso rural, temas que lles axuden na súa vida cotiá, poñer en común experiencias profesionais, acadar un mellor coñecemento do medio, e en xeral transmitir ensinanzas tanto pasadas coma presentes que lles axuden a entender e desenvolverse mellor no seu hábitat. Debo engadir que como experiencia persoal pola miña parte no seu día non puido ser máis satisfactoria, e animo e agardo que a organización as leve adiante por moitas edicións máis, xa que coido que o noso rural está moi necesitado destas e doutras iniciativas que supoñen un elemento dinamizador e cultural importante. Unha forte aperta e forza para continuar co mesmo éxito moito tempo máis.

FRANCISCO REGO BLANCO

Técnico Informático administración Xeral do Estado

* * *

Xornadas de Cabreiros

En principio, teño que dicir que foi una honra nos seus inicios, representar o Departamento de Didáctica e Organización Escolar todas as veces que fun a esas Xornadas.

Os temas tratados foron diversos e dentro dos intereses da Comunidade de Cabreiros, con variacións, pero sempre dentro do coñecemento que a xente do rural ten e pretende manter para a xuventude e que esta non esqueza o que se pode transmitir como cultura popular a través dos tempos.

Se me poño a lembrar faríao con varios temas: o do liño, o do teatro, no e para, o rural: a fornada feita, inclusive con faríña de landras, os xogos recuperados, ou se se quere deportes cos que se entretiñan no rural, a vivencia do home lobo, (filme incluído), a xornada de referencia política con X. Alonso Montero, as cancións que lembraban os maiores, a escola por e no rural, etc.

Pero o máis importante que eu vivín, e lémbroo con moito agarimo, foi a proximidade das persoas que participaban con gusto e corrixindo ás veces os poñentes, entre eles eu, con moito agarimo pero con firmeza.

Por iso, cando se me pediu que fixera *algo* para acompañar a publicación, non puiden negarme a facelo, dentro do que foi para min ese reencontro coa miña infancia na terra do meu pai no concello de Castro de Rei, na parroquia de San Xillao de Mos, e terra natal de Ramón García Abad.

Por todo, Moitas grazas Cabreiros e Concello de Xermade.

PACO SILVOSA

Facultade de Formación do Profesorado (Lugo)

* * *

Facer cultura comunitaria

Tiven a sorte de coñecer e seguir desde o principio a iniciativa das Xornadas Interxeracionais Rurais, desenvolvidas durante 15 anos en Cabreiros. Pola súa concepción e diversidade de obxectivos que tiveron, polo apoio veciñal da parroquia de Cabreiros e do Concello de Xermade e pola boa dirección dos seus responsábeis, penso que se pode definir como unha iniciativa exemplar.

Por que exemplar? Porque se trata dunha actividade que serve de punto de encontro para as varias xeracións que compoñen unha comunidade parroquial, na que aínda conviven felizmente, o que está xa perdido en moitos lugares: que a xente máis nova poida aprender e que a máis vella teña a quen transmitirlle a súa experiencia. Nestes tempos de furioso presentismo, de abolición das relacións interpersoais directas que se trasladan á realidade virtual de pantallas de celulares e tabletas, que haxa lugar para a palabra dita e sentida directamente é unha aposta por outra forma de vida, de máis calidade e menos insolidaria.

Tamén é exemplar por unha razón de orde máis práctica. Estas xornadas e a xente que está detrás delas, mostran que é posible darlle profundidade no tempo a unha

pequena comunidade, mediante a acción cultural: conferencias, libros, exposicións, testemuños vivos, salvación de patrimonio en perigo e tantas outras cousas. O apoio ao premio Xermade na Historia é, tamén, un exemplo cabal deste compromiso e do sentido que o traballo comunitario pode alcanzar. Fálase moito agora da España ou da Galicia baldeira ou despoboadas. O asunto é non ter as cabezas baldeiras...

RAMÓN VILLARES

Catedrático Universidade de Santiago

* * *

Tiven a honra de participar como relator nunha palestra sobre o nacente proxecto da Universidade Rural Galega nas II Xornadas Interxeracionais de Cabreiros (2006). Sentínme moi a gusto e foi un pracer.

Chamoume moitísima atención – e foi unha agradable sorpresa- a alta participación, e sobre de todo porque alí había xente de todas as idades, o que viña confirmar que o nome das xornadas era o atinado e tiñan o seu porqué.

Non menos sorpresa levei e levo (fago un seguimento delas) cando vexo os programas de cada edición; hai de todo coma en botica: problemáticas do agro e a ganadería, experiencias innovadoras, temas de saúde, patrimonio lúdico, saberes e oficios tradicionais, música, teatro, etc. Loanza á parte merecen os marabillosos documentais etnográficos sobre diferentes actividades tradicionais (a roza, o liño, o toxo, os músicos...) nos que os nosos maiores son os protagonistas.

Parabéns porque sodes un referente (XIV Edicións confirmano) e agardo que non abaixe o voo do voso espírito nese labor por seguir facendo comunidade e construír xuntos.

SEGUNDINO GARCÍA MERA

Mestre – Museo etnográfico da Capela

* * *

Onde queda Cabreiros? Por Lugo. Pero por Lugo, por onde? No Concello de Xermade. Pero indo cara onde? Por Vilalba. Quedei como estaba! E así, coñecínvos. E coñecín a maneira de traballar dun grupo de persoas que entende perfectamente iso de que *o palleiro non se fai sen palla, que pasiño a pasiño, faise o camiño!*

Botando contas, alá van 15 anos de traballo comunitario, de participación cidadá nunha iniciativa local que repercute positivamente non só entre a veciñanza máis

próxima, senón entre os colectivos e entidades que teñen a honra de participar destas xornadas, que transcenden o feito de ser unhas xornadas sen máis, para convertérense nun evento de referencia da educación social no rural galego.

Chamáronse Xornadas Interxeracionais Rurais, pero podíanse ter chamado Programa das Festas do Barrio ou Concurso de Talentos - que están tan de moda - que funcionaría igual. Porque o que ten a terra de Xermade, e a parroquia de Cabreiros en particular é un *tirapadiante* que hai que ter para que as cousas xurdan e se solidifiquen, como é o caso que nos ocupa. Teñen tirón e convencemento interno de que moverse é participar, e é necesario para ter unha vida plena, completa e orgullosa do noso. Ninguén lles ten que dar leccións de nada, porque viven a participación comunitaria como algo identitario, cuns sinais que definen a autenticidade de todas as persoas que pola antiga escola de Cabreiros pasaron e fixeron posible que hoxe esteamos falando disto, a modo de repaso, seguimento e control do quefacer desta asociación.

Por iso, a Asociación Veciñal de Cabreiros apostou por este formato de traer ao seu o que hai polo mundo e aprendermos de xeito conxunto e compartido. Que ledicia! Que boa xente que mira por isto e non se amedrenta ante os retos que se lle puxeron no que a organizar se refire, porque sabemos que organizar cousas implica moito: de responsabilidade, de compromiso, de bo facer, de negociar e incluso conciliar e mediar, cando non sempre todo vai ben. Implica moito e complica máis. De aí o mérito, que se sigan a facer cousas a pesar de todos os paus cos que nos podemos atopar, porque a recompensa ben o merece, porque o proceso vívese intensamente e porque vale a alegría ver o resultado, a pesar de non transcender ningunha contraprestación monetaria para quen tantas horas lle dedica a este proxecto que está totalmente naturalizado na vida das xentes de Xermade, e en particular de Cabreiros. Ademais, o efecto dominó existe, e cada vez súmanse máis persoas, entre elas mozas e mozos que manteñen o relevo e traen alento novo ao proxecto. Pero non son as únicas persoas que preguntan ou se preocupan polas xornadas, pois, as que de vez en cando aparecemos por alí, tamén estamos pendentes e famentas de saber con que nos sorprenderán en cada edición, que sen dúbida, se superan en novas ideas e en encaixar o que traen ao barrio como de interese para quen ata a escola se achega.

Pescudando nos adentros da asociación, cun breve repaso á súa web, comprobamos que este proxecto forma parte da súa columna vertebral, ao igual que un proxecto que apareceu despois e diría que moi vencellado a este, como é a Invernada de Cine, e tamén, como non, o Premio Xermade na Historia, que foi presentado na XI edición das xornadas, en 2015. Todos eles teñen en común o interese intrínseco de que Cabreiros se coñeza e quen é de Cabreiros coñeza tamén o que de por si non chega ata o barrio. Combínase así tanto o que se lles dá ben (teatro, radio, conversar, xogar) como polo que teñen curiosidade de saber, e por incorporar aquilo que ás persoas do lugar as pode motivar a ir cada fin de semana de xornadas, ata a antiga escola. Que mellor sitio que a escola para falar de educación, de cultura, de saúde, de deportes, de xogos, de economía... é o lugar ideal para falar de participación e desenvolvemento social e cultural, e é grandioso darlle máis dunha vida á escola.

As escolas recollen as súas propias historias de vida entre as súas paredes e tanto o alumnado como o profesorado que por elas pasan poderían contar as súas vivencias e recordos nelas. Nese contar as cousas tamén pensaron en Cabreiros, e un dos proxectos que elaboraron, vinculando a moita xente do lugar foi contar como se levantou a escola que agora é o local social da asociación; contaron a historia do toxo, e a do liño, contaron a historia de moitas mestras e mestres, lembraron persoas e personaxes... e houbo tamén quen ata alí foi a contar historias, esas historias que non distan tanto aínda que veñan de Lalín a contárnolas, porque no fondo teñen un algo de necesidade, un algo de artimaña e moita retranca, coas que ou nos identificamos ou nos sorprendemos satisfactoriamente.

Á escola volven despois de moitos anos con motivo das actividades realizadas pola asociación, persoas que estudaron nela, que lles fai graza e/ou lles dá morriña estar de novo alí, e outras que nunca por alí pasamos, e imaxinamos como sería ir ás clases naquela escola á beira da estrada, onde ao lado ten agora as ruínas dunha igrexa. E como imaxinar non custa, cadaquén volve construír unha nova historia arredor daquel antigo edificio. O tempo serve precisamente para isto, para contar historias do acontecido, para relembra-los momentos vividos, pero sobre todo, o tempo é necesario para poder estar e despois contalo, porque o gusto de ter estado xa non nolo quita ninguén. Así que, só nos queda sumar a esta iniciativa máis e mellores xeitos para seguir medrando o rural dunha forma sostible e apetecible. Longa vida ás Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros.

SOFÍA RIVEIRO

Colexio de educadores Galicia

* * *

Longe, mas muito próximos!

Para amigos e amigas de Cabreiros.

Conheci Cabreiros pelo olhar do meu colega Jesus Rodríguez Rodríguez, professor da Universidade de Santiago de Compostela, com quem compartilho as raízes no mundo rural, mas também ideais e trabalhos desde 2002, quando estive na Galícia pela primeira vez. Desde a 1ª edição das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros que ocorreu há 15 anos, a cada ano tenho recebido o programa e assim pude acompanhar os temas, as atividades, os jogos, as palestras, as questões que estão em debate e as novidades que a comunidade compartilha, ao longo desse tempo. Mesmo de longe, posso sentir o cheiro da terra e do mato, ouvir o barulho do vento e da chuva, perceber o sol e o movimento dos animais. E posso também escutar cantos

e histórias contadas aos nenos e nenas, plenas de vida e de sentidos que brotam do mundo rural.

Digo que posso me sentir quase uma vizinha de Cabreiros e, talvez em razão dessa amizade construída na distância e na saudade que sinto de um lugar apenas imaginado, fui convidada a dizer umas palavras sobre o aniversário de 15 anos das Xornadas. Assim, quero registrar que vejo grande valor e beleza nesse projeto e que ele se tornou um importante programa de ação de desenvolvimento local. Entendo que sua marca mais visível é o diálogo – entre gerações, entre ciência e sabedoria da experiência, entre a universidade e a comunidade local, entre a tradição e o novo.

Finalizo essa pequena mensagem aos amigos e amigas, desejando que a vida possa sempre trazer paz, saúde e alegria aos moradores de Cabreiros, e que as Xornadas continuem a animar a vida local. Envio abraços carinhosos e respeitosos, aqui de longe, de Curitiba, uma cidade do sul do Brasil.

TANIA BRAGA GARCIA

Universidade Federal do Paraná-Brasil

* * *

15 Anos das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros. Desenvolvimento social e cultural do rural

Durante los 20 años que he desarrollado mi vida profesional en el medio rural he aprendido el valor y la fuerza de las personas que en él habitan. Una sociedad en la que conviven personas de diferentes edades con diferentes intereses e historias de vida, pero con un nexo común, la lucha por la conservación de un medio que no desean se convierta en un recuerdo.

En el año 2008, y como responsable del Programa Rompiendo Distancias de Taramundi – un programa de creación y acercamiento de recursos para personas mayores en áreas rurales dispersas del Principado de Asturias-, tuve la oportunidad de participar junto con un grupo de personas mayores de Taramundi en las IV Xornadas Interxeracionais rurais. Aprendendo cos nosos maiores. Asistimos a la IV Festa da Roza, en una jornada de recuperación de esta actividad tradicional ligada a la vida campesina, que tuvo como acto más relevante una recreación en vivo de esta tarea casi olvidada. Recuerdo la cariñosa acogida de los miembros de la Asociación Vecinal de Cabreiros, y del resto de la organización; la emoción de las personas de edad más avanzada que disfrutaron recordando sus experiencias personales y sus sonrisas al compartirlas y percibir el valor que en aquella jornada se les daba. El valor de los testimonios que las personas mayores aportan a la recuperación de la cultura tradicionales

incalculable y exige un compromiso de la sociedad para crear los instrumentos que permitan su recogida y conservación.

Iniciativas como ésta, son fundamentales para la conservación y transmisión de la historia del medio rural y además aportan un enfoque vivencial ayudando a las personas más jóvenes a identificarse con las señas de identidad de una cultura basada en el aprovechamiento respetuoso de los recursos. Son muestra del respeto y el valor a la cultura tradicional como un elemento de desarrollo endógeno de los entornos rurales que debe ser compartido con toda la sociedad.

Estas Xornadas, son una muestra de cómo la creación de redes, la corresponsabilidad de la comunidad en el diseño y puesta en marcha de proyectos culturales con la colaboración de entidades, asociaciones y colectivos de diferente índole; son capaces de estudiar y reflexionar sobre la cultura tradicional y se convierten en instrumentos de desarrollo local y conservación de la historia. Y más en tiempos como éste de lucha contra la pandemia del Covid-19, en que se hacen más visibles las fortalezas y oportunidades de la vida en el medio rural.

TRINIDAD SUÁREZ RICO

Principado de Asturias

* * *

Cando tes un amigo en Cabreiros, sabes que non te podes librar de ir alá, aplicándolle o dito que na tradición galega, *hai para San Andrés de Teixido...* Dito así con esta retranca, semella que ir a Cabreiros é unha condena, pero nada máis lonxe da realidade. Cando Suso manda o programa das Xornadas Interxeracionais Rurais, ou cando o está elaborando, o corpo pide organizarse para poder ir alá polo menos un día.

Quen somos máis de cerca da Raia, nun punto equidistante entre Cabreiros de Xermade, e Cabreiros de Portugal, podemos facer de intermediarios para un irmandamento, que xa está tardando.

A imaxinación vai por diante da realidade, e o certo é que na práctica só puiden estar un ano nas Xornadas, aínda que teño cumprida información do que se fai cada ano, o que me fai sentir orgulloso de ter amigos nesa terra, e ver estes gromos de cultura, vida comunitaria e folgos para darlle vida ao noso rural.

Quero darvos os parabéns por manter aberto ese furancho cultural, no que podemos beber a apócema de rexeneración e desenvolvemento integral do noso rural, e desexarvos un futuro con moitas máis ideas que practicar e exportar a outros territorios da nosa Galicia interior, en risco de desertización.

Apertas e mil anos máis para Cabreiros.

XOSÉ M. CID

Facultade de Ciencias da Educación (Ourense)

A VECIÑANZA

A sociedade ao longo do tempo vai sufrindo procesos, evolucionando dunha maneira e non doutra, chegando a facer que sexamos diferentes de un lugar a outro e ao mesmo tempo manteñamos vivencias en común. Coas Xornadas Interxeracionais de Cabreiros temos a oportunidade de recoller cada ano un anaco dos cambios e das curiosidades que temos a maioría das persoas. A través delas podemos adquirir información sobre temas que nos preocupan ou nos chaman atención. A forma de facelo é o que marca a diferenza pois achega dende unha perspectiva profesional un tema global e que preocupa nese momento, na que é fácil interactuar para dar unha opinión ou consultar, e sen dúbida, o mais importante, fai que sexa algo familiar e cotián.

En cada xornada existe tamén a oportunidade de aprender da gran sabedoría popular e dos nosos maiores, introducíndonos na historia que forma a nosa cultura dunha maneira dinámica, e sobre todo, entretida onde todos participamos, unhas persoas quirindo novos coñecementos e outras compartíndoos.

Pero o mais fascinante, o que fai que durante quince anos siga existindo un determinado período do ano para facer as Xornadas é, a pesar de que se leva a cabo nunha pequena parroquia, a capacidade de xuntar persoas que fixeron historia con persoas que farán futuro, de xuntar as inquedanzas con solucións e proporcionar respostas a preguntas que, en resumo, é capaz de achegarlle a moitas persoas de moitos e de distintos lugares.

ADELA PAZ Balsa, parroquia de Cabreiros

* * *

En primeiro lugar, quero darvos os parabéns polas Xornadas; parécenme unha marabilla, novidosas, moi traballadas e moi importantes culturalmente.

Teñen unha parte humana que a min me chega ao corazón, sobre todo as homenaxes a Anxo Guerreiro, o meu amigo, o meu mestre Xoaquín Valero, as curtas de Dina, o da chave de Bascuas... Por todo, grazas.

Paréceme moi ben a dedicación que facedes a todo o que poida mellorar a vida das persoas maiores e nenas e nenos. Tamén penso que tiña que haber máis diálogo entre

a mesa e as persoas participantes, nenos e nenas e maiores e que acheguen cousas que cren que pode mellorar o contorno.

Tamén nenos e nenas deberan expoñer, (quizais xa o fan e eu non me decatei) o que lles achegan os xogos en paralelo ás redes sociais, que son agora os seus xogos.

Agradézoos que non me teñades en conta o meu galego, é o rouparés dos anos 50. Grazas.

CARMEN PARDO HERMIDA, parroquia de Roupar

* * *

Despois de XV anos de Xornadas, que nos parecen tan sinxelas, chegamos á escola, sentamos e só temos que escoitar o que nos contan, ver os documentais, presentacións de libros, infinidade e diversos contidos nas conferencias e a maiores. Sempre hai momentos emotivos e tamén risas.

O certo é que para min hai un traballo moi importante e moito máis laborioso moitos meses antes deses días que duran as Xornadas, e despois destes quince anos seguen a sorprendeme.

O que máis admiro e me gusta é ese xeito de valorar o noso, o noso xeito de vida, a vida de meus pais, de meus avós, a miña propia. Reflexada esta vida neses documentais, libros, nas actividades. Fainos recordar ao mesmo tempo que seguimos a aprender e, que hai máis importante que saber de onde vimos? Que as miñas fillas aínda que estean moi vinculadas a Cabreiros vexan a través destes traballos a nosa esencia e que aprendan de ela.

Síntome moi afortunada de ter unhas Xornadas como estas aquí, na miña casa, na miña escola. Sempre animarei a xente a que veña, e aínda sigo sen entender que haxa xente que as ten tan cerquiña e non saben o que se perden.

Cada ano, cando se achegan as Xornadas, comezo a preguntar que vai haber este ano, pero mellor é sempre presenciais para seguir aprendendo, sorprendéndome, disfrutando e emocionándome.

CARMEN PARDO BAÑOBRE, parroquia de Cabreiros

* * *

Cando escoitei que se ían facer as Xornadas Interxeracionais, o primeiro que se me veu a cabeza foi preguntarme a min mesma, que nos podía achegar a nosa contorna. De que ían?, sorprendeume.

Empezando por cavar a roza, picar o toxo e outros moitos oficios e costumes tan esquecidos, a nosa xente maior orgullosa de participar e ensinarnos como viviron, como traballaron. E así foi aumentando a familia, porque a verdade aseméllase moito a unha familia onde nos xuntamos porque todo é moi familiar, onde escoitamos, aprendemos e compartimos ideas cada sábado das xornadas, onde médicos, escritores, torneiros arqueólogos, astrólogos van deixando algo propio. Aínda recordo que ben o pasamos esperando para ver as estrelas e os planetas na praza da Igrexa co telescopio onde esperabamos. Era todo novidoso e harmónico.

Resumindo, abraiaidos todos co voso labor de cada ano sempre cun programa sorprendente, onde non esquestes o teatro, a radio, as visitas a centros e museos e moitas actividades máis. Quero darvos as grazas por tantas experiencias; grazas polo esforzo que leva todo isto e grazas aos que se prestan a vir, que nos regalan a o seu saber e o seu tempo tan apreciado nos tempo que corren. A seguir sorprendéndonos! Grazas!

FERNANDA TRINDADE ALMEIDA, parroquia de Xermade

* * *

Eu nacín no lugar do Acibido, parroquia da Vilabella, no Concello das Pontes, pero dende o ano 1990 considérome un veciño máis de Cabreiros.

Para min, participar nas Xornadas Interxeracionais Rurais supuxo volver a vista atrás e lembrar tempadas de veciñanza e colaboración. No meu caso, ademais participo coa veciñanza tamén nun traballo que me encanta facer, o tratamento da imaxe en documentais.

Candoouben das Xornadas estíbese a facer a Homenaxe aos Músicos e ocorreu-seme gravar e editar todo para facer un DVD que máis tarde pasaría a formar parte da colección de documentos da Asociación de Veciños de Cabreiros.

Xa coñecía a X. M. Felpeto e a Jesús Rodríguez (Suso) por ter feito colaboracións xuntos, e formamos un equipo para a produción dos documentais. Felpeto xa levaba a Dirección do grupo de teatro local e facía o guión e dirección e Suso a supervisión. Eu encargábame da gravación, edición e realización. Así naceu o primeiro proxecto: *O Toxo na nosa cultura*.

Nun principio notei que algunha xente era algo remisa a saír no vídeo, pero despois da presentación, nos seguintes traballos todos querían participar, e así, cando fixemos o documental da historia da escola de Cabreiros, participou todo o mundo. Algo increíble para unha parroquia tan pequena.

Agora xa estou desexando preparar outro Documental, por min non ha quedar.

FERNANDO FRESCO, As Pontes

* * *

Xornadas Interxeracionais rurais de Cabreiros

A miña opinión sobre os 15 anos (2005-2019) das Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros é moi positiva. Tratáronse temas tan variados como a saúde, a historia, a escola, xogos populares e tradicionais, distintas tarefas do campo, teatro, música, dereito ou a radio. Persoalmente, destacaría, pola repercusión nas vindeiras xeracións, o Premio de Investigación Xermade na historia, que foi promovido polos organizadores destas Xornadas, e que xa vai pola VI Convocatoria. A el lévanse presentado traballos moi meritorios, que nos ilustran aos presentes, e sobre todo que quedan para que os nosos descendentes coñezan a súa historia. É para felicitar e agradecer aos organizadores o desenvolvemento destas Xornadas, sobre todo, tendo en conta que a parroquia de Cabreiros é unha das 10 parroquias que forman o concello de Xermade, cunha poboación en todo o concello de 1.800 habitantes. Polo tanto só me queda desexar que se poidan seguir levando a cabo outros tantos anos máis.

JESÚS BERMÚDEZ RAMOS, parroquia de Cabreiros

* * *

A asociación de veciños e veciñas de Cabreiros é tan especial porque ten unha directiva moi capaz e uns asociados/as participativos/as e con interese por transmitirles ás novas xeracións a súa cultura popular, para que esta non quede no esquecemento. Así mesmo, están dispostos a aprender da xente nova. Por iso penso que as Xornadas Interxeracionais teñen tanto éxito. Nelas ensináronos sobre os xogos e xoguetes tradicionais, o pan de landras, a normativa forestal, a existencia do Espazo Agroecolóxico Estruga, os traballos que se están a facer na neveira de Lousada con voluntarios e voluntarias de varios países e, ademais, puidemos asistir a obras de teatro, monólogos, visitar museos, acudir a festas culturais, etc.

Xunto coas Invernadas de Cine, paréceme unha maneira moi boa de traer a cultura ao rural, sobre todo o tipo de cultura que no rural nos interesa e que á vez resulta divertida.

Parabéns e moitas grazas.

LELA, parroquia de Roupar

* * *

Cando no ano... 2005 se empezou a oír que en Cabreiros ían facer uns xogos para que nenos e nenas e a xente nova soubese como eran os oficios e os costumes da nosa xente maior que nesta época xa non están en uso, aquilo parecía unha boa idea, que duraría un ano ou dous e non tería máis percorrido.

Pero aquí estamos, e aí seguen as xornadas Interxeracionais de Cabreiros, como referente, no concello e na provincia do que unha Asociación veciñal é capaz de facer, con entusiasmo e con loita.

As xornadas foron evolucionando no tempo. Foron incorporando diferentes cousas da nosa vida actual, da nosa cultura, en definitiva.

Así, ofertan obras de teatro, cine, ou charlas que resultan de interese xeral.

Por iso só cabe darlles as grazas por traballar en prol das nosa cultura, e servir de referente a todas aquelas Asociacións que queiran mirarse neste exemplo de traballo e de constancia.

LOLI VÉREZ LÓPEZ, parroquia de Roupar

* * *

15 anos das xornadas interxeracionais rurais de Cabreiros

Desde o punto de vista persoal foi unha auténtica honra ter participado nalgunha ocasión nas Xornadas, co gallo de lembrar aqueles mestres e mestras que ao longo de moitos anos pasamos pola escola de Cabreiros. Gardo un entrañable recordo do curso que pasei na escola do Chao basicamente porque ser un dos meus primeiros destinos profesionais e tamén pola ascendencia familiar que me une á parroquia (o meu avó paterno era do barrio de Cabreiros).

O rural está necesitado de actividades que poñan en valor o seu pasado e o seu presente, sobre todo nestes momentos de futuro incerto. A caída demográfica e o alentamento da poboación restan dinamismo a este medio no que, pola contra, sería tempo abrir oportunidades de benestar.

Finalmente gustárame felicitar a aquelas persoas que con dedicación e esforzo veñen mantendo esta actividade ao longo de tanto anos e animalas a perseverar no seu empeño porque agora máis ca nunca cada iniciativa suma nese gran obxectivo: o rural debe ter futuro.

MANUEL PRIETO PICO, parroquia de Burgas

* * *

As Xornadas Interxeracionais Rurais de Cabreiros para min supuxeron entre outras cousas poder coñecer e escoitar a grandes profesionais da medicina; revivir os xogos tradicionais, moitos deles da miña nenez; obras de teatro feitas e dirixidas por xente de aquí como naquel entón, no salón do Seco alá pos anos 50; vídeos para que quede na memoria de artes e oficios no que tiveron o pracer de participar nalgúns deles; charlas de grandes oradores e políticos e innumerables actividades ao longo destes quince anos, que axudaron a poñer no mapa a Cabreiros, a Xermade, e revitalizar o rural. Eu non poido máis ca estar agradecido como veciño e colaborar no que poida achegar e darlles forza para que sigan a traballar por algo tan importante e necesario. Moitas grazas polo voso traballo.

MANUEL CABAIREIRO ARDAO, parroquia de Cabreiros

* * *

Ante todo, quero darlle as grazas á asociación de veciños/as, aos que a fan posible por estar aí, ás persoas que estiveron e, sobre todo, a quen xa non poden estar con nós e que tanto botamos de menos.

Que significou para min como colaboradora e como veciña de Cabreiros na súa época dos primeiros anos? Unha lección inesquecible de traballo en grupo.

Inicialmente xeroume ilusión, motivación e gañas de empezar cos pasos que íamos dando. Cando se empezou a traballar e viamos como ía medrando día a día o proxecto, coa ilusión que todo o mundo participaba co seu grao de area con que afán e ilusión a xente maior facía traballos que fisicamente che parecía imposible que se puidesen lograr. Isto ensinoume que querer é poder e que ninguén pode dicirlle a algo que non sen intentalo, xa que nada é imposible se queres alcanzar unha meta.

Vin como xente que tiña a súa vida inmersa nunha monotonía, a rompía para volver a recordar os temas esquecidos na súa memoria e volvía a recuperar a xuventude adormecida.

Podemos pensar, e eu creo así, que motivou a xente maior e deulle ilusión para alongar a súa vida, *servir para algo*. Ás veces temos tantas ocupacións e non escoitamos nin valoramos a xente maior que temos ao noso lado, e acaban pensando que están acabados e que non serven para nada. Todos e todas as que participaron viron como aínda podían ser útiles e moi útiles. Son a nosa historia.

Á xente nova, espero que lle servise para ver que por ese ciclo da vida pasa todo o mundo, polo que podemos facer un futuro máis valorado para a nosa vellez ensinándolle aos nenos e nenas a escoitar á xente maior.

Un saúdo e moitas grazas.

MAR FRANCO CRIADO, parroquia de Cabreiros

* * *

Cando se van cumprir 16 anos das primeiras Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, boto a vista atrás e penso no importantes que foron, son e seguirán sendo. Estas xornadas serviron para poñer a Cabreiros no mapa, para darlles importancia ás relacións interxeracionais, para visibilizar o rural. Para tantas cousas!

Aló polo 2005 fun nai e durante varios anos os meus pícaros medraron con estas xornadas, aprenderon que o rural é divertido e que a xente ten moito que contar, e por iso agora o respectan moito máis. Se medras con estas iniciativas, o pouso queda, e vai medrando contigo ata formar parte indivisible aínda que vivas lonxe.

Non me queda máis remedio que felicitar a asociación veciñal por esta iniciativa e darlle azos para que continúe moitos anos con estas xornadas.

MAR HERMIDA PICO, parroquia de Roupar

* * *

Chámome Paulo e son un neno de 11 anos que vivo en Xermade. Meus avós viven en Cabreiros e dende pequeno sempre participei xunto co meu pai e a miña nai nas actividades que se realizan na AA VV de Cabreiros. Dende hai 15 anos teñen lugar unhas xornadas onde se mesturan actividades para maiores e nenos e nenas. Eu non me lembro de moito, porque non fun as todas as actividades, era moi pequeno, explicáronme que ao comezo destas facían teatro, obras nas que participaba miña nai e meu padriño entre outros, e que vin gravadas máis tarde en vídeo, (que me gustaron moito).

Tamén recordo os xogos tradicionais no campo de fútbol, aínda teño algúns instrumentos fabricados alí (frutas, chifres)con paus e unha grileira feita con xuncos. Xogaba tamén con outros nenos á ra, ás *carrilanas*, a pescar botellas, aos zancos...

Teño moi bo recordo dun día que veu un mago, paseino moi ben e saín axudarlle. O que máis me gusta das xornadas son as actividades para os nenos/as. As da xente maior ás veces abúrrenme porque non as entendo, aínda que unhas que fixeron sobre

as abellas e de primeiros auxilios si que me gustaron (viñeron médicos e os que van nas ambulancias).

É bo ter estas xornadas porque así podemos xuntarnos todos os veciños e veciñas e tamén xente de fóra. Gústame cando ao remate quedamos a cear algunha vez.

PAULO CABALEIRO GESTO, parroquia de Xermade

* * *

As Xornadas Interxeracionais supuxeron para min una ventá para expoñer a realidade que estamos a vivir os gandeiros e gandeiras da contorna e, en particular na nosa explotación. Foi moi interesante e enriquecedor para min poder explicarlle a un público que non ten relación directa coa labranza, como se xestiona e as trabas que atopamos hoxe en día quen traballamos na gandaría.

En canto ao que supoñen as Xornadas para o rural, penso que son esenciais para darlle vida ao concello. É unha motivación para que a xente maior se relacione, recorde e vexan que as súas vivencias resultan moi interesantes para todos e todas nós. Tamén son interesantes para a xente nova, porque deste xeito teñen un aliciente para que sintan que na aldea tamén se fan cousas interesantes e educativas.

ROCIO PENA RIVERA, parroquia de Miraz

* * *

Xornadas Interxeracionais de Cabreiros

Non é sinxelo reflectir nestas liñas o labor que vén desenvolvendo a Asociación de Veciños por medio de estas Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, pero vou intentar expoñer o que creo representan para esta parroquia e para o mundo rural en xeral.

Dende o seu comezo xeraron nesta parroquia una ilusión e entusiasmo tremendo, e provocaron incluso incertidume e curiosidade durante o ano por saber que se desenvolvería nas próximas xornadas.

Representa un elemento dinamizador da vida social desta parroquia, posto que fomenta a relación entre a veciñanza, provoca o retorno de persoas con raíces nela, que o igual que o fútbol, xera apego á parroquia na que vivimos ou somos orixinarios, e axuda reverter a tendencia da desafección que existe nos últimos anos co mundo rural. Fomenta que cada vez máis persoas vaian participando nas distintas actividades e iniciativas que levan a cabo, arrastrando a persoas amigas e coñecidas a esta parroquia.

Supón una difusión multicultural, posto que se levan desenvolvendo actividades nos distintos ámbitos: cultural, socioeconómico, histórico, etc. O que achega un coñecemento nas novas xeracións da forma de vivir dos nosos devanceiros, como traballaban, como se divertían, como vestían, etc. Así mesmo, poñen en valor as posibilidades que ofrece o rural para asentarse nel, medios de vida, posibilidade de xerar ingresos engadidos, os atractivos do rural, e en definitiva, os beneficios de vivir no rural.

A modo de remate, non me cansarei de darlle as grazas a Asociación polo traballo que están desenvolvendo, dedicándolle moito tempo e esforzo ao deseño e maduración destas xornadas, fomentando a difusión cultural e histórica do mundo rural, provocando a relación social entre a veciñanza e o achegamento de persoas que se desvincularan socialmente da súa parroquia. Grazas, moitas grazas.

RAMÓN GATO RAMOS, parroquia de Cabreiros

* * *

Xa hai quince anos, nos inicios da miña estadía como alcalde de Xermade, X. Manuel Felpeto, presidente da Asociación de Veciños de Cabreiros e Suso Rodríguez, veciño e profesor na Universidade de Santiago de Compostela, achegáronse ao concello para presentarme aquel proxecto que consistía no desenvolvemento dunhas Xornadas Interxeracionais en Cabreiros: “Aprendendo cos nosos maiores”. Tratábase de algo novidoso e experimental e que suporía unha aprendizaxe, polo que, coa confianza e coa ilusión depositadas nesta idea, puxémonos a traballar para que saíse adiante.

Despois dos 12 anos nos que tiveron a honra de presidir o concello, estas xornadas consolidáronse como referencia de relacións e estudos, non só a nivel local, senón tamén a nivel nacional. “Aprendendo cos nosos maiores” foi xa parte do nome das xornadas, co firme compromiso de favorecer a relación entre xeracións e de aprender, a xente nova que inicia a súa andaina, e a maior coa súa experiencia na universidade da vida. Sinto orgullo polos resultados acadados, e desexo que a ilusión daquelas primeiras xornadas, e das sucesivas, se manteña no tempo, porque sen dúbida traducirase no desenvolvemento do noso pobo.

TOMÁS RODRÍGUEZ ARIAS, parroquia de Roupar

* * *

Son Xiana e teño 10 anos, nacín no Concello de Ames, aínda que me sinto unha veciña máis de Cabreiros e de Friol.

As xornadas interxeracionais parécenme unha idea moi interesante para os maiores e tamén para a mocidade e nenos e nenas. Gústame moito quedar cos amigos e amigas de Cabreiros despois de que rematen as xornadas e xogar na escola con elas e eles. Unhas das actividades que máis me gusta é ver as películas que se proxectan na escola e que están pensadas para nós. Gustáronme moito algunhas conferencias, por exemplo a que tivo que ver coa vida das abellas. Encántanme as obras de teatro que se presentan e tamén cando hai grupos que veñen cantar ou tocar. Un momento que me gusta moito é cando nos xuntamos cos maiores para ir tomar algo ao Boucello. Tamén me agrada moito cando teño que subir ao escenario para facer algunha actividade. O que si, non me gusta moito cando hai charlas ou conferencias que son moi longas, abúrrenme montón.

Ah! do que si teño moi bos recordos é das ceas que acontecen cando rematan as xornadas. Tamén me encantaron as galletas e doces ao final dalgún dos días das actividades. Igualmente, foron inesquecibles algunhas das visitas realizadas, como cando fomos ver a Neveira a Lousada.

Unha idea que me parece xenial das xornadas é cando se dan agasallos e premios aos demais.

Agardo que as xornadas continúen moitísimos anos máis.

XIANA RODRÍGUEZ CASTRO, parroquia de Cabreiros.

Anexos

LEMBRANZAS DUNHA ESCOLA UNITARIA

Proposta didáctica

AUTORAS

Bouzas Alfonsín, Yolanda
Da Silva Nieto, Patricia
González Pena, Adela
Lago Riádigos, Mireya
Lema Nieto, Sonia
Rascado Bugallo, Mª Begoña
Romero Fernández, Iria
Suárez Regades, Raquel
Veiras Méndez, Ana

ÍNDICE

Contextualización.....	I
Bloque I: O proceso de construción da escola unitaria	IV
Bloque II: O/a profesor/a no seu contexto	XV
Bloque III: Importancia e uso do galego	XV
Bloque IV: Estilos de vida	XV
Bloque V: O papel da inspección educativa no rural	XV
Bloque VI: O teatro	XV
Bloque VII: Os xogos populares.....	XV
Bloque VIII: Aprender fóra do horario escolar	XV

Contextualización¹

O traballo que a continuación presentamos consiste na realización dunha proposta didáctica en relación ao vídeo titulado *Lembranzas dunha Escola Unitaria*. O que pretendemos con esta proposta é que se utilice como un recurso didáctico dirixido ao futuro profesorado, para que a través del, reflexione sobre os cambios acontecidos co paso do tempo na escola do rural. Isto responde á implantación da Lei xeral de educación de 1970, que mudou substancialmente o panorama escolar de Galicia, xa que a meirande parte das escolas unitarias foron substituídas por concentracións escolares situadas nas capitais dos concellos e nas que o transporte dos alumnos e alumnas pasou a ser un fenómeno xeneralizado. Non podemos esquecer que Galicia presenta dende o punto de vista escolar unha gran diversidade, consecuencia da propia variedade rexional nos seus aspectos xeográficos, socioeconómicos e demográficos, que orixinan a diseminación dos numerosos núcleos de poboación e motivan que o mapa escolar sexa moi heteroxéneo.

O motivo da elaboración deste vídeo foi o de render homenaxe a todos e todas as docentes que desenvolveron a súa actividade docente na escola de Cabreiros. Ademais de destacar a importancia que tiña a escola unitaria no medio rural.

Queremos destacar que, as escolas rurais, maioritariamente unitarias, son consideradas de novo como institucións educativas especificamente idóneas e elementos de revitalización socioeconómica e cultural das zonas rurais de Galicia. A situación da escola unitaria, resolvendo as súas carencias, pode chegar a converterse nun elemento educativo case privilexiado polas súas características e diferenzas.

Así pois, con esta proposta, pretendemos que aproveiten as diferentes temáticas tratadas no dito vídeo como un punto de partida de cara ao afondamento na evolución dos cambios que determinadas formas de vida sufriron co paso dos anos.

As persoas destinatarias ás que principalmente queremos dirixir a nosa proposta didáctica son futuros profesionais da ensinanza, que principalmente sería o profesorado en formación. Aínda que non queremos descartar que sirva para outros colectivos, como poden ser: educadores/as, pedagogos/as, grupos de discusión arredor da temática do desenvolvemento profesional das e dos docentes no medio rural, e outros colectivos que poidan ter interese.

E aínda que o vídeo e a conseguinte proposta didáctica están contextualizados nun medio rural, cremos que son axeitadas para tratar noutros ámbitos diferentes, que poidan servir á súa vez para coñecer este medio e as súas formas de vida propia.

O **obxectivo xeral** que se pretende coa nosa proposta é:

- Analizar as diferentes temáticas tratadas no vídeo para desenvolver unha actitude reflexiva no profesorado.

¹ Este traballo foi realizado no marco da materia Estratexias para a formación do profesorado de Pedagogía (profesor Xesús Rodríguez, no curso 2011/2012).

Os **bloques temáticos** a destacar son:

- Bloque I: Proceso de construción da escola unitaria.
- Bloque II: O profesor no seu contexto.
- Bloque III: Importancia e uso do galego.
- Bloque IV: Estilos de vida.
- Bloque V: O papel da inspección educativa.
- Bloque VI: O teatro.
- Bloque VII: Os xogos populares.
- Bloque VIII: Aprender fóra do horario escolar.

A **metodoloxía** que pretendemos incentivar a través do presente material é: participativa, intentando que as persoas destinatarias ás que vai dirixida esta proposta teñan unha actitude activa ante as temáticas sobre as que se vai a traballar; colaborativa e de cooperación, mediante actividades que fomenten a interrelación entre profesionais; interactiva, utilizando diferentes medios; e de reflexión e de busca de información, buscando a sensibilización cara o mundo do rural e máis concretamente á educación nese contexto.

Bloque temático I: O proceso de construción da escola unitaria

As escolas unitarias son moi diversas e con características diferentes unhas doutras. Como trazos que as unen: teñen un número reducido de alumnado moi heteroxéneo; nunha mesma aula poden convivir nenos e nenas de idades moi diferentes dende o primeiro ano de infantil ata o último de primaria e cun/ha único/a profesor/a para todos.

Estas escolas danlle a posibilidade ao/á neno/a dunha aprendizaxe máis individualizada, por un lado, contextualizado na súa propia contorna, e por outro lado, no propio alumno e alumna, nas súas características persoais, familiares, etc. O/a docente coñece a realidade de todo o seu alumnado e mantén relacións próximas ás familias dos nenos e nenas. Todo isto é imprescindible para proporcionarlle ao neno ou nena unha aprendizaxe adaptada ás súas características e circunstancias, e non se mantén unha ruptura entre a escola, a sociedade e a familia.

A través do visionado do vídeo, pódese coñecer de maneira máis real o que implica unha escola unitaria, tanto para as familias, como para os propios nenos e nenas e observar como as xentes de Cabreiros se implicaron na construción da escola.

Obxectivos

- Coñecer as escolas unitarias que están en funcionamento en Galicia.
- Reflexionar sobre o papel que xogan as escolas unitarias na aprendizaxe do alumnado.
- Indagar que supón para os docentes o traballo nas escolas unitarias.
- Fomentar as relacións interxeracionais.

Contidos

Escolas unitarias. Papel destas escolas na mellor calidade do ensino- aprendizaxe. A metodoloxía nas escolas unitarias. O papel do profesorado nas escolas unitarias. Modelo de profesor/a destas escolas.

Actividades

- En que contexto xorde a iniciativa de construción da escola unitaria e quen son as persoas que asumen a toma de decisións para o proceso de construción?
 - A respecto da escena do minuto 16 do vídeo na que se ten lugar a reunión para tratar todos os puntos referidos á nova escola: Quen son as persoas que máis participaban nesta asemblea? Quen votaba? Reflexiona sobre estas cuestións en referencia as diferenzas entre as persoas de sexo masculino e feminino.
-
- Indaga no portal da Xunta de Galicia sobre as diferentes escolas unitarias que existen no contexto galego e visita algunhas delas se é posible.
 - Tras a realización das entrevistas, trátase de reflexionar sobre as seguintes cuestións, as cales deben estar en estreita relación cos temas tratados nesta:
 - Que se entende por escola unitaria? Como se organiza?
 - En que se diferencia unha escola unitaria doutros centros educativos?
 - Que diferenzas existen entre o modelo de profesor/a dunha escola unitaria ao que se dan en centros de infantil, primaria e secundaria de carácter público?
 - Hai diferenzas entre os alumnos e alumnas de escolas unitarias e do alumnado de outro tipo de centros educativos?
 - A través da consulta de diferentes documentos bibliográficos sobre escolas unitarias: por un lado, investigade e reflexionade sobre as posibles implicacións que poden ter estas escolas para eses contextos; concretamente as que seguen en funcionamento e impartindo clases; por outro lado, pensade sobre posibles propostas con respecto ás posibilidades que pode ofrecer o espazo das escolas unitarias que están pechadas, para fomentar os vínculos entre a comunidade (talleres, teatro, etc.) ou outro tipo de iniciativas que poidan fomentar as relacións entre as escolas e as familias, como un espazo para compartir entre a comunidade e a escolas con todo o que implica.

- Seguindo na mesma liña que as propostas anteriores, realiza un biograma² dunha persoa importante no contexto das escolas unitarias (un profesor ou profesora, unha persoa da parroquia que non ten que pertencer ao contexto escolar pero si ser moi destacable nesa comunidade, etc.).
- Compreendendo a educación como un proceso que se dá nunha ampla gama de contextos, e considerando que Cabreiros conta cunha poboación envellecida, polo que puidemos visualizar no vídeo, indica e xustifica diferentes propostas para fomentar o encontro interxeracional ou o traballo con persoas da terceira idade, concretamente, nesta aldea.

Bloque temático II: O/a profesor/a no seu contexto

O/a profesor/a no contexto das escolas unitarias ten unha identidade propia, que non comparte cos/coas docentes das escolas de réxime ordinario.

A metodoloxía empregada nestas escolas polo/a docente é máis contextualizada e adaptada ás necesidades do alumnado. Trata de ser un proceso de ensino- aprendizaxe que ten en conta as especificidades, características persoais e intereses do neno ou da nena, que implica un traballo polo xeral colaborativo, participativo, autónomo e lúdico.

Outra característica deste tipo de docentes son as relacións que mantén de proximidade co seu alumnado e coas súas familias, así como coa comunidade que rodea a escola. Desta maneira, a aprendizaxe dos nenos e das nenas non queda descontextualizada, ao mesmo tempo que as familias e a propia comunidade non queda á marxe da vida da escola nin do proceso educativo.

Como último aspecto para destacar neste bloque, quérese facer mención á utilización e creación de diversos materiais didácticos. O ambiente das escolas unitarias é un lugar que propicia a creación deste tipo de materiais que se axustan ao alumnado e á súa forma de vida. Concretamente, aínda que no momento histórico no que se baseou o vídeo non se utilizaron materiais didácticos, pódense utilizar as actividades que se levaron a cabo na escola de Cabreiros para formular propostas didácticas como pode ser as relacionadas co medio natural, os xogos tradicionais e o teatro.

A creación de materias didácticos propios posúe un carácter formativo, tanto para os e as profesionais (implicándose no proceso de ensino- aprendizaxe dos seus alumnos e alumnas), como para o alumnado, que traballará sobre un material acorde coas súas necesidades educativas e intereses. Creemos que o contexto das escolas unitarias, como por exemplo a escola de Cabreiros, propicia a adaptación das propostas

² Un biograma é unha estrutura gráfica e cronolóxica que recolle os eventos que estruturan a carreira profesional dun mestre e que están no orixe das principais decisións adoptadas e dos cambios observados na traxectoria de vida. Extraído de Domingo Segovia, J. e Fernández Cruz, M. (1999). *Técnicas para el desarrollo personal y formación del profesorado*. Cuadernos monográficos del ICE. Bilbao.

polas relacións próximas que se establecen entre o profesorado co alumnado e coas súas familias.

Obxectivos

- Reflexionar sobre o papel do/a profesor/a nas escolas unitarias.
- Observar o papel do ensino e da aprendizaxe nas escolas unitarias.
- Analizar a metodoloxía a seguir nas escolas unitarias.
- Indagar sobre o papel que xoga a creación de materiais didácticos nestas escolas.

Contidos

Metodoloxía nas escolas unitarias. Materiais didácticos que se empregan nas escolas unitarias. O papel do profesor nas escolas unitarias. Alumnado das escolas unitarias. Vida o redor destas escolas.

Actividades

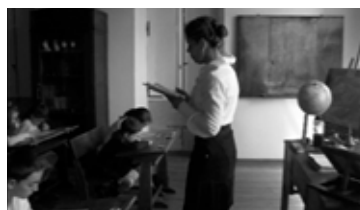
- Tendo en conta o proceso de ensinanza e aprendizaxe que se da nos contextos educativos e a importancia que ten a reflexión e a mellora da práctica docente, extrae os significados que se poden deducir da frase dita, no minuto 38 do vídeo, por D^a Fe Vázquez: “Ao ensinar apréndese moito”.
-
- Cres que a forma de traballo que seguen os/as profesores/as nas escolas unitarias se pode diferenciar da dinámica da que se serven os/as docentes doutro tipo de centros educativos (rateo profesor/a-alumnado, espazos físicos, número de profesores/as, relacións entre profesor/a e alumnado)? De ser o caso, cales son as diferenzas que se poden subtraer? En que medida inflúen?
- Situándonos na escena en que a profesora leva os seus alumnos e alumnas ao monte para ensinalles a natureza do seu contexto (no minuto 36 do filme). Que modelo de profesor/a está implícito? E como inflúe este tipo de intervención na aprendizaxe dos alumnos e alumnas?
-
- Tras a intervención no vídeo de todos/as os/as mestres e mestras tratando a temática da metodoloxía ou forma de traballo que seguen para o desenvolvemento das clases, pódese considerar que existen experiencias innovadoras que se traballasen na época do vídeo que na actualidade non se practiquen ou

se viron reducidas? Que factores ou circunstancias puideron ou inflúen nesta situación? Crees que as condicións nas que se desenvolve unha escola unitaria poden propiciar en maior medida este tipo de intervencións a diferenza dos centros educativos actuais (que clasifican ao alumnado por idades, levando a cabo aprendizaxes descontextualizadas)?

- Partindo do feito de que nas escolas unitarias cada profesor/a pode encargarse dun grupo de alumnado moi heteroxéneo, que posibilidades pode ofrecer esta situación para o desenvolvemento das aprendizaxes?

Máis concretamente, tendo en conta que non só o/a docente é que ten o monopolio dos coñecementos, senón que o propio alumnado pode actuar como ensinante nos/as seus/súas compañeiros/as de menores idades ou proporcionar ideas ou feitos ás clase e ao propio profesor, que implicacións poden ofrecer estas situacións no clima das aulas? A que aspectos se pode deber que este tipo de experiencias non se dean nos contextos de centros educativos actuais?

- Analiza a escena do minuto 38 do vídeo, na que a profesora está na clase co seu alumnado dende un punto de vista educativo e profesional en relación á distribución do espazo físico dos recursos, dos alumnos e alumnas e a posición da profesora, as formas de traballo na aula e outro tipo de elementos que se poidan considerar relevantes e dignos de mención e reflexión.

- O profesor Benigno Vázquez na súa intervención no vídeo, arredor do minuto 46, fala dunha formación integral. Que significa e implica para ti como futuro profesional na educación a formación integral?

- Que entendes por recurso didáctico? Especifica os materiais, que ao teu modo de ver, son imprescindíbeis empregar nos contextos educativos nas escolas rurais e nas escolas en contextos urbanos.
- Reflexionar sobre aqueles recursos didácticos que foron empregados polos teus profesores e profesoras, Que outros usos diferentes se lle poderían dar? Que recurso material se lle pode dar un uso didáctico?

- Partindo da actividade proposta no bloque Proceso de construción da escola unitaria, intenta contactar con profesores e profesoras que traballaron en escolas unitarias e que fosen desprazados a centros educativos en contextos urbanos, polo feito de pecháranse este tipo de escolas ou motivos de outra índole. Reflexionade sobre as seguintes cuestións:
 - Que diferenzas se poden extraer ou sinalar entre o traballo como docente en escolas unitarias e en contextos máis urbanos ou afastados do mundo rural?
 - Realiza unha comparación tendo en conta a relación que o/a profesor/a establece cun grupo de alumnado ao que lles imparte diferentes materias nunha escola unitaria, a que en cada materia exista un docente diferente para un mesmo grupo - clase en contornas máis afastadas do medio rural. As relacións entre o profesorado poden optimizar ou ser contraproducentes para o desenvolvemento dos aprendizaxes do estudantado?
 - De que maneiras se pode tratar os diferentes intereses e necesidades do alumnado tendo en conta a súa heteroxeneidade?

Bloque temático III: Importancia e uso do galego

A lingua no noso contexto estivo sempre marcada pola represión e a vergoña que moitos sentían ao falala. Aínda hoxe en día, o uso do galego está condicionado por diversos factores como pode ser o contexto, a idade de falante ou o ámbito onde se fala. A día de hoxe falar coa lingua propia da nosa comunidade xa non se considera un signo de incultura, como se podía pensar antigamente, senón que se utiliza en todos os ámbitos e por un amplo número de xente, pero aínda así prevalecen prexuízos sobre ela, como poder ser que falar galego che pecha portas ou que falar castelán é mellor.

Nos últimos anos pódese observar un aumento do prestixio da lingua, sobre todo nos espazo públicos, aínda así non existe un respaldo suficiente por parte das sociedades e das familias, o que repercute nunha situación de non reprodución da lingua. Dende a primeira Lei de normalización lingüística (Lei 3/1983, do 15 de xuño, de normalización lingüística) ata a actualidade, despois dunha década do Decreto 79/2010, do 20 de maio, para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia, os estudos sociolingüísticos poñen de relevo a perda progresiva de falantes en Galicia, que afecta especialmente ás xeracións máis xoves (IGE, 2019). Por outra banda, o galego consolídase como lingua aprendida como lingua estranxeira ao longo do mundo e a produción literaria aumenta considerable segundo os datos da RAG (2020).

Neste dise que a Administración ten a obriga de velar polo cumprimento así como de garantir o equilibrio entre as dúas linguas cooficiais.

E por outro lado, tamén é necesario destacar o papel que teñen as organizacións na defensa do idioma, tales coma os movementos de renovación pedagóxica, sindicatos, organizacións estudantís, etc.

Consideramos que a escola é un punto fundamental na implantación de hábitos lingüísticos en galego e para a promoción do uso da nosa lingua en todos os niveis. Resulta imprescindible reforzar a dimensión comunicativa do galego nas aulas e proporcionarlle ao alumnado unha oferta educativa coa que perciba a utilidade da lingua e que o capacite para o seu uso eficaz e correcto.

E nese ámbito as escolas unitarias en Galiza, como pode ser a de Cabreiros, teñen un importante papel xa que están máis próximos ao contorno galego do neno e da nena e poden adaptar as súas aprendizaxes.

Obxectivos

- Reflexionar sobre a lingua galega no noso propio contexto.
- Analizar que elementos se encontran detrás do uso dunha determinada lingua.
- Observar a realidade actual con respecto á lingua galega facendo unha revisión do galego fai uns anos, tanto a un nivel xeral, coma no contexto da escola.
- Coñecer a realidade galega que nos rodea.
- Desenvolver o posicionamento crítico ante a realidade da lingua nas escolas.

Contidos

Situación do galego nas nosas escolas. Toma de conciencia da realidade social con respecto a lingua galega e a súa repercusión nas escolas. As escolas unitarias como marco para fomentar o uso adecuado e normalizado do galego.

Actividades

- Analiza en pequenos grupos a seguinte frase que aparece no vídeo-documental no minuto 50: “Eu non entendo nada, na casa e con vosoutros falo como me ensinaron, na escola sempre tiveron que dirixirme ó mestre nun castelán que ademais non da xeito a oílo e agora resulta que na escola temos que falar outro galego”. Que aspectos histórico-ideolóxicos hai detrás da afirmación do cativo? Como lle pode influír na comprensión e desenvolvemento da súa aprendizaxe? Destaca aspectos positivos e negativos desta situación.
- Indaga na túa contorna máis próxima sobre a existencia de refráns en lingua galega. Unha vez recollidos estes, analiza de forma individual que utilidades

poderías darlles para a aprendizaxe co teu alumnado. Finalmente, cada persoa expoñeríallo aos seus compañeiros as conclusións extraídas.

- Partindo da situación diversificada do uso do galego no contexto escolar, a túa tarefa agora consiste en: investiga por parellas cal é a opinión de diferentes colectivos ao respecto do uso do galego na escola (estudantes, xoves traballadores, 3º idade, profesores, etc.). Que pensas sobre as diferentes opinións dos distintos colectivos? Realiza unha conclusión final sobre cal é a visión que se ten nestes momentos do uso do galego na escola.
- En relación co comentario realizado polo profesor Don Xesús Neira, no minuto 52 do vídeo, sobre a introdución do galego na escola (tendo en conta o contexto histórico - temporal), intenta poñerte no seu lugar e formula como farías ti para introducir nesa época o galego nas aulas.
- Constrúe unha liña do tempo sobre a situación da lingua galega dende unha perspectiva histórica e sociocultural, indicando os acontecementos máis relevantes e necesarios para comprender o desenvolvemento do idioma (os autores máis relevantes, e as etapas e achegas máis destacables, entre outros). Este instrumento debe ser realizado tendo como modelo o formato dun metro que utilizamos habitualmente para medir.

Bloque temático IV: Estilos de vida

A observación do vídeo permítenos ter unha visión de como era a vida rural en Galicia arredor dos anos 70-80. Dáse a coñecer unha realidade que non hai moitos anos se daba no contexto rural galego e que segue perdurando na actualidade aínda que en menor medida.

Neste senso, no vídeo, pódese observar diversas escenas que nos mostran a realidade cotiá da xente de Cabreiros, como representación do día a día da xente da Galicia rural.

Os lugares de reunión, son un exemplo destes costumes dos que estamos a falar. Os homes acostumaban acudir ás tabernas, onde xogaban ás cartas, bebían e tamén trataban os diversos asuntos de interese para a aldea.

Pola contra, as mulleres non acudían ás tabernas, senón que aproveitaban a realización de

tarefas, como lavar a roupa, para xuntarse para falar sobre temas diversos.

O tipo de xogo que levaban a cabo os nenos e nenas, desenvolvíanse ao aire libre e fomentaba as relacións entre iguais, a imaxinación, a participación, a creatividade...

Como último aspecto relevante, xa que os exemplos son numerosos, destacamos a autosuficiencia destas zonas rurais para o seu abastecemento, é dicir, subsistindo cos froitos do seu propio traballo, sen ter que depender de ninguén.

Na actualidade, moitas zonas rurais quedaron despoboadas coa partida dos habitantes, sobre todo da xente máis nova, cara a vilas máis grandes ou cara ás cidades en busca de novas oportunidades que quizais o rural nos lles ofrecía.

Quizais sexa este un dos aspectos, entre outros moitos o que inflúa no peche e polo tanto na desaparición e o esquecemento das escolas unitarias.

Obxectivos

- Coñecer de cerca as profesións máis características da cultura de Galicia en relación aos oficios tradicionais que conforman as formas de vida nesta contorna.
- Reflexionar sobre a propia cultura galega e os seus elementos significativos.
- Indagar na idea da desaparición de escolas unitarias.

Contidos

As profesións características galegas. Igualdade ou desigualdade de xénero. As escolas unitarias e as familias.

Actividades

- Facendo referencia á importancia que ten a recuperación e promoción do patrimonio sociocultural da cultura tradicional galega, que esconde, dende o teu punto de vista, a frase dita por D^a Fe Vázquez que reflectimos a continuación: “A aldea desaparece ao sacar a escola” (minuto 66 do documental).

- Realiza un mural en gran grupo (7-8 persoas) onde se expoñan cales son os oficios máis característicos da cultura galega que destacaban na época na que

está ambientado o vídeo e que características tiñan (por quen eran realizadas, en que condicións, etc.) e cales son os oficios que na actualidade se seguen practicando. Produciuse algún cambio? A que cres que é debido?

- Proponémosvos, de forma individual, que busquedes persoas que na actualidade leven a cabo traballos vinculados ao: sector agrario, téxtil, gandeiro, etc., para coñecer durante un par de días as actividades que leven a cabo e o que isto implica na súa vida cotiá. Realiza un pequeno diario detallado da túa experiencia para logo expoñelo aos teus compañeiros e compañeiras.
- Despois da visualización do vídeo, analiza aquelas escenas nas que se poidan observar as diferenzas entre a vida do home e da muller. Que cambios observades con respecto á actualidade? Cales son os momentos de reunión que se ven no vídeo dos homes e das mulleres? E dos nenos e nenas? Hai diferenzas entre sexos? Xustifica a túa resposta. Cales son os cambios que se poden observar con respecto á época á que nos traslada o vídeo e a actualidade no referente os momentos de reunión?
- Que diferenzas se atopan entre o valor que as familias lle daban á escola na época na que está baseado o vídeo e o valor que se lle da na actualidade? Por que se dan estas diferenzas? Na actualidade, esta situación cambia ao falar dun medio rural a un medio urbano?
- Partindo do peche dalgunhas escolas unitarias, reflexiona sobre as repercusións que ten para esa comunidade en xeral, e para esas familias en concreto e para os propios nenos e nenas trasladarse a centros educativos diferentes, a unha gran distancia do lugar onde viven.
- Na escena que aparece o principio do vídeo, concretamente dende o minuto 00:38 ao 6:09, pódese observar a rutina do día a día dunha familia do ámbito rural no momento histórico no que está baseado o vídeo - documental. Que aspectos vos chamaron máis a atención? Que tipo de aprendizaxes se agochan detrás desta rutina para os nenos e nenas? Que tipo de relacións se establecen neste tipo de rutinas? Que tradicións seguen latentes e cales parece que se perderon co transcurso do tempo?

Bloque temático V: O papel da inspección educativa no rural

Tal e como se recolle na Revista Galega de Educación nº45, a Inspección educativa configúrase como un dos sistemas profesionais que vertebran o sistema educativo xunto coa docencia e a dirección escolar. No entanto, a súa representación dentro do contexto educativo foi cambiando e con iso pode que tamén a visión que os profesionais que traballan nese ámbito teñen sobre o dito sistema. Na escola de Cabreiros, unha das mestras, Águeda Fraga, dá a coñecer o papel da inspección como algo carente de sentido.

Durante ese período definíase a inspección educativa como un sistema que o que facía era controlar o labor nas aulas, sen prestarlle ningún tipo de apoio aos e ás docentes. Segundo Águeda Fraga, o papel para desenvolver polos inspectores/as en educación debería ser o de asesoría pedagóxica dos/as mestres e mestras, é dicir, que fosen persoas que lles axudasen aos/ás docentes a desenvolver o seu labor académico.

Hoxe en día, mediante o artigo 151 exposto na Lei orgánica de educación (LOE, 2006) establécese que a Inspección educativa debe desenvolver, entre outras, as seguintes funcións:

- Supervisar e controlar, dende o punto de vista pedagóxico e organizativo, o funcionamento dos centros educativos así como os programas que neles inciden.
- Supervisar a práctica docente, a función directiva e colaborar na súa mellora continua.
- Participar na avaliación do sistema educativo e dos elementos que o integran.
- Velar polo cumprimento e aplicación dos principios e valores recollidos nesta lei, incluídos os destinados a fomentar a igualdade real entre homes e mulleres.
- Asesorar, orientar e informar os distintos sectores da comunidade educativa no exercicio dos seus dereitos e no cumprimento das súas obrigas.

Finalmente, hai que dicir que, en base ás funcións sinaladas anteriormente, podemos sinalar que na actualidade a Inspección educativa desenvolve accións orientadas ao asesoramento, supervisión de todos os centros educativos incluíndo os docentes e a dirección e tamén unha acción informativa e de orientación á comunidade.

Obxectivos

- Fomentar unha actitude crítica no profesorado sobre as funcións da inspección educativa nas escolas do rural.
- Coñecer a evolución do rol da Inspección educativa.

- Espertar no profesorado o interese por coñecer cal é a función real da inspección educativa.

Contidos

A inspección educativa nunha escola rural. Comparación das funcións da inspección educativa: mundo rural e escolas actuais. Actitude reflexiva diante da inspección educativa.

Actividades

- Procuramos comparar as funcións que ten a inspección educativa na época na que se desenvolve o vídeo, tendo en conta as seguintes palabras ditas por Águeda Fraga, unha mestra da escola de Cabreiros que di: “A inspección daquela era un tanto absurda, eu recordo que tería na clase uns 80 rapaces e entraba a inspección pola porta e o único que me pedía era a *libreta* de limpo, que consistía en ter feita unha recollida de datos sobre o que facías durante o día cos nenos. Esta *libreta* non valía para nada (...) coas que ten hoxe en día” (min. 47).
- Escribimos cales son as funcións que, baixo o noso criterio, debería ter a inspección educativa na actualidade. A continuación, expóñense en pequeno grupo (6-8 persoas). Logo facemos unha posta en común sobre estes aspectos e queda aberta a posibilidade dun debate.
- No traballo audiovisual a mestra Águeda Fraga expón que: “a inspección educativa debería estar ao servizo dos profesores como asesores pedagóxicos”: realmente, pensas que na actualidade se desenvolveu esta visión da Inspección en educación? Xustifica a túa resposta.

Bloque temático VI: O teatro

O teatro foi utilizado como recurso didáctico habitual para adquirir e desenvolver o hábito lector, o vocabulario e a expresión oral, pero hai que ter en conta a súa incidencia sobre outros aspectos como o fomento da creatividade, a expresión artística ou a educación emocional do alumnado ao realizar este tipo de actividades.

Como podemos observar no vídeo, a escola de Cabreiros realizou diversas obras teatrais entre os cursos 1991/1992 e 1992/1993 tratando, entre outras, a historia

da *Ratiña Presumida* e considerando o teatro como unha nova forma de ver a educación.

Mari Carmen Onega Piñeiro foi unha das mestras que impartiu clase na escola de Cabreiros a partir do ano 1983. Ela mesma nos di que a súa pedagogía dentro desa escola unitaria do rural era introducir o teatro dentro do currículo da mesma. A do-

cente pertencía a un grupo de teatro chamado Barriga Verde e considerou que sería interesante que todos os nenos e nenas da súa escola coñeceran os beneficios que o teatro lles podía proporcionar.

Dende este punto de vista, pensa que aos nenos e nenas esta actividade pódelle proporcionar creatividade, imaxinación, linguaxe corporal, un mellor dominio do espazo e sobre todo, melloran as habilidades sociais a e concentración dos nenos e nenas. Por exemplo: aquel alumnado máis tímido pode expresar as súas vivencias e as súas emocións. Ademais, a súa percepción e a importancia que lle concede ao teatro faise ver na seguinte frase: “considero o teatro non como un feito illado senón como unha rutina dentro da miña aula”.

Da súa experiencia destaca sobre todo uns resultados moi satisfactorios xa que propiciou unha colaboración das familias e da veciñanza da parroquia que participaban concedendo material para representar as obras e o mesmo tempo, axudaban aos nenos e ás nenas a preparar a función antes de representala no final do curso.

Tendo en conta esta información, debemos dicir que o teatro dentro do sistema educativo non só é un medio para fomentar a aprendizaxe dos alumnos e alumnas, senón que tamén se pode favorecer considerablemente a relación da escola e da familia, unha relación que cada vez se ve máis distante xa que o vínculo entre os dous colectivos vaise perdendo co paso dos anos. No entanto, mediante o desenvolvemento de actividades como funcións teatrais, poderíase fomentar unha maior participación dos pais e nais dentro do contexto educativo mellorando a súa interacción no ámbito no que estudan os seus fillos e fillas.

Por parte do profesorado, debemos dicir que pode ser un recurso útil para potenciar a aprendizaxe dos nenos e nenas dunha forma máis interactiva e dinámica, de tal forma que os máis pequenos poidan aprender representando situacións diarias e ademais desenvolver todo un conxunto de habilidades sociais para enfrontarse a diversas situacións nun futuro.

Obxectivos

- Coñecer a utilidade do teatro como medio de aprendizaxe para desenvolver co alumnado dentro da aula.

- Facer uso do teatro como un recurso para contribuír ao desenvolvemento integral dos nenos e nenas.
- Analizar as vantaxes que ten o teatro dentro do contexto do centro e, máis concretamente, nas aulas.

Contidos

O teatro como recurso didáctico. Coñecemento das posibilidades que ofrece o teatro para o desenvolvemento da práctica docente. Interese e valoración acerca das representacións teatrais.

Actividades

- Actividade en grupo. Na reprodución audiovisual, a mestra Mª Carmen di-nos que mediante o teatro obtivo “uns resultados moi satisfactorios xa que propiciou unha colaboración das familias e dos veciños do pobo que participaban concedendo material para representar as obras e ao mesmo tempo, axudáballes aos nenos a preparar a función antes de representala a final de curso”.(min. 56). Tendo en conta esta percepción, pensades que as representacións teatrais no colexio son un medio para mellorar a relación entre a escola e a familia? Cal pensades que é o rol dos pais/nais na participación das obras teatrais representadas na escola?

- Tendo en conta o seu paso polos centros educativos como alumno/a, participou nalgunha obra teatral? Que significado tivo esa experiencia a nivel persoal?
- Na escola de Cabreiros, o teatro foi un recurso que tivo un gran éxito entre o alumnado e a comunidade educativa. Na actualidade, que significa traballar o teatro na educación infantil?. Consideras que non se lle concede ás obras teatrais o verdadeiro valor educativo que posúen? Por que?

Bloque temático VII: Os xogos populares

A Revista Galega de Educación nº19 recolle a frase de Fröebel (1782- 1852) na que di: “o xogo é o espello da vida e o soporte da aprendizaxe, creando para isto materiais didácticos que lle conferían o xogo unha dimensión educativa.”

Tal e como afirma Paco Veiga, para os nenos e nenas, o xogo é unha actividade seria e importante, un factor de construción, desenvolvemento e realización. A brincadeira é para eles representación e comunicación, apertura ao imaxinario, á *fantasía* e á creatividade, e tamén unificación e integración da personalidade e factor de interacción con outras persoas.

Seguindo co mesmo autor, debemos dicir tamén que existe, por costume, unha visión escindida entre o traballo *serio* da escola e o xogo dos rapaces e rapazas. As familias non desexan que os nenos e nenas perdan o tempo xogando na escola. Os/as mestres/as, polo xeral, tampouco admiten que o xogo se converta nunha estratexia pedagóxica facilitadora da aprendizaxe. A pesar de que os psicólogos e os educadores recoñecen que o xogo ten un papel fundamental no desenvolvemento equilibrado dos nenos e das nenas.

Mediante o xogo transmíten-se coñecementos prácticos e xerais. Xogando, nenos e nenas inícianse nos comportamentos das persoas adultas; desenvolven as súas aptitudes físicas, verbais, intelectuais e a súa capacidade para a comunicación.

Pola súa parte, o xogo popular é, polo tanto, aquel xogo nacido no seo dun determinado pobo para darlle satisfacción ás súas necesidades lúdicas, necesidades inevitablemente marcadas polo seu modo particular de vida.

A percepción do xogo foi evolucionando xa que, por exemplo, no vídeo observamos como todos os nenos e nenas se reunían despois do colexio para xogar en grupo, xa que era a súa forma de diversión e de relacionarse coas demais persoas. Deste modo, podemos ver como nenos e nenas xogan á mariola, á corda, ás bólas... No entanto, hoxe en día, estes xogos estanse perdendo polo que existen numerosas iniciativas para dalos a coñecer e traballar con eles.

Na actualidade, xa dende as idades máis temperás ata a adolescencia, obsérvase que o xogo cooperativo practicamente non existe, pois a sociedade da tecnoloxía na que vivimos fomentou que a mocidade se divirta de forma individual mediante videoxogos, redes sociais, etc.

Por todo isto, pensamos que é necesario que os/as docentes sexan conscientes da importancia que posúe o xogo popular para, deste xeito, transmitir este valor a todos os alumnos e alumnas xa dende idades temperás, potenciando que esta tradición pase de xeración en xeración.

Obxectivos

- Fomentar a importancia da recuperación dos xogos tradicionais como medio para desenvolver habilidades sociais.
- Destacar a importancia dos xogos populares como elemento de identidade cultural. Potenciar una actitude positiva cara o uso do xogo como medio de aprendizaxe.

Contidos

Os xogos populares: importancia e identificación. Comparación dos xogos tradicionais coa forma do xogo actual. Actitude de respecto e interese polos xogos tradicionais.

Actividades

- De que forma fomentaría a utilización dos xogos populares?
- Reflexione sobre cal era o tipo de xogo na súa infancia e cales son os xogos da rapazada hoxe en día. Para esta actividade, é necesario agruparse en pequenos grupos de traballo e posteriormente, desenvolver un debate.

- Partindo dos xogos que aparecen no vídeo: bólas, mariola, corda, buxaina... Que outros se lle ocorre que podería utilizar como recurso didáctico?
- Nunha escena do vídeo, vemos a nenos e nenas de Cabreiros xogando á corda todos xuntos (min. 43). Segundo a vosa experiencia, pensades que este xogo era típico de nenas? Que outros xogos eran considerados típicos de nenas e cales de nenos? Que influencia teñen os medios de comunicación na adopción do rol de xénero?

Bloque temático VIII: Aprender fóra do horario escolar

En relación á aprendizaxe fóra do horario escolar e como podemos apreciar no vídeo, xa daquela se percibe o interese dalgún profesor por ensinar xogos e cancións aos nenos fóra do horario lectivo. Isto contribuía ao desenvolvemento integral dos nenos, a fomentar a súa creatividade, desenvolver a imaxinación, pasar o tempo de forma divertida e educativa, etc. Daquela aínda chamaba á atención aos pais que os nenos fosen convocados pola mestra/e para aprender “contidos non formais” despois da escola.

A idea de aprender fóra do horario lectivo foi mudando co paso do tempo ata transformarse no que coñecemos como actividades extraescolares.

Hoxe en día, este tipo de actividades son aquelas que se realizan no ambiente escolar (dentro ou non), fóra do horario escolar obrigatorio, implicadas no currículo e con marcado carácter lúdico e educativo. Sen lugar a dúbidas, estas actividades son importantes para contribuír a unha adecuada educación nos hábitos de utilización do aprendido e á adquisición de valores e de actitudes que, como a tolerancia e o respecto, son necesarios na convivencia. Neste sentido, é importante a participación, a implicación de todos os sectores da comunidade educativa: familia, alumnado, profesorado, Administración e, en xeral, quen queira colaborar a través das vías existentes.

Obxectivos

- Espertar o interese do profesorado por organizar actividades extraescolares como forma de complementar a educación do alumnado.
- Fomentar no profesorado a idea da conciliación entre a familia e a escola.

Contidos

As actividades extraescolares. Concienciación da importancia de organizar actividades fóra do horario lectivo como complemento educativo. Actitude de gusto e interese por organizar actividades extraescolares.

Actividades

- Actividade previa. Proponemos que presten atención a algunhas das escenas que se poden relacionar coa aprendizaxe fóra do horario escolar. Referímonos concretamente á escena na que varios nenos e nenas saen da casa e a nai lles pregunta a onde van con tanta prisa, a

que estes lle responden que van á escola porque quedaron coa mestra para aprender xogos e cancións (min. 42).

- Actividade en gran grupo. Unha vez vista esta escena, levar a cabo un grupo de discusión arredor das ideas extraídas desta, poñendo de manifesto os pros e os contras cos que se atopan mestres e mestras á hora de poñer en marcha este tipo de actividades.
- Actividade para realizar en pequenos grupos. No vídeo podemos ver como os nenos que quedaron co mestre/a para aprender xogos e cancións fóra do horario escolar teñen idades diferentes. Tendo en conta isto, imos propoñer que actividades extraescolares serían as máis axeitadas para realizar con nenos e nenas de idades diferentes, sabendo que non todas son adecuadas para os diferentes tramos de idade.

Bibliografía

IGE (2019). Enquisa estrutural a fogares. Coñecemento e uso do galego

RAG (2020). O galego no mundo. Recuperado en: <https://academia.gal/datos-uso>

Os trípticos dos 15 anos das Xornadas

DIA 4 DE XUÑO

10'00

Acto de apertura. Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Consellería de Familia, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

10'30 - 13'30

Conferencia inaugural.

A saúde dos nosos maiores

Equipo Médico do Centro de Saúde de Xermade.

Dr. Miguel A. Vázquez Vázquez

Xeriatra. Director Xerente da Residencia Asistida da 3ª Idade da Consellería de Asuntos Sociais. Profesor Univ. de Vigo.

Dr. Juan José Amarello Ramos.

Facultativo Especialista da Área do Servizo de Medicina de Reumatoloxía do Hospital Clínico de Santiago de Compostela.

Dr. Luis Ledo Barro

Facultativo Especialista da Área do Servizo de Medicina do Aparato Dixerstivo do Complexo Hospitalario de Pontevedra.

16'30 - 20'00

Visita ó Parque Eólico Experimental de "Sotavento". (Inclúe a actividade: "A preparación do carbón a partir dos Torgos (raíz de uz)").

DIA 11 DE XUÑO

10'00 - 13'30

Propostas asistenciais e actividades alternativas para os nosos maiores.

Dr. Enrique Rodríguez Díez

Xefe do Servizo das Persoas Miores da Consellería de Familia da Delegación de Lugo.

Dr. Pablo Pérez Hermida.

Facultativo Especialista en Medicina Familiar e Comunitaria. Director do Centro de Tercera Idade de Laraxe

José Antonio Álvarez Bouzas

Traballador Social do Concello de Xermade. Servizos Sociais-Xunta de Galicia.

16'00 - 17'00

A Nutrición dos nosos maiores.

Dr. Manuel Botana

Facultativo Especialista da Área de Endocrinoloxía do Hospital Xeral-Calde de Lugo.

17'00 - 20'00

Exemplificación práctica de alimentación para os nosos maiores.

Susana Silva Bermúdez

Técnico superior de restauración

20'00 - 23'30

Cea cos nosos maiores.

DIA 18 DE XUÑO

10'00 - 11'00

A Historia de Xermade

Ramón Villares Paz

Catedrático de Historia Contemporánea da Universidade de Santiago de Compostela.

11'00 - 11'30

Descanso

11'30 - 12'00

Presentación do material didáctico:

"Xermade: o meu pobo"

Profesora Águeda Fraga Pita

Profesora Modesta Novo Muínelo

E do libro "Cabreiros e un pouco do seu entorno"

Elaborado pola Comisión de Festas de Cabreiros do ano 1998.

12'00 - 14'00

Conversas cos nosos maiores sobre as Segas a Castela.

Grupo de Veciños de Xermade.

Coordinador: Marcelino Fernández

(Consello da Cultura Galega)

16'00 - 21'00

A Festa da Roza.

(A Festa inclúe explicación polos nosos maiores, demostración práctica, etc.)

Entrega de Agasallos e Diplomas ós/as asistentes.

CLAUSURA

DIA 3 DE XUÑO

10'00

Acto de apertura. Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Xunta de Galicia, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

10'30 - 13'30

Conferencia Inaugural.

O Alzheimer e o Parkinson

Asociación de Familiares de Alzheimer (Afa)

Carmen Pena Ledo
Presidenta Afa

Reyes González Rivera
Especialista en Xeriatría

Como interpretar unha análise de sangue
Manuel felpeto Fernández
Especialista en Análises Clínicos

13'00 - 14'00

Inauguración da musicalización do antigo emprazamento da igrexa parroquial de Cabreiros.

16'30 - 21'00

I Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional (Porea, Pita Cega, Billarda, Bolos, Peonza, A Chave, Brilé,...)

Coordina:

AGXPT (Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional)

Primeiramente haberá unha breve charla sobre a importancia do Xogo Popular e Tradicional e a continuación desenvolveranse as actividades no campo de Fútbol de Cabreiros.

DIA 10 DE XUÑO

10'00 - 13'00

Propostas asistenciais e actividades alternativas para os maiores e xoves do Medio Rural.
Coord. Xesús Rodríguez R.

Manuela Vilaboy Romero
Pedagoga do Concello de Xermade

Ernesto Ares Yáñez
Técnico Local de Empleo

Branca Rodríguez Pazos
Vicepresidencia da Igualdade e Benestar

M.ª Helena Zapico Barbeito
Universidade de Santiago de Compostela

Iván García García
Animador Sociocultural Concello de Vedra

Xosé M. Carballo Ferreiro
Cura de Castro de Rei-Animador Cultural

13'00 - 14'00

Presentación da Universidade Rural Galega
Secundino García Mera
Mestre do CEIP-Mosteiro Caaveiro-A Capela

16'00 - 21'00

Fisioterapia nos nosos maiores
Marta María Fernández
Fisioterapeuta e Osteópata

Sonia Silva Bermúdez
Diplomada en Fisioterapia manipulativa articular

Representación da Obra de Teatro
Unha Noite de Ruada

Grupo de Teatro "Os Xubilozos"
(Grupo da Tereira Idade-Asociación Aquilino Iglesias Alvarino-Muimenta)

DIA 17 DE XUÑO

10'00 - 11'00

Mesa redonda
O antes e o agora da Escola Rural

Paco Rego
Ensinante

Mini e Miro
Ensinantes e membros do grupo A Quenlla

Homenaxe ós/as nosos/as mestres/as (Nieves, Engracia, Ángel, Magdalena, Julia, Pureza, Covadonga, Sinfarosa, Fermín, Concha, Joaquín, Tarsicio, Fè, José, Marcos, Pilar, Heledoro, A. Torrón, Benigno, Manuel Prieto, Manuel Pardo, Jesús, Agueda, M. Carmen, Helena...).

Presentación Video-Homenaxe

Coordina Instituto de Estudos Chairegos.

13'00 - 14'00

Descanso

Presentación do libro:
"Cruceiros, Cristos e Cruces de Xermade"
Fernando Arribas Arias.

E da Web de Cabreiros

16'00 - 21'00

II Festa da Roza

A festa inclúe importantes novidades respecto da do ano pasado, explicación polos nosos maiores, demostración práctica, etc.)

Foto Oficial dos Rezaiores (2006).

Entrega de Agasallos e Diplomas ós/as asistentes

DIA 2 DE XUÑO

10'00

Acto de apertura. Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Consellería, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

10'30 - 13'00

Homenaxe ás Orquestras do Concello de Xermade
Conferencia Inaugural
"As Orquestras e Bandas de Galicia. Pasado, presente e futuro"

Xurxo Souto
Director da Radio Televisión de Galicia

Presenta:
Xosé Lastra Murnials (Nova Escola Galega.

Intervención dos membros das Orquestras e bandas do Concello (Cabreiros, Burgás, Alegría, Portovello...)

13'00 - 14'00

Inauguración e presentación da exposición de Xoguetes Tradicionais e presentación do DVD "tempo de xogar".

Xosé López, Xosé M. García
(mestres)

16'30 - 22'00

II Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional.
(Porca, Pita Cega, Bolos, Peonza, A Chave, Brile,...)
(Inclúe importantes novidades con respecto ás Xornadas do Ano Pasado).

Contaráse coa participación do alumnado e profesorado dos Centros Educativos de Xermade, As Pontes, Vilalba, entre outros.

Coordina:
AGXPT (Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional)

Primeiramente haberá unha breve charla sobre a importancia do Xogo Popular e Tradicional e a continuación desenvolveranse as actividades no campo de Fútbol de Cabreiros.

Presentación do número 37 da RGE e o seu monográfico: **Xogos Populares e Tradicionais.**

DIA 9 DE XUÑO

10'00 - 11'30

O Cancro na sociedade de hoxe
Dr. Camilo Veiras Candil
Presidente Comité Técnico Asociación Española Contra o Cancro (A Coruña)

12'00 - 13'30

A predición do tempo: Meteoroloxía e calidade de vida

María Jesús Souto Alvedro
Doctora en Física e Meteoroloxía, MéteoGalicia.

José Antonio Souto González
Doctor en C. Químicas e Profesor da Univ. de Santiago

Presenta
Manuel Díaz Fernández
Sotavento (Aermade)

13,30 - 14'00

O IV Ciclo Universitario da USC. Unha oportunidade para seguir aprendendo.

Presenta:
M.ª Carmen Gutiérrez

M.ª Esther Oliveira Oliveira
Profesora no Posgrado de Xenotoxicoloxía da Universidade de Santiago.

16,00 - 17'00

Presentación da programación cultural e social do Concello de Xermade.

Manuela Vilahoy Romero
Pedagoga do Concello de Xermade

17,00 - 18'00

Presentación do libro
Itinerarios de Arquitectura Popular pola Terra Chá.
Carmen Pernas Bermúdez

19,00 - 21'30

Representación da obra de teatro **O Mariñán**
Grupo de teatro **O Bordelo de Cervo**

DIA 16 DE XUÑO

10'00 - 14'00

Novas Tecnoloxías e Madores no medio rural
Coordina Xesús Rodríguez

Ana Doval Pérez
Coordiadora de Centros de Madores

Juan José Castro Domínguez
Responsable programa de madores de Obra Social de Caixa Galicia.

Presenta:
Alberto González Sanmamed
Colexio de Educadores Sociais de Galicia.

As Vilas Dixitais de As Pontes e Vilalba

Raquel Hermida Sueiras
Dinamizadora da Sociedade da Información das Vilas Dixitais

Encontro Virtual entre os veciños de Cabreiros e os doutras localidades (Vedra, As Pontes, Santiago, Venezuela...).

Coordina:

Aurora Antón Riazor
Teddy Martínez Yáñez

Dinamizadores da Sociedade da Información.

16'00 - 21'00

III Festa da Roza

A festa inclúe importantes novidades respecto das do ano pasado, xunto con explicación polos nosos madores, demostración práctica... e concurso. Haberá os seguintes premios:

1.º 180 € 3.º 120 € 5.º 60 €
2.º 150 € 4.º 90 € 6.º 30 €

Foto Oficial dos Rozadores (2007).

Entrega de Agasallos e Diplomas ós/as asistentes

Festa de San Xoán

DIA 31 DE MAIO

10:00

Acto de apertura. Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Consellería, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

10:30 - 11:30

Conferencias

"Como envellecir dun xeito saudable"

José M. Mayan Santos
Vicerrector da Comunidade Universitaria e Compromiso Social,
Universidade de Santiago

12:00 - 13:30

"Sistema Galego de Benestar"

M.ª Xesús Lago Vilaboa
Secretaría Xeral de Igualdade
Xunta de Galicia (Pendente de confirmación)

Presentar:
Branca Rodríguez Pazos
Delegada Provincial

16:30 - 22:00

III Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional.
(Porca, Pira Cega, Billarda, Bolos, Peenza, A Chave, Brilg...) (Inclúe importantes novidades con respecto ás Xornadas do Ano Pasado).

Contrárase coa participación do alumnado e profesorado dos Centros Educativos de Xermade, As Pontes, Vilalba, entre outros.

DIA 7 DE XUÑO

10:00 - 11:30

As enfermidades cardiovasculares. A epidemia do século XXI
Dr. Nicolás Vázquez González
Xefe de Sección de Cardiología do Hospital Juan Canalejo

12:00 - 13:30

Pepa a Loba. Mito e Realidade
Carlos G. Reigosa
Escritor

16:30 - 17:00

Presentación da I Revista Interxeracional de Cabreiros

Maria Mosquera Pena
Maria González Peleteiro
Alumnas da Facultade de CC. Da Educación.
Educadoras Sociais-Universidade de Santiago.

Libro de Actas de Cabreiros das I Xornadas Interxeracionais

17:15 - 18:00

Proxección do Vídeo "As Orquestras de Cabreiros".

18:45 - 20:30

Espectáculo de conto e comedia con

Cándido Pazó

"Contar para vivirlo"

DIA 14 DE XUÑO

10:00 - 13:00

-IV Festa da Roza

"O traballo ao redor do Toxo"

(Falaremos e exemplificaremos como antigamente se cultivaba o toxo, como se recollía, como se preparaba para os animais, tipos de toxo e sobre todo... o que significa o Toxo na nosa Cultura).

Proxección e debate cos veciños de Cabreiros ao redor do Vídeo:

"O toxo"

Conferencias:

"O Toxo na nosa cultura"

Instituto de Estudos Chairegos

15:30 - 18:00

Visita ao Museo Etnográfico da Capela

19:00 - 20:00

Representación da Obra de Teatro

"Os vellos non deben de Namorarse".

Grupo "Charetadas" de Cabreiros

DIA 30 DE MAIO

"Encontro entre veciños/as de Taramundi e Veciños/as de Xermade"

10:30

Chegada de Veciños/as de Taramundi

11:00

Acto de apertura e recepción dos Veciños/as de Taramundi.
Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade e de Taramundi,
Xunta de Galicia, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

11:30

Actuación do Grupo "Axouxe" de Roupar

12:00 - 13:15

Presentación da programación cultural do Concello de Taramundi e do Concello de Xermade

Trinidad Suárez Rico
Manuela Vilaboy Romero

13:30 - 14:00

Proxección do Vídeo: "O Toxo na nosa Cultura".

14:15

Xantar.

16:00 - 19:00

Actividades simultáneas:

- V Festa da Roza
- Recreación dos xeitos de vida tradicional de Taramundi.

DIA 6 DE XUÑO

10:00 - 11:30

A saúde da muller a partir da menopausia.

Arturo Núñez
Xinecólogo

Presenta: Luis López Ramil
Xinecólogo e Veciño de Xermade

12:00 - 13:30

Conferencia

Lendas e Mitos da Terra Chá.

Antonio Reigosa
Escritor

16:15 - 18:00

Dereitos de sucesión e banco de terras

Jesús Basanta Barro
Notario

18:15 - 18:45

Presentación do libro:

Roteiros pola Terra Chá.

María Otilia Maseira Rodríguez
Elba Fernández González

20:00 - 21:30

Representación dunha Obra de Teatro.

DIA 13 DE XUÑO

10:00 - 11:30

"Pasado, presente e futuro de ENDESA" e incidencia no noso Concello.

Francisco Arechaga
Director do complexo mineiro das Pontes

12:00 - 13:30

Visita ao proxecto do Lago da Mina e a restauración da escombrela.

16:30 - 22:00

IV Xornadas Chairagas do Xogo Popular e Tradicional.
(Porca, Púa Cega, Billarda, Bolos, Peonza, A Chave, Brile,...)
(Inclúe importantes novidades con respecto ás Xornadas do ano)

Contarase con participación do alumnado e profesorado dos Centros Educativos de Xermade, As Pontes, Vilalba, entroidos.

DIA 29 DE MAIO

10'30

Acto de apertura.
Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Xunta de Galicia, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

11'00 - 12'00

O papel dos maiores no século XXI

Luis Rodríguez Patiño
Cura de Xestoso

12'30 - 13'30

A cultura da talla de Madeira na Terra Chá. A recuperación dun oficio

Clara Naseiro
Artesá

13'30

Inauguración da exposición de talla de Madeira

14'15

Xantar.

16'00 - 17'00

As estrelas e nós

Salvador Bará
Universidade de Santiago de Compostela

17'30 - 21'00

VI Xornadas Charegas do Xogo Popular e Tradicional (Porca, Pita Cega, Billarda, Bolos, Peonza, A Chave, Bril...) Durante as xornadas terá lugar un taller sobre "Xoguetes Tradicionais", coordinando por Manuel García.

22'00 - 24'00

Taller de Astronomía na praza da parroquia.

DIA 5 DE XUÑO

10'00 - 11'30

Lupus e Fibromialxia

Pilar Pazos Casal
Asociación galega de Lupus (AGAL)

María Dolores Bernúdez Vázquez
Asociación galega de fibromialxia (AGAFI)

Tomás R. Vázquez Rodríguez
Servizo de reumatoloxía hospital Xeral-Calde

12'00 - 13'30

A Santa Compañía

Marcial Gondar
Universidade de Santiago de Compostela

16'15 - 17'00

Presentación do Libro:

Miudezas
Pensamentos sinxelos dun home vello

Antonio Modesto Ramudo Riera

17'15 - 18'00

A inmigración no día de hoxe

Miguel Anxo Santos Rego
M.^a del Mar Lorenzo Moleiro
Grupo de Investigación Esculca
Universidade de Santiago de Compostela

18'15 - 20'00

Conversas cos inmigrantes da nosa vila
Coord. Manuela Vilaboy
Pedagoga do Concello de Xermade

DIA 12 DE XUÑO

10'00 - 10'30

VI Festa da Roza.

A historia e o significado pedagóxico do Museo Etnográfico Monte Caxado das Pontes

Xosé María López Ferro
Colexio Monte Caxado

11'00

Visita Museo Etnográfico Monte Caxado e Casa do Mel de Goente.

Salida dende Cabreiros

11'30 - 13'30

Visita Museo Etnográfico

14'00 - 16'00

Xantar.

16'30 - 17'30

Visita Casa do Mel (Goente).

20'00 - 21'30

Representación da Obra de Teatro "Verídico"

Grupo Chareta de Cabreiros

DIA 26 DE MAIO

9:45

Acto de apertura.
Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Xunta de Galicia, Excmo. Deputación Provincial de Lugo, Universidade de Santiago, AA VV Cabreiros, CEESG, NEG, Museo do Pobo Galego.

VIII Festa da Roza

10:30 - 11:30

Mesa Redonda: O Liño nas nosas vidas

Coordina: **Sofía Riveiro** (Presidenta CEESG).

Intervén:

Clodio González Pérez (Museo do Pobo Galego).
Asociación de Mulleres San Bartolomeu (Insua-Vialba).
Francisca Abuiñ (Torre de San Paio de Naría Friol).
Ismael Martínez Ledo (Director de I + D Cooperativa Feiraco, Veterinario e Biólogo)

12:00 - 13:00

Presentación do Video-Documental: "O liño"

Intervén:

Asociación de Veciños de Cabreiros e colectivos e persoas participantes no video.

13:30

Xantar popular (quen queira participar no mesmo deberá indicalo na folia de inscrición). **Custe: 20 Euros.**

16:30

Taller e exposición didáctica sobre o liño

Responsable:

Asociación de Mulleres San Bartolomeu (Insua-Vialba)

19:30

Actuación musical
Grupo Muxarega (As Pontes)

DIA 2 DE XUÑO

10:30 - 11:30

Uroloxía: próstata e vexiga

Poñente doutor D. Francisco José García Novio
(Coordinador de transplantes do HULA-Lugo)

12:00 - 12:30

Presentación da Asociación de Estudos Históricos e Sociais "Hume" das Pontes.

Presenta: **Xosé María López Ferro** (CEIP Monte Caxado).

12:45 - 13:00

Presentación do número 51 da Revista Galega de Educación (Xoguetes Tradicionais)

Intervén:

Xosé López e Xosé Manuel García (Coord. do monográfico).
Xesús Rodríguez (Director RGE).

13:45

Xantar

17:00 - 21:00

VIII Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional.

(Porta, Pita Cega, Billarda, Bolos, Peonza, A Chave, Brilé, As sillás...).

Contaremos coa participación de diferentes membros da Asociación M.V.M.C. de Carballo (Friol), quen nos realizarán unha demostración do **arrebolamento do Goxo**.

Durante a tarde haberá diferentes campiónatos de xogos que se anunciarán durante a mañá.

Durante as xornadas terá lugar un taller sobre "Xoguetes Tradicionais" coordinado por Manuel García. Faremos xoguetes coas nosas propias mans.

DIA 9 DE XUÑO

9:15

Saída de Cabreiros.
Visita ao pazo de "Tor" (Monforte)

11:00 - 12:00

A enfiada do Pan

12:15 - 13:00

Visita guiada ao Pazo de Tor

13:00

Retirada do Pan

13:30 - 15:30

Xantar en Monforte

15:30 - 16:30

Visita ao "Parnaso" (Inspiración das Musas).

17:00

Visita ao Labirinto

17:30

Regreso para Cabreiros.

DIA 25 DE MAIO

10:00 - 10:30

Acto de apertura e recepción dos veciños de "Couzadoiro".
Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Deputación Provincial de Lugo, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros.

10:30

Conferencia inaugural.

Da soidade á Comunidade.

Marcial Mouzo (Radio Televisión de Galicia)

A memoria como fermento: o caso do fútbol local.

Héctor Pose (Universidade da Coruña).

12:00

A voz dos veciños/as de "Couzadoiro".

Presentación da Asociación de Veciños e Veciñas de Couzadoiro.

12:30

A ollada de Cristian

Cómic e rural: estado da cuestión dende a ollada dun rapaz.

13:30

Xantar

16:00 - 20:00

VIII Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional (Porca, Pita Cega, Billarda, Bolos, Peonza, A Chave, Brilé...)

II Campionato Chairego do lanzamento do Goxo;

(haberá premios para o gañador e gañadora).

I Campionato Chairego de Recollida de Piñas, (haberá premios para o gañador e gañadora).

Durante a tarde haberá diferentes campionatos de xogos que se anunciarán durante a mañá.

Durante as xornadas terá lugar un obradoiro sobre "Xoguetes Tradicionais" coordinado por Manuel García. Faremos xoguetes coas nosas propias mans.

DIA 1 DE XUÑO

10:30 - 11:30

Conferencia:
O Catrope e a Gripe. Prevención, tratamento e falsos mitos.

María Jesús Castro Abella (Médico de Familia do PAC de Vilalba)

12:00 - 13:30

Conferencia:
Axudas e Recursos para a cidadanía.

Nuria Lagüela Felpeto (Traballadora Social do Concello de Xermade).

14:15

Xantar

16:30 - 17:30

Presentación do Libro:

Lousada. Un berce de lecer.

José Mourinho Cuba.

18:00

Conversa con...

Xosé Lois Seixo Fernández. (Membro do Grupo PIRILAMPO e autor do CD: Cancións para Antía.

¿Por qué un CD para a súa neta?

18:45

Actuación musical do Grupo PIRILAMPO: (especialmente dirixida aos nenos/as da casa), (recomendamos encarecidamente que veñan acompañados de seus pais/nais e avós/avós).

DIA 8 DE XUÑO

"As landras. Un patrimonio material e inmaterial".

10:00 - 11:45

Como e cando se comeron as landras?

María Martín Seijo e Andrés Teira Brón

Os coidados dos carballos

Fernán López Alvarez

O pan de landras

Estevo Amado Rodríguez

12:00

Obradorio

Como facer unha receita con landras.

13:30 - 15:30

Xantar

16:30 - 18:30

Presentación da "I Invernada de Cine".

Exposición e Conferencia Galegos en Mauthausen

Enrique Barrera Pita (Historiador)

Manuel Agustín Fernández Pita

Membros da asociación Memoria Histórica Democrática

Proxección do documental Galegos en Mauthausen

de Xosé Abad (duración 15 minutos)

DÍA 30 DE MAIO

10:30

Acto de apertura
Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños/as de Cabreiros, Ceesg, Nova Escola Galega.

11:00 - 12:30

Lembrando a Anxo Guerreiro Carreiras
Roupar, 1945 - A Coruña, 2013

Apuntes Biográficos iniciais
Ricardo Gurriarán (profesor).

Mesa Redonda: "Amigos de Geluco"

Intervención:

- Xesús Alonso Montero, presidente da Real Academia Galega (RAG)
- Emilio Pérez Touriño (expresidente da Xunta de Galicia) PSdeG-PSOE
- Víctor Manuel Vázquez Portomeje (ex-conselleiro da Xunta de Galicia) PP
- Camilo Nogueira Román (ex-parlamentario) BNG

Modera:
Moncho Paz (xornalista)

13:00

Xantar

DÍA 6 DE XUÑO

I ENCONTRO DAS ASOCIACIÓNS VECIÑAIS E CULTURAIS DO CONCELLO DE XERMADE

10:15

Recepción das Asociacións Veciñais de Xermade co grupo "Axóuxere" de Roupar

11:00 - 12:00

Mesa Redonda: Presentación e participación das Asociacións de Xermade.

Modera: María Carballo e Laura Cabarcos

12:00 - 12:30

Descanso

12:30 - 13:30

Charla: Participación Social no medio rural: o caso de Vedra.

Ponente: Iván García García (animador sociocultural do concello de Vedra)

14:00

Xantar popular de todas as Asociacións de Xermade

(É necesario apuntarse; ata o día 2 de xuño).

Contactos: Felpeto: 619 547 072

Manuela: 982 501 001 - 678 744 178

17:00

Coloquio moderado polo CEESG de Galicia: A importancia do asociacionismo para o desenvolvemento comunitario-rural.

Intervención:

- Germán Vargas Callejas; Grupo SEPA (Facultade CC. da Educación da Universidade de Santiago)
- Jesús Vázquez. Presidente da Federación de AA. VV. Provincia de Lugo.

18:30 Contacontos con Celso Sanmartín

DÍA 13 DE XUÑO

10:30

Charla: Oftalmoloxía: Como coidar os nosos ollos e principais doenzas.

Imparte:

- Matías García-Anillo Reinoso (Oftalmólogo)

12:00 - 12:15

Descanso

12:30 - 13:30

Acto de entrega e presentación do I Premio "Xermade na Historia".

14:00

Xantar

17:00

X Xornadas Chairegas do Xogo Popular e Tradicional.

Convidamos a todas as veciñas e veciños a que veñan xogar ao campo de fútbol de Cabreiros. Será unha xornada divertida e de convivencia entre nenos e nenos e persoas maiores.

Carballo Vivo de Friol que nos ensinarán a xogar ao Piñaxogo e ao lanzamento de goxo.

Obradoiro de enredos musicais con Oli Xiralde, gaitero e construtor de gaitas.

DÍA 24 DE MAIO

10:00 Acto de apertura
Escuela Sr. Albalade do Concello de Xermade, Xunta de Galicia, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros, Deputación de Lugo, BRINQUEDIA...

10:30 "10 anos das Xornadas Internacionais Rurais"

Mesa redonda: Por que necesitamos dinamizar o medio rural?
Coordinadora: Francisca Xosé Candia (Facultade de Formación do Profesorado Campus de Lugo, USC).
Intervenientes: Xosé Manuel Gó (Facultade de Ciencias da Educación, Ourense).
Alicia López Pardo (Mesa Galega de Educación no Rural).
Alfonso Blanco (Asociación Cultural Xermados, Guiltiz).
Gela Grupo de Xeraniolaba do Colexio de Educadoras/es Sociais.

Veciños e Veciñas de Cabreiros e do Concello de Xermade.

12:00

Presentación do I Premio de Investigación "Xermade na historia".

10:00 Xantar con memorativo dos 10 anos.

Inscripcións na A. VV. Cabreiros ou no Concello.

Tarde: 18:30

Inauguración da exposición: "Luzes de Alén Mar. As escolas de americanos en Galicia".
Ramón Villares Paz, Presidente do Concello da Cultura Galega e veciño de Xermade.

19:00

Presentación do documental: "A trenza do pelado".
Historia de vida de Dña. Fernández Ladrá (Lousada).
Guión e dirección de Xosé M. Felipe (veciño de Cabreiros).
realización (Fernanda Fresco, veciña de Cabreiros) e Dña. como protagonista-veciña de Lousada que estivo 44 anos en Arxentina.

DÍA 31 DE MAIO**10:00-20:00 VIII Encontro Escolar do Xogo Tradicional.**

Organiza: Brinquedia (Rede Galega do Xogo Tradicional).
Colaboran: Asociación de Veciños/as de Cabreiros, Concello de Xermade e Universidade de Santiago.
Contaremos con alumnado, familias e mestras/es de toda Galicia. Convidámos a participar a todas aquelas persoas que o desexen, tanto de Xermade, coma doutros concellos.

PROGRAMA:

10:30-11:00: chegada e recepción de participantes.

11:00-14:00:

- o Práctica de xogos.
- o Obradoiro de construción de enredos.
- o Obradoiro de xogos musicais.
- o Demostracións de artesanías.
- o Espazos expositivos e de venda.

14:00-15:30: parada para xantar.

15:30-17:30: Contadores para os máis pequenos con Charo Pita.

Exhibición e práctica de xogos e deportes:

- Chaves de Ferrallera, Ourense e Santiago.
- Lotu Tradicional Galega (A Cambadela, A Estrada).
- Billar (Asociación Cultural Ecobaleas).
- Birlos de Ourense e de Parada de Sil.
- A Cocha: Asociación Cultural O Teineiro (Parada, Os Ancares).
- Arrebola (neta da gata e Piñeira) (Asociación Canalla Viva, Friol).
- XOTRAMU (Xogos Tradicionais de Muimenta).
- AGXPT (Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional).

Entrega de agasallos a alumnado participante e colaboradores/es.

DÍA 7 DE XUÑO**10:30-13:00**

Camións Reais: Xermade como encrucillada de camiños.
Investigación sobre o Camión Real da Carba (Mondolfo- Ferrol).

Ponente: Antonio Rivero Requijo

12:00-13:00

Conferencia: "Como tentar ser FELIZ nun mundo en crise"

Ponente: Raúl Doval. AIDPE (Asociación Española de Dirección e Desenvolvemento de Persoas)

13:15

Clausura das Xornadas Internacionais Rurais

DÍA 28 DE MAIO

10:30 a 11:30

Acto de apertura

Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade,
Excm. Deputación de Lugo, Universidade de
Santiago, Asociación de Veciños/as de Cabreiros,
CEESG e NEG.

11:30 - 13:00

Mesa Coloquio sobre Agrogandeiría en Galicia

Coordina: Adolfo Cabarcos Saavedra (veciño de
Cabreiros).

Intervénen:

M.ª Lidia Senra Rodríguez (Eurodiputada)
Iabel Vitalba Seivane (Secretaría Xeral do Sindicato
Labrego Galego)
Adolfo Cabarcos Saavedra (Cabreiros)
Rocio Pena Rivera (Miraz)

13:00

Xantar

16.30

Mesa Coloquio

"Valorización dos recursos naturais"

Monte veciñal de Carballo. Friol

"Valorización dos recursos sociais"

Asociación Cultural Carballo Vivo. Friol

18:00

Proxecto Esmelle (Ferrol)

Rafa Fernández Beceiro. Coordinador do Proxecto
Esmelle
Recuperación do rural a través da veciñanza

DÍA 4 DE XUÑO

10:30 - 12:30

Encontro de Asociacións de Xermade.

Presentación da Guía de Asociacións veciñais,
culturais e xuvenís.

Presenta:

María Carballo Pena e Laura Cabarcos Camba
(Veciñas de Miraz e Cabreiros).

Actuación da Escola Municipal de Pandereta

"Salme" de San Sadurniño (nenas de 4 a 12 anos)
e a A. Cultural Aturuxeiros de Cedeira (mulleres
de 55 a 85 anos).

13:00

Xantar

17:00

Laboratorio de Radio

Coordina:
Lucía Abarrategui e Sergio Pascual

Obradoiro de radio para todos os públicos, onde
participan xente xoven, maior, asociacións veciñais
de Xermade, falando sobre distintos temas do
Concello de Xermade.

DÍA 11 DE XUÑO

10:30 - 11:30

Conferencia "Enfermidade de Crohn e colitis ulcerosa"

Intervénen:

ACCU Coruña (Asociación de Crohn e colitis
ulcerosa)
Doutora Ana Echarri Piudo (CHUF)- Ferrol

12:00

Acto de entrega e presentación do II Premio "Xermade na Historia".

14:00

Xantar

16:30

Actuación de DANI GARCÍA:

"Volta á Maxia" Show de maxia para toda a
familia

DESCANSO

18:00

ALENTÍA TEATRO

"Universos de Fantasía"

Actuación teatral para público infantil e familiar (60
minutos).

- Cincenta non quere
comer perdices.
- Camila andoríña
- As tres plumas

27 de MAIO

3 de XUÑO

10 de XUÑO

10:30 h

ACTO DE APERTURA

Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Xermade, Universidade de Santiago, Asociación de Veciños de Cabreiros

11:00 - 12:30 h

MESA DE EXPERIENCIAS: PROXECTOS DE DINAMIZACIÓN DO MEDIO RURAL

Coordina: Carlos Alberto Guerra González. Concelleiro de Xermade
José Ángel Blanco Purrinos. Presidente de "Os Irmandiños" Sociedade Cooperativa Galega e De CLUN (Cooperativas Lácteas Unidas)

Óscar Morado Corral. SAT Margá (Guitiriz-Lugo). Manexo de explotación vacún de leite en pastoreo

José Ángel Espiñeira. Espiñeira SC. (Guitiriz-Lugo). Manexo de explotación vacún de leite en ecolóxico

16:30 - 19:00 h

ENCANTO OBRADOIRO DAS EXPERIENCIAS RADIOFÓNICAS REALIZADAS NAS ASOCIACIÓNS VECIÑAIS DE XERMADE

A. Mulleres Rurais "Amuraxe" de Xermade, A. Mulleres Rurais "Saúde" de Momán, Roteiros da Carba de Lousada, A. Sociocultural O Progreso de Lousada, Asociación de Veciños/as de Roupas e A. de Veciños/as de Cabreiros ao longo deste ano en distintos programas gravados en cada parroquia

ENTREVISTA A LAURA CABARCOS GAMBA E MARÍA CARBALLO PENA

Veciños do noso concello, en relación coa súa representación da Asociación de Veciños/as de Cabreiros no Parlamento Europeo
O encontro será dirixido polos xornalistas e creadores do Laboratorio de Radio:

-Lucía Abarrategui
-Sergio Pascual

17:30 - 19:00 h

ACTO DE ENTREGA E PRESENTACIÓN DO III PREMIO "XERMADE NA HISTORIA"

Moderador: Xosé M. Feixado Carballa. Presidente da Asociación de Veciños/as de Cabreiros
-Actuación Musical do grupo "No Cómbaro" de As Pontes
-Intervencións das institucións organizadoras do premio e membros do xurado
-Entrega do Premio
-Presentación breve dos traballos premiados.
-Clausura do acto

16:30 - 17:30 h

CHARLA: "A ALERXIA"

UN PROBLEMA DE SAÚDE EMERXENTE"
Imparte: Doutor Francisco Javier Carballada González Xefe de Servizo de alerxia do HULLA (Lugo)

Presenta: Manuela Vilaboy Romero. Educadora familiar do concello de Xermade

18:00 - 20:00 h

PRESENTACIÓN DA PÁXINA WEB DE CABREIROS

Presenta: Cincocresweb, empresa creadora da páxina Santiago Barro Tojeira Daniel Martínez Pardo

PRESENTACIÓN DA WEB

A CASA DA NEVEIRA DE LOUSADA.
Unha aventura nos alicerces da modernidade
Presenta: Miguel Losada García. Antropológo, Secretario da Sociedade Antropolóxica Galega

GUÍA DE XERMADE E DA SERRA DA CARBA.

Presenta: Antonio Riveira Requeijo. Presidente da Asociación Cultural Roteiros da Carba

10:30 - 12:00 h

PRESENTACIÓN MEMORIA HISTÓRICA FOTOGRÁFICA DE CABREIROS

Exposición de imaxes relacionadas coas actividades no agro, da emigración, das actividades cotiás das propias veciñas e veciños da parroquia
Presenta:
Cándido Díaz
-Asociación de Veciños/as de Cabreiros

12:30 - 13:30 h

PRESENTACIÓN DO LIBRO XERMADE NA HISTORIA - I

Moderador: Xesús Rodríguez Rodríguez
Excmo. Sr. Alcalde do Concello de Cabreiros
Asociación Veciños/as de Cabreiros
Universidade de Santiago de Compostela
Publicación dos traballos premiados na primeira e segunda edición do Premio de investigación "Xermade na historia"

17:00 - 18:00 h

TALLER DE XOGUETES TRADICIONAIS NA ESCOLA DE CABREIROS.

Imparte: Sociedade Cooperativa Galega Muiño
"Xogando Muiño" é un fermoso espazo de xogo libre con brinquedos (xogos e xoguete) tradicionais

17:00 - 18:00 h

ACTUACIÓN TEATRAL DO GRUPO ATURUXO DE MELPÓMENE.

Interpretan: "Misterios" de Paula Carballa

26 de MAIO

10:30 h

XACTO DE APERTURA

Excmo. Presidente da Deputación de Lugo,
Alcalde do Concello de Xermade, Universidade de
Santiago,
Asociación Veciñal de Cabreiros.

11:30 - 13:00 h

ACTIVIDADE AGRARIA COMO RECURSO PARA A PREVENCIÓN DO LUME

Charla: Conservación da superficie agraria útil
na prevención de incendios. (Banco de Terras)

Poñente: Xosé Carballido Presas.
Ex Director Xeral de Estruturas Agrarias.
Presenta Adolfo Cabarcos Saavedra.

Video Ilustrativo da actividade agraria-forestal
(vídeo sobre xestión forestal, monte san para a
prevención do lume e experiencias innovadoras).

17:00 - 19:00 h

EXPERIENCIAS INNOVADORAS

Presenta: María Carballo Pena e Elena Pena
Basanta.
- Porco Celta Fraga do Coto. Saúl Rouco Trastoy.
Vilalba.
- Finca do Aguillón. Maciñeiras. Javier Rodriguez
Arias. Roupas.
- Finca Azureira. Silvia Durán Barro. Proxecto
Gallinas Ovos sen colesterol. Roupas
- Maar Berries. Héctor Dopico Hermida.
Arándanos As Pontes

2 de XUÑO

10:30 - 11:30 h

CHARLA "ESTIGMA SOCIAL NAS ENFERMIDADES MENTAIS"

Poñente: Dra. Sonia Gómez Pardiñas.
Médico Psiquiatra da Unidade de Hospitalización
de agudos e da Unidade de Psicoxeriatría do
Hospital Naval de Ferrol.
Colabora: Fernando Prieto Carballal, veciño de
Lousada. Xermade, unha experiencia persoal.
Presenta: Manuela Vilaboy Romero.

12:00 - 13:30 h OBRADOIRO DE PRIMEIROS AUXILIOS

Poñente: Mª Jesús Castro Abella (doutora do PAC
de Vilalba).
Presenta: Noelia Poupariña Piñeiro.

16:30 - 19:00 h LABORATORIO DE RADIO

Dirixe Lucía Abarregui e Sergio Pascual

Experiencia de Educación Social en Xermade:
Brais Coulo Carbia. A súa vida en Miraz e no
Concello de Xermade.

Que é o radioteatro?

**Ficción sonora da obra de teatro "O ladrón
das letras grandes".**

Produción: Xosé Manuel Felpeto.
Intervenien: Laura Cabarcos, Adolfo Cabarcos,
Carlos Alberto Pena, Fernanda Trindade, Loli
Vérez, María Carballo, María González, Susi
Gesto, Pili Gómez, Reyes Pita, Toño Rochela,
Manuela Vilaboy.

9 de XUÑO

10:30 - 11:15 h

PREMIO "XERMADE NA HISTORIA"

Concello de Xermade, Asociación Veciñal de
Cabreiros, USC e Deputación de Lugo.
Presenta: Jesús Rodríguez Rodríguez.
Entrega do IV Premio Xermade na Historia.
Exposición dos traballos premiados.

**Convocatoria do V PREMIO DE
INVESTIGACIÓN XERMADE NA HISTORIA**

11:45 - 13:00 h
ENTRE TORNOS E TORNEIROS

**"Arqueoloxía da madeira desde a Idade do
Ferro á Idade Media".**

María Martín Seijo.
Vicente Lado (Tito). Torneiro e creador do
Encontro de Torneos de Xermade.
Presenta: Laura Cabarcos Camba.

16:30 - 20:00 h

CHARLA: PASADO E PRESENTE DO TORNEIRO ARTESANAL

Alfonso Franco Criado (Amigos da Madeira)
Lolo de Severiano (Maestro Artesán). O torneiro
que fala coas mans.
Demonstracións de utilización do torno por
profesionais da madeira

25 de MAIO

10:30 h

ACTO DE APERTURA

Excmo. Presidente da Deputación de Lugo,
Alcalde do Concello de Xermade, Universidade
de Santiago, Asociación Veciñal de Cabreiros.

11:00 - 12:00 h

NORMATIVA FORESTAL SOBRE MONTES E INCENDIOS

Charla MEDIO AMBIENTE

Poñente: Técnica/o de Medio Rural da Xunta de
Galicia.

Presenta: Roberto García Pernas.

12:15 - 12:45 h

PREMIO "XERMADE, NA HISTORIA"

Convocatoria do VI PREMIO DE INVESTIGACIÓN
XERMADE NA HISTORIA
Concello de Xermade, A. VV. De Cabreiros, USC e
Deputación de Lugo.

16:00 h

CHARLA: O CAMPO DE TRABALLO DA NEVEIRA-LOUSADA

Poñentes: Miguel Losada. Antropólogo e membro
de SAGA (Sociedade Antropolóxica Galega) e
Israel Picón. Arqueólogo.

Presenta: Xosé Manuel Felpeto. Presidente da
A.VV. de Cabreiros.

17:00 h

VISITA AO CAMPO DE TRABALLO DA NEVEIRA

Saída do autobús da Escola de Cabreiros.

1 de XUÑO

10:30 - 11:30 h

CHARLA O COIDADADO DENTAL

Poñente: Dña. Vanesa Pena Arosa. Odontóloga
Clínica dental Hnas. Buítrón López de Roupár.

Presenta: Mª Carmen Guizán.

12:00 - 13:00 h

APORTACIÓNS Á COMUNIDADE DO CENTRO OCUPACIONAL DE VILALBA E DA ASOCIACIÓN DE DISCAPACITADOS ACTIVOS A XANELA DAS PONTES

Intervención: Dña. Belén Varela Leal. Psicóloga e
directora do Centro Ocupacional de Vilalba.
Guadalupe Lago Díaz. Terapeuta ocupacional e
Tania Pardo Cabarcos. Educadora Social, da
Asociación de Discapacitados Activos A Xanela
das Pontes.

Presenta: Noelia Poupariña. Educadora Social.

16:30 - 19:00 h

IV LABORATORIO DE RADIO

Dirixe Lucía Abarrategui e Sergio Pascual.

Presenta: Manuela Vilaboy.

Radio coa xuventude de Xermade (falarase de
temas sociais, culturais, políticos e inquedanzas
da mocidade do concello de Xermade).

- Tania Pardo Ramudo. (Roupár).
- María Silva Iglesia (Xermade).
- Adela Paz Balsa (Cabreiros).
- María Castro Lopez (Xermade).
- Abel Carballo Pena . (Miraz).
- Adán Blanco. (Xermade).
- Noé Diaz Paz. (Moman).

8 de XUÑO

11:00 - 13:00 h

CHARLA E OBRADOIRO SOBRE A VESPA VELUTINA.

Imparte: Casa do Mel de Goente.

Presenta: Xesús Rodríguez Rodríguez .

16:30 - 18:00 h

EXPERIENCIAS EMPREENDEDORAS NO CONCELLO DE XERMADE

Presenta: María Carballo Pena e Elena Pena
Basanta.

- Parco Celta Lousada (Jacobo).
- Obrador comida vexetariana/vegana SENSUCRE
(Inés).

- Perrucaría:
- Laura Cazás Miragaya (Cazás).
- Kabelo 's María José Novás Ferreira (Candamil).

19:00 - 20:00 h

TEATRO: "CONTOS DE ZAPATILLA"

Grupo de teatro de maiores do Centro Social de
Vedra.

Presenta : Laura Cabarcos Camba

Obra para todos os públicos

Díptico do Primeiro Premio
Xermade na Historia

ORGANIZAM:

CONCELLO
DE XERMADE

USC

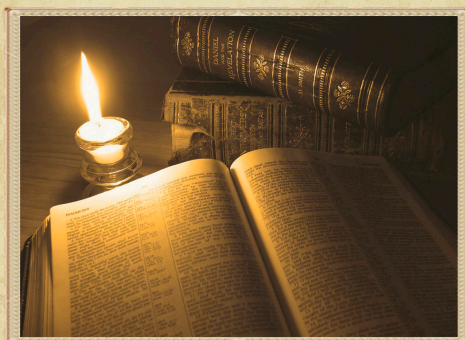
FACULTADE DE CIENCIAS DA EDUCACIÓN

I Premio De Investigación

Colgante de Fervedes

“Xermade Na Historia”

Con motivo da celebración das X Xornadas Interxeracionais de Cabreiros, e organizado pola Asociación de Veciños, Concello de Xermade e Facultade de CC. da Educación, convócase o I Premio de Investigación "Xermade na historia", que estará regulado polas seguintes

BASES

1. Os/as interesados/as poderán participar a nivel individual ou como colectivo.
2. Cada autor/a poderá concursar con cantos traballos desexa.
3. Os temas sobre os que poderán versar os traballos deberán estar relacionados co patrimonio etnográfico e cultural do Concello de Xermade (tradicións, festas, ritos, arte popular, lendas, memoria histórica, costumes, literatura oral, etc.).
4. Habberá dous premios:
 - 1º Premio, dotado con 2.000 euros.
 - 2º Premio, dotado con 1.000 euros.
5. Os traballos deberán ser entregados no rexistro do Concello de Xermade baixo pseudónimo. En sobre pechado serán incluídos os datos do participante: Nome, enderezo, teléfono...
6. Coa presentación dos orixinais deberá ser incluída, tamén, a seguinte documentación:
 - Curriculum Vitae dos solicitantes ou, se é do caso, información detallada das características da asociación, colectivo, grupo...
 - Modelo de presentación debidamente cumprimentado. O modelo poderá descargarse da páx web do concello: www.concellodexermade.com xermade@concellodexermade.com
7. Deberase entregar orixinal en papel e copia en CD, en formato PDF ou Word, fonte Times New Roman, corpo 12, DIN A4..
8. A extensión dos traballos será dun mínimo de 50 folios e un máximo de 400. As páxinas ocupadas polas notas, bibliografía, mapas, fotografías, etc, tamén se contabilizarán.
9. Os traballos deberán ser realizados e presentados en lingua galega.
10. A data límite de presentación dos traballos será o día 15 de febreiro de 2015.
11. O Xurado estará presidido polo Sr. Alcalde do Concello de Xermade, e estará integrado polo Presidente da Asociación de Veciños de Cabreiros e tres especialistas. As súas decisións serán inapelables.
12. Unha vez que o xurado falle os premios, que poderán ser declarados desertos, daranse a coñecer a través dos medios de comunicación.
13. As persoas premiadas deberán comunicar por escrito á Asociación de Veciños de Cabreiros e ao Concello de Xermade a aceptación do Premio no prazo de oito días naturais a partir da data de concesión do mesmo.
14. As obras premiadas poderán ser editadas polo Concello dentro do prazo dun ano; transcorrido o mesmo, os seus autores/as disporán delas libremente, pero no momento, se é o caso, da súa publicación, deberán consignar a distinción concedida.
15. A Asociación de Veciños de Cabreiros e o Concello de Xermade poderán solicitar do autor/a calquera aclaración que estimen conveniente en relación co traballo. Así mesmo, poderán deixar sen efecto o Premio se o beneficiario incumpre as obrigacións sinaladas nas presentes Bases.
16. As cuestións non previstas nestas bases serán resoltas polo xurado de acordo co seu libre criterio.
17. A participación no Premio implica a total aceptación das presentes Bases.

